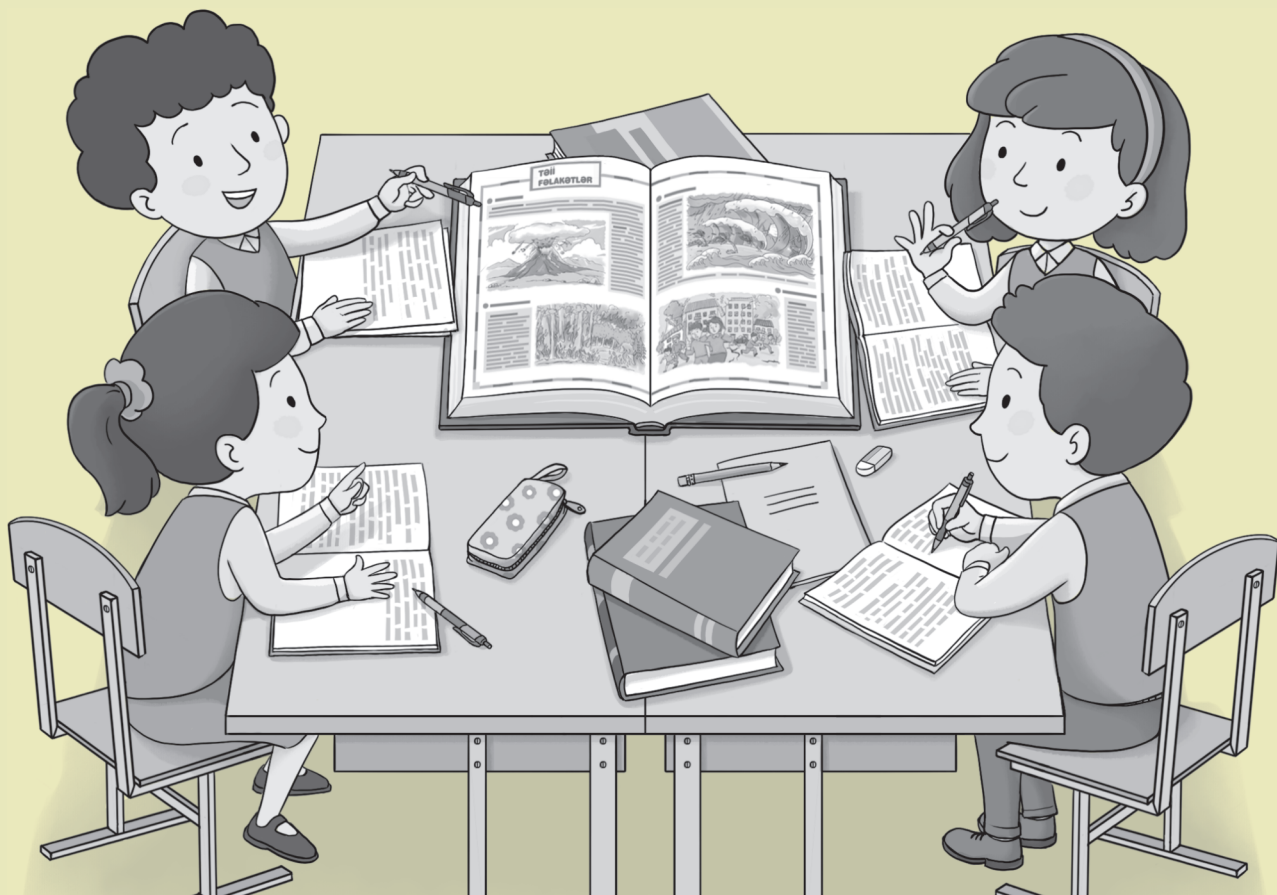

AZƏRBAYCAN DİLİ

3

tədris dili

METODİK VƏSAİT

Rafiq İsmayılov
Ülkər Nurullayeva
Şəhla Zahidova
İradə Bayramova
Aysel Xanaliyeva
Könül Cəlilova

Ümumi təhsil müəssisələrinin **3**-cü sinifləri üçün

AZƏRBAYCAN DİLİ

(tədris dili)

fənni üzrə dərsliyin
METODİK VƏSAİTİ

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

**Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)**

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az
saytında əlçatandır. Bu nəşrin məzmunundan istifadə edərkən
sözügedən lisenziyanın şərtlərini qəbul etmiş olursunuz:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir.

Nəşrdən kommersion məqsədilə istifadə qadağandır.

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtləri ilə yayılmalıdır.

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
trm@arti.edu.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

GİRİŞ

1. Dərslik komponentləri	3
2. Dərslərin strukturu	3
3. Məzmun vahidlərinin saatlar üzrə bölgüsü 4	
4. Məzmun standartları və təlim nəticələri	6
5. Akademik anlayışlar	9

DƏRSLƏR ÜZRƏ ŞƏRHLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR**I BÖLMƏ. FƏRD VƏ TOPLUM**

Bölmənin icmalı	10
1. Dürüstlük.....	13
2. Dostluq	17
3. Mərhəmət	23
4. Məsuliyyət	28
5. Nikbinlik	32

II BÖLMƏ. DÜNYAMIZI TANIYAQ

Bölmənin icmalı	39
1. Biz azərbaycanlıyıq	42
2. Dünya xalqları	46
3. Tarixi abidələr	50
4. Milli bayramlar	54
5. Səyahət	59

III BÖLMƏ. QƏRİBƏ HEYVANLAR

Bölmənin icmalı	66
1. Mamont və fil.....	68
2. Nadir meşə heyvanları	72
3. Manqust.....	77
4. Antarktida sakinləri	82
5. Delfin	86

IV BÖLMƏ. TƏBİİ FƏLAKƏTLƏR

Bölmənin icmalı	91
1. Sel	93
2. Meşə yangınları	98
3. Dənizdə fırtına.....	104
4. Sunami	109
5. Daşqın	112

V BÖLMƏ. İXTİRALAR

Bölmənin icmalı	118
1. Zəka və ixtira	120
2. Ən mühüm ixtira	125
3. İxtiraçı uşaqlar	129
4. Özün düzəlt.....	133
5. Rəqəmlərin tarixi	137

VI BÖLMƏ. UNUDULMAZ QƏHRƏMANLAR

Bölmənin icmalı	142
1. Hünər göstər, ad qazan	145
2. El igidləri ilə tanınar	149
3. İgid döyüşdə bəlli olar	152
4. Qəhrəmanlar unudulmur	157
5. Möhtəşəm dönüş.....	162

VII BÖLMƏ. ODLAR YURDU

Bölmənin icmalı	167
1. Odlar oğlu	170
2. Göyçə gölü	176
3. Azərbaycan musiqisi.....	180
4. Qız qalası.....	185
5. Azərbaycan qalaları	190

VIII BÖLMƏ. HİKMƏT XƏZİNƏSİ

Bölmənin icmalı	199
1. Əməksevərlik	202
2. Nəsihət	207
3. Birlik.....	211
4. Yumor və hikmət.....	216
5. Məharət	220

GİRİŞ

1. Dərslik komponentləri

Təqdim olunan dərslik komplekti mövzuların tədrisi, bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsi baxımından bir-birini tamamlayan üç kitabdan ibarətdir: **dərslik, iş dəftəri və metodik vəsait**.

Dil tədrisinin əsas məzmununu təşkil edən informasiya materialı – mətnlər, şəkillər, dil qaydaları və tapşırıqlar **dərslikdə** verilir. Digər komponentlər şagird kitabının məzmunu ilə bağlıdır.

Metodik vəsait dərsliyin vacib komponentlərindən biridir. Müəllim üçün nəzərdə tutulmuş bu vəsaitdə məzmun standartları açıqlanır, mətnlərin oxunması üçün üsul və strategiyalar təklif olunur, hər bir dərs üzrə təlim nəticələri göstərilir, diferensial təlim yolları, əlavə resurslar və s. haqqında məlumat verilir.

İş dəftəri mənimsədilən bilik və bacarıqların tətbiqi üçün nəzərdə tutulmuş çalışmalardan ibarətdir.

2. Dərsliyin strukturu

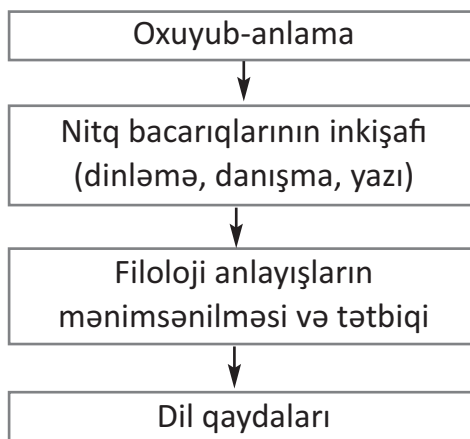
Tədris vahidləri. Əvvəlki siniflərdə olduğu kimi 3-cü sinifdə də Azərbaycan dilinin tədrisinin 8 mərhələdə keçilməsi nəzərdə tutulur. Dərslik komplektində bu mərhələlər ayrı-ayrı bölmələr (tədris vahidləri) şəklində təqdim olunmuşdur. Hər yarımil üçün 4 bölmə nəzərdə tutulmuşdur.

Bölmənin strukturu. Hər bir bölmə **giriş dərsi, beş fəsil** və **ümumiləşdirici təkrardan** ibarətdir. Giriş dərində bölmənin ümumi mövzusu ilə bağlı mətn və vizual materiallar üzərində iş aparılır: şagirdlərin mövzu ilə bağlı bilikləri dinlənilir, açar sözlər izah olunur, dinləmə və ya oxu mətni əsasında mövzu haqqında təsəvvür dərinləşdirilir.

Ümumiləşdirici təkrar dərində müvafiq bölmədə mənimsədilmiş filoloji bacarıqlar xatırladılır, dil qaydalarının tətbiqi üzrə çalışmalar yerinə yetirilir.

Fəslin strukturu. Dərslikdə ən kiçik məzmun vahidi fəsildir. O, bir neçə dər (3-4) əhatə edir. Fəsildə müəyyən mövzu zəminində hər bir nitq bacarığının inkişafı üçün materiallar verilir. Ona görə də dərsliyin məzmun kompozisiyası haqqında danışarkən bir dər (səhifə) deyil, fəslə təşkil edən bir neçə dər (səhifə) mərhələlərindən danışmaq lazım gəlir.

3-cü sinifdə fəsillərin strukturu aşağıdakı kimidir:

Bu struktur hər bir fəsildə müxtəlif məzmun xətlərinə aid standartların taksonomiyanın mərhələlərinə uyğun reallaşdırılmasına imkan yaradır:

1) **Oxu.** Şagirdlər mətni oxuyur, mövzu üzrə yeni məlumat əldə edirlər; bu zaman müxtəlif oxu strategiyaları tətbiq olunur: növbəli oxu, istiqamətləndirilmiş oxu və s.

2) **Dinləmə, danışma, yazı.** Əldə etdikləri məlumat və ya ideya ətrafında danışıq (müzakirə, debat), yazır (təqdimat, esse), dinlədiklərini oxuduqları ilə müqayisə edirlər.

3) **Filoloji anlayışlar.** Mətnin xarakterindən asılı olaraq janrlar, kompozisiya elementləri, təqdimat üsulları və s. ilə bağlı yeni terminləri mənimsəyirlər; yaradıcılıq tələb edən tapşırıqları yerinə yetirməklə

həmin anlayışları mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

4) **Dil qaydaları.** Hər fəsildə ekspressiv nitq bacarıqları (danışma, yazı) üçün praktiki əhəmiyyət daşıyan müəyyən dil qaydası mənimsədir. (8-ci bölmədə bu qaydalar ümumiləşdirilərək təkrar olunur.) Möhkəmləndirici tapşırıqlardan sonra şagirdlər həmin qaydanı yazıda tətbiq edirlər.

Fəsillərdə əsas fəaliyyət oxu üçün nəzərdə tutulmuş mətn(lər) üzərində qurulur, bütün məzmun xətləri üzrə standartlar müvafiq mövzuya aid nitq materialı üzərində reallaşdırılır.

3. Məzmun vahidlərinin saatlar üzrə bölgüsü

3-cü sinifdə Azərbaycan dilinin tədrisinə 306 saat ayrılır: 34 həftə x 9 saat. Bölmə və fəsillərin saatlar üzrə bölgüsü aşağıdakı kimidir.

I YARIMİL

Fəsil	Mövzu	Dil qaydası	Dərs	Saat
1-ci bölmə. FƏRD VƏ TOPLUM				
Giriş			1	2
1	Dürüstlük	Sözlərdə saitlərin düzgün yazılışı	3	6
2	Dostluq	Sözlərdə samitlərin düzgün yazılışı	4	8
3	Mərhəmət	Sözün tərkibi	3	6
4	Məsuliyyət	Sadə və düzəltmə sözlər	3	6
5	Nikbinlik	İki və dörd cür yazılan şəkilçilər	3	6
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
1-ci bölmə üzrə cəmi			18	36
2-ci bölmə. DÜNYAMIZI TANIYAQ				
Giriş			1	2
1	Biz azərbaycanlıyıq	Söz, anlayış	3	6
2	Dünya xalqları	Konkret və mücərrəd isimlər	3	6
3	Tarixi abidələr	Ümumi və xüsusi isimlər	3	6
4	Milli bayramlar	Söz və söz birləşməsi	3	6
5	Səyahət	Ölkə və xalq adları	3	6
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
6-cı bölmə üzrə cəmi			17	34
3-cü bölmə. QƏRİBƏ HEYVANLAR				
Giriş			1	2
1	Mamont və fil	Söz ortasında <i>k, t, p, q</i> samitlərinin yazılışı	3	6
2	Nadir meşə heyvanları	Söz, söz birləşməsi, cümlə	3	6
3	Manqust	Cümlənin məqsədə görə növləri	4	8
4	Antarktida sakinləri	Sifət	3	6
5	Delfin		2	4
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
3-cü bölmə üzrə cəmi			17	34
4-cü bölmə. TƏBİİ FƏLAKƏTLƏR				
Giriş			1	2
1	Sel	Mürəkkəb sözlər	3	6
2	Meşə yanğınları	Mürəkkəb sözlərin yazılışı	4	8
3	Dənizdə fırtına	Mürəkkəb sözlərdə eyni sözün təkrarı	4	8
4	Sunami		2	4
5	Daşqın	Xüsusi isimlərin yaranması	3	6
3-cü sinifdə keçilənlərin təkrarı			1	2
4-cü bölmə üzrə cəmi			18	36
CƏMİ			70	140

II YARIMİL

Fəsil	Mövzu	Dil qaydası	Dərs	Saat
5-ci bölmə. İXTİRALAR				
Giriş			1	2
1	Zəka və ixtira	Söz sonunda k samiti; k-y əvəzlənməsi	4	8
2	Ən mühüm ixtira	Söz sonunda q samiti; q-ğ əvəzlənməsi	3	6
3	İxtiraçı uşaqlar	"L" samiti ilə başlanan şəkilçilərin yazılışı	3	6
4	Özün düzəlt	Say. Miqdar və sıra sayları	3	6
5	Rəqəmlərin tarixi	Sayıların yazılışı	3	6
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
5-ci bölmə üzrə cəmi			18	36
6-cı bölmə. UNUDULMAZ QƏHRƏMANLAR				
Giriş			1	2
1	Hünər göstər, ad qazan	Köməkçi sözlər	3	6
2	El igidləri ilə tanınar	Mürəkkəb cümlə	3	6
3	İgid döyüşdə bəlli olar	Mürəkkəb cümlədə vergül və bağlayıcılar	3	6
4	Qəhrəmanlar unudulmur	Bağlayıcıların növləri	3	6
5	Möhtəşəm dönüş	Bir-birini əvəz edən bağlayıcılar	3	6
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
6-cı bölmə üzrə cəmi			17	34
7-ci bölmə. ODLAR YURDU				
Giriş			1	2
1	Odlar oğlu	Şəxs əvəzliyi	3	6
2	Göyçə gölü	Feil. Təsdiq və inkar feillər	3	6
3	Azərbaycan musiqisi	Feilin şəxsə görə dəyişməsi	3	6
4	Qız qalası	Feilin zamanları	3	6
5	Azərbaycan qalaları	Feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsi	4	8
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
7-ci bölmə üzrə cəmi			18	36
8-ci bölmə. HİKMƏT XƏZİNƏSİ				
Giriş			1	2
1	Əməksevərlik	Samitlərin yazılışı (Təkrar)	3	6
2	Nəsihət	Sözün tərkibi (Təkrar)	3	6
3	Birlik	Əsas və köməkçi sözlər (Təkrar)	3	6
4	Yumor və hikmət	Söz birləşməsi və cümlə (Təkrar)	3	6
5	Məharət		2	4
3-cü sinifdə keçilənlərin təkrarı			1	2
8-ci bölmə üzrə cəmi			16	32
CƏMİ			69	138

Tədris ili üçün ayrılmış 306 saatdan 28-i sərbəst saat kimi nəzərdə tutulmuşdur. Müəllimlərə həmin saatlarda aşağıdakı fəaliyyətləri qurmaq tövsiyə olunur:

1. Sınıfədxaric oxu
2. Müxtəlif tipli imla mətnlərinin yazılması
3. Həftə ərzində gözlənilən səviyyədə reallaşmamış təlim nəticələri üzrə iş
4. Dərslərdə aşağı nəticələr göstərən şagirdlərlə diferensial təlimin təşkili
5. "Söz boğçası" ilə iş
6. Nitq bacarıqlarını inkişaf etdirən intellektual oyunlar
7. Layihə tapşırıqları üzrə təqdimatlar
8. Formativ və kiçik summativ qiymətləndirmənin, eləcə də özünüqiymətləndirmənin təşkili

4. Məzmun standartları və təlim nəticələri

Aşağıda məzmun standartlarının tədris prosesində reallaşdırılması yolları açıqlanır. Hər dərstdə bir və ya bir neçə alt standart reallaşdırılır. Dərslərdə qoyulan təlim məqsədləri – gözlənilən şagird nailiyyətləri məzmun standartlarına doğru aparıcı addımları və ya standartların reallaşma üsullarını göstərir.

Dinləmə

1.1.1. Dinlədiyi mətni anladığını nümayiş etdirir.

- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir.
- Qeyd götürməklə dinləyir.

1.1.2. Dinlədiyi fikrə münasibət bildirir.

- Müzakirə zamanı tərəflərin mövqelərinə adekvat reaksiya verir.
- Dinlədiyi fikirlə bağlı mövqeyini şərh edir.

Danışma

1.2.1. Müşahidə etdikləri, dinlədikləri və oxuduqları haqda danışır.

- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır.
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir.
- Araşdırdığı məlumatlar və tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur.

1.2.2. Mövzu üzrə əldə etdiyi məlumatları rabitəli mətn şəklində təqdim edir.

- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətni nəql edir.
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır.
- Mövzu üzrə apardığı araşdırmaların nəticələrini təqdim edir.

1.2.3. Danışarkən ədəbi dilin normalarına riayət edir.

- Danışarkən fəal leksikadan istifadə edir.

Söz ehtiyatı

2.1.1. Mətnə rast gəldiyi sözlərin mənasını müəyyən edir.

- Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir.
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir.
- Verilmiş izaha (əlamətlərə və ümumi mənaya) görə sözü müəyyən edir.

2.1.2. Söz və ifadələrin həqiqi və məcazi mənalarını fərqləndirir.

- Sözün həqiqi və məcazi mənaları arasındakı bağlılığı müəyyən edir.
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.
- Çoxmənalı sözün və ya omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir.

2.1.3. Bədii ifadələrin nitqdəki rolunu dəyərləndirir.

- Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir.
- Bədii nümunələrdə fikrin təsirli və dəqiq ifadə olunmasında yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin rolunu müəyyən edir.
- Situasiyaya uyğun gələn standart ifadələr (atalar sözü, aforizm) seçir.

2.1.4. Söz və ifadələri izah etmək bacarığını nümayiş etdirir.

- Ümumi mənə və özəl əlamətləri göstərməklə anlayışı izah edir.
- Yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin köməyi ilə söz və ifadələri izah edir.

Oxu

2.2.1. Müvafiq mətnləri düzgün, səlis, intonasıya ilə oxuyur.

- Mətni intonasıya ilə oxuyur.
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur.

2.2.2. Açıq şəkildə ifadə olunmuş informasiyanı mənimsədiyini nümayiş etdirir.

- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir.
- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir.
- Bədii mətndə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.
- İnformativ mətndə fikir və arqumentlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən edir.

2.2.3. Mətni məzmun, struktur, dil-üslub və obrazlar sistemi baxımından təhlil edir.

- Sətiraltı fikir və informasiyanı izah edir.
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir.
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir.
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir.
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.
- Mətndə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir.
- Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.
- Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir.

2.2.4. Mətndəki hadisə və faktlardan nəticə çıxarır və əsas fikri müəyyən edir.

- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir.
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir.
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisənin səbəbini və nəticəsini müəyyən edir.

2.2.5. Mətndəki fakt, hadisə və obrazlara münasibət bildirir.

- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir.
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir.

2.2.6. Mətnin məzmununa yaradıcı yanaşmaqla onu təxəyyülünə uyğun dəyişdirir və ya genişləndirir.

- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır.
- İnformativ mətndə tanış olduğu ideyanı (kəşf, ixtira, fərziyyə və s.) təcrübədə tətbiq edir.
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.
- Dialoji mətni səhnələşdirərkən improvizələr edir.

Yazı

3.1.1. Dinlədiyi, oxuduğu, həyatda gördüyü hadisə və faktlar əsasında mətn yazır.

- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir.
- Hər hansı hadisəni ssenari və ya dialoq şəklində yazılı təqdim edir.

3.1.2. Öz fikir və duyğularını yazıda əks etdirir.

- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır.
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir.
- Məqsədə uyğun olaraq sadə praqmatik mətnlər (təlimat, gündəlik, açıqca, şüar, xülasə, izahat) yazır.

3.1.3. Mövzu ilə bağlı yazılı təqdimat hazırlayır.

- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır.
- Qrafik informasiyanı yazıda rəhbərlik cümlələr şəklində təqdim edir.

3.1.4. Özünün və ya başqasının yazısını məzmun, struktur və dil qaydaları baxımından təkmilləşdirir.

- Yazılı təqdimatın məzmununa münasibət bildirir və təkliflərini verir.
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir.
- Fakt, hadisə və fikirləri mətnin abzas və hissələri üzrə strukturlaşdırır.

Dil qaydaları

4.1.1. Söz yaradıcılığı üzrə bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirir.

- Sözlər şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.
- Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir.
- Şəkilçiləri söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir.

4.1.2. Mənimədiyi orfoqrafiya qaydalarını sözlərin yazılışında tətbiq edir.

- Sözlərdə sait və samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir.
- Mürəkkəb sözləri tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsindən çıxış edərək düzgün yazır.
- Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir.
- Sayları söz və rəqəmlə düzgün yazır.

4.1.3. Cümlədə sözləri leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinə uyğun işlədir.

- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.
- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir.
- Söz birləşməsi və cümlədə sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir.

4.1.4. Mənimədiyi qrammatik qaydalara uyğun söz birləşməsi və cümlə qurur.

- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur.
- Məqsəddən asılı olaraq nəqli, sual, əmr cümlələri qurur.
- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur.
- Söz, söz birləşməsi və cümləni bir-birindən fərqləndirir.

4.1.5. Cümlədə müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir.

- Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında vergül işarəsindən istifadə edir.
- Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir.

Yuxarıda qeyd olunan təlim nəticələri dərslərdə müxtəlif yollarla reallaşdırılır. Həmin yol və üsullar bir çox hallarda qiymətləndirmə meyarlarında öz əksini tapır.

5. Akademik anlayışlar

Dilin tədrisinə müasir yanaşma şagirdlərə yalnız dil qaydalarının öyrədilməsini deyil, həm də oxu və yazı bacarıqlarının formalaşdırılmasını və inkişafını tələb edir. Bu işə yalnız dilçilik deyil, ümumiyyətlə, filologiya üzrə bir sıra termin və anlayışların mənimsənilməsinə nəzərdə tutur. Bu proses 1-ci sinifdən başlanır və ibtidai siniflərdə şagirdlər bir çox sadə və daha ümumişlək terminləri mənimsəmiş olurlar.

Tədris prosesində şagirdlərlə ünsiyyət zamanı müəllimlər nəzərə almalıdırlar ki, 1-ci, 2-ci və 3-cü siniflərdə şagirdlər aşağıdakı filoloji anlayışlara yiyələnirlər.

1-ci sinif	2-ci sinif	3-cü sinif
<i>Dil qaydaları üzrə</i>	<i>Dil qaydaları üzrə</i>	<i>Dil qaydaları üzrə</i>
<ul style="list-style-type: none"> • səs • hərf • əlifba • söz • sait • samit • heca • cümlə • nöqtə • ad bildirən sözlər • şəxs adları • yer adları • əlamət bildirən sözlər • hərəkət bildirən sözlər • say bildirən sözlər • nəqli cümlə • sual cümləsi • yaxınmənalı söz • əksmənalı söz 	<ul style="list-style-type: none"> • ahəng qanunu • dırnaq işarəsi • dodaqlanan sait • dodaqlanmayan sait • əmr cümləsi • gözlə görünən və görünməyən varlıqlar • hərəkət bildirən sözlərin təsdiq və inkarı • hərəkətin zamanı • hiss, həyəcan bildirən sözlər • hissəcik (şəkilçi) • incə sait • qalın sait • müraciət bildirən sözlər • nida cümləsi • sıra sayı • tire • vergül 	<ul style="list-style-type: none"> • kök və şəkilçi • iki cür yazılan şəkilçilər • dörd cür yazılan şəkilçilər • anlayış • isim • konkret isimlər • mücərrəd isimlər • ümumi isimlər • xüsusi isimlər • söz birləşməsi • -stan, -iya şəkilçiləri • sifət • əlamət bildirən sifətlər • keyfiyyət bildirən sifətlər • sadə və düzəltmə sözlər • mürəkkəb sözlər • defis • feil • şəxs əvəzliyi • bağlayıcı • mürəkkəb cümlə
<i>Oxu və yazı üzrə</i>	<i>Oxu və yazı üzrə</i>	<i>Oxu və yazı üzrə</i>
<ul style="list-style-type: none"> • müəllif • əsas fikir • hekayə • nağıl • şeir • bənd • misra • sətir • qafiyə • başlıq (sərlövə) • obraz • baş qəhrəman • xarakter • mətnin planı • abzas • açar söz 	<ul style="list-style-type: none"> • açıqça • anket • alqış • atalar sözləri • bədii mətn • daxili əlifba • dialoq • informativ mətn • əsas hissə • fakt və münasibət • giriş • hekayə xəritəsi • ideya • izahlı lüğət • jest • qaravəlli • lüğət • mənfi obraz • məzmun 	<ul style="list-style-type: none"> • epizod • köhnəlmiş sözlər • ssenari • məlumat vərəqi • müsahibə • haşiyə, şərh, istinad • ensiklopediya • müləhizə • təxəyyül • ritm • qeydgötürmə • yaddaş xəritəsi • dastan • obraz xəritəsi • həqiqi və məcazi mənə • rəvayət • əfsanə • təmsil • lətifə • aforizm

Mövzu	Fərd və toplum	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> • Şəkillər əsasında mövzu ilə bağlı bildiklərini danışma • Mövzu üzrə danışarkən fikrini əsaslandırma
	Söz ehtiyatı	<p><u>Sözlər:</u> <i>fərd, toplum, mənəvi dəyər, davranış, pörtmək, rəsədxana, ekskursiya, dəhliz, fürsət, müavin, zümrümə etmək, məsuliyyət, səndələmək, səhnə, ssenari, sükut, matç, yeniyetmə, qarabaqara, cərimə, hakim, bədbinləşmək, badalaq.</i></p> <p><u>Frazeoloji birləşmələr:</u> <i>əl-ayağa düşmək, ürəyi düşmək, boynuna almaq, dayaq olmaq, şər atmaq, qanı qaralmaq, fikir götürmək, ağzına su almaq.</i></p>
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> • Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun və ideya cəhətdən müqayisə etmə; • Mətni obrazlardan birinin dilindən nəql etmə.
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> • Oxunulan və ya dinlənən mətnin məzmununun yazılması; • Şəkillər və bildiyi məlumatlar əsasında elmi və ya bədii mətnin yazılması.
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> • Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin yazılışı, sözün morfoloji tərkibi, şəkilçilərin növləri, şəkilçilərin ahəng qanununa görə iki və dörd cür yazılması
	Filoloji anlayışlar	<ul style="list-style-type: none"> • Sözün müxtəlif mənalar kəsb etməsi, daxili əlifba
Kompetensiyalar		<ul style="list-style-type: none"> • Sosial davranış, əxlaqi dəyərlərin təbliği

Bu bölmənin mövzusu sosial mühitdə insanların bir-biri ilə qarşılıqlı münasibəti, davranış və ünsiyyətə ilə bağlıdır. Şagirdlər dərk etməlidirlər ki, onlar cəmiyyətin üzvləridir və onların da toplumda bir sıra öhdəlikləri var. Bu öhdəliklər şagirdlərin təhsili və sosial davranışları ilə əlaqədardır. Bu mövzuda təqdim olunmuş bədii mətnlər vasitəsilə şagirdlərin dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqları inkişaf etdirilir, söz ehtiyatları zənginləşdirilir, həmçinin bir sıra mənəvi dəyərlər aşılır.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii mətni dinləyicilərin başa düşəcəyi tərzdə oxuyur;
- “Mövzu”, “məzmun”, “ideya” anlayışlarını fərqləndirir;
- Səslə hərfin fərqi izah edir;
- Lügətdən istifadə zamanı daxili əlifba üzrə biliklərini tətbiq edir;
- Cümlə daxilindəki sözləri əlaqələndirmək üçün şəkilçilərdən empirik şəkildə istifadə edir;
- Bəzi şəkilçilərin (-çr⁴, -lr⁴ və -lar²) rolunu izah edir.

Diferensial təlim

Bölmədəki bəzi filoloji anlayışlar (“epizod”, “ssenari”) oxuyub-qavrama bacarığı kifayət qədər inkişaf etməmiş uşaqlar üçün çətinlik yarada bilər. Bu anlayışlar mənimsədilərək şagirdlərin fəaliyyətinə diferensial yanaşmaq tövsiyə olunur. Bu məqamlarla bağlı tövsiyələr dərslərin şərhində verilmişdir.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Bəzi ümumişlək olmayan sözlərin – arxaizm və terminlərin izah edilməsi (*şahi, abbasi, tramvay, kök, şakilçi, epizod, ssenari* və s.);
- Ssenari şəklində təqdim olunmuş mətnin qavranılması;
- Bədii mətndəki əsas və köməkçi epizodların fərqləndirilməsi;
- Tapşırıqlarda iki və dörd cür yazılan şəkilçilərin qrafik təqdimi (-çr⁴, -lar²).

1-ci bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: *bayraq, vatman kağızı, orfoqrafiya və izahlı lüğət* və s.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslik: səh. 6–7
- İş dəftəri: səh. 2

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (başlıq, illüstrasiya) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Ümumi mənə və özəl əlamətləri göstərməklə anlayışı izah edir (st. 2.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Dərsliklə ümumi tanışlıq
2	Danışma	Bölmənin mövzusu ilə bağlı olan şəkillər üzrə danışma
3	Oxu	“Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətni üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	“Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətni üzrə iş
5	Söz ehtiyatı	Həyatdan nümunələr gətirməklə mənəvi dəyərlər haqqında danışma
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlərin ilk dərstdə yay tətili ilə bağlı təəssüratlarını danışması onların dərs mühitinə uyğunlaşmasına və fəallaşmasına kömək edə bilər.

Şagirdlərin diqqətini bölmənin mövzusunə yönəltməzdən öncə onların tədris ilində istifadə edəcəkləri Azərbaycan dili dərslisi ilə tanış olması onlarda dərslinin məzmununa maraq oyadacaq. Şagirdlər dərslisi vərəqləyərək bölmələrin adlarını oxuyur, onların diqqətini çəkən mövzu, şəkil, mətn və tapşırıqlar haqqında ilkin təəssüratlarını danışirlar. Bundan sonra müəllim sual verir:

– *Dərslinin ilk bölməsi hansıdır? Fərd və toplum deyəndə nə başa düşürsünüz?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlərin həyat bilgisi fənnindən fərd, kollektiv, cəmiyyət (toplum) haqqında müəyyən təsəvvürləri vardır. Müəllim yönəldici suallar verməklə şagirdlərin “fərd və toplum” anlayışları haqqında biliklərini xatırladır. Daha sonra şagirdlər müəllimin köməyi ilə şəkildə fərd və toplum anlayışlarının necə ifadə olunması barədə öz fikirlərini söyləyirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərin bu mövzuda ilkin biliklərini öyrəndikdən sonra fərd və toplum anlayışlarını şagirdlərin yaş səviyyəsini nəzərə almaqla aşağıdakı kimi izah etmək olar.

Toplum, cəmiyyət – cəm halında yaşayan, bir-biri ilə ünsiyyətdə olan insanlar.

Fərd – toplum və ya cəmiyyətin bir üzvü; insan, şəxsiyyət.

Cəmiyyətdə hər bir insanın bir vəzifəsi, işi, peşəsi var. Bir-birini tanıyan və tanımayan insanlar müəyyən dərəcədə bir-birindən qarşılıqlı asılı olurlar. Məsələn, həkimin bərbərə, bərbərin həkimə, yanğınsöndürənin polisə və ya polisin də dərziyə ehtiyacı ola bilər. Odur ki toplumdakı insanlar bir-birini tanısa da, tanımasa da, bir-birinə qarşılıqlı yardım və hörmət edirlər. Bu birliyə toplum deyirik. Hər bir fərd toplumun bir üzvüdür və toplumdakı davranışına, gördüyü yaxşı işlərə görə hörmət qazanır.

Mövzunu şagirdlərə bir az doğmalaşdırmaq üçün müəllim sual verir:

– *Sizin daha çox ünsiyyət qurduğunuz insanlar kimlərdir? (məhəllə uşaqları, sinif yoldaşları, dər-nək yoldaşları). Siz bir fərd olaraq onların hörmətini necə qazanmışınız?*

Tapşırıq B (dərslik). Tapşırığı yerinə yetirmək üçün müəllim şagirdlərə müəyyən vaxt verir, şagirdlər şəkillərə baxaraq fərdin (şəkilin mərkəzində təsvir olunmuş oğlanın) müxtəlif kollektivdə (toplumda) faydalı olan davranışlarını müəyyən edirlər. Bu davranışları (mənəvi dəyəri) ifadə edən açar sözlər (xeyirxahlıq, birlik, vətənpərvərlik, əməkdaşlıq) düşünürlər.

Kollektiv iş. Şagirdlər illüstrasiya üzrə danışır, seçdikləri açar sözləri söyləyir, seçimlərini şəkilin məzmununa uyğun olaraq əsaslandırirlar.

Tapşırıq cütlərlə iş formasında da yerinə yetirilə bilər.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər çox olarsa, müəllim mənəvi dəyər bildiren sözləri (*qənaətcillik, xeyir-xahlıq, məsuliyyət, birlik, vətənpərvərlik, əməkdaşlıq, dostluq və s.*) lövhəyə yazaraq şagirdlərə həmin sözlər içərisindən şəkillərə uyğun gələn açar sözləri seçməyi tapşırıla bilər.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər B tapşırığında bir fərdin nümunəsində toplum üçün faydalı olan xidmətlərlə tanış oldular. Bu tapşırıqda isə şagirdlər öz həyatlarından nümunə gətirməklə mövzu ətrafında danışırlar.

Oxu

2.2.3 “Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətni. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətninə aid illüstrasiyaya yönəldərək soruşur:

– *Sizcə, mətn niyə belə adlanır?*

Şagirdlərin mülahizələri dinləndikdən sonra mətnin məzmunu ilə tanış olmaq üçün onlara bir neçə dəqiqə vaxt verilir. Daha sonra bir neçə şagirdə mətni ucadan oxumaq tapşırılır.

Oxuyub-qavrama

Müəllim mətnin məzmununun necə qavranıldığını yoxlamaq üçün suallar verir:

– *Balıqlar nə üçün sahildə idilər? Aygün balıqları xilas etmək üçün nə edirdi? Atasının hərəkətini görüb nə dedi? O, Aygünün başını niyə sığallayıb gülümsədi?*

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Mətnin məzmununun qavranılması ilə bağlı suallar cavablandırıldıqdan sonra şagirdlər mətnin ideyasını ifadə edirlər: *Hər bir insan toplum üçün bacardığını etməlidir.*

İdeyanın açılmasında Aygünün atasına söylədiyi fikir mühüm rol oynayır:

– *Yox, ata, mənim əziyyətim bax bu balıq üçün hər şeyi dəyişəcək.*

Şagirdlər belə qənaətə gəlməlidirlər ki, Aygünün minlərlə balığı dənizə atmağa gücü çatmasa da, onun etdiyi yaxşılıq, heç olmasa, bir neçə balığın yaşamasına səbəb olur. Biz də ətrafımızda baş verənlərə biganə qalmayıb əlimizdən gələn yaxşılıq çox kiçik olsa belə, onu əsirgəməməliyik.

Diferensial təlim

Mətnin ideyasını lakonik ifadə etmək ilkin mərhələdə şagirdlər üçün çətindir. Oxuyub-qavrama və fikirlərini ifadə etmə bacarığı yüksək olan şagirdlərə mətnin ideyasını bir cümlə ilə ifadə etmək tapşırıla bilər.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Hekayə xəritəsi üzrə müstəqil iş şagirdlərin mətni nə dərəcədə qavradıqlarını öyrənməyə imkan verir.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. “Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətninin ideyasının müəyyənləşdirilməsi şagirdlərə Kəpənək obrazının nitqini tamamlamağa kömək edəcək. Təxminən belə yazıla bilər:

– *Eybi yox, əsas odur ki, mən də bacardığımı edirəm. Bunu sən də edə bilərsən. Əgər hamımız bacardığımızı etsək, köməyimiz çoxalar, yağın tez sönər.*

Söz ehtiyatı

2.1.4 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş mənəvi dəyərlər haqqında həyatdan və yaxud 2-ci sinifdə oxuduqları mənlərdən nümunələr gətirirlər. Tapşırıq şagirdlərin söz ehtiyatını, mücərrəd mənalı sözləri izah etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şekli şərh etməklə mövzu üzrə danışır.	Tap. A, B, C (dərslük)
Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətn üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Oxuduğu mətnlərin ideya yaxınlığını müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Həyatdan nümunələr gətirməklə mənəvi dəyər bildiren sözləri izah edir.	Tap. D (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə mətnin oxusu zamanı izahlı lüğətdən istifadə olunacaq.

1-ci dər. "Anaya məktub"

- Dərslük: səh. 8–9
- İş dəftəri: səh. 3

Təlim məqsədləri

- Ümumi məna və özəl əlamətləri göstərməklə anlayışı izah edir (st. 2.1.4).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir (st. 2.2.6).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı
2	Danışma	Dürüstlük haqqında söhbətin aparılması
3	Oxu. Söz ehtiyatı	"Anaya məktub" mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	Baş qəhrəmanın davranışlarının səciyyələndirilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– *Nə vaxtsa yalan danışmışınız? Bunu nə üçün etmişiniz? Kimsə sizə yalan danışmışdır? Həmin adamın yalan danışdığını biləndə özünüzü necə hiss etmişiniz?*

Şagirdlərin səmimi cavablar verməsinə çalışmaq lazımdır.

Söz ehtiyatı. Oxu

2.1.4 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər "dürüstlük" sözünü öz həyatlarında xatırladıqları hadisələr əsasında izah edirlər.

Müəllim sual verir:

– *İnsana dürüstlük fayda verər, yoxsa yalançılıq?*

Şagirdlər 2-ci sınıfdə oxuduqları "Xəyalpərəstlər" mətnində İqorun davranışını xatırlaya bilirlər.

Söhbət zamanı "Yalan ayaq tutar, amma yeriməz", "Yalanın ömrü 40 gün olur" və s. atalar sözləri də müzakirə oluna bilər.

2.2.2 "Anaya məktub" mətni. Şagirdlər mətnin 1-ci hissəsini növbə ilə ucadan oxuyurlar. Mü-

əllim oxu prosesini müəyyən hissələrdə dayan-
dırıb oxunmuş hissəyə uyğun faktoloji suallar ver-
məklə şagirdlərin diqqətini yoxlayır. Suallar: *Müəllim Elxana nə üçün irad tutdu? Elxan niyə məktubu anasına vermək istəmirdi? və s.*

2.1.1 Söz boğçası. Müəllim oxu zamanı şa-
girdlərə tanış olmayan sözlərin (pörtmək, rəsəd-
xana, ekskursiya, maddi vəziyyət və s.) mənasını
əvvəlcə şagirdlərdən soruşur. Sonra həmin söz-
lərin mənasını özü izah edir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq mətnin oxusu
bitdikdən sonra yerinə yetirilir.

Şagirdlərin yeni sözləri mənimsədiklərini yox-
lamaq üçün onlara həmin sözləri cümlədə işlət-
mək də tapşırıla bilər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). 1-ci sual: Mətnə
məlumat verilir ki, Elxanın ailəsinin maddi vəziy-
yəti yaxşı deyil. Buna görə də o, anasına ekskur-
siya haqqında heç nə demək istəməyib. Şagirdlər
səbəb kimi Elxanın anasının xəstə olması faktını
da səsləndirə bilirlər.

2-ci sual: Şagirdlər Elxanın ailəsi ilə bağlı analiz
etdikləri faktları mətndən taparaq bir daha oxu-
yurlar:

1. *"Anam bu məktubu oxusa, hirslənəcək. O isə xəstədir. Ona əsəbiləşmək olmaz".*

2. *"Elxan da bu gəzintiyyə getmək istəyirdi. Amma ailəsinin maddi vəziyyətinə görə anasına bu haqda heç nə demək istəmirdi".*

Şagirdlər bu cümlələrdən çıxış edərək baş
qəhrəmanın xarakteri haqqında fikir yürüdürlər.
Müəllim bu sualı şagirdlərin şəxsi müstəvisinə
keçirmək üçün onlara sual verir:

– *Elxanın yerində siz olsaydınız, ekskursiyaya
getmək istədiyinizi ananıza deyərdinizmi?*

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər müəllifin baş
qəhrəmanın emosional vəziyyətini daha qabarıq
ifadə etmək üçün işlətdiyi "Bir tərəfdən də bu
məktub..." cümləsini izah etməyə çalışırlar. Elxan
düşünürdü ki, ekskursiyaya getmək istəyi indiki
halda mümkün olmayacaq. Çünki bir tərəfdən
maddi imkanlarının olmaması, anasının xəstə ol-
ması, digər tərəfdən də şikayət məktubunun or-
taya çıxması onun bu istəyinə mane olurdu.

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər oxuduqları
hissədə Elxanın davranışlarını və düşüncələrini
analiz etməklə mətnin davamını təxmin edə bil-
lər. Mətnə Elxanın anasının sağlamlığını düşün-
məsi haqqında fikirlər qabarıq ifadə olunmuşdu.

Həmçinin sonuncu abzasda Elxanın davranışı və düşüncələri şagirdlərin sualın cavabını təxmin etmələri üçün əsas verir:

Bunu deyəndə Elxan başını aşağı saldı. Öz-özünə düşündü: “Görəsən, müəllim niyə məktubu soruşur? Nəyin cavabını gözləyir ki?”

Bu abzasdan oxucuya aydın olur ki, Elxan məktubu anasına çatdırmayıb və müəlliminə yalan danışmış.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər məktubun məzmununu təxmin edirlər. Bu təxmin etmə mətnin davamının şagirdlər tərəfindən maraqla oxunmasını təmin edir.

Mətnin 2-ci hissəsi şagirdlər tərəfindən növbə ilə oxunur. Şagirdlər mətni oxuduqdan sonra mətnin məzmununu öz təxminləri ilə müqayisə edirlər.

2.2.2 Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıqda verilmiş suallarla şagirdlərin mətnin 2-ci hissəsini oxuyub-qavraması yoxlanılır.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. Şagirdlər mətndəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlərin həm oxuyub-qavrama, həm də şəklin məzmununu bir cümlə ilə lakonik ifadə etmək bacarığı inkişaf etdirilir.

1. *Elxan kədərənir.*
2. *Elxan təəccüblənir.*
3. *Elxan peşman olur.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mənəvi dəyər bildirən sözləri izah edərkən həyatdan nümunələr gətirir.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir.	“Söz boğçası” rub. tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B, E (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. Ç, D (dərslük)
Obrazın keçirdiyi hisslərin səbəbini başa düşür və nəticə çıxarır.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Anaya məktub” mətninin təhlili. Epizod

• Dərslük: səh. 10

• İş dəftəri: səh. 4

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Anaya məktub” mətninin xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının atalar sözləri ilə ifadəsi
3	Danışma	Obraz haqqında şəxsi fikirlərin bildirilməsi
4	Oxuyub-qavrama	“Epizod” anlayışının mənimsənilməsi
5	Yazı	“Anaya məktub” mətni üzrə rəyin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Anaya məktub” mətninin məzmununu xatırlatmaq üçün sual-cavab edir. Bir neçə şagirdə mətni nəql etməyi tapşırır.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq A (dərslük). Bu dərsdə şagirdlər mətndəki hadisələri, obrazların davranışlarını, baş qəhrəmanın xarakterini təhlil edirlər.

Şagirdlər tapşırıq əsasən mətnin sonunda Elxanın keçirdiyi hissləri ifadə edən atalar sözünü (*Sonrakı peşmançılıq fayda verməz*) müəyyənləşdirib mətnə əsasən şərh edirlər. Ola bilər ki, bəzi şagirdlər mətnin məzmununa müəyyən qədər uyğun olan digər atalar sözlərini seçsinslər. Bu zaman müəllim onlara seçimlərini əsaslandırmağı, atalar sözlərinin işləndiyi situasiyaları müzakirə etməyi tapşırılmalıdır. Həmçinin şagirdlərin söz ehtiyatını zənginləşdirmək üçün bu atalar sözləri

“söz boğçası”na salınmalı və ya şagirdlərin atalar sözləri üçün ayırdıqları dəftərə yazılmalıdır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim şagirdlərə tapşırıqdakı hər iki arqument haqqında düşünmək üçün müəyyən vaxt verir. Şagirdlər seçimlərini edirlər. Müəllim sinfə müraciət edir: *Kimlər 1-ci, kimlər isə 2-ci arqumenti seçib?*

Obrazın düşdüyü durum ziddiyyətli olduğu üçün şagirdlər fəal müzakirəyə qoşulur, öz fikirlərini bildirməyə, əsaslandırmağa can atırlar. Sınıfda səslənən fikirlər təxminən belə ola bilər:

1) “Elxan məktubu anasına çatdırmalı idi, çünki müəllim ona tapşırıbmışdı ki, məktubu anasına çatdır. Ona etibar etmişdi. Həm də anadan nəyisə gizlətmək düzgün deyil. O, anasına məktubu mütləq çatdırmalı idi”.

2) “Elxan məktubu anasına çatdırmamaqla düzgün hərəkət etmişdi. O, anasının sağlamlığını düşünüb onun qanını qaraltmaq istəməmişdi”.

Oxuyub qavrama

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər Elxanın göstərilən davranışlarından çıxış edərək onun xarakterini təhlil etməyə çalışırlar.

1. Maddi vəziyyətləri yaxşı olmadığına görə anasına ekskursiya barədə heç nə demədi.

– *Elxan qayğıkeşdir. Anasını çətin vəziyyətə salmaq istəməmişdi.*

2. Müəllimə dedi ki, məktubu anasına çatdırıb.

– *Elxanın bu davranışı onun zəif xarakterini üzə çıxardı. Yalançılıq yaxşı xüsusiyyət deyil. O, dürüst və səmimi olub müəlliminə həqiqəti deməli idi.*

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq “Yadda saxla” rubrikasında verilmiş məlumatların mənimsədilməsi üçün keçid xarakteri daşıyır.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlərə “epizod” anlayışının mənimsədilməsi mətnlərin oxunub təhlil olunmasını asanlaşdırır. Belə filoloji anlayışlar şagirdin nitqinə kömək edir.

2.2.6 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir. Həmçinin şagirdlər yeni öyrəndikləri “epizod” anlayışını mənimsəyirlər. Sınıfın səviyyəsindən asılı olaraq tapşırıq qruplarla iş formasında yerinə yetirilə bilər.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərə yeni epizodlar düşünməsi üçün istiqamət vermək olar. Məs.: *Elxan müəlliminə həqiqəti desə, müəllim Elxanın ekskursiyaya getməsi üçün nə edə bilər? Elxanın anası ekskursiya haqqında necə xəbər tuta bilər? və s.*

2.2.6 Tapşırıq E (dərslük). Mətn III şəxsin dilindən yazılmışdır. Şagirdlərə isə mətni baş qəhrmanın (I şəxsin) dilindən nəql etmək tapşırılır. Şagirdlər mətni təxminən belə nəql edə bilərlər:

– *Tənəffüsdə məktəbin həyatında xeyli “qaçdı-tutdu” oynadım. Zəng vurulanda pörtmüş halda sinfə girdim. Müəllim məni görcək dedi...*

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya (2-ci sinif (st. 3.1.4). Oxuduğu mətn haqqında rəy yazır). Şagirdlərə 2-ci sinifdə mətn haqqında “rəy” yazmaq öyrədilmişdi. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin bilikləri xatırladılır, sərbəst yazı bacarıqları inkişaf etdirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Verilmiş atalar sözlərindən əsərin ideyasına uyğun gələnlərini seçir.	Tap. A (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. C (dərslük)
Təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir.	Tap. D (dərslük)
Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərkən onun daxili aləmini ifadə edir.	Tap. E (dərslük)
Oxuduğu mətn haqqında rəy yazaraq öz münasibətini bildirir.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə şagirdlərin orfoqrafiya lüğəti ilə işləməsi üçün müəllimin hazırlıq görməsi tövsiyə olunur.

3-cü dər. Sözlərdə saıtlərin yazılışı

- Dərslik: səh. 11
- İş dəftəri: səh. 5

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə saıtlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Orfoqrafiya lüğətinin nümayişi
2	Dil qaydaları	Orfoqrafiya lüğəti üzrə iş, sözlərin düzgün yazılışının mənimsədilməsi
3	Yazı	Mətndəki orfoqrafik səhvlərin müəyyənləşdirilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Bu dərstdə 1-ci və 2-ci sinifdə “Sözlərin yazılışı” rubrikasında yer almış sözlərin düzgün yazılışı üzrə biliklər xatırladılır və şagirdlərin lüğətlə işləmək bacarıqları möhkəmləndirilir.

Müəllim gətirdiyi orfoqrafiya lüğətini şagirdlərə nümayiş etdirir və onun funksiyasını izah edir.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərin doğru variantını yazırlar. Sonra orfoqrafiya lüğəti vasitəsilə həmin sözün düzgün yazılışını dəqiqləşdirirlər.

Sözlərin düzgün yazılışı: *təaccüb, xahiş, kompot, zürafə, zəif.*

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Şagirdlər rubrikadakı məlumatı oxuyurlar.

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər sütunlarda verilmiş sözlərin düzgün yazılışını lüğət vasitəsilə yoxlayırlar.

Sözlərin düzgün yazılışı: *inşaat, səadət, şərait, ictimai.*

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər həmin sözləri lüğətdən tapıb yaza bilərlər.

Tapşırıq C (dərslik). Tapşırığı cütlərlə və ya qruplarla iş formasında yerinə yetirmək olar. Şagirdlər cədvəldə verilmiş səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışına diqqət yetirib empirik olaraq qanunauyğunluğu müəyyənləşdirirlər. Məsələn,

cədvəldə göstərilib ki, “dayıra” sözü yanlış yazılıb və bu sözün düzgün yazılışı “dairə”dir. Odur ki daxilində bu cür “ayı” hərf birləşməsi olan sözlərin (ayılə, sayit, dayimi, şayir) yazılışı da səhvdir. Şagirdlər bu qanunauyğunluğu müəyyənləşdirdikdən sonra sözləri düzgün şəkildə yazırlar.

Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıqda verilmiş sözlərin düzgün yazılışı belədir: *ümid, müdir, kompüter, mübahisə, nümunə, həyəcan.*

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqları müstəqil yerinə yetirməklə orfoqrafik biliklərini nümayiş etdirirlər.

Sözlərin düzgün yazılışı:

A tapşırığı: *monitor, müşahidə, teatr, musiqi, velosiped, zürafə, müdir.*

B tapşırığı: *1 – b) şokolad; 2 – b) mübahisə; 3 – c) təaccüb.*

C tapşırığı: *xoşbəxt, akvarium, nümunə, muzey, eksponat, təbiət, müayinə, şərait, kombayn, mübarək, konsert, nümayəndə.*

Yazı

3.1.4 Tapşırıq D (dərslik), tapşırıq Ç (iş dəftəri).

Bu tapşırıqlar vasitəsilə şagirdlərdə ilkin korrektura bacarıqları inkişaf etdirilir. Şagirdlər D tapşırığı üzrə mətnə orfoqrafik səhvləri müəyyənləşdirib düzgün şəkildə köçürürlər. İş dəftərindəki Ç tapşırığı da eyni məqsədə xidmət edir.

Sözlərin düzgün yazılışı:

Tapşırıq D (dərslik):

1. *Nailə, müharibə, qəhrəmancasına;*
2. *saat, stadion;*
3. *avtomobil, sürətlə;*
4. *mübarək.*

Tapşırıq Ç (iş dəftəri): *mütaliə, şeir, şair, müalicə, Səidə.*

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıqlarda əsasən 1-ci və 2-ci sinifdə mənimsədilmiş sözlərdən istifadə olunmuşdur. Buna baxmayaraq çətinlik çəkən şagirdlərin lüğətdən istifadə etməsinə şərait yaratmaq lazımdır. Bu, şagirdlərin lüğətlə işləmək vərdişinin formalaşmasına kömək edir.

Sonda müəllim şagirdlərə bu dərstdə bəhs edilən yazılışı və deyilişi fərqli olan sözlərlə bağlı imla yazdıra bilər. Şagirdlər imla yazdıqdan sonra müəllim onlara öz yazılarında səhvləri lüğətin köməyi ilə müəyyənləşdirib düzəltməyi tapşırır. Daha sonra şagirdlər bir-birinin yazısını yoxlayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir.	Tap. A, B, C, Ç (dərslük), tap. A, B, C (iş dəftəri)
Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.	Tap. D (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə plakat hazırlanması üçün müəllimə hazırlıq görməsi tövsiyə olunur.

fəsil 2 DOSTLUQ**1-ci dərsl. “Cəmil + Mahir” (I hissə)**

- Dərslük: səh. 12–13
- İş dəftəri: səh. 6

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəsüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Bədii mətndə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Fəslin mövzusu haqqında ümumi söhbətin aparılması
2	Danışma	Dostluq üçün müsbət keyfiyyətlərin analizi
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Cəmil + Mahir” mətninin oxunması
4	Oxuyub-qavrama	Mətndəki obrazların və epizodların təhlili

5	Yazı	Mövzuya uyğun plakatın hazırlanması
---	-------------	-------------------------------------

6 Formativ qiymətləndirmə**Mövzuya yönəltmə**

Şagirdlər 1-ci və 2-ci sinifdə dostluq münasibətləri haqqında bir çox mətnlərlə tanış olmuşlar. Müəllim həmin mətnləri (“Yöndəmsiz Timsah”, “Qar kraliçası” və s.) xatırladır.

Danışma**1.2.1 Tapşırıq A (dərslük).**

Bu yaşda olan şagirdlər sinifdə ən çox ünsiyyət saxladığı yoldaşını özünə dost bilir, çətin işlərdə ona kömək edir, onunla məsləhətləşir, yeri gələndə onun tərəfini saxlayır, sirrini onunla bölüşür və s. Şagirdlərlə bu haqda (özlərinə aid mövzuda) söhbət etmək şagirdlə müəllim arasında səmimi ünsiyyətin yaranmasına, dərslə, məktəbə marağın artmasına kömək edir.

Mövzu ətrafında müzakirə etməklə dostluq üçün daha vacib olan müsbət xüsusiyyətlər analiz edilir.

Oxu. Söz ehtiyatı**2.2.6 “Cəmil + Mahir” mətni.**

Müəllim şagirdlərə tapşır ki, dərslüyün 12-ci, 13-cü və 14-cü səhifələrində mətnə çəkilmiş illüstrasiyalara nəzər salsınlar. Daha sonra şagirdlərin diqqətini mətnin adına yönəldir. Sual:

– *Sizcə, bu mətndə nədən danışılır?*

Şagirdlərin fərziyyələri dinləndikdən sonra mətnin 1-ci hissəsi şagirdlər tərəfindən növbə ilə oxunur. Müəllim şagirdlərin oxusunu “*O, direktor müavini idi*” cümləsində dayandırır və soruşur:

– *Sizcə, bundan sonra hadisələr necə davam edəcək?*

Mətnin oxunması müəllimin bu cür yönəltməsi ilə davam etdirilir. Bu oxu üsulu şagirdlərin oxu fəallığını artırmağa kömək edir.

Oxu zamanı şagirdlərə tanış olmayan söz və ifadələr (*dəhliz, fürsət, müavin, zümzümə etmək, əl-ayağa düşmək*) müəyyən olunur və “söz boğçası”na salınır.

Söz və ifadələrin izahı: *dəhliz* – ev qapısı ilə otaqların qapıları arasında olan uzun aralıq; koridor; *fürsət* – bir sözü demək və ya bir işi görmək üçün əlverişli an, münasib vaxt;

müavin – rəhbəri, direktoru işdə, vəzifədə əvəz edə biləcək şəxsin rəsmi adı;

zümzümə etmək – ahəstə səslə özü üçün do-daqlatı oxumaq;

əl-ayağa düşmək – narahat olmaq, həyəcanlanıb işi tez həll etməyə çalışmaq.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar şagirdlərin mətni diqqətlə oxuyub-qavradıqlarını yoxlamağa xidmət edir. Müəllim sualların sayını artırma bilər.

3-cü sual riyaziyyatla inteqrasiyanı təmin edir. Şagirdlər toplama əməlini və onun komponentlərini (toplanan, toplanan, cəm) xatırlayıb “Cəmil + Mahir = dostluq” nümunəsini izah edir, cümlə şəklində ifadə edirlər: Cəmil ilə Mahir dostdurlar.

Müəllim:

– Toplananları sözlər olan başqa bərabərliklər deyə bilərsinizmi? Məsələn: çay + şəkər = ? (*Şagirdlər şirin çay deyirlər.*) Başqa variantlar da söyləyirlər: meyvə + dondurma = meyvəli dondurma və s.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər Cəmilin xoşagəlməyən hərəkətlərini təhlil edir, bu hərəkətləri nə üçün yanlış hesab etdiklərini əsaslandırirlar.

Cəmilin yanlış hərəkətləri: Məktəbin divarlarını, partaların üstünü yazması, Kazım müəllimdən qaçıb gizlənməsi, Kazım müəllimin hirsələnməsinə baxmayaraq yenidən divar və partaları yazması.

Tapşırıq şagirdlərdə oxuyub-qavrama, danışma bacarıqlarını inkişaf etdirməklə yanaşı, həm də fərd və toplum münasibətlərini ifadə edən (ictimai davranış qaydalarına riayət etmək, məsuliyyətli, nizam-intizamlı vətəndaş olmaq və s.) kompetensiyaları da formalaşdırmağa kömək edir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər sual ətrafında düşünərək baş qəhrəmanın davranışının səbəbini izah edirlər.

2.2.2 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər müəyyən edirlər ki, məndə Mahirin adı çəkilə də, epizodlarda iştirak etməmişdir. Odur ki rollu oyun zamanı Mahir obrazını canlandırmaq üçün aktyora ehtiyac yoxdur.

Doğru cavab: B.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlərdən mətn üzrə qeyri-ardıcıl verilmiş epizodların ardıcılığını müəyyənləşdirmək tələb olunur. Epizodların ardıcılığı: 5, 1, 3, 4, 2.

Müəllimin nəzərinə! İş dəftərindəki A tapşırığının dərslükdəki D tapşırığından əvvəl yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Şagirdlər bu tapşırıq vasitəsilə məndəki epizodları ümumiləşdirir və bu epizodlarda Mahirin iştirak etmədiyini görürlər.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Mətn üzrə təhlil bitəndən sonra şagirdlər iş dəftərindəki şeiri oxuyurlar. Müəllim suallar verir:

– *Cəmil və Fuadın yanlış hərəkəti nə idi? Cəmil niyə qaçıb ağaclıqda gizləndi? Bəs Fuad niyə pəncərəni xəritə ilə örtüdü? Şair nə üçün şeirin adını “Adam” qoyub? Sizcə, biz etdiyimiz hərəkəti özümüzdən gizlədə bilərikmi?*

Şagirdlər “Cəmil + Mahir” mətninin baş qəhrəmanı Cəmil ilə “Adam” şeirinin baş qəhrəmanı Fuadın oxşar davranışlarını müəyyən edərək yazırlar: Fuad da Cəmil kimi divarı və partanın üstünü yazır.

Fuad da Cəmil kimi etdiyi səhv hərəkəti gizlədir, elə bilir ki, onu heç kim görmür.

Şagirdlər sonda belə bir nəticəyə gəlirlər ki, insanın hərəkətlərini heç kəs görməsə də, onun özü bunları bilir. Odur ki hər bir insan ilk növbədə öz vicdanı qarşısında cavabdeh olmalı, məsuliyyət daşımalıdır.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər 2-ci sinifdə plakat hazırladıqları üçün plakatın strukturu və hazırlanma qaydası ilə tanışdirlar.

Qruplarla iş. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına yönəldiyi üçün qrup üzvlərinin düşünməsinə və şüar üçün uğurlu təkliflər verməsinə çalışmaq lazımdır. Odur ki əvvəlcə hər bir qrup üzvü qaralama vərəqdə mövzu ilə bağlı təkliflərini yazır. Birlikdə müzakirə edib plakat üçün uğurlu şüar seçirlər. Şüarı iri hərflərlə böyük vərəqin mərkəzinə yazırlar. Məsələn, “*Məktəb bizim ikinci evimizdir*”, “*Məktəbimizi təmiz saxlayaq*” və s. Həmçinin qadağa işarələrindən də istifadə etmək olar. Məsələn, üstü yazılmış parta və ya divar şəklinin üzərindən qırmızı xətt çəkmək olar və s.

Sonda qrupların təqdimatı olur. Daha maraqlı və təsiredici plakat sinif otağının divarından asılır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəxsi həyatından nümunələr gətirməklə fikrini əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni oxuyarkən hadisələrin davamını təxmin edir.	MV – fəaliyyət
Bədii mətndəki obrazları, hadisə, zaman və məkanı müəyyənləşdirir.	Tap. B, D (dərslük)
Hərəkətlərə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. C, Ç (dərslük)
Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Oxuduğu mətnlər arasında oxşar epizodları müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dər. “Cəmil + Mahir” (II hissə)

- Dərslük: səh. 14–15
- İş dəftəri: səh. 7

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.2).
- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Müəyyən məqsədlə gündəlik yazır (st. 3.1.2).
- Dialoji mətni səhnələşdirərkən improvizələr edir (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamının təxmin edilməsi
2	Oxu. Söz ehtiyatı	Mətnin oxunması, yeni söz və ifadələrin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə sual-cavab
4	Yazı	Gündəliyin yazılması
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin səhnələşdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim “Cəmil + Mahir” mətninin 1-ci hissəsi üzrə sual-cavab edir. Situa-siya xatırladılır. Şagirdlərin təxminləri soruşulur:

– *Sizcə, Kazım müəllim divarı kimin yazdığını necə tapacaq?*

– *Cəmil səhvini etiraf edəcəkmi?*

– *Cəmil ilə Mahirin dostluq münasibətləri necə davam edəcək?*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Cəmil + Mahir” mətni (II hissə). Müəllim şagirdlərə mətni əvvəlcə səssiz oxumağı tapşırır. Şagirdlərə təlimat verir ki, mətni səslə oxuyarkən obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirsinlər. Bir neçə şagird mətni təlimata uyğun növbə ilə oxuyur. Mətnin bu üsulla oxunması rollu oyun zamanı şagirdlərə kömək edəcək.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Mətndəki frazeoloji ifadələr (*ürəyi düşmək, boynuna almaq, dayaq olmaq*) üzrə iş aparılır. “Söz boğçası” rubrikasındakı ifadələrin mənası müəyyənləşdirilir. Şagirdlər frazeoloji ifadələri cümlələrdə işlədirlər və yaxud da müəllim natamam cümlələr deyir, şagirdlər frazeoloji ifadə ilə tamamlayırlar. Yeni frazeoloji ifadələrlə bu və ya digər fəaliyyətin qurulması şagirdlərin nitqində bu ifadələrin istifadəsinə kömək edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Tapşırıq C, Ç (dərslük). Bu tapşırıqlarda qoyulmuş sualların mətndə birbaşa cavabı yoxdur. Şagirdlər hadisələrdən, dialoqlardan nəticə çıxaraq bu suallara cavab verməlidirlər.

Kazım müəllim divardakı yazıda əks olunan Cəmil və Mahir adlı şagirdləri axtarırdı və qarşısına ilk olaraq Cəmil çıxdı. Onun xəttini müəyyənləşdirmək üçün Cəmilə adını və soyadını yazdırdı. Həmçinin ola bilər ki, Cəmilin həyəcanlı vəziyyəti Kazım müəllimdə şübhə yaratmışdı.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər mətndə fərqləndirilmiş cümlələri bir daha oxuyur və Mahirin düşdüyü vəziyyətə görə təxmin edirlər ki, Mahir Cəmilin xəttini tanıyır, ancaq dostunun adını verə bilməz, ona görə də başını aşağı salıb susur.

Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər özlərini Mahirin yerində təsəvvür edib fikirlərini bildirirlər: “*Mən Mahirin yerində olsaydım, Kazım müəllimə deyərdim ki, divarı da, partanın üstünü də mən yazmışam*” və s.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya.

Şagirdlər sualları yazılı şəkildə cavablandırmaqla həm oxuyub-qavrama, həm də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya.

Şagirdlərə 2-ci sinifdə gündəlik yazmaq öyrədilmişdir. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər fikirlərini yazılı şəkildə ifadə etmək bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Şagirdlər təxminən belə yazı bilərlər:

20 oktyabr 2020-ci il.

Bu gün ən yaxın dostum Cəmilədən bərk incidim. Cəmil divara, partanın üstünə ikimizin adını yazıb. Müəllim soruşanda da deyir ki, guya mən yazmışam. Axı dost belə olmaz. Cəmil dost olmağı bacarmırmış. O, vafasız və etibarsızdır.

Yaradıcı iş

2.2.6 Tapşırıq Ə (dərslük). Şagirdlər mətnin

ikinci hissəsini səhnələşdirmək üçün əvvəlcə əsas epizodları, rolları, onların hərəkəti və dialoqlarını müəyyənləşdirməlidirlər. Ona görə də tapşırığın qruplarla yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur. Qruplar bu barədə müzakirə apararaq görəcəkləri işi dəqiqləşdirirlər. Müəllim hər qrupa bir epizod verir və onlara məkanı, həmin epizodda iştirak edən rolları, dialoqları müəyyənləşdirməyi tapşırır.

1-ci epizod: Kazım müəllim Cəmilədən adını soruşur, ad və soyadını vərəqə yazdırır.

Məkan: Sınıf otağının qarşısında.

Rollar: Cəmil və Kazım müəllim.

2-ci epizod. Kazım müəllim Cəmilədən partanın üstünü kimin yazdığını soruşur.

Məkan: Cəmilin partasının yanında.

Rollar: Cəmil və Kazım müəllim.

3-cü epizod. Kazım müəllim Mahirdən partanı kimin yazdığını soruşur və uşaqlara dostluqdan danışır.

Məkan: Cəmilin partasının yanında.

Rollar: Cəmil, Kazım müəllim, sinif uşaqları və Mahir.

4-cü epizod. Mahir Cəmilə kiçik kağız göndərir.

Məkan: Dərs vaxtı. Mahirin və Cəmilin partası.

Rollar: Mahir, Mahirin parta yoldaşı və Cəmil.

Şagirdlər həmçinin rolların emosional vəziyyətini nəzərə alıb uyğun jest və mimikaları da müəyyənləşdirirlər.

Sonda qrupların təqdimatı olur. Hər qrup onlara tapşırılan epizodu səhnələşdirir.

Müəllimin nəzərinə! Növbəti dərslərdə “ssenari” filoloji anlayışı haqqında şagirdlərə məlumat veriləcək. Bu tapşırıq həmin dərs üçün hazırlıq məqsədi daşıyır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	Mətn
Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir.	Tap. C, Ç, D (dərslük)
Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir	Tap. A (iş dəftəri)
Müəyyən məqsədlə gündəlik yazır.	Tap. B (iş dəftəri)
Dialoji mətni səhnələşdirərkən improvizələr edir.	Tap. Ə (dərslük)

3-cü dərs. Epizod, xarakter, ideya

- Dərslük: səh. 16
- İş dəftəri: səh. 8

Təlim məqsədləri

- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir (st. 2.2.6).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Cəmil + Mahir” mətnində daha çox yadda qalan epizodların müzakirəsi
---	-------------------------	--

2	Danışma	Mətnin təxəyyülə görə davam etdirilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi yolları
4	Dinləmə	Dinləmə mətni üzrə iş
5	Danışma	Mətnin məzmun və ideyasının təxəyyülə görə dəyişdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər “Cəmil + Mahir” mətnində onlara daha çox təsir edən, yadlarında qalan epizodları xatırlayırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.6 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnin sonuncu epizodu haqqında danışdıqdan sonra mətndəki hadisələrdən çıxış edərək Cəmil və Mahirin dostluq münasibətlərinin necə davam edəcəyi haqqında fikirlərini söyləyirlər. Bu tapşırıq şagirdlərin təxəyyülünün inkişafına kömək edir.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə mətndəki epizodlarda obrazların xarakterinin necə açıldığı təhlil olunur. Əvvəlcə tapşırıqda verilmiş xarakter bildirən sözlərin mənaları aydınlaşdırılır.

Tapşırıq cütlərlə iş formasında yerinə yetirilir.

Epizod və obrazın üzə çıxan xarakteri:

1-ci epizod: Cəmil məsuliyyətsizdir.

2-ci epizod: Cəmil qorxaqdır.

3-cü epizod: Cəmil böhtançıdır.

4-cü epizod: Mahir sədaqətlidir.

5-ci epizod: Mahir qətiyyətlidir.

Bu tapşırıq şagirdlərin təhlil aparmaq, şərh etmək, əsaslandırmaq kimi vacib bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda verilən hər iki fikir müəllifin oxucuya çatdırmaq istədiyi fikirlərdir. Ancaq ikinci fikir (*Dar ayaqda günahı dostun üstünə atmazlar*) mətnin ideyasını ifadə edir. Şagirdlər bu qənaətə gəlirlər ki, müəllif əsərdə oxuculara bir çox fikir çatdırmaqla bilər. Ancaq mətnin ideyası, adətən, əsərin sonunda açılır. Məsələn, *Kazım müəllim, Cəmil və Mahirin dialoqunda müəllifin əsas məqsədi aydınlaşır.*

“Yadda saxla” rubrikası. Oxuyub-qavrama bacarığının əsas göstəricilərindən biri mətnin ideyasını müəyyənləşdirməkdir. Şagirdlər rubrikadakı məlumatları oxuyaraq tapşırıqlar boyu apardıqları təhlilləri ümumiləşdirirlər. Belə nəticəyə gəlirlər ki, oxu zamanı son epizodlarda baş qəhrəmanın

xarakteri açılır və bu, ideyanın müəyyənləşməsində mühüm rol oynayır.

Dinləmə

1.1.1 Şagirdlər “Yadda saxla” rubrikasında mətnin ideyasını müəyyənləşdirmək üçün vacib detalları öyrəndilər. Bu biliklər növbəti mərhələdə dinləmə mətni vasitəsilə tətbiq olunur. Müəllim mətni səsləndirir:

Unudulmuş dost

Ad günümü evdə keçirdik. Dəvət etdiyim dostlarımın hamısı gəlmişdi. Kimi gül, kimi hədiyyə gətirmişdi. Elələri oldu ki, sadəcə, bir açıqça ilə təbrik etdilər. Nə fərqi var?! Əsas o idi ki, dostlarımla maraqlı, əyləncəli bir gün keçirdim. Çoxlu rəqs etdik. Anam bişirdiyi tortu gətirdi. İşqları söndürüb tortun üstündəki şamları yandırdıq. Hamı “Ad günün mübarək!” mahnısını oxumağa başladı. Mən üfürüb şamları söndürdüm.

Elə bu vaxt qapının zəngi çalındı. Qarıya yaxınlaşanda gözlərimə inanmadım. Bu, sinif yoldaşım Nigar idi. Onu dəvət etməmişdim. O, əlindəki qutunu mənə verib təbrik etdi. Donub-qaldım, nə edəcəyimi bilmədim. Özümü toplayıb boğuş səslə dilləndim:

– Gəl, Nigar, içəri keç.

– Yox, Günay, mən qala bilmərəm. Atam məşində məni gözləyir, – deyib sağollaşdı.

Nigar getdi, mən isə bir müddət əlimdə hədiyyəyə onun ardınca baxdım. Çox peşman olmuşdum.

Nigar çox sakit qız idi, başqaları ilə qaynayıb-qarıxmırdı. Sınıfda onun varlığı, ya yoxluğu o qədər də bilinmirdi. Mən də ad günümə əyləncələri sevmən, həmin günü səbirsizliklə gözləyən dostlarımı dəvət etmişdim. Ancaq kaş ki onu da çağırırdım. Axşam qonaqlıq bitəndən sonra Nigarın hədiyyə etdiyi qutunu açdım. İçindən balaca miyovuldayan pişik çıxdı. Bu, həyatımda aldığım ən gözəl hədiyyəm oldu.

Xanım Qasımova

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra müəllimin faktoloji suallarına cavab verirlər. Suallar: *Kimin ad günü idi? Ad günü harada keçirilirdi? Kimlər qonaq gəlmişdi? Günay nə üçün Nigarı ad gününə dəvət etməmişdi? Günay niyə peşmanlıq hissləri keçirdi?*

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlərin epizodların ardıcılığını müəyyənləşdirməsi dərsləkdəki D tapşırığının yerinə yetirilməsinə kömək edəcək. Belə ki, şagirdlər dinlədikləri mətndəki epizodlarla vizual olaraq tanış olurlar.

Epizodların ardıcillığı: 4, 1, 3, 2.

Tapşırıq D (dərslük). Dinləmə mətninin məzmununa görə Günay adlı qız ad günündə başına gələn bir hadisə haqqında təəssüratlarını bölüşür. Mətnə bir neçə epizod təsvir olunmuşdur.

1. Dostların ad günü qonaqlığına gəlişi
2. Dostların rəqs edib əylənməsi
3. Ad günü tortunun kəsilməsi
4. Nigarın gəlişi
5. Günayın Nigarın verdiyi hədiyyəni açması

Sonuncu epizodlarda baş qəhrəmanın xarakteri açılır. Nigarın gəlişi epizodunda aydın olur ki, Günay Nigarı dəvət etmədiyinə görə peşmandır. Günayın Nigara qarşı diqqətsizlik, hörmətsizlik etməsi, dostları arasında ayrı-seçkilik salması aydın olur. Bu da mətnin ideyasını müəyyənləşdirir: *Dost dostu unutmaz. Dostlar arasında ayrı-seçkilik salmazlar.*

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər həm oxuduqları, həm də dinlədikləri mətnlərdəki epizodlara əsasən obrazların xarakterlərini səciyyələndirirlər. Tapşırıq şagirdlərin təhliletmə, əsaslandırma bacarıqlarının inkişafına yönəlmişdir.

Oxuyub-qavrama

2.2.6 Tapşırıq E (dərslük). Müəllim tapşırığın şərtini oxuyur. Şagirdlər həmin cümləni tapırlar və öz təxəyyüllərinə uyğun mətnin davamını dəyişirlər.

Sözü gedən epizod mətnin əsas epizodudur. Bu epizodda Cəmil səhvini Mahirin boynuna atmışdır. Şagirdlər əksinə olaraq Cəmilin səhvini etiraf etməsi haqda epizod düşünə bilərlər və bu zaman mətnin ideyası belə ola bilər: “Səhvi etiraf etmək böyük hünərdir”.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnədəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir.	Tap. B (dərslük)
Baş qəhrəmanın xarakterinə əsasən mətnin ideyasını müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslük)
Mətnin ideyasının açılmasına kömək edən faktları seçir.	Tap. Ç (dərslük)
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. D (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)

Mətnin məzmun və ideyasını təxəyyülünə görə dəyişdirir.	Tap. E (dərslük)
---	------------------

Növbəti dərslə hazırlıq. 1. Növbəti dərslin mövzusu sözlərin yazılışı ilə bağlıdır. Müəllimə şagirdlərin sayına uyğun kiçik vərəqlərdə bir səhv və ya bir düzgün söz yazması tövsiyə olunur; 2. Növbəti dərslə lüğətlərdən istifadə olunacaq.

4-cü dərsl. Sözlərdə samitlərin yazılışı

- Dərslük: səh. 17
- İş dəftəri: səh. 9

Təlim məqsədləri

- B, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

- **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Üzərinə səhv və düzgün söz yazılmış kiçik vərəqlər.

Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şagirdlərə təqdim olunmuş sözlərin düzgün yazılışının müəyyən olunması
2	Dil qaydaları	Sözlərin düzgün yazılışı
3	Yazı	Yazıda orfoqrafik səhvlərin müəyyənləşdirilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə bükülmüş vərəqlər paylayır və tapşırır ki, onları heç kim açmasın. Müəllim paylanma işini bitirəndən sonra söyləyir:

– İndi vərəqləri açın, vərəqdə yazılmış sözlün yazılışını yoxlayın, səhvdirsə, düzgün yazın. Kim tez bitirsə və düzgün cavab versə, qalib olacaq.

Müəllimin nəzərinə! Dil qaydalarına həsr olunmuş dərslərdə şagirdlərin fəallığı nisbətən aşağı olur. Odur ki bu dərslərdə müxtəlif yarışların keçirilməsi şagirdlərin fəallaşmasına stimül verir.

Müəllim yarışın qalibini və ya dərslə fəallığına görə seçilən şagirdləri mükafatlandırma bilər. Məsələn, həmin şagirdlərə mükafat olaraq “Biləndər” adı verilə bilər. Həmin şagird dərsl boyu bu adı qoruyub saxlamalıdır. Əks halda bu adı itirə bilər.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Bu tapşırıq “b, c, d, g” ilə bitən sözlərin yazılışı üzrə mənimsədiləcək dil qaydasına keçid xarakteri daşıyır. Şagirdlər qırımızı rənglə yazılmış sözlərin düzgün yazılışını məndən tapıb dəftərlərinə yazırlar. Müəllim şagirdlərin yazdıqlarını yoxlayır və səhvləri ümumiləşdirir: Sözlərin tərkibində səhv yazılmış samitlər (p və k), əslində, b və g ilə yazılmalıdır.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Rubrikadakı məlumat şagirdlərə mənimsədilir.

Tapşırıq B (dərslük). Cütlər tapşırıqda verilmiş sözlərin düzgün yazılışını lüğətin köməyi ilə müəyyənləşdirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıq sinifdəki lüğət ehtiyatından asılı olaraq cütlərlə və ya qruplarla yerinə yetirilə bilər.

Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq “Faydalı məsləhət” rubrikasındakı məlumatı mənimsətmək üçün keçid xarakteri daşıyır. Şagirdlər əvvəlcə b, c, d, g samitləri ilə bitən sözləri oxuyur, bu samitlərin tələffüzünə diqqət yetirir. Göy rənglə verilmiş b, c, d, g samitlərinin sait önündə gələrkən olduğu kimi, samit önündə gələrkən isə müvafiq olaraq p, ç, t, k samitləri kimi tələffüz olduğunu görürlər.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Rubrikadakı məlumat mənimsədilir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilmiş sözlər içərisindən palıt (palıdın), Azat (Azada), qanat (qanadı), Murat (Murada) sözlərini seçib köçürürlər.

Bu tapşırıq şagirdlərin “Faydalı məsləhət” rubrikasından mənimsədikləri bilginin tətbiqinə yönəldilmişdir.

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). Tapşırıqlar öyrədilən orfoqrafik qayda üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdə səhv yazılmış sözləri müəyyən edərək yəni-dən düzgün yazmaqla yeni öyrədilən orfoqrafik biliklərini nümayiş etdirirlər.

Cümlədə səhv yazılmış sözlər: *cavab, gənc, zavod, Cavad, ağacları, Murad.*

Əlavə tapşırıq: Dərs zamanı müəllim şagirdlərə b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin işləndiyi imla mətni yazdırma bilər.

Şagirdlər imla yazdıqdan sonra müəllim onlara öz yazılarında səhvləri müəyyən edib düzəltmək üçün vaxt verir. Sonra şagirdlər bir-birinin imlasını yoxlayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
B, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. A, B, C, Ç (dərslük), tap. A, B, C (iş dəftəri)
Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.	Tap. Ç (iş dəftəri)

fəsil**3****MƏRHƏMƏT****1-ci dərs. “İki alma”**

- Dərslük: səh. 18–19
- İş dəftəri: səh. 10

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir. (st. 2.1.1).
- Bədii məndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.2).
- Məndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamının təxmin edilməsi
2	Oxu	“İki alma” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu ilə bağlı sualların cavablandırılması
4	Söz ehtiyatı	Tanış olmayan söz və ifadələrin mənimsədilməsi; köhnəlmiş sözlər haqqında məlumatın verilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Məndəki hadisələrin uşağın dilindən yazılı nəql olunması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı sualları cavablandırmaqla fəslin mövzusu ilə tanış olurlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 “İki alma” mətni. Növbə ilə oxu. Mətn daxilində şagirdlərə tanış olmayan xeyli sayda söz və ifadələr var. Odur ki mətn əvvəlcə səssiz oxunur. Şagirdlər onlara tanış olmayan söz və ifadələri dəftərlərində qeyd edirlər. Sonra şagirdlər onlar üçün yeni olan sözləri səsləndirirlər, müəllim lövhədə qeyd edir. (Sözlər təkrar olunmamalıdır!) Söz boğçasındakı siyahı ilə müqayisə olunur. Söz və ifadələrin mənalari üzrə iş aparıldıqdan sonra müəllim bir neçə şagirdə mətni ucadan oxumağı tapşırır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Suallar vasitəsilə şagirdlərin mətnin məzmununu qavraması yoxlanılır.

Söz ehtiyatı

2.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətni oxuduqca rast gəldikləri yeni söz və ifadələri izahları ilə uyğunlaşdırmaqla və cümlələrdə işlətməklə onları mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim mətnin müəllifi Cəlil Məmmədquluzadə və onun yaşadığı dövr haqqında kiçik məlumat verir:

C.Məmmədquluzadə təxminən 150 il bundan əvvəl (1869–1932-ci illərdə) yaşayıb. O, müəllim, jurnalist, yazıçı kimi xalqımızın maariflənməsində böyük xidmətlər göstərmişdir. “Molla Nəsrəddin” jurnalını yaradıb. Çoxlu məqalələrin, məşhur hekayələrin, əsərlərin müəllifidir.

Şagirdlərin “iki alma” hekayəsinin yazıldığı dövrü təsəvvür etməsi köhnəlmiş sözlərin mahiyyətini anlamağa kömək edəcək.

“Yadda saxla” rubrikasında təqdim olunmuş məlumat oxunur. Müəllim *şahı* və *abbası* sözlərinin dəqiq mənasını diqqətə çatdırmalıdır. Çünki növbəti tapşırıq məhz bu sözlər üzərində qurulmuşdur.

Müəllimin nəzərinə! Köhnəlmiş sözlər haqqında məlumat verilməsi epizodik xarakter daşıyır və mövzudan irəli gəlir. Məqsəd şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığının inkişafı və söz ehtiyatının artırılmasıdır.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Riyaziyyatla inteqrasiya. Bu tapşırıq şagirdlərdən diqqətli oxu bacarığı və məntiqi düşüncə tələb edir.

“Diqqət et” rubrikasında belə bir məlumat verilir: “...keçmişdə beşqəpiklik pul – şahı, iyirmi qəpiklik pul isə abbası adlanırdı”.

Mətnə altından xətt çəkilmiş 1-ci cümlədə deyilir: “... hərəsi bir şahıya iki alma aldım”. Deməli, ata 10 qəpik pul xərclədi. Altından xətt çəkilmiş 2-ci cümlədə bildirilir ki, almaları alandan sonra atanın cibində bir abbası, yəni iyirmi qəpik pul qalmışdı. Deməli, ata evdən çıxanda cibində 30 qəpik pul olmuşdur.

Müəllimin nəzərinə! Dərsdə əyani olaraq beşqəpiklik, onqəpiklik və iyirmi qəpiklikdən istifadə olunması tövsiyə olunur.

2.2.6 Tapşırıq B (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir və nisbətən çətin hesab olunur. Ona görə də tapşırığın əvvəlcə müəllimin köməyi ilə şifahi şəkildə yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir. Mətndəki hadisələr atanın (1-ci şəxsin) dilindən nəql olunur və daha çox atanın hadisələrə münasibəti ifadə olunur. Bu tapşırıq vasitəsilə isə şagirdlər atanın deyil, oğulun hadisələrə münasibətini, hiss və düşüncələrini əks etdirməlidirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir.	“İki alma” mətni
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Kontekstə uyğun gələn frazeoloji ifadəni müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olmayan məlumat əldə edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərkən onun daxili aləmini ifadə edir.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dər. Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi

- Dərslük: səh. 20
- İş dəftəri: səh. 11

Təlim məqsədləri

- Bədii mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir (st. 1.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1).
- Məktub yazaraq mövzu ilə bağlı münasibətini bildirir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin xatırlanması
2	Danışma	Mətndəki əsas hadisələrin nəql olunması
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi
4	Dinləmə	“Ən gözəl tamaşa” mətni üzrə iş
5	Yazı	Baş qəhrəmana məktubun yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Mətn xatırladılır.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdləri 4 qrupa ayırır. Qruplara mətnə çəkilmiş illüstrasiyalı müzakirə edib mətnin məzmununu danışmağı tapşırır. Mətndəki hadisələr ata obrazının dilindən verilmişdir. Qruplar isə mətndəki hadisələri III şəxsin dilindən nəql etməlidirlər. Məsələn: *“Axşamüstü gəzintiyə çıxanda hərdənbir balaca oğlumu da özümlə aparıram” şəkli deyil, “Bir gün ata (və ya Cəlil Məmmədquluzadə) gəzintiyə çıxarkən oğlunu da özü ilə aparmışdı...” kimi nəql olunur.*

Mətnin belə nəql olunması üçün qruplara həzrlilik məqsədilə vaxt verilir. Qrup üzvlərindən biri hər bir illüstrasiya üzrə danışdıqca digər qrup üzvləri ona məsləhət verirlər. Səhvlərini düzəldirlər. Qrupları təmsil edən üzvlər mətni nəql edirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıq da qruplarla işin davamı kimi yerinə yetirilir. Müəllim hər bir qrupa tapşırıqda verilmiş bir epizod üzrə obrazın xarakter və davranışına münasibət bildirməyi tapşırır. Qruplar müvafiq epizodu müzakirə edib obrazın davranışına münasibət bildirirlər. Yaxşı olardı ki, qruplar yekun qərarlarını yazılı şəkildə təqdim etsinlər. Məsələn, qrup təmsilçisi obrazın davranışı haqqında gəldikləri nəticəni belə təqdim edə bilər:

Bizim fikrimizcə, uşaq düzgün hərəkət etmir. Küçədə hər gördüyünü istəmək yaxşı hərəkət deyil. Əgər valideyn almırsa, demək ki, imkanı çatdırıb və ya almağı məsləhət bilmir. Buna görə valideynimizi məyus etməməliyik, öz yanlış hərəkətimizlə valideynimizi başqalarının yanında utandırmamalıyıq”.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim növbəti tapşırıqlara keçməzdən öncə əsas və köməkçi epizodlar haqqında şagirdlərə məlumat verir.

2.2.4 Tapşırıq C, Ç (dərslük). Bu tapşırıqlar şagirdlərin mətnin ideyasını müəyyənləşdirmək bacarığının inkişafına xidmət edir. Tapşırıqların qruplarla işin davamı kimi yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Qruplar əvvəlcə C tapşırığına əsasən mətndəki baş qəhrəmanı müəyyənləşdirmək üçün müzakirə aparırlar. Müəllim qruplara kömək məqsədilə yönəldici sual verir:

– *Sizcə, nə üçün müəllif hekayəni “İki alma” adlandırıb?*

Düzgün cavab: Baş qəhrəman öz almasını dilənçi uşaqla bölüşən oğlandır. Müəllifin hekayəni yazmaqda məqsədi baş qəhrəmanın mərhəmətli davranışını oxuculara nümunə göstərməkdir. Mətnin adı, adətən, mətndəki əsas hadisə və baş qəhrəmanla bağlı olur. Bu hekayənin adının “İki alma” olması baş qəhrəmanın kim olmasını bariz göstərir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplar illüstrasiyalara baxaraq mətndəki əsas epizodu müəyyənləşdirmək üçün müzakirə aparırlar.

Əsas epizod: 4-cü illüstrasiya. (*Oğlan öz almasını dilənçi uşağa verir.*)

Müəllimin nəzərinə! Mətndə hadisələr atanın dilindən nəql olunduğu üçün bu epizod mətndə təsvir olunmamışdır. Lakin atanın nitqindən aydın olur ki, onun oğlu öz almasını dilənçi uşağa verib.

Qruplar əsas epizodu seçdikdən sonra oğlanın müsbət xüsusiyyətini (mərhəmətli olması) və bunun əsasında mətnin ideyasını müəyyənləşdirirlər: “*Mərhəmətli olmaq gözəl xüsusiyyətdir*”.

Müəllimin nəzərinə! Oxuyub-qavrama bacarığının mühüm göstəricilərindən biri də mətnin ideyasını müəyyənləşdirə bilməkdir. Şagirdlərdə bu bacarığın inkişaf etdirilməsi üçün onlara öyrətmək lazımdır ki, mətnlə iş zamanı aşağıdakı suallara cavab tapsınlar:

1. *Baş qəhrəman kimdir?* 2. *Əsas epizod hansıdır?* 3. *Əsas epizodda baş qəhrəmanın hansı xarakteri ortaya çıxır?*

Mətnin ideyasını, adətən, sonuncu epizodda baş qəhrəmanın davranışını xarakterizə etməklə müəyyənləşdirmək olar.

Dinləmə

1.1.1 Müəllim şagirdlərə “iki alma” mətninin ideyası ilə səsleşən “Ən gözəl tamaşa” mətnini səsleşdirir.

Dinləmə mətni

Atamla sirkə getmişdik. Bilet almaq üçün kassanın qarşısında növbəyə durduq. Bizdən öndə ata, ana və 4 uşaqdan ibarət bir ailə dayanmışdı. Uşaqlar sevincdən atılıb-düşürdülər. Belə görünürdü ki, ilk dəfə idi, sirkə gəlmişdilər.

Birazdan növbə onlara çatdı. Ata satıcıdan biletin qiymətini soruşdu. Sonra kəkələməyə başladı. Dönüb həyat yoldaşının qulağına nə isə pıçıldadı. Hiss olunurdu ki, onların bilet almağa pulu çatmır. Qəfil atam cibindən 20 dollar çıxarıb yerə atdı. Sonra əli ilə kişinin çiyinə toxunaraq yerdəki pulu göstərdi:

– Pulunuz yerə düşdü, cənab, – dedi.

Kişi atama baxdı və gözləri doldu:

– Təşəkkür edirəm, – dedi.

Onlar bilet alıb içəri girdikdən sonra atam əlimdən tutub növbədən çıxdı. Çünki atamın o kişiyə verdiyi 20 dollardan başqa pulu yox idi. Mən atamla fəxr etdim. O iki dəqiqədə izlədiyim anlar həyatımda ən gözəl tamaşa idi.

Çarli Çaplin

Dinləyib-anlamayı yoxlayan suallar:

Çarli Çaplin atası ilə hara getmişdi? Onun atası cibindən pulunu çıxarıb niyə yerə atdı? Siz Çarlinin yerində olsaydınız, sirkə bilet almadığınıza görə atanızdan inciyərdinizmi? Sizcə, o, atası ilə niyə fəxr etdi? və s.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər müstəqil olaraq tapşırığı yerinə yetirirlər.

Tapşırıqda verilən bütün fikirlər mətnlə bağlıdır. Ancaq bu fikirlərdən biri (*Elə yaxşılıq et ki, kömək etdiyən adam utanmasın*) mətnin ideyası ilə sıx bağlıdır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin oxuduqları və dinlədikləri eyni mövzu və ideyalı mətnlər üzrə ümumiləşdirmə xarakteri daşıyır. Şagirdlər verilmiş fikirləri təsdiq edən epizodları təsvir etməklə həmçinin yazı bacarıqlarını da inkişaf etdirirlər.

1-ci fikrin aid olduğu mətn: “iki alma”.

Epizod: Oğlan öz almalarından birini dilənçi uşağa verdi. Oğlunun mərhəmətli davranışı atanı sevindirdi.

2-ci fikrin aid olduğu mətn: “Ən gözəl tamaşa”.

Epizod: Ata bilet almağa pulu çatmayan ataya kömək etmək istədi. Cibindən pulunu çıxarıb yerə atdı:

– Cənab, pulunuz yerə düşüb, götürün.

Oğlan atası ilə fəxr etdi.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq D (dərslük). Mətn təhlil olundandan sonra şagirdlər baş qəhrəmana məktub yazaraq onun mənfi (*hər gördüyünü istəməsi, valideynindən küsməsi*) və müsbət (*mərhəmətli, diqqətçil olması, paylaşmağı sevməsi*) davranışına münasibət bildirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə 2-ci sinifdə öyrəndikləri məktubun strukturu ilə bağlı biliklər xatırladılır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnin illüstrasiyalara uyğun epizodlarını nəql edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri və ya davranışı haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Baş qəhrəmanın xarakterinə əsasən mətnin ideyasını müəyyənləşdirir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)

Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Baş qəhrəmana məktub yazaraq onun davranışına münasibət bildirir.	Tap. D (dərslük)

3-cü dər. Sözü tərkibi

- Dərslük: səh. 21
- İş dəftəri: səh. 12

Təlim məqsədləri

- Sözü kök və şəkilçiyə ayırır (st. 4.1.1).
- Sözü şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Söz kökünün müəyyən olunması
2	Dil qaydaları	Sözün tərkibi üzrə biliklərin mənimsədilməsi və tətbiqi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim tapşırıqda verilmiş sözləri lövhədə yazır və şagirdlərə sual verir:

– *Sözlərdə təkrar olunan hissə hansıdır?*

Şagirdlər sözləri müqayisə edirlər. Sözlərdə təkrarlanan hissənin (meyvə) altından xətt çəkilir.

Müəllimin köməyi ilə şagirdlər bu qənaətə gəlirlər ki, bir sözü müxtəlif hissəciklər əlavə oluna bilər.

Dil qaydaları

4.1.1 “Bunları bilməliyik” rubrikası. Bu dərsin məqsədi şagirdlərə sözün morfoloji tərkibinin, “kök” və “şəkilçi” terminlərinin mənimsədilməsidir. Müəllim rubrikada sxem şəklində verilmiş informasiyanı izah edir.

Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq dil qaydası üzrə möhkəmləndirmə məqsədi daşıyır. Şagirdlər sözlərə müxtəlif şəkilçilər artırmaqla köçürürlər. Məsələn: *pullu, pulsuz, pullar, puldan*.

Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər müəllimin izahatından sonra tapşırıqda verilmiş sözləri birlikdə analiz edərək sözlərin kökünü müəyyən edirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda verilmiş varlıq şəkillərini ifadə edən sözləri səsləndirirlər. *əl – əlcək; gül – güldən*. Şəkilçiləri müəyyən edirlər. Müəllim yönəldici suallar verir:

– *Sizcə, nə üçün “əlcək” sözünün kökü “əl” hesab olunur? Sizcə, “güldən” sözündə “dən” hissəciyinin şəkilçi olduğunu necə bilirik?*

Şagirdlər bu sözlər arasında məna əlaqəsini diqqət etməklə şəkilçilər vasitəsilə bir sözdən digər bir sözün yaranmasını əyani şəkildə görürlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər müstəqil şəkildə sözün tərkibini müəyyən edib cədvəli tamamlayırlar.

4.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq şagirdlərin həm yeni öyrədilən dil qaydası üzrə biliklərini, həm də söz ehtiyatını möhkəmləndirir. Bu tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər yeni sözlərin yaranmasında şəkilçilərin rolunu dərk edirlər. Sözlər: *başçı, zəhmətkeş, iradəli, təmizkar*.

4.1.4 Tapşırıq D (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdə buraxılmış şəkilçiləri empirik şəkildə müəyyən edərək cümləni tamamlayırlar və cümlənin qurulmasında şəkilçilərin rolunu dərk edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözü kök və şəkilçiyə ayırır.	Tap. A, C, Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Sözü şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. B (dərslük), Tap. B (iş dəftəri)
Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə cümlələr qurur.	Tap. D (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

1-ci dər. “Balaca aktyor”

- Dərslük: səh. 22–23
- İş dəftəri: səh. 13

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.2).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin məzmununun təxmin edilməsi
2	Danışma	Rollu oyun haqqında söhbətin aparılması
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Balaca aktyor” mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi; mətnin baş qəhrəmanın dilindən nəql olunması
5	Yazı	Sualların yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərin diqqətini mətnin adına və illüstrasiyalara yönəldir.

– *Sizcə, mətnin mövzusu nədir? Mətnin məzmununu təxmin edin.*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş suallar əsasında əvvəlki dərsləri xatırlayır və fikirlərini bildirirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Balaca aktyor” mətni. Mətn şagirdlər tərəfindən növbəli şəkildə oxunur. “Söz boğçası” üzrə iş aparılır.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər söz ehtiyatlarını inkişaf etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – B, 2 – C, 3 – A.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim faktoloji suallar vasitəsilə şagirdlərin hekayənin məzmununu necə qavradıqlarını yoxlayır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər hekayə xəritəsini tamamlamaqla mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Mətnə əsas epizod: Həsənin tamaşanın sonunda səhnədə yığılması.

Mətnin ideyası: Hər bir kəs öz borcunu, vəzifəsini məsuliyyətlə yerinə yetirməlidir.

Diferensial təlim

Mətnin ideyasını müəyyənləşdirməkdə və ifadə etməkdə çətinlik çəkən şagirdlərə müəllim cümlələr təqdim edə bilər. Şagirdlər həmin cümlələr içərisindən mətnin ideyasını əks etdirən cümləni seçib yaza bilərlər.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Mətnin ilk abzasında məlumat verilir ki, Natiq Qasimov Qarabağ döyüşlərində şəhid olub. Sonrakı hissələrdən aydın olur ki, o, qəhrəmancasına döyüşüb və Xocalı sakinlərini xilas edib. Şagirdlər bu məlumatdan çıxış edərək fikirlərini əsaslandırma bilərlər: “Bayraq günü” tədbirləri Natiq Qasimov kimi qəhrəman oğulların xatirəsinə həsr olunmalıdır. Onlar vətənimizin, bayrağımızın uğrunda şəhid olmuşlar. Azərbaycan xalqı qəhrəmanlarını unutmamalıdır. Onların şərəfli həyat yolu hər kəsə nümunə olmalıdır.

Diferensial təlim

Bu sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkən şagirdlərə müəllim mətnin birinci abzasını yenidən oxumağı tapşırıqda bilər.

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər əvvəlki dərslərdə də mətnləri bu cür nəql ediblər. Müəllim şagirdlərə tapşırılmalıdır ki, nəql edərkən Həsənin keçirdiyi hissələri ifadə etsinlər. Yaradıcı təfəkkürü inkişaf etmiş şagirdlər Həsənin fədakarlığını bir az da qabartmaq üçün əlavə epizodlar da düşünə bilərlər. Məsələn:

...Pərdə arxasından zala baxdım. Zalı tamaşaçılarla dolu gördüm. Çox həyəcanlandım. Gözlərim qaraldı, özümü saxlaya bilməyib yıxıldım. Yoldaşlarım məni qaldırdılar. Su verdilər. Yaxşı ki Cabir müəllim yanımızda yox idi. Onlara bərk-bərk tapşırıdım ki, Cabir müəllimə deməyin.

Öz-özümə düşünürdüm: “Axı mən Natiq Qasimovun rolunu oynayıram. Onun kimi olmalıyam.

O, vətən uğrunda canından keçib. Bir qızdırma nədir ki, mən ona dözməyim. Bu gün mən də öz borcumu yerinə yetirməliyəm!

Müəllimin nəzərinə! Müəllim tapşırıq üzrə işi yekunlaşdırarkən metodik vəsaitdə təqdim edilmiş epizodu şagirdlər üçün səsləndirə bilər.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin mövzu və məzmunu ilə bağlı onları maraqlandıran məqamları soruşmaqla həm də aldıkları informasiyanı dəqiqləşdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur.	"Balaca aktyor" mətni
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətn üzrə hekayə xəritəsini tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)
Mətndəki əlaqəli faktları tutuşdurmaqla nəticələr çıxarır.	Tap. C (dərslük)
Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərkən onun daxili aləmini ifadə edir.	Tap. Ç (dərslük)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərstdə "Bayraqdar əsgər" mətnindən bir parça səhnələşdirilməlidir. Bunun üçün sinfə bayraq gətirmək tövsiyə olunur.

2-ci dər. Ssenari

- Dərslük: səh. 24
- İş dəftəri: səh. 14

Təlim məqsədləri

- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1.).
- Ssenarini səciyyəlandırən xüsusiyyətləri müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Hər hansı hadisəni ssenari və ya dialoq şəklində yazılı təqdim edir (st. 3.1.1.).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	"Ssenari" sözünün təxmin edilməsi
2	Dinləmə	"Bayraqdar əsgər" mətni üzrə iş
3	Oxu	Ssenari haqqındakı məlumatın mənimsədilməsi
4	Yazı	Ssenarinin yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim suallar verməklə "Balaca aktyor" mətnini xatırladır:

– *Balaca aktyor kim idi? O hansı rolu ifa edirdi? Tamaşa hansı hadisəyə həsr olunmuşdur?* və s.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq A (dərslük). "Balaca aktyor" mətnində Həsən Natiq Qasimov rolunu oynayır. Şagirdlərdə Həsənin oynadığı rol haqqında ətraflı təsəvvür yaratmaq üçün müəllim mətn səsləndirir.

Bayraqdar əsgər

1992-ci ildə Ağdamda yeddi əsgərimiz birlikdə döyüşürlər. Döyüşdə altı yoldaşı həlak olan Natiq mübarizəni təkbaşına davam etdirir. Ermənilər elə zənn edirlər ki, Natiqin döyüşdüyü yerdə çoxlu sayda əsgər var. Odur ki əsir və girov götürülmüş Xocalı sakinlərindən birini – Cəfər müəllimi çağırır ona deyirlər ki, azərbaycanlı döyüşçülər təslim olmasalar, sizi güllələyəcəyik. Bu xəbərdarlığı çatdırmaq üçün Cəfər müəllimi ora göndərirlər. Cəfər müəllim Natiq olduğu yerə gəlir. Natiqin burada tək olduğunu görür. Ondan soruşur ki, niyə təkbaşına döyüşürsən? Niyə çıxıb getmirsən? Natiq yoldaşlarının şəhid olduğunu, özünün isə beş gündür, fasiləsiz döyüşdüyünü söyləyir. Sonra başının üzərindəki bayrağı göstərib cavab verir ki, bu bayrağı necə qoyub gedim?! Son nəfəsiməcən döyüşəcəyəm.

Cəfər müəllim Natiqə deyir ki, əgər o təslim olmasa, 22 nəfər Xocalı sakini güllələnəcək. Natiq bərk qəzəblənir. Razi olmur ki, ona görə həmvətənlərini öldürsünlər. Bayrağı götürüb sinəsinə basır, sonra onu başı üzərinə qaldırır çölə çıxır. Düşmənlər irəli gəlməyə qorxurlar. Cəfər müəllimin işarəsindən sonra tökülüşüb gəlirlər, onun üst-başını axtarırlar, tək olduğuna inanmırlar. İçərini atəşə tuturlar. Heç kimin olmadığını görəndə daha da qəzəblənirlər. Başa düşürlər ki, günlərlə

onlara müqavimət göstərən elə bircə nəfər imiş. Onun qəhrəmanlığını Azərbaycan xalqı heç vaxt unutmayacaq.

Müəllimin nəzərinə! Bu hadisədən sonra Natiq Qasimovun taleyi məlum olmur. Onun şəhid olması və ya sağ qalması haqqında dəqiq məlumat yoxdur. Fikrət Qocanın “Bayraq tutan oğullar”, Alim Fərzəliyevin “Qeyrət qalası” poemaları Natiq Qasimova həsr olunub.

Müəllim mətnlə bağlı sual-cavab etməklə şagirdlərin dinləyib-anlamasını yoxlayır:

– Cəfər müəllim kim idi? Ermənilər onu nə üçün Natiq Qasimovun yanına göndərdilər? O niyə tək qalmışdı? Nə üçün tək döyüşməyə davam edirdi?

Sonra dinlədikləri mətni “Balaca aktyor” mətni ilə əlaqələndirirlər. Müəllim soruşur:

– “Balaca aktyor” mətnindən aldığınız hansı məlumatlar dinlədiyiniz mətndə də əks olunub?

Cavab: Natiq Qasimovun bayrağı götürüb düşmənin üzərinə getməsi və Xocalı sakinlərini xilas etməsi.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirməklə dinlədikləri mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq həm şagirdlərin dinləyib-qavrama, həm də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Oxu

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini mətnə “ssenari” sözünün işləndiyi cümlələrə yönəldir. Şagirdlər həmin cümlələri oxuyaraq “ssenari” sözünü başa düşdükleri kimi izah edirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. “Ssenari” anlayışını şagirdlərə mənimsətmək üçün müəllim onların rollu oyunla bağlı biliklərini xatırladır:

– İndiyəcən bir çox rollu oyunlar oynamısınız. Keçən dərs bu oyunları birlikdə xatırladıq. Rollu oyuna başlamaq üçün əvvəlcə hazırlaşırıdınız. Kimin hansı rolu ifa edəcəyini, nə danışacağınızı, necə hərəkət edəcəyinizi müəyyənləşdirirdiniz.

Teatr tamaşaları, filmlər, tədbirlər və s. üçün ssenari mətnləri hazırlanır. Aktyorlar ssenarini oxuyub rollarına hazırlaşırlar. Bu mətnləri özümüz də tərtib edə bilərik. İndi gəlin rubrikada verilmiş nümunəni diqqətlə nəzərdən keçirək və ssenari mətninin quruluşu ilə tanış olaq.

Şagirdlər rubrikada izahlı şəkildə verilmiş nümunəni nəzərdən keçirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Qruplar dərslərdə verilmiş ssenari parçasını oxuyub təhlil edirlər. Qruplara müzakirə və məşq üçün bir qə-

dər vaxt verilir. Qrup üzvləri arasından iki aktyor seçilir. Hər birinin rolu, hərəkətləri qrup üzvləri tərəfindən müzakirə olunur. Aktyorların söyləyəcəkləri nitqi kiçik kağızlarda yazıb onlara verirlər.

Təqdimat zamanı digər qrupun üzvləri yoldaşlarının fəaliyyətini qiymətləndirməlidirlər. Bunun üçün müəllim lövhədə “Şagirdlərin bir-birini qiymətləndirməsi” cədvəli çəkə bilər:

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Aydın səsle danışdılar.			
Jest və mimikalari nitqlərinə uyğun idi.			
İfadəli və təsiredici danışdılar.			
Ssenariyə uyğun hərəkət edirdilər.			
Dialogları ssenariyə uyğun idi.			

Müəllimin nəzərinə! Müəllim qruplara qiymətləndirmə cədvəlindəki meyarlarla tanış olmağı və ona uyğun hazırlaşmağı tapşırır. Aktyorlar məşq edərkən qrup üzvləri qiymətləndirmə cədvəlindəki meyarlar üzrə yoldaşlarına istiqamət verib onları təqdimata hazırladırlar.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş ssenari nümunəsini oxuyurlar. Şagirdlər ilk dəfə ssenari mətni ilə tanış olduqları üçün bu tapşırıq müəllimin köməyi ilə yerinə yetirilir. Müəllim kömək məqsədilə əvvəlcə mətnin məzmununu danışır. Şagirdlərdən tapşırıqda verilmiş ssenarinin quruluşu haqqında soruşur: *Hadisə harada baş verir? Dialogda kimlər iştirak edir? Mətnə boş buraxılan hissələrdə nə yazılmalıdır? (Obrazların necə hərəkət edəcəyi) və s.*

Daha sonra şagirdlər mətndəki situasiyaya uyğun olaraq rolların (uşaq və sürücü) psixoloji vəziyyətini müəyyənləşdirib aid olduğu rolun qarşısında yazırlar.

- Uşaq (*qorxa-qorxa və ya ağlayaraq*)
- Sürücü (*qışqıraraq*)
- Uşaq (*ağlayaraq və ya qorxaraq*)
- Uşaq (*gülümsəyərək*)

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Ssenarini səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Hər hansı hadisəni ssenari və ya dialoq şəklində yazılı təqdim edir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllimə növbəti dərslə üçün tövsiyə olunur ki, şagirdlərin sayına uyğun olaraq kiçik vərəqlər kəsib üzərində bir leksik və ya bir qrammatik şəkilçili söz yazsın. Bu zaman şagirdlərin yaş səviyyəsi nəzərə alınmalıdır. Şəkilçilər əsasən birhəcalı və çox işlənən olmalıdır.

3-cü dərslə. Sadə və düzəltmə sözlər

- Dərslük: səh. 25
- İş dəftəri: səh. 15

Təlim məqsədləri

- Şəkilçiləri söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir (st. 4.1.1).
- Sözlə şəkilçi artırmaqla yeni söz düzəldir (st. 4.1.1).
- Sözlər arasında mənə əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.4).

Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin kök və şəkilçiyə ayrılması
2	Dil qaydaları	Şəkilçilərin növlərinin mənimsədilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə üzərinə şəkilçili sözlər yazılmış kiçik vərəqlər paylayır. Şagirdlər vərəqlərdə olan sözü kök və şəkilçiyə ayırırlar.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərə əvvəlki sinifdən *-çı* və *-lar* şəkilçiləri məlumdur. İndi onlar öz biliklərindən istifadə edib “tamaşaçı” və “aktyorlar” sözlərindəki şəkilçilərin rolunu müəyyən etməlidirlər. Bunun üçün əvvəlcə şagirdlər sözləri kök və şəkilçiyə ayırırlar.

Müəllim soruşur:

– *Tamaşa nədir? Bəs tamaşaçı? Bu sözlər hansı suallara cavab verirlər? Niyə bu sözlərin sualı fərqlidir? -Çı şəkilçisi tamaşa sözünə qoşulduqda hansı fərqi yaradıb?*

Şagirdlər belə qənaətə gəlirlər ki, *-çı* şəkilçisi tamaşa sözünə qoşulduqda sözün mənasını dəyişib və şəxs anlayışı verən yenimənalı söz yarandığı üçün kim? sualına cavab verir. Müəllim digər sözün təhlilinə keçir:

– *Bəs “aktyorlar” sözünün kökü hansıdır? Aktyor və aktyorlar sözlərini müqayisə edin. -Lar şəkilçisi sözdə mənə fərqi yaradıbmı?*

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər *-lar* şəkilçisinin də sözə çoxluq mənası verməsini söyləyə bilirlər. Ancaq müəllim bu şəkilçinin yeni mənə yaratmadığını sözün mənasını izah etməklə başa sala bilər. Məsələn, *aktyor* – tamaşada obrazı canlandıran şəxs. *Aktyorlar* – tamaşada obrazı canlandıran şəxslər. Gördüyünüz kimi, mənə olduğu kimi qaldı, *-lar²* şəkilçisi, sadəcə, aktyorların çox olmasını nəzərə çatdırır.

Sonda müəllim ümumiləşdirmə aparır:

– *Deməli, şəkilçilərin hamısı yeni mənə yaratmır.*

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlərə rubrikada sadə və düzəltmə sözlər və şəkilçilərin növləri ilə bağlı verilmiş məlumatlar izah edilib mənimsədilir. Sözdə yalnız əlaqə yaradan şəkilçilər varsa, belə sözlərin sadə söz adlandığı diqqətə çatdırılır.

Şagirdlər rubrikadakı nümunələr əsasında bəzi şəkilçilərin cümlədə sözlər arasında əlaqə yaratmasını, bəzilərinin isə yenimənalı söz düzəltməsini anlaşırlar.

Daha sonra müəllim söyləyir:

– *Vərəqinizdə olan sözlərdəki şəkilçinin növünü müəyyən edin. Həmin şəkilçi yeni söz yaradıb, yoxsa yox?*

Şagirdlər vərəqlərindəki sözlərə qoşulan şəkilçinin funksiyasını müəyyənləşdirib təqdim edirlər.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər birinci cümlələrin məzmunundan çıxış edərək ikinci cümlələrdə buraxılmış şəkilçiləri (*-kar*, *-cıl*, *-qan*) müəyyənləşdirirlər. Şagirdlər bu şəkilçilərin varlığını söz ehtiyatlarının köməyi ilə aşkar edirlər.

4.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Məqsəd şagirdlərin kök və şəkilçi üzrə biliklərindən istifadə etməklə yeni öyrədilən dil qaydasını mənimsətməkdir. Şa-

girdlər *bağ* və *bağban*, *dəyirman* və *dəyirmançı* sözlərini kök və şəkilçiyə ayırmaqla, sözlər arasında məna fərqi və quruluşca növünü (sadə və düzəltmə) izah etməklə leksik şəkilçilərin mühüm rolunu aydınlaşdırırlar.

4.1.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıq şəkilçinin digər növünü – cümlədə sözlər arasında əlaqə yaradan şəkilçiləri şagirdlərə mənimsətmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər dil daşıyıcıları olduqları üçün empirik şəkildə cümlədəki sözlər arasında rabitə qurmaq üçün hal və mənsubiyyət şəkilçilərindən istifadə edəcəklər. Bununla da şəkilçinin böyük bir qisminin (qrammatik şəkilçilərin) nitqimizdəki funksiyasını dərk edəcəklər.

Müəllimin nəzərinə! 3-cü sinifdə “leksik şəkilçi” və “qrammatik şəkilçi” terminlərindən istifadə olunması tövsiyə olunmur. Şagirdlərə şəkilçilərin adları çəkilmədən onların mahiyyətinin sadə şəkildə mənimsənilməsi kifayətdir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər qrammatik şəkilçiləri fərqləndirdiklərini müstəqil şəkildə nümayiş etdirirlər.

4.1.1 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər verilmiş sözlərə şəkilçilər artıraraq sıra ilə yazırlar. Sonra yeni yaranan sözün altından xətt çəkirlər. Məsələn, *məktub – məktubdan, məktubun, məktublaş; dost – dostlar, dostluq, dostum* və s.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər hər bir sözün qarşısında mötərizədə verilmiş suala diqqət etməli və nöqtələrin yerinə elə şəkilçi seçməlidirlər ki, yaranan söz mötərizədəki suala cavab olsun. Tapşırığın quruluşu nisbətən mürəkkəbdir və şagirdlərdən diqqətli olmağı tələb edir.

Diferensial təlim

Tapşırığı yerinə yetirməzdən öncə şagirdlərə tapşırıqda verilən nümunəni izah etmək tövsiyə olunur.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Müəllim əvvəlcə krossvordda verilən “çalışqan” sözünü diqqətə çatdıraraq sual verir:

– *Bu söz nə bildirir? Əlamət, say, ad, yoxsa hərəkət? Bəs bu sözün kökü nə bildirir?*

Şagirdlər “çalışqan” sözünün əlamət, “çalış” sözünün hərəkət bildirdiyini söylədikdən sonra tapşırıqda verilmiş sözləri də bu üsulla təhlil etməklə krossvord həll edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar

və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəkilçiləri söz və ya cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir.	Tap. A, B, C, D (dərslük)
Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə cümlələr qurur.	Tap. B, Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. D (dərslük), B, C (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə şagirdlər mətnin oxusu zamanı izahlı lüğətdən istifadə etməlidirlər.

fəsil 5 NİKBİNLİK

1-ci dərsl. “Yeni dostlar”

• Dərslük: səh. 26–28 • İş dəftəri: səh. 16

Təlim məqsədləri

- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Məktub yazaraq mövzu ilə bağlı münasibətini bildirir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Futbol oyunu haqqında söhbət
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Yeni dostlar” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə sualların cavablandırılması; mətnin nəql olunması
4	Yazı	Mətndəki hadisələrin uşağın dilindən yazılı nəql olunması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Futbol oyunları bu yaşda olan uşaqlar üçün (xüsusilə də oğlanlar üçün) çox maraqlıdır. Odur

ki şagirdlərin maraq dairəsindən çıxış edib onlarla bu oyun haqda söhbət etmək “Yeni dostlar” mətninin oxunmasına maraq oyadar.

Oxuyub-qavrama. Söz ehtiyatı

2.1.1, **2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Qruplarla oxu.** Oxu prosesi üçün aşağıda təklif olunan üsul mətnin məzmununun qısa müddət ərzində şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə kömək edə bilər.

“Yeni dostlar” mətni 3 bitkin hissədən ibarətdir. Şagirdlər qruplara ayrılırlar. Hər qrupa bir ekspert və bir qiraətçi (oxucu) təyin edilir. Ekspert kimi seçilən şagirdin dinləmə və danışma bacarıqları yüksək səviyyədə olmalıdır. Qiraətçi isə deklamasiya (ifadəli oxu) bacarıqlarına malik olmalıdır. Hər bir qrupun qiraətçisi mətnin müvafiq hissəsini qrup yoldaşlarının eşidəcəyi səslə, digər qruplara mane olmadan oxuyur. Qrup üzvləri diqqətlə onu dinləyirlər. Ekspert oxunmuş hissənin məzmununu qrup yoldaşlarına nəql edir. Qrup üzvləri eksperti diqqətlə dinləyir, onun səhvlərini düzəltməyə çalışır, yaddan çıxan məqamları xatırladırlar.

Qruplar təqdimatı aşağıdakı ardıcılıqla edirlər.

1. Oxu prosesi bitəndən sonra qruplar qeyd etdikləri tanış olmayan sözləri təqdim edirlər. Onlar lüğət vasitəsilə araşdırdıqları sözləri digər qrupların üzvlərinə də izah edirlər.

2. Bu mərhələdə hər bir qrupun eksperti ardıcıl olaraq “Yeni dostlar” mətninin müvafiq hissəsini nəql edir.

3. Hər qrup oxuduğu hissəni necə adlandırdığını söyləyir.

4. Son mərhələdə qruplar oxuduqları hissəyə uyğun tərtib etdikləri sualları təqdim edirlər. Digər qruplar sualları cavablandırır.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin mətnin məzmununu mənimsədiyini yoxlamağa xidmət edir.

Diferensial təlim

Şagirdlər mətnin bütün hissələrini oxumadıqlarına görə (bəzi şagirdlər oxumadıqları hissəni yoldaşları nəql edərkən diqqətlə dinləmədikdə) tapşırığı yerinə yetirməkdə müəyyən qədər çətinlik çəkə bilərlər. Bu zaman müəllim tapşırıqda verilmiş fakt və hadisələrin mətndəki yerini tapıb oxumaqda və obrazı müəyyənləşdirməkdə şagirdlərə kömək etməlidir.

Cümlələr:

- 1. Mehman** paravelosiped idman növü ilə məşğul olur.
- Rəqibinin kobudluğuna görə **Yusifin** ayağı zədələnməmişdi.
- Yusif** komandasına qələbə qazandırdı.
- Mehman** zədə alandan sonra beynəlxalq yarışların qalibi olub.
- Yusif Mehmanla **tibb bacısının (Nərgizin)** köməyi ilə tanış olmuşdu.
- Yusif xəstəxanada olarkən **Mehman** və **Nərgiz** ona dəstək oldular.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Müəllim şagirdlərin diqqətini Mehmanın Yusifə yazdığı ilk məktuba yönəldir. Şagirdlər məktubu oxuyurlar. Daha sonra özlərini Yusifin yerində təsəvvür edib Mehmana məktub yazırlar.

Məktubun məzmunu təxmini belə ola bilər:

Salam. Mən sizi tanımadım. Ancaq mənə göstərdiyiniz diqqət və qayğıya görə sizə təşəkkür edirəm. Siz kimsiniz? Məni haradan tanıyırsınız? Siz hansı idman növü ilə məşğul olursunuz?

Mən özümü yaxşı hiss etmirəm. Mənim aldığımda zədə çox ağırdır. Heç bilmirəm sağala biləcəyəm, ya yox. Futbolçu üçün ayağın zədə alması bilirsiniz nə deməkdir?! Düzdür, həkimlər deyir, qorxma, sağalacaqsan. Ancaq inanmıram. Bu ayaqla mən hara, futbol hara?!

Nə isə, sizi məyus etmək istəmirəm. Sağ olun.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. A (dərslük)
Mətnin hissələrini adlandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki məlumatlara əsasən cümlələri tamamlayır.	Tap. A (iş dəftəri)
Məqsədə uyğun olaraq məktub yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə “Yeni dostlar” mətninin təhlil olunacağını nəzərə alıb şagirdlərə mətni evdə oxumağı tapşırmaq lazımdır. Müəllim həmçinin onlara tapşırır ki, mətnə tünd hərflərlə verilmiş söz və ifadələri, cümlələri oxuyarkən müəllifin nəyə işarə etdiyi üzərində düşünsünlər.

2-ci dərs. “Yeni dostlar” mətninin təhlili

- Dərslik: səh. 29
- İş dəftəri: səh. 17

Təlim məqsədləri

- Bədii mətnə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəsüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Oxuduğu mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışıq (st. 1.2.1).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Yeni dostlar” mətni haqqında təəsüratların soruşulması
2	Oxuyub-qavrama	“Yeni dostlar” mətninə əlavə ediləcək epizodun mətndəki yerinin müəyyənləşdirilməsi
3	Danışma	Əlil insanlara edilən mənəvi dəstək haqqında söhbətin aparılması
4	Dinləmə. Yazı	“Dünyanın ən sürətli adamı” mətni üzrə iş
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Yeni dostlar” mətni haqqında şagirdlərin təəsüratlarını soruşur:

– *Mətnə sizə ən çox təsir edən hansı epizod oldu? Hansı obraz nikbin olması ilə yadınızda qaldı?*

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərə tapşırıqdakı epizodu oxumaq üçün vaxt verir. Şagirdlər oxuyub bitirdikdən sonra epizodun mətnin 2-ci hissəsinə uyğun olduğunu müəyyənləşdirirlər.

Diferensial təlim

Müəllim yüksək hazırlıqlı şagirdlərə belə bir tapşırıq verə bilər: Bu epizodu 2-ci hissədə hansı abzasdan sonra yerləşdirmək olar? İlk abzasda Nərgizin xarakterindən, Yusifə göstərdiyi qayğıdan söhbət açılır.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Bəzən mətndəki kiçik nüanslar mətnin sonluğunun təxmin olunması üçün əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn, mətnə göstərilir ki, Yusif planşetinə gələn məktubu oxuyanda Nərgiz ona gözaltı baxırdı. Şagirddə belə bir təxmini fikir yarana bilər ki, Nərgizin həmin məktubdan xəbəri var. Belə təxminlər oxucunu mətni oxuyarkən sona qədər hadisələri diqqət mərkəzində saxlamağa vadar edir.

Tapşırıq C (dərslik). Cütlərlə iş. Mətnin ilk hissəsinə aid nümunə kollektiv şəkildə nəzərdən keçirilir. Cütlər görəcəkləri işi aydınlaşdırandan sonra növbəti iki hissəni eyni qaydada birlikdə müzakirə edərək yazırlar.

Təxminən belə yaza bilərlər:

2-ci hissə – Nərgizin Yusifə qayğı göstərməsi

- 1) Xəstəxana
- 2) Yusif və Nərgiz
- 3) Nərgiz Yusifi gələcəyə ümidləndirmək üçün çalışır. Yusif tanımadığı bir idmançı ilə məktublaşır.

3-cü hissə – Mehmanla Yusifin görüşü

- 1) Stadion
- 2) Yusif, Mehman və Nərgiz
- 3) Yusif Nərgizin Mehmanın həyat yoldaşı olduğunu öyrənir.

Diferensial təlim

Müəllim işini tez yekunlaşdırmış cütlərə mətnə 3 ulduz ilə ayrılan kiçik parçanın məzmununu da ümumiləşdirməyi tapşırıq bilər.

Həkimlərin qərarı.

- 1) Xəstəxana
- 2) Yusif, həkimlər
- 3) Yusif 1 ay yataqda uzanmalıdır.

Danışma. Söz ehtiyatı

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslik). Maddi dəstək və mənəvi dəstək. Şagirdlər mətnədən və A tapşırığında təqdim edilmiş epizodda Nərgizin davranışlarından çıxış edib “mənəvi dəstək” ifadəsini izah edirlər. Məsələn: *Nərgiz tibb bacısı idi. Yusifin kədərli, bədbin olduğunu görüb etinasız qalmır. Onun kefini açmağa çalışır, onun həkimdən icazəsiz hərəkətinə göz yummaqla ona dəstək ol-*

duğunu bildirir. Həmçinin Yusiflə Mehmanı tanış edir. Mehmanın uğurlarını ona göstərməklə Yusifdə özünəinam hissi yaradır. Yusifin get-gedə nikbinləşməsinə kömək edir və s. Bütün bunlara “mənəvi dəstək” deyilir.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər Mehmanın uğur qazanmasının səbəbini aşağıdakı kimi izah edə bilərlər:

1. O, iradəli, dözümlü və nikbin insan idi.
2. Ona ətrafındakı insanların (valideynlərinin, dostlarının, Nərgizin və s.) mənəvi dəstəyi böyük kömək olmuşdur.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər baş qəhrəmanların sonrakı taleyini təxmin edib danışsınlar. Şagirdlərin təxmini versiyalarından biri belə ola bilər:

Yusif təəccüblə Nərgizə dedi:

- Demək, Mehmanla mənə siz tanış etmişiniz. Bunu niyə əvvəlcədən demirdiniz?
- Nə bilim, dedim, sürpriz olsun.

Yusif gülümsədi. Bu, doğrudan da, Yusif üçün sürpriz olmuşdu. O, Mehmanı səbirsizliklə gözlədi. Mehmanla Nərgizi evlərinə dəvət etdi. Dostlar Yusifgilə getdilər. Yusifin anası Nərgizi tanısa da, Mehmanı ilk dəfə idi, görürdü. Ancaq Yusifdən onun haqqında çox eşitmişdi. Yusifin anası Mehmanı əlil arabasında görüb təəccübləndi:

- Oğlum, halal olsun sənə, Yusif mənə sənənin uğurlarından çox danışmış. Sən çox güclü insansan.

Dinləmə. Yazı

3.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın məqsədi şagirdlərin ifadə yazmaq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsidir. Müəllim dərslərin mövzusu ilə birbaşa əlaqəsi olan mətn səsəndirir:

“Dünyanın ən sürətli adamı”

Bir gün Amerikada məktəblərin birində partlayış baş verir. Həmin vaxt Qlen adlı 3-cü sinif şagirdi ağır xəsarət alır. Həkimlər deyirlər ki, Qlenin sağ qalması üçün onun ayaqlarını kəsmək lazımdır.

Lakin Qlen və valideynləri buna razı olmur. Onlar Qlenin sağalacağına ümid edirlər. Onun ayaqları iki ay sarğıda qalır. Sarğı açıldıqdan sonra məlum olur ki, Qlenin ayaqları sağalmağa doğru gedir. Lakin onun bir ayağı digərindən 6 sm qısa idi və sol ayaqda, demək olar ki, barmaqlar qalmamışdı. Amma Qlen inadından dönmürdü. Ağrıları dözülməz olsa da, hər gün yataqda uzandığı halda idman hərəkətləri edirdi.

İkiillik əziyyətdən sonra Qlen müstəqil yeriməyə başlayır. Az sonra Qlen hətta başqalarından daha sürətlə qaçmağı bacarır. O, idman yarışlarına qatılır. Sonralar yaşadığı ölkədə qaçış üzrə çempion olur. 23 yaşında olimpiya yarışlarında iştirak edərək 4-cü yeri tutur. Bir neçə ildən sonra isə qaçış üzrə dünya rekorduna imza atır. Onu qazandığı uğurlarına görə dünyanın ən sürətli adamı adlandırırlar.

Tapşırıqda yarımbaşlıqların verilməsi şagirdlərə kömək məqsədi daşıyır. Onları dinlədikləri mətnin məzmununu yazmaq üçün istiqamətləndirir.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər üçün müəllim əvvəlcə suallar verə bilər:

Suallar: Qlen nə vaxt ağır xəsarət alır? Həkimlər Qlen haqqında hansı qənaətə gəlmişdilər? Qlen ayaqlarının sağalması üçün nə edirdi? O hansı idman növü ilə məşğul olmağa başladı? Onun hansı uğurları oldu?

1.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıq modeli ilə ilk dəfə tanış olduqları üçün çətinlik çəkə bilərlər. Bu zaman müəllimə tapşırığın quruluşunu izah etməsi, birini nümunə kimi göstərməsi tövsiyə olunur.

Düzgün cavablar: 1 – A, 2 – A, 3 – C, 4 – B.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Obrazın davranışının və keçirdiyi hissələrin səbəbini izah edir.	Tap. B (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. C (dərslük)
Mücərrəd mənalı sözləri izah edərkən həyatdan nümunələr gətirir.	Tap. Ç, D (dərslük)
Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir.	Tap. E (dərslük)
Plan əsasında dinlədiyi və ya oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. B (iş dəftəri)
--	---------------------

3-cü dərs. İki və dörd cür yazılan şəkilçilər

- Dərslik: səh. 30
- İş dəftəri: səh. 18

Təlim məqsədləri

- Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır (st. 4.1.1).
- Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Ahəng qanununun xatırlanması
2	Dil qaydaları	Şəkilçilərin ahəng qanununa uyğun yazılışının mənimsədilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlərin “ahəng qanunu” mövzusu üzrə bilikləri xatırladılır. Müəllim lövhədə ahəng qanununa tabe olan və olmayan sözlər (*velosiped, maşın, avtobus, Yusif, Nərgiz* və s.) yazır və soruşur:

– Hansı sözlər ahəng qanununa tabedir?

4.1.1 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim lövhədə “idmançı” sözünü yazır və tapşırığın şərtini oxuyur. Şagirdlər “çı” şəkilçisini müəyyən etdikdən sonra həmin şəkilçini digər sözlərə əlavə edirlər. Müəllim sözləri lövhədə yazır. Sözlərdəki şəkilçilərin altından xətt çəkir və soruşur:

– İndi, sizcə, bu sözlərə “-çı” şəkilçisini nə üçün olduğu kimi əlavə edə bilmirik?

Şagirdlərə bunun səbəbini müəyyənləşdirmək üçün vaxt verilir. Əgər şagirdlər şəkilçi dəyişməsinin səbəbini müəyyən etməkdə çətinlik çəkərlərsə, müəllim söyləyir:

– *Bəs nə üçün dərsin əvvəlində ahəng qanununu sizə xatırlatdım?*

Şagirdlərin cavabı dinləndikdən sonra müəllim onların fikirlərini ümumiləşdirir:

Deməli, ahəng qanunundan asılı olaraq “-çı” şəkilçisinin 4 cür yazılmasını gördük. Bu gün dərsimiz bu haqdadır.

Müəllimin nəzərinə! Şəkilçilər sözlərin son saitindən asılı olaraq dəyişir. Əgər sözün son saiti incədirsə, incə saitli şəkilçi, qalındırsa, qalın saitli şəkilçi əlavə olunur. Həmçinin sözün son saitinə dodaqlanan və ya dodaqlanmayan olması da artırılan şəkilçi üçün əhəmiyyət daşıyır. Məsələn, “qapı” sözünün son saiti qalın və dodaqlanmayan olduğu üçün şəkilçi də buna uyğun (-çı) artırılmalıdır.

“Bunları bilməliyəm” rubrikası. Müəllim rubrikada verilmiş məlumatları şagirdlərə izah edir. Sonra onlara tapşırır ki, rubrikadakı məlumatları səssiz formada oxusunlar.

Tapşırıq B (dərslik). Möhkəmləndirmə xarakterli bu tapşırıq şagirdlərə “Bunları bilməliyəm” rubrikasından aldıkları bilikləri tətbiq etmək imkanı yaradır. Şagirdlər müvafiq şəkilçilər artırmaqla cümlələri tamamladıqca müəllim soruşur:

– *Niyə sözün qəbul etdiyi şəkilçi qalın (və ya incə) saitlidir?*

Beləliklə, şagirdlər indiyədək empirik yolla işlətdikləri şəkilçilərin mahiyyətini anlayır, ahəng qanunu üzrə biliklərinin tətbiqi məqamlarını öyrənirlər.

Müəllimin nəzərinə! Sözlərə şəkilçilərin artırılması zamanı ahəngin gözlənilməsi Azərbaycan dilinin özünəməxsus xüsusiyyətlərindən biridir. Müəllim bu məlumatı çatdıraraq “ahəng qanunu” ifadəsinin mahiyyətini də izah edə bilər.

4.1.1 Tapşırıq C (dərslik). Qruplarla iş. Müəllim qrupların görəcəyi işi izah edir və nümunə göstərir:

– *Məsələn, “göldə”. Bu sözdəki şəkilçinin tərkibində “ə” saiti var. Deməli, -də şəkilçisi iki cür yazılır. İki cür yazılan -da, -də şəkilçisinin işləndiyi sözlər yazın.*

Sözlər: *bağda, məktəbdə.*

Cümlələr: *Uşaq bağda tək qalmışdı.*

Məktəbdə yarış keçiriləcək.

Müəllim tapşırığı yerinə yetirmək üçün qruplara vaxt verir və tapşırır ki, əlavə sözlər yazarkən şəkilçinin neçə cür yazılmasına diqqət edib tam əhatə etsinlər.

Qrupların təqdimatı zamanı bu məqam qiymətləndirilib qalib qrup elan edilməlidir.

Müəllimin nəzərinə! Sınıfın səviyyəsindən asılı olaraq tapşırıqda verilmiş sözlərin sa-

yını artırıb qrupların fəaliyyətini genişləndirmək olar.

“Diqqət et” rubrikası. Rubrikada məlumat şəgirdlərə izah olunur.

4.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər “Diqqət et” rubrikası üzrə biliklərini bu tapşırıq vasitəsilə tətbiq edirlər.

Doğru cavab:

- 1) *bildi, toxudu;*
- 2) *çiyələkli, südlü;*
- 3) *kitabın, quşun.*

4.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda birinci sütunda leksik, ikinci sütunda qrammatik şəkilçilər verilmişdir. Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirən zaman sözə həm mənaca, həm də formaca uyğun gələn şəkilçiləri seçməlidirlər.

Uyğunluq: 1-ci sütun – gücsüz, söhbətci, sınıq, nikbinlik, telefonçu.

2-ci sütun – bülbülün, raketin, tülkünün, fincandan, qorudu.

4.1.1 Tapşırıq B, C (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər “Bunları bilməliyik” və “Diqqət et” rubrikalarından aldıkları bilikləri tətbiq edir, şəkilçinin xüsusi yazılış formasını mənimsədiklərini, sözün tələb etdiyi şəkilçini müəyyənləşdirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C. Doğru cavab: 1 – c, 2 – a, 3 – b, 4 – c, 5 – b, 6 – a.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır.	Tap. A, B, C, Ç, E (dərslük), A (iş dəftəri)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. D (dərslük), B, C (iş dəftəri)

Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 31
- İş dəftəri: səh. 19

Təlim məqsədləri

- B, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.2).
- Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır (st. 4.1.1).
- Sözü kök və şəkilçiyə ayırır (st. 4.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmə üzrə keçirilmiş mövzuların xatırlanması
2	Dil qaydaları	Bölmə üzrə keçirilmiş dil qaydalarının təkrarı
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

“Fərd və toplum” bölməsi üzrə sonuncu dərs olduğu üçün müəllim bu bölmədə keçirilən mövzuları, mətnləri sual-cavab üsulu ilə xatırladır. Şagirdlərin bölmə haqqında ümumi fikirləri, təəsüratları dinlənilir. Bölmənin tədrisində şagirdlərə bəzi orfoqrafik qaydalar və sözün tərkibi ilə bağlı biliklər mənimsədilmişdir. Bu dərsdə həmin biliklər üzrə ümumiləşdirmə aparılır.

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Hər iki tapşırıqda məqsəd şagirdlərin b, c, d, g samitləri ilə bitən sözləri düzgün yazmaq bacarığının yoxlanılmasıdır. Şagirdlərə b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyənləşdirmək qaydası (sait əlavə etməklə düzgün yazılışı dəqiqləşdirmək) öyrədilib. Tapşırıqlar da məhz bu qaydanın tətbiqinə yönəlmişdir. Dərslükdəki A tapşırığı kollektiv şəkildə, iş dəftərindəki A tapşırığı isə müstəqil yerinə yetirilir.

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı şeir parçasını səssiz şəkildə oxuyurlar. Sonra kollektiv şəkildə tapşırıqdakı suallar cavablandırılır. Sözün tərkibi ilə bağlı bölmə boyu mənimsədilən biliklər xatırladılır.

4.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər izahlara uyğun gələn sözləri müəyyənləşdirirlər: 1. qorxaq; 2. sulu; 3. bağban; 4. tamaşaçı; 5. otluq; 6. süpürgə.

Tapdıqları sözləri kök və şəkilçiyə ayıran

şagirdlər şəkilçilərin yeni söz yaratdığını söyləyirlər.

4.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər cümlədə sözlər arasında əlaqə yaranan (qrammatik) şəkilçiləri xatırlayırlar.

4.1.1 Tapşırıq D (dərslük). Cütlərlə iş. Bu tapşırıq mürəkkəb quruluşlu olduğu üçün bəzi şagirdlər onu yerinə yetirməkdə çətinlik çəkə bilərlər. Odur ki müəllim tapşırıqda verilmiş nümunəni lövhədə yazaraq izah edir. Lazım gələrsə, bir neçə sözün təhlili kollektiv şəkildə yerinə yetirilə bilər. Tapşırıqda şagirdlərdən bir neçə bacarıq tələb olunur.

1. Sözü kök və şəkilçiyə ayırmaq;
2. Sözün başlangıç formasının və kökünün sualını müəyyənləşdirmək;
3. Sözdəki şəkilçinin neçə cür yazılmasını müəyyən etmək.

Tapşırıq müəllimin izahatından sonra cütlərlə iş formasında yerinə yetirilir.

Doğru cavablar:

- satıcı (kim?) = sat (nə et?) + -ıcı⁴
 meydança (hara?) = meydan (hara?) + -ça²
 yaxşılıq (nə?) = yaxşı (necə?) + -lıq⁴
 döyüş (nə?) = döy (nə et?) + -üş⁴
 səhsiz (necə?) = səhv (nə?) + -siz⁴
 başla (nə et?) = baş (nə?) + -la²
 naxışlı (necə?) = naxış (nə?) + -lı⁴

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər rəng bildirən

sözləri kök və şəkilçiyə ayırmaqla bu sözlərin (*zoğalı, qızılı, bənövşəyi, qəhvəyi, şabalıdı, gülmüşü*) yaranmasında şəkilçinin rolunu aydınlaşdırırlar.

Tapşırıq C, Ç (iş dəftəri). Hər iki tapşırıq şəkilçilərin iki və dörd cür yazılması ilə bağlı öyrədilən bilikləri ümumiləşdirir. C tapşırıqında şagirdlərdən şəkilçiləri iki və dörd cür yazılmasına görə qruplaşdırmaq tələb olunur. Ç tapşırıqında isə şagirdlər şəkilçilərin ayrılıqda yazılış qaydasına əməl etməlidirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
B, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. B, C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır.	Tap. Ç (dərslük)
Sözü kök və şəkilçiyə ayırır.	Tap. D (dərslük), tap. C, Ç (iş dəftəri)

Mövzu	Dünyamızı tanıyaq	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	Mövzu ilə bağlı əlavə məlumatlar almaq üçün sualların tərtibi, tərtib edilən suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurma, qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatların rəbitəli mətn şəklində təqdim edilməsi, hər hansı bir mövzu ilə bağlı araşdırmanın təqdimatı
	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənası haqqında təxminin izahlı lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirilməsi: <i>həmrəylik, bölgə, bürünc, var-gəl etmək, azarkeş, inşa etmək, mənbə, memar, bünövrə, mütəxəssis, bərpa etmək, centlmen, soyuqqanlı, klub, mister, paqoda, müqəddəs, ziyarətçi, məmnun, məbəd, ibadət, bir sıra xalq və ölkə adları</i>
	Oxu	Bədii və informativ mətnlərin oxunması zamanı müvafiq səs tonunun seçilməsi
	Yazı	Məlumat vərəqinin tərtibi
Akademik biliklər	Dil qaydaları	İsim, ümumi və xüsusi isimlər, konkret və mücərrəd isimlər, söz və söz birləşməsi, ölkə və xalq adları yaradan leksik şəkilçilər
	Filoloji anlayışlar	Söz, anlayış, informativ mətn, məlumat vərəqi, müsahibə
Kompetensiyalar		Müxtəlif xalqların mədəniyyəti ilə tanışlıq, multikulturalizm, tolerantlıq və həmrəyliyin müasir cəmiyyətin inkişafında əhəmiyyətinin dərk edilməsi

Bu bölmədə şagirdlərə müxtəlif xalqların mədəniyyətindən bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Mətnlərdə müxtəlif xalqların adət-ənənələri, məşhur tarixi abidələr, maraqlı şəhərlər haqqında məlumatlar verilir. Əsas məqsəd şagirdlərin dünyagörüşünü artırmaq, bu mövzulardan istifadə etməklə dinləmə, danışma, yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək və söz ehtiyatlarını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Verilmiş mövzu ətrafında danışır və münasibət bildirir;
- Təqdimat zamanı vizual materialları şifahi şərhləri ilə müşayiət edir;
- Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir;
- Təlimata əsasən yazılı təqdimat hazırlayır.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Məlumat vərəqində verilmiş məlumatların rəbitəli mətn şəklində təqdim edilməsi;
- Araşdırmaların aparılması.

Bölməyə giriş dərsi

- Dərslük: səh. 32–33
- İş dəftəri: səh. 20

Təlim məqsədləri

- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** qlobus, dünya xəritəsi, üzərində ölkə adları yazılmış kartlar.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Dinləmə	“Yer kürəsi bizim evimizdir” dinləmə mətni üzrə iş
3	Söz ehtiyatı	Xalq və ölkə adlarının uyğunlaşdırılması
4	Danışma	Səyahət etmək istədiyi ölkə haqqında müzakirə
5	Yazı	“Ölkəm və xalqım” adlı mətnin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə qlobus və ya dünya xəritəsini nümayiş etdirir. Aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

– *Yer planeti haqqında nə bilirsiniz? Sizcə, nə üçün “Yer kürəsi bizim evimizdir” deyirlər?*

Dinləmə

1.1.1 Müəllim Yer planeti haqqında dinləmə mətni səsləndirir.

Yer kürəsi bizim evimizdir

Yer planeti Günəş sistemində canlı orqanizmlərin yaşadığı yeganə planetdir. Diqqət etsəniz, xəritə və qlobusun çox hissəsi mavi rəngdədir. Mavi rəng suları göstərir. “Mavi planet” adı məhz buradan yaranıb. Yer dördüncü hissəsi su ilə örtülüb.

Yer kürəsinin quru sahəsi isə hissələrə, yəni materiklərə bölünür: Avrasiya, Afrika, Şimali Ame-

rika, Cənubi Amerika, Avstraliya və Antarktida. Antarktidadan başqa, bütün digər yerlərdə insanlar məskunlaşıb.

Yer kürəsində türk, özbək, qazax, yunan, ispan, rus və müxtəlif başqa xalqlar yaşayır. Bu xalqlar özünəməxsus mədəniyyəti, dili, dini, adət-ənənəsi, yaşayış tərzini, milli paltarları, mətbəxi ilə bir-birindən fərqlənir. Hətta bu xalqların nümayəndələri saçlarının və dərilərinin rəngi, sifət quruluşları ilə də seçilir.

Bu müxtəlifliyə baxmayaraq Yer kürəsi bizim hamımızın evidir. Onun qayğısını çəkmək və qorumaq üçün həmrəy olmalıyıq. Bunun üçün isə bir-birimizin adət-ənənələrini tanımalı, hörmət etməliyik.

Müəllim şagirdlərin dinləmə mətnini anladıklarını yoxlamaq məqsədilə onlara faktoloji suallar verir:

1. *Biz hansı planetdə yaşayırıq?*
2. *Nə üçün Yer “Mavi planet” adlanır?*
3. *Yer kürəsində hansı materiklər var?*
4. *Hansı xalq adlarını bilirsiniz?*
5. *Xalqlar bir-birindən nə ilə fərqlənir?*

Müəllim yönəldici suallar vasitəsilə şagirdləri növbəti fəaliyyətə cəlb edir:

1. Dinləmə mətnindəki hansı məqamlar sizə aydın olmadı?

2. Bu haqda daha nələri öyrənmək istərdiniz? Şagirdlər dinləmə mətnindəki məlumatlara aydınlıq gətirmək məqsədilə suallar tərtib edirlər. Daha sonra sualları səsləndirirlər və həmin suallar ətrafında müzakirələr aparılır. Bu tapşırıq mövzu ilə bağlı informasiyanı daha dərinləndirən qavramağa imkan verir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini dərsliyin 32–33-cü səhifələrindəki dünya xəritəsinə yönəldir. Burada müxtəlif xalqların nümayəndələri milli geyimlərdə təsvir edilib. Şəkillərin altında onların mənsub olduqları xalqın adı yazılıb. Şagirdlər bu şəkillərə diqqət edir, xalqların adını oxuyur, daha sonra onların hansı ölkədə yaşadıklarını təxmin edirlər. İstifadə üçün verilmiş ölkə adları tapşırığın asanlıqla yerinə yetirilməsinə kömək edəcək.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırığın kollektiv şəkildə yerinə yetirilməsi daha məqsədəuyğundur. Bu məqsədlə üzərində ölkə adları yazılmış kartlardan istifadə etmək olar.

Tapşırıqda verilmiş ölkə adları kartların üzərinə yazılaraq lövhədən asılır. Şagirdlər dərslikdəki xəritədə təsvir edilmiş hər hansı bir xalqın nümayəndəsinin şəklini seçir, mənsub olduğu xalqın adını oxuyur. Məsələn: *yunan*. Daha sonra lövhədə asılmış ölkə adlarına diqqət edir. “Yunan” sözü ilə başlayan ölkə adını, yəni “Yunanistan” sözünü seçir.

Düzgün cavablar: yunan – Yunanistan, türk – Türkiyə, ispan – İspaniya, qazax – Qazaxıstan, azərbaycanlı – Azərbaycan, həbəş – Həbəşistan, alman – Almaniya, rus – Rusiya, çinli – Çin, yapon – Yaponiya, hindli – Hindistan, meksikalı – Meksika, amerikalı – Amerika.

Qeyd: “Ərəb” sözüə uyğun gələn “Ərəbistan” sözü, əslində, coğrafi ərazidir, ölkənin adı *Səudiyyə Ərəbistanıdır*. Lakin bu mürəkkəb ad müvafiq yaş qrupu üçün çətinlik yarada bilər.

Tapşırığın məqsədi şagirdlərin diqqətini ölkə və xalq adlarına cəlb etmək, bu sözlərin arasında mənə əlaqəsini hiss etdirməkdir. Bu mövzu haqqında növbəti dərslərdə ətraflı məlumat verilməkdir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda milli geyimli uşaqların şəkilləri təqdim edilmişdir. Şagirdlər milli geyimlərə əsasən uşaqların hansı xalqa mənsub olduqlarını müəyyənləşdirəcək, həmin xalqların yaşadıkları ölkələrin adlarını krossvordun uyğun xanalarına yazacaqlar. İstifadə üçün verilmiş sözlər tapşırığın asanlıqla yerinə yetirilməsinə kömək edəcək.

Düzgün cavablar: 1. Türkiyə, 2. Yaponiya, 3. Yunanistan, 4. Ərəbistan, 5. Azərbaycan, 6. Rusiya, 7. Çin, 8. Hindistan.

Diferensial təlim

Tapşırığın yerinə yetirilməsində çətinlik çəkən şagirdlər bölmənin titul səhifəsində verilmiş şəkildən və A tapşırığından istifadə edə bilərlər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualı cavablandırirlar. Seçimlərinin səbəbini arqumentlər gətirməklə izah edirlər.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin informativ mətnlər yazarkən daha vacib məlumatı seçmək və ardıcılıqla təqdim etmək bacarığının inkişafına yönəlib. Tapşırığın icrasından əvvəl mü-

əllim şagirdləri aşağıdakı suallar vasitəsilə müzakirəyə cəlb edir:

– *Yaşadığımız ölkəni və mənsub olduğumuz xalqı təqdim etmək üçün hansı məlumatları qeyd etmək daha vacibdir?*

Şagirdlər fikirlərini söyləyirlər, müəllim səs-lənən fikirləri lövhədə qeyd edir. Lövhədəki cümlələr oxunur, müqayisə edilir. Mətni yazarkən diqqət ediləcək əsas məqamlar müəyyənləşdirilir. Təxminən aşağıdakı məqamlar qeyd oluna bilər:

- Yaşadığınız ölkənin adı, paytaxtı;
- Ölkənin təbiəti və maddi sərvətləri;
- Mənsub olduğunuz xalqın adı;
- Xalqınızın adət-ənənələri.

Hər bir şagird yazdığı mətni oxuyur. Məlumatların nə qədər lakonik və ardıcıl şəkildə yazılması müzakirə edilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan fikir və faktları müəyyənləşdirir.	Dinləmə mətni əsasında
Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Mövzu ilə bağlı fikirlərini məntiqi ardıcılıqla yazıda ifadə edir.	Tap. C (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllimə növbəti dərslərdə nümayiş etdirmək üçün həmrəylik təcəssüm etdirən şəkillər hazırlamaq tövsiyə edilir.

1-ci dər. Həmrəylik

Dərslük: səh. 34–36 • İş dəftəri: səh. 21

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Müəyyən məqsədlə şüar yazır (st. 3.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Həmrəylik anlayışının izahı
2	Danışma	Atalar sözlərindəki əsas fikrin izahı
3	Oxu	“Həmrəylik” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
6	Yazı	Şüarın yazılması
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə həmrəylik təcəssüm etdirən şəkil nümayiş etdirir.

Şagirdlər şəkillə bağlı fikirlər səsləndirirlər, müəllim şəklin kənarında şəxələr çəkməklə həmin fikirləri qeyd edir. Şagirdlər təxminən aşağıdakı fikirləri söyləyə bilirlər: dostluq, yoldaşlıq, birlik, kömək, bir-birinə dəstək olmaq və sairə.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər atalar sözlərini oxuyur və mənalarını izah edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə aşağı siniflərdə oxuduqları mətnləri xatırlatmaq tövsiyə olunur. Şagirdlər həmin mətnlərdən tanış situasiyaları misal çəkməklə fikirlərini əsaslandırmağa bilirlər.

Oxu

2.2.1 “Həmrəylik” mətni üzrə iş. Rollu oxu. Əvvəlcə şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində “Həmrəylik” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hissləri təsəvvür etməyə çalışırlar. Müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Bu dəfə şagirdlər mətni səslə oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan düzgün istifadə etməsinə, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirməsinə diqqət edir.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (həmrəylik, bölgə, medal, bürünc, var-gəl etmək, azarkeş) təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını açıqlayır: *həmrəylik* – fikir birliyi; *bölgə* – ərazinin müəyyən bir hissəsi; *bürünc* – metal növü; *var-gəl etmək* – o başa-bu başa getmək; *azarkeş* – hər hansı idman növünün və ya idmançının qızgın həvəskarı. Şagirdlər sözləri müxtəlif cümlələrdə işlədirlər.

2.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətndən “tatami” və “raund” sözlərinin iştirak etdiyi cümlələri bir daha oxuyur, kontekstə görə mənalarını təxmin edirlər. Daha sonra lüğət vasitəsilə həmin sözlərin mənasını dəqiqləşdirirlər.

Düzgün cavablar: *tatami* – cüdo xalçası, *raund* – döyüşün bir hissəsinin davam etdiyi müddət deməkdir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətnin məzmununa əsasən “maita” sözünün mənasını təxmin edirlər.

Düzgün cavab: Cüdo yarışlarında idmançı əlini tatamiyə vurub “maita” deyə qışqırırsa, deməli, “Mən təslim oluram” demək istəyir. Bu zaman hakim rəqib idmançıya ippon balı, yəni yüksək bal verir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş izahlara uyğun sözləri söz boğçasından seçib qarşı-

sında yazırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verməklə mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələri oxuyur, mətnin məzmununu əks etdirən fikirləri seçirlər. **Düzgün cavablar:** 2, 4.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələrin hissələrini uyğunlaşdırmaqla mətnin məzmununu qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. **Düzgün cavablar:** 1 – ç, 2 – d, 3 – b, 4 – c, 5 – a.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər Rəşidi qələbəyə həvələndirən şüarlar düşünüb yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	“Həmrəylik” mətni
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. B, C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. Ç, D (dərslük), B (iş dəftəri)

2-ci dər. “Həmrəy olsun xalqımız”

Dərslük: səh. 36

• İş dəftəri: səh. 22

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (plakat) hazırlayır (st. 3.1.3).
- Yazılı təqdimatın məzmununa münasibət bildirir və təkliflərini verir (st. 3.1.4).
- Məqsədə uyğun olaraq açıqça yazır (st. 3.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar üzrə müzakirə
2	Danışma	Şüarın müzakirəsi
3	Dinləmə	“Həmrəy olsun xalqımız” dinləmə mətni üzrə iş
4	Yazı	31 Dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Gününə həsr edilmiş plakatın hazırlanması; açıqça yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə sual verir:

– Ölkəmizdə hansı bayramlar qeyd olunur? Siz hansı bayramları daha çox sevirsiniz? Niyə? Fikrinizi əsaslandırın.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərin diqqəti tapşırıqda verilmiş şüara yönəldilir. “Hamı bir nəfər üçün, bir nəfər hamı üçün” şüarının mahiyyəti haqqında müzakirə aparılır. Müəllim şagirdlərə A.Dümanın “Üç müşketyor” əsərini (filmni) xatırlada bilər. Bu şüar əsərdə müşketyorların dilindən dəfələrlə səslənir. Sonda müəllim bu şüarı belə açıqlaya bilər: İstənilən kollektivdə hər bir şəxs kollektivin ümumi məqsədləri uğrunda əlindən gələni etməlidir. Həmin şəxs (fərd) çətinliyə düşdükdə isə kollektivin bütün üzvləri ona yardım əlini uzatmalıdırlar.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim “Həmrəy olsun xalqımız” adlı dinləmə mətnini səsləndirir.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim əvvəlcədən şagirdlərin nəzərinə çatdırır ki, mətni dinlədikdən sonra onun məzmununu nəql etməlidirlər. Bu məqsədlə mətni diqqətlə dinləməyi, bəzi məlumatları: tarixləri, adları qeyd etməlidirlər.

Həmrəy olsun xalqımız

Azərbaycan Respublikasının əhalisi 10 milyon nəfəri ötür. Lakin bu yalnız Azərbaycan Respublikasında yaşayan azərbaycanlılardır. Dünya ölkələrində də çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Azərbaycanlıların ən çox yaşadığı ölkə isə İran İslam Respublikasıdır. Çünki Azərbaycanın tarixi torpaqlarının və əhalisinin çox hissəsi (təqribən 35 milyon nəfərə yaxın) bugünkü İran dövlətinin ərazisindədir. Bundan əlavə, Rusiya Federasiyasında, Gürcüstan, Ukrayna, Belarus, Orta Asiya respublikalarında və digər ölkələrdə də xeyli soydaşımız yaşayır.

Respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra ölkəmizin qapıları dünyaya açıldı. İndi gənclərimiz dünyanın ən məşhur universitetlərində təhsil alırlar. Amma hər bir azərbaycanlının harada yaşamasından, işləməsindən və təhsil almasından asılı olmayaraq onlar həmişə Vətəni barədə düşünür, onun inkişafına kömək üçün əllərindən gələni etməyə çalışırlar.

1991-ci ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev dekabrın 31-ni Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü elan etdi. Bu gün dünyanın 70-dən çox ölkəsində yaşayan azərbaycanlılar tərəfindən bayram edilir. 31 Dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü ayrı-ayrı ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar arasında birlik və həmrəylik yaratmaq işində mühüm rol oynayır.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırmaqla mətnin qısa məzmununu nəql edirlər.

Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqlarda verilmiş cümlələri oxuyurlar. Dinləmə mətninin məzmununa uyğun olub-olmadığını müəyyənləşdirirlər. Bununla da mətni nə qədər diqqətlə dinlədiklərini nümayiş etdirirlər.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Fənlərarası inteqrasiya (Təsviri incəsənət)).

Şagirdlər qruplara bölünürlər. Hər qrupa vətman kağızı və ya A3 vərəqi təqdim olunur və mövzuya uyğun plakat hazırlamaq tapşırılır.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdləri qruplara bölərkən hər bir qrupda rəsm çəkməyi bacaran bir şagirdin olmasına diqqət etmək lazımdır.

Tapşırıq təxminən aşağıdakı mərhələlərlə yerinə yetirilir:

1. Qrup üzvləri əvvəlcə mövzu ətrafında şüarlar düşünür, onları qeyd vərəqlərində yazırlar. Sonra qrup üzvləri ilə birlikdə həmin şüarları müzakirə edərək plakat üçün daha uğurlusunu müəyyən edirlər.

2. Plakatda çəkəcəkləri şəkli müzakirə edib uyğun şəkli müəyyənləşdirirlər. Şekli və mətni plakatda necə yerləşdirəcəklərini qərarlaşdırırlar.

Şüarın plakat üzərində diqqəti cəlb etməsi üçün tünd rəngli markerlər seçilir. Şüar iri ölçüdə yazılır. Daha sonra qruplar hazırladıqları plakata təqdim edirlər.

3.1.4 Sonda şagirdlər hər bir təqdimata aşağıdakı meyarlar üzrə münasibət bildirirlər:

1. Şüar maraqlı və təsirlidir.
2. Şəkil mövzuya uyğundur.
3. Plakat gözəl və cəlbedicidir.

Şagirdlər təqdimata hər bir meyar üzrə ulduz verməklə münasibətlərini bildirirlər: 3 ulduz – ən yüksək bal, 1 ulduz – ən aşağı bal.

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər aşağı siniflərdə açıqca tərtib etmək bacarığına yiyələniblər. Bu tapşırıq həmin bacarığın möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərə aşağı siniflərdə öyrəndikləri nitq etiketlərini və alqışları xatırladır. Nitq etiketlərinin və alqışların situasiyaya uyğun seçilməsinin vacibliyini vurğulayır.

Diferensial təlim

Bəzi şagirdlər sərbəst şəkildə açıqca yazmaqda çətinlik çəkə bilirlər. Bu zaman tapşırığı cümlələr yerinə yetirmək olar. Müəllim sərbəst tapşırıq yerinə yetirmə bacarığı yüksək şagirdləri əməkdaşlığa cəlb edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Məqsədə uyğun olaraq açıqça yazılır.	Tap. B (iş dəftəri)
Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dər. Söz, anlayış

Dərslük: səh. 37

• İş dəftəri: səh. 23

Təlim məqsədləri

- Sözlərin ifadə etdiyi ümumi anlayışı (varlıq, əlamət, say, hərəkət) müəyyən edir (st. 4.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlə anlayışın uyğunlaşdırılması
2	Dil qaydaları	Anlayışların sözlə ifadəsi; verilmiş sözlərin ad, əlamət, say, varlıq anlayışı altında qruplaşdırılması; eyni anlayışların müxtəlif sözlərlə ifadə edilməsi; bir şəkllə aid müxtəlif anlayışları ifadə edən sözlərin yazılması
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər "Həmrəylik" sözü ilə adlandırılacaq biləcəkləri şəkllə müəyyən edirlər. Bununla da şagirdlərin diqqəti anlayış və söz ifadələrinə cəlb edilir.

Dil qaydaları

4.1.3 "Bunları bilməliyik" rubrikası. Müəllim söz və anlayış haqqında verilmiş məlumatları şərh edir.

Müəllimin nəzərinə! "Anlayış" dedikdə sözlərin ifadə etdiyi ümumi leksik məna (ad, əlamət, say, hərəkət) nəzərdə tutulur.

Bu termin əsas nitq hissələrini müəyyənləşdirmək, gələcəkdə onları köməkçi nitq hissələrindən fərqləndirmək üçün vacibdir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər şəkllərin altında yazılmış suallara əsasən hər şəkllə bir sözlə adlandırirlar.

Düzgün cavablar: açar, dörd, yaşıl, üzmək.

Bu tapşırıq hər bir anlayışın söz vasitəsilə izah edildiyini bir daha vurğulayır.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözləri varlıq, əlamət, say, hərəkət adları altında qruplaşdırirlar.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər aşağı siniflərdə yaxınmənalı sözlər haqqında aldıkları biliklərə əsaslanaraq tapşırığı yerinə yetirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim bəzən eyni anlayışın müxtəlif sözlərlə ifadə edildiyini şagirdlərin nəzərinə çatdırır. Məsələn: *eynək, gözlük; şir, aslan.*

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər yaxınmənalı sözləri seçib anlayışlar üzrə qruplaşdırmaqla aldıkları bilikləri möhkəmləndirirlər.

Düzgün cavablar:

Varlıq: *qüvvə, güc.*

Əlamət: *gənc, cavan.*

Hərəkət: *qaçmaq, yüyürmək.*

Say: *xeyli, çox.*

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cədvəlin hər sütununda verilmiş sözləri oxuyur, onlara suallar verir, suallara əsasən həmin sözlərin hansı anlayışa aid olduğunu müəyyənləşdirirlər. Həmin anlayışa aid daha iki söz də özləri yazirlar.

Düzgün cavablar:

bayraq, xəritə (*nə?*) – varlıq

güclü, üçrəngli (*necə?*) – əlamət

on iki, üçüncü (*neçə?, neçənci?*) – say

qazanmaq, baxmaq (*nə etmək?*) – hərəkət

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin söz və anlayış haqqında verilmiş məlumatları necə mənimsədiklərini yoxlamağa imkan verir.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şəkllə diqqət edir, şəkllə aid müxtəlif anlayışları ifadə edən sözlər yazirlar. Çətinlik dərəcəsi yüksək olan bu tapşırıq şagirdlərdə assosiativ təfəkkürü dəyərləndirməyə imkan yaradır.

Cavablar təxminən belə ola bilər:

Varlıq: *dostluq, uşaqlar.*

Əlamət: *vəfalı, şən, mehriban.*

Say: *çoxlu, yeddi*.

Hərəkət: *birləşmək, sevinmək*.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Suallara əsasən ad, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə ad, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri qruplaşdırır.	Tap. C (dərslük), A, B, C, Ç (iş dəftəri)
Eyni anlayış ifadə edən söz cütlərini müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)

Növbəti dərəcə hazırlıq. Növbəti dərəcədə nümayiş etdirmək üçün müxtəlif xalqların salamlama adətlərini əks etdirən şəkillər əldə etmək tövsiyə olunur.

fəsil

2

DÜNYA XALQLARI

1-ci dərəcə. “Salamlama adətləri”

Dərslük: səh. 38–40 • İş dəftəri: səh. 24

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

• **Köməkçi vasitələr:** müxtəlif xalqların salamlama adətlərinin təsvirinə aid şəkillər.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müxtəlif xalqların salamlama adətlərinə aid şəkillərin nümayişi
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Salamlama adətləri” mətninin oxusu

3	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; mətnin hissələrinin məzmununa görə fərqləndirilməsi; salamlamaya aid nitq etiketlərinin seçilməsi
4	Yazı	İnformativ mətndəki məlumatların yazıda əks etdirilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə müxtəlif xalqların salamlama adətlərini əks etdirən şəkillər nümayiş etdirir. Şagirdlər lövhədəki şəkillərə baxır və dərsin mövzusunun təxmin edirlər.

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərə həmin sözləri oxumaq üçün vaxt verir. Daha sonra lövhəyə iki şagird dəvət olunur. Onlar nümunəyə uyğun olaraq seçdikləri dildə bir-birini salamlayırlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.2. “Salamlama adətləri” mətni üzrə iş.

Növbəli oxu. Şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Müəllim şagirdlərin oxu zamanı bir-birini izləməsinə yoxlamaq məqsədilə hər abzasın məzmununa uyğun suallar verir. Oxu zamanı tanış olmayan sözlərin mənasını izah edilir. Bu zaman sözləri əvvəlcə şagirdlər kontekstə əsaslanaraq izah etməyə çalışırlar, daha sonra isə müəllim dəqiq izahını verir.

“Söz boğçası”ndakı sözlərin izahı:

əmin-amanlıq – sülh, sakitlik;

cəngavər – məharətli döyüşçü;

özünəməxsus – yalnız özünə aid olan;

niqab – keçmişdə döyüşçülərin, cəngavərlərin tanınmamaq və qorunmaq üçün taxdıqları üz zirehi, üz örtüsü;

gicgah – kəllənin qulaqdan alın sümüyünə qədər olan hissəsi.

Oxuyub-qavrama

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Mətnin hissələri arasındakı fərqi müəyyənləşdirilməsi üçün şagirdlərin diqqəti yarımbaşlıqlara yönəldilir.

Düzgün cavab: Mətnin əvvəlki hissələrində müxtəlif xalqların salamlama adətləri haqqında məlumat verilir. Mətnin sonuncu hissəsində isə əksər xalqlarda qəbul edilmiş hərbi salamlama formasının tarixindən danışılır.

Yazı

Tapşırıq Ç (dərslük). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (2-ci sinif. Situasiyadan asılı olaraq nitqində müvafiq nitq etiketlərindən (salamlama, sağollaşma, üzrxahlıq) istifadə edir (st. 1.2.3)).

3.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər şakillərin hansı xalqın salamlama adətini əks etdirdiyini müəyyənləşdirirlər. Daha sonra “Salamlama adətləri” mətnindən aldıkları məlumatlara əsasən həmin xalqın salamlama adətini təsvir edirlər. Bu tapşırıq oxuyub-anlama ilə yanaşı, informativ xarakterli mətn yazmaq bacarığını da inkişaf etdirir.

Diferensial təlim

Şakillərdə gördükləri xalqların salamlama adətlərini təsvir etməkdə çətinlik çəkən şagirdlər dərslərin müvafiq səhifəsində verilmiş mətnə istifadə edə bilərlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir.	Tap. C (dərslük)
Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərstdə şagirdlər cütlərlə salamlama forması təqdim edəcəklər. Bu məqsədlə müəllim şagirdləri cütlərə ayırır. Cütlər evdə bir-biri ilə əlaqə saxlayaraq salamlama forması hazırlayırlar. Tapşırıq eyni zamanda şagirdlərin məktəbdən kənar da əməkdaşlıq etmək bacarığını formalaşdırır.

2-ci dər. informativ mətnin tərkib hissələri

Dərslük: səh. 40

• İş dəftəri: səh. 25

Təlim məqsədləri

- Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir (st. 2.2.3).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).

• Dərsin qısa planı

1 Mövzuya yönəltmə	“Salamlama adətləri” mətninin xatırlanması; şagirdlərin hazırladığı salamlama formalarının təqdimatı
2 Oxuyub-qavrama	Elmi mətnlə bədii mətnin fərqləndirilməsi; elmi mətnin tərkib hissələrinin müəyyənləşdirilməsi; mətnin hissələrinə aid məlumatların müəyyən edilməsi
3 Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərslər oxuduqları mətn haqqında suallar verir.

Tapşırıq A (dərslük). Keçən dərstdən müəyyənləşdirilmiş salamlama formasını sinfə təqdim edirlər. Əyləncəli xarakter daşıyan bu tapşırıq eyni zamanda yaradıcılıq, həmrəylik və əməkdaşlıq etmək bacarığını da formalaşdırır. Şagirdlər yalnız sinifdə deyil, sinifdən kənar da əməkdaşlıq etməyin vacibliyini anlaşırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim şagirdlərə aşağı siniflərdə öyrəndikləri bilikləri xatırladır.

Düzgün cavab: “Salamlama adətləri” mətni informativ mətnədir, məlumat vermək məqsədilə yazılmışdır. Mətnə dünya xalqlarının salamlama adətləri haqqında məlumatlar verilir.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim informativ mətnin tərkib hissələri haqqında məlumatları şərh edir.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərə aşağı sinifdə bədii mətnin tərkib hissələri haqqında aldıkları məlumatları xatırladır. Bu mətnlər üç hissədən ibarət olur: giriş, əsas və sonluq. Girişdə, əsasən, obrazların adı çəkilir, hadisələrin yeri və zamanı gös-

tərilir. Əsas hissədə qəhrəmanların başına gələn hadisələrdən bəhs olunur. Sonluq hissədə isə nəticə göstərilir.

İnformativ mətn də giriş, əsas və sonluq hissələrdən ibarət olur.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Kollektiv formada yerinə yetirilir. Məqsəd informativ mətnin tərkib hissələri haqqında alınan biliklərin tətbiq edilməsidir. Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş sxemə cəlb edir. “Salamlama adətləri” mətni əsasında bu sxemi şərh edir:

– İnformativ mətnin giriş hissəsində mövzu haqqında ümumi məlumat verilir. Gəlin birlikdə bu mətnin giriş hissəsini müəyyənləşdirək.

Şagirdlər fikirlərini söyləyir və əsaslandırırlar. Daha sonra müəllim “Salamlama adətləri” mətninin giriş hissəsini oxuyur.

Düzgün cavab:

Mətnin giriş hissəsi “Hər birimiz gün ərzində dəfələrlə əl sıxıb salamlışıq” cümləsi ilə başlayır, ““Salam” sözünün özü də sülh, əmin-amanlıq deməkdir” cümləsi ilə bitir.

Əsaslandırma:

Mətnin ilk abzasında salamlama adətlərinin tarixi haqqında ümumi məlumatlar verilir.

Müəllim yenə şagirdlərin diqqətini sxemə yönəldərək oxuyur:

– *İnformativ mətnin əsas hissəsində mövzuya uyğun məlumatlar və faktlar verilir. Gəlin birlikdə mətnin əsas hissəsini müəyyənləşdirək.*

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyir, nə üçün belə düşündüklərini əsaslandırırlar.

Düzgün cavab:

Mətnin əsas hissəsində hind, türk, yapon xalqlarının salamlama adətləri, eləcə də hərbi salamlaşmanın yaranma tarixi haqqında məlumat və faktlar verilib.

Müəllim yenə şagirdlərin diqqətini sxemə yönəldərək oxuyur:

– *İnformativ mətnin sonluq hissəsində məlumatlar ümumiləşdirilir və nəticə çıxarılır. Gəlin mətnin sonluq hissəsini müəyyənləşdirək.*

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyir, nə üçün belə düşündüklərini əsaslandırırlar. Daha sonra müəllim mətnin sonluq hissəsini oxuyur.

Düzgün cavab:

“Göründüyü kimi, salamlama adətləri müxtəlifdir. Amma onların məqsədi eynidir: görüşkən qarşıdakı adama hörmət ifadə etmək”.

Tapşırıq Ç (dərslük). **Düzgün cavab:** “Bir çox xalqların özünəməxsus salamlama adətləri də var”.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər “Səməni göyərtmək adəti” adlı mətnin giriş, əsas və sonluq hissələrini müəyyənləşdirməklə mətnin tərkib hissələri haqqında biliklərini yeni mətn üzərində tətbiq edirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). **Düzgün cavab:** “Bəs səməni göyərtmək adəti nə ilə bağlıdır?”

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırmaqla informativ mətnin tərkib hissələrini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

1-ci sual: Səməni göyərtmək Novruz bayramının adətlərindən biridir.

2-ci sual: Səməni göyərtmək adətinin tarixi əkinçiliklə bağlıdır. Səməni bolluq rəmzidir.

3-cü sual: Adətlərimizin yaranma tarixini öyrənməli, onları qorumaalıyıq.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii və informativ mətnlərin məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. B (dərslük)
İnformativ mətnin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
İnformativ mətnin tərkib hissələrini əlaqələndirən cümlələri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

3-cü dər. İsim – ad bildirən sözlər

Dərslük: səh. 41

• İş dəftəri: səh. 26

Təlim məqsədləri

- İsimlərin cavab verdiyi sualları (kim? nə? hara?) müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Verbal və qrafik materialları (sxemi) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir (st. 4.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Ad bildirən sözlərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	İsim haqqında məlumat
3	Danışma	İsim haqqında sxemin şərhə
4	Dil qaydaları	-çi ⁴ şəkilçisi vasitəsilə kim? sualına cavab verən sözlərin düzəldilməsi; konkret və mücərrəd isimlərin fərqləndirilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə kim? nə? hara? sualları yazır. Şagirdlər hər suala cavab olan bir söz deyirlər. Müəllim bu sözlərin hansı anlayışa (ad, əlamət, say, hərəkət) aid olduğunu soruşur.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük), tapşırıq A, B (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin ad bildirən sözlər haqqında aşağı siniflərdə aldıkları biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Düzgün cavablar:

Kim? (*Rəşid, idmançı, talış, Aslan, Seymur*)

Nə? (*cüdo, yarış, final, raund, döyüş, bayraq, qələbə*)

Hara? (*Bakı, Qazax, Quba, otaq*)

"Bunları bilməliyik" rubrikası. Müəllim isim haqqında məlumatları şərh edir. Şagirdlər birinci sinifdən ad bildirən sözlərlə tanış olmuşdurlar. İndi isə onların isim adlandırıldığını öyrənirlər.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər isim haqqında verilmiş sxemi şərh edirlər.

Düzgün cavab: İsim canlı və cansız varlıqların, yerin və məkanın adını bildirir. Cansız varlıqları bildirən sözlər nə? sualına cavab olur. Məsələn: *masa, ütü, dəmir*. Heyvanlar canlı varlıqlardır. Lakin heyvanları bildirən sözlər də nə? sualına cavab olur. Məsələn: *şir, delfin, bülbül*. İnsanları bildirən sözlər isə kim? sualına cavab olur. Məsələn: *həkim, əmi, Kamil*.

Yer və məkan adları bildirən sözlər isə hara? sualına cavab olur. Məsələn: *dağ, kənd, küçə*.

Diferensial təlim

Müəllim sxemi şərh etməkdə çətinlik çəkən şagirdlərə yönəldici suallarla kömək edə bilər:

1. *İsim nə bildirir?*
2. *Hansı sözlər kim? sualına cavab olur?*
3. *Hansı sözlər nə? sualına cavab olur?*
4. *Hansı sözlər hara? sualına cavab olur?*

4.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər verilmiş sözlərə uyğun şəkilçilər artırmaqla kim? sualına cavab olan sözlər düzəldirlər. Onlar ikinci sinifdən -çı, -çi, -çu, -çü şəkilçiləri ilə tanışdırlar. Bilirlər ki, bu şəkilçilərin köməyi ilə müəyyən peşə sahibi olan insan bildirən sözlər düzəltmək mümkündür.

"Diqqət et" rubrikası. Müəllim şagirdlərə müraciət edir:

– Dəftərinizə alma şəkli çəkin.

Daha sonra deyir:

– İndi isə ağıl şəkli çəkin.

Müəllim bununla şagirdlərə aşağı sinifdə öyrəndikləri gözlə görünən və görünməyən varlıqlar haqqında məlumatları xatırladır. Daha sonra onlara konkret və mücərrəd isimlər haqqında məlumat verir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər artıq birinci bölmədə yeni sözlər yaradan şəkilçilər haqqında məlumat alıblar. Onlar sözün və sözün kökünün hansı suallara cavab olduğunu müəyyənləşdirirlər.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər yalnız mücərrəd isimləri bildirən sözləri seçib yazırlar. Sözlərin qarşısından hansı suala cavab olduğunu qeyd edirlər.

Düzgün cavab: həyəcan (nə?), yaxşılıq (nə?), ağıl (nə?), qorxu (nə?), qələbə (nə?).

Deməli, mücərrəd isimlər nə? sualına cavab olur.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin konkret və mücərrəd isim haqqında öyrəndikləri biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Varlıq anlayışı bildirən sözləri suallara əsasən (kim? nə? hara?) qruplaşdırır.	Tap. A (dərslük), A, B (iş dəftəri)

Qrafik informasiya (sxem) şəklində verilmiş qaydaları şərh edir.	Tap. B (dərslük)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Konkret və mücərrəd isimləri bildirən sözləri fərqləndirir.	Tap. Ç (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)

Növbəti dərslərə hazırlıq. Növbəti dərslərdə nümayiş etdirmək üçün müxtəlif ölkələrə məxsus tarixi abidələrin şəkillərini hazırlamaq tövsiyə edilir.

fəsil 3 TARİXİ ABİDƏLƏR

1-ci dərslər. Piza qülləsi

Dərslük: səh. 42–43 • İş dəftəri: səh. 27

Təlim məqsədləri

- Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsaibə almaq) üçün suallar tərtib edir (st. 1.2.1).
- Oxuyarkən qabaqcadan müəyyən olunmuş sualların cavablarını mətndən seçir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

• **Köməkçi vasitələr:** müxtəlif ölkələrə məxsus tarixi abidələrin şəkilləri.

• Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Danışma	Şirvanşahlar sarayı haqqında məlumat almaq məqsədilə sualların tərtibi
3	Oxu	"Piza qülləsi" mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi

5	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmununa aid olmayan sualların müəyyənləşdirilməsi; fakt və münasibət bildirən cümlələrin fərqləndirilməsi
---	-----------------------	--

6	Yazı	İnformativ mətndəki faktların yazıda əks edilməsi
---	-------------	---

7 Formativ qiymətləndirmə

Mövzuya yönəltmə

Müəllim müxtəlif ölkələrə məxsus tarixi abidələrin şəkillərini nümayiş etdirib soruşur:

– *Hansı abidələr sizə tanışdır? Bu abidələr haqqında nə bilirsiniz?*

Danışma

1.2.1

Tapşırıq A (dərslük).

Şagirdlər Şirvanşahlar sarayının şəklinə baxır, bu abidə haqqında bildiklərini söyləyirlər. Çox ehtimal ki, üçüncü sinif şagirdlərinin bu abidə haqqında məlumatları azdır və yaxud heç yoxdur. Tapşırığın məqsədi şagirdlərdə müəyyən mövzuya aid məlumat almaq üçün düzgün sual vermək bacarığının formalaşdırılmasıdır. Müəllim şagirdlərə sualları daha vacib məlumatları almaq istiqamətində tərtib etməyi tapşırır. Şagirdlər sualları verilmiş müəyyən vaxt ərzində (5-6 dəqiqə) tərtib etməlidirlər. Bu fəaliyyət auditoriya ilə beyin fırtınası (əqli həmlə) şəklində də qurula bilər. Şagirdlər sualları səsləndirirlər. Müəllim lövhədə yazır. Sonda aşağıdakı suallardan ibarət siyahı tərtib oluna bilər:

1. *Saray harada yerləşir?*
2. *Saray nə vaxt tikilib?*
3. *Sarayı kim tikib?*
4. *Saray nə məqsədlə tikilib?*
5. *İndi bu sarayda yaşayırlarmı?*
6. *Sarayda neçə otaq var? və s.*

Oxu

2.2.2

Piza qülləsi mətni üzrə iş. İstiqamətləndirilmiş oxu. Oxudan əvvəl müəllim lövhədə suallar yazır:

1. *Piza qülləsi hansı ölkədə, hansı şəhərdə yerləşir?*
2. *Bu abidənin özəlliyi nədədir?*
3. *Piza qülləsinin memarı kimdir?*
4. *Piza qülləsinin tikilişi neçə il çəkib?*
5. *Piza qülləsinin quruluşu necədir?*

Söz ehtiyatı

2.1.1

"Söz boğçası" rubrikası. Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda

verilmiş izahları oxuyur, söz boğçasındakı sözlərlə uyğunlaşdırırlar. Tapşırıqlar vasitəsilə şagirdlərin yeni sözləri mənimsədikləri yoxlanılır.

Şagirdlər hər bir sözü cümlədə işlədirlər.

Oxuyub-qavrama

İstiqamətləndirilmiş oxu üçün qoyulmuş suallar cavablandırılır. Şagirdlər, sadəcə, hər bir sualın cavabını tapıb məndən oxuya bilərlər.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını yoxlamaq mümkündür. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları oxuyur, məndən cavabını tapa bilmədikləri sualları seçirlər.

Düzgün cavab:

3. Piza qülləsi hansı məqsədlə tikilib?

5. Qüllə hansı materiallardan tikilib?

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarıqlarının inkişafına yönələn tapşırıq eyni zamanda riyaziyyat fənni ilə inteqrasiya yaratmağa imkan verir.

Düzgün cavab:

1. Piza qülləsi silindrə bənzəyir.

2. Şagirdlər ikinci sualı cavablandırmaq üçün məndən lazımı cümlələri seçərək oxuyub-qavrama bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. (Qüllə 8 mərtəbədə ibarətdir. Hündürlüyü təxminən 56 metrdir.) Daha sonra bölmə əməlinə istifadə edərək birpilləli məsələ həll etmək yolu ilə suala cavab tapırlar: $56 : 8 = 7$.

Qüllənin hər mərtəbəsinin hündürlüyü 7 metrdir.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər ikinci sinifdə fakt və münasibət bildiren cümlələri fərqləndirmək bacarığına yiyələniblər.

Düzgün cavab:

• Piza qülləsi İtaliyada yerləşir – **fakt**;

• Məncə, Piza qülləsi qeyri-adi tikilidir – **münasibət**;

• Mən də Piza qülləsini görmək istəyərdim – **münasibət**;

• Piza qülləsinə inşa edildiyi şəhərin adı verilib – **fakt**.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Keçən dərslərdə şagirdlər hər hansı bir mövzu haqqında təqdimat hazırlayarkən daha vacib məqamların işıqlandırılması haqqında məlumat alıblar. Bu dərslərdə isə müəllimin istiqamətləndirici suallarına əsasən “Piza qülləsi” haqqında mətni oxuyublar. İstiqamətləndirilmiş oxu şagirdlərin diqqətini məndəki əsas məqamlara cəlb edir. Bu biliklərdən istifadə edərək şagirdlər Piza qülləsi haqqında turistlərə verəcəkləri məlumatları qeyd edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim sinifdə kiçik bir tamaşa da hazırlaya bilər. Arzu edən şagirdlər bələdçi, digər şagirdlər isə turist rolunda iştirak edə bilərlər. Bələdçilər Piza qülləsini turistlərə tanıtmağa çalışırlar.

Araşdırma (Ev layihə tapşırığı)

Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlərin araşdırma bacarığının formalaşdırılmasına xidmət edir. Tapşırığın evdə icra edilməsi nəzərdə tutulub. Növbəti dərslərdə şagirdlər sinifdə Qız qalası haqqında məlumat vərəqi hazırlamalıdır. Bu səbəbdən əvvəlcə Qız qalası haqqında araşdırma aparır, məlumat toplayırlar. Tapşırığı qruplarla yerinə yetirmək daha məqsədəuyğundur. Müəllim şagirdləri qruplara ayırır. Qız qalası haqqında araşdırma apararaq məlumat toplamağı tapşırır. Qrup üzvləri arasında əvvəlcədən iş bölgüsü aparılır. İnternetdən istifadə etmək imkanları olan şagirdlərə internet resurslarından istifadə üçün linklər verilir. İnternetdən istifadə imkanları olmayan şagirdlərə kitablar, jurnallar, ensiklopediyaların adı verilir. Onlar bu kitabları kitabxanadan əldə edə bilərlər. Müəllim araşdırma apararkən aşağıdakı suallara cavab tapmağı tövsiyə edir:

1. Qız qalası hansı ölkədə, hansı şəhərdə yerləşir?

2. Qız qalası nə vaxt tikilmişdir?

3. Memarı kim olub?

4. Qız qalasının quruluşu necədir? (hündürlüyü, neçə mərtəbədə ibarət olması və sairə)

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Məndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C, Ç (dərslük)

Mətnlə bağlı fikirlərin fakt və ya münasibət olduğunu əsaslandırır.	Tap. D (dərslük)
Oxuduğu informativ mətn-dəki əsas faktları yazıda əks etdirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. 1. Növbəti dərslin mövzusu məlumat vərəqinin tərtib edilməsidir. Dərslərdə Eyfel qülləsi haqqında məlumat vərəqi təqdim edilmişdir. Müəllimə şagirdlərə nümayiş etdirmək üçün Eyfel qülləsi haqqında təqdimat vərəqini çap etməyi tövsiyə edirik.

2. Müəllim şagirdlərə növbəti dərs üçün Piza qülləsinin şəklini gətirməyi tapşırır. Şagirdlər Piza qülləsinin şəklini çəkə də bilirlər.

2-ci dərs. Məlumat vərəqinin hazırlanması

Dərslük: səh. 44

• İş dəftəri: səh. 28

Təlim məqsədləri

- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (məlumat vərəqi) hazırlayır (st. 3.1.3).
- Verbal və qrafik materialları (məlumat vərəqini) şərh etməklə mövzu üzrə danışıq (st. 1.2.2).
- Yazılı təqdimatın məzmununa münasibət bildirir və təkliflərini verir (st. 3.1.4).

• **Köməkçi vasitələr:** Eyfel qülləsi haqqında təqdimat vərəqi.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Yazı	Piza qülləsi haqqında məlumat vərəqinin hazırlanması; Alov qüllələri haqqında məlumatların "Məlumat vərəqi"ndə yerləşdirilməsi
3	Danışma. Oxuyub-qavrama	Eyfel qülləsi haqqında məlumat vərəqindəki məlumatların analiz edilməsi

4	Danışma	Eyfel qülləsi haqqında məlumat vərəqindəki materialın rəhbərlik mətnə çevrilərək şifahi təqdimatı
5	Yazı	Qız qalası haqqında məlumat vərəqinin hazırlanması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə Eyfel qülləsi haqqında təqdimat vərəqini nümayiş etdirib soruşur:

– *Sizcə, bu vərəq hansı məqsədlə hazırlanıb?*
Şagirdlərin fikirləri dinlənir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Məqsəd şagirdlərə

məlumat vərəqinin hazırlanmasını öyrətməkdir. Kollektiv formada yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur. Təlimatdakı göstərişlər yerinə yetirilir:

1. **Başlıq yazılır.** Piza qülləsi.

2. **Abidənin şəkli verilir.** Şagirdlər Piza qülləsinin şəklini yapışdırırlar.

3. **Nümunəyə uyğun cədvəl tərtib edin.** Şagirdlər cədvəli dəftərlərində çəkirlər.

4. **Məlumatları cədvəlin uyğun xanalarında yazın.** Şagirdlər mətndən aldıkları məlumatları cədvəlin uyğun xanalarında qeyd edirlər.

Yerləşdiyi ölkə – İtaliya

Yerləşdiyi şəhər – Piza

Tikilmə tarixi – 1174–1350-ci illər

Hündürlüyü – 56 metr

Memarı – Dəqiq məlum deyil.

Əlavə məlumatlar – Əyri durması səbəbindən "Yıxılan qüllə" kimi də tanınır.

5. **Məlumat vərəqini zövqünüzə uyğun bəzəyin.**

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərin hazırladıkları məlumat vərəqini "Piza qülləsi" mətni ilə müqayisə edir:

1. *Hansı material Piza qülləsi haqqında qısa və lakonik məlumat verir?*

2. *Hansı material Piza qülləsi haqqında geniş məlumat verir?*

3. *Hansı materialdan Piza qülləsi haqqında məlumatları qısa müddətdə əldə etmək olur?*

Beləliklə, şagirdlər məlumat vərəqinin nə məqsədlə hazırlandığını öyrənirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər Alov qüllələri haqqında verilən məlumatları məlumat vərəqində yerləşdirərək onu tamamlayırlar.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Eyfel qülləsi haqqında məlumatlar analiz edilir. Məlumat vərəqində istifadə olunan simvolik işarələrin mənası açıqlanır, az yer tutduğuna görə belə işarələrdən istifadə edilməsi vurğulanır.

Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. A tapşırığının məlumat vərəqinin hazırlanması, bu tapşırıqda isə məlumat vərəqindəki məlumatların rəhbərli mətn şəklində təqdim edilməsi öyrədilir. Tapşırıq qruplarla yerinə yetirilir. Qrup üzvləri Eyfel qülləsi haqqında məlumat vərəqindəki məlumatları rəhbərli cümlələrə çevirərək abidə haqqında şifahi təqdimat hazırlayırlar. Təqdimat zamanı söyləyəcəkləri məlumatları dəftərdə qeyd edirlər. Sonra qrupdan təqdimatı təqdim edəcək bir nümayəndə seçirlər.

Təqdimat aşağıdakı məzmununda ola bilər:

Eyfel qülləsi Fransanın paytaxtı Paris şəhərində, Sena çayının sahilində yerləşir. 1887–1889-cu illərdə inşa edilən qülləyə onun memarı Qustavo Eyfelin adı verilib. Hündürlüyü 300 metr və 65 santimetrdir. Hər il milyonlarla turist Eyfel qülləsinə baxmağa gəlir.

Hər qrup hazırladığı məlumatı təqdim edir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Keçən dərstdə şagirdlərə evdə Qız qalası haqqında araşdırma aparmaq tapşırılıb. Şagirdlər qruplara ayrılır. Qruplar topladıqları məlumatlar əsasında Qız qalası haqqında məlumat vərəqi hazırlayırlar. Bu tapşırıq həm nəzəri biliklərin tətbiqi üçün imkan yaradır, həm də şagirdlərdə sınıfdan kənarında əməkdaşlıq etmək bacarığını formalaşdırır.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə hazırladıqları məlumat vərəqinin hansı meyarlara əsasən qiymətləndiriləcəyi barədə əvvəlcədən məlumat verilməlidir. Bu məqsədlə müəllim şagirdlərə aşağıdakı meyarlar cədvəlində təqdim etməlidir.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Mövzuya uyğun başlıq seçib.			
Mövzuya uyğun şəkil seçib.			
Məlumatları qrafik işarələrə uyğun yazıb.			

Abidə haqqında əsas məlumatları qeyd edib.			
Məlumat vərəqi səliqəli və aydın tərtib olunub.			

Təqdim edilmiş meyarlar əsasında Qız qalası haqqında hazırlanan məlumat vərəqi bir daha yoxlanılır. Məlumat vərəqləri qruplar arasında dəyişdirilir. Qrup üzvləri eyni meyarlar əsasında digər qrupun hazırladığı məlumat vərəqini yoxlayırlar. Tapşırıq şagirdlərdə başqasının təqdimatına münasibət bildirmək bacarığını da formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında məlumat vərəqi hazırlayıb.	Tap. A, Ç (dərslük), A (iş dəftəri)
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəhbərli mətn şəklində təqdim edir.	Tap. C (dərslük)
Yazılı təqdimatın məzmununa münasibət bildirir və təkliflərini verir.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dər. Ümumi və xüsusi isimlər

Dərslük: səh. 45

• İş dəftəri: səh. 29

Təlim məqsədləri

- Ümumi və xüsusi isimləri fərqləndirir (st. 4.1.3).
- Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Üzərində xüsusi isimlər yazılmış kartlarla iş
2	Dil qaydaları	Xüsusi isimlərin qruplaşdırılması; kontekstə əsasən sözlərin kiçik və yaxud böyük hərflə yazılması
3	Yazı	Mətnəki səhvlərin düzəldilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərin aşağı siniflərdə şəxs və yer adları, heyvanlara verilən adlar haqqında aldıkları məlumat xatırladılır.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim rubrikadakı məlumatları izah edir.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar ümumi və xüsusi isimlər haqqında biliyin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

“Diqqət et” rubrikası. Şagirdlər aşağı siniflərdən şəxs, yer və heyvanlara verilən adların ilk hərfinin böyük yazıldığını bilirlər. Bu sinifdə isə həmin sözlərin xüsusi isim olduğunu öyrənirlər.

4.1.2 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq Ç (dərslük), tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlərin kontekstə görə sözlərin ümumi və yaxud xüsusi isim olduğunu müəyyənləşdirmək bacarığının inkişafına yönəlib.

C tapşırığının doğru cavabı: “Seymurla Aslan Rəşidi dəstəkləyir, onu alqışlayırdılar” cümləsində “aslan” sözü insan adı bildirdiyi üçün böyük hərflə yazılır. Digər cümlədə isə şir mənasında verilib.

Ç tapşırığının doğru cavabı: Ceyran, Yasəmən, Arzu, Zəfər sözləri kontekstə görə həm böyük, həm də kiçik yazıla bilər. Şagirdlər həmin sözləri cümlələrdə işlətməklə seçimlərini əsaslandırırlar. Məsələn:

- Atam Zəfərə yeni kompüter aldı.
- İgidlərimiz döyüşdə zəfər çaldılar.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdəki səhvləri tapıb düzəltməklə ümumi və xüsusi isimlər haqqında bilikləri necə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Ümumi və xüsusi isimləri fərqləndirir.	Tap. B (dərslük), A, B (iş dəftəri)
Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydalarına əməl edir.	Tap. C, Ç (dərslük)
Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil 4 MİLLİ BAYRAMLAR

1-ci dər. Müsahibə (I)

Dərslük: səh. 46–48 • İş dəftəri: səh. 30

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətnə aid məlumatları yarımbaşlıqlarla uyğunlaşdırır. (st. 2.2.3).
- Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsahibə almaq) üçün suallar tərtib edir (st. 1.2.1).
- Tanış olduğuməlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Müsahibə" mətninin oxusu. Söz boğçası üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu ilə bağlı sualların cavablandırılması; fikirlərin hansı yarımbaşlığa aid olduğunun müəyyənləşdirilməsi
4	Danışma	Holi bayramı və Şirlər rəqsi haqqında əlavə məlumat almaq məqsədilə sualların tərtibi
5	Yazı	Holi bayramı haqqında fakt və münasibət bildiren cümlələrin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Motivasiya sualı ətrafında şagirdlərin fikirləri dinlənir. Fikirlərini tam ifadə etmələri üçün yardımçı suallar da verilə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 “Müsahibə” mətni üzrə iş. Səssiz oxu.

Müəllim şagirdlərə mətni oxumaq üçün müəyyən vaxt verir. Mətn səssiz oxunur. Şagirdlər mətndən tanış olmayan sözləri dəftərlərinə qeyd edirlər. Sonra onların və söz boğçasındakı sözlərin məna-larını kontekstə əsasən təxmin edir, daha sonra isə lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Söz boğçasındakı yeni sözlərin izahı:

müxbir – yerlərdən xəbər yığıb göndərən jurnalist; qəzet, jurnal, radio, televiziya işçisi;

cənab – hörmət, sayğı məqamında işlədilən müraciət forması;

festival – incəsənətin hər hansı növü üzrə keçirilən ictimai tədbir; məsələn: *musiqi festivalı*, *teatr festivalı*;

müsahib – jurnalistə müsahibə verən, onun suallarını cavablandırان şəxs;

müsahibə – jurnalistin müəyyən məsələlər barədə hər hansı şəxslə söhbəti;

süvari – atlı əsgər;

tabil – zərb aləti; iri nağara.

Sözlərin mənası izah edildikdən sonra şagirdlər onları müxtəlif cümlələrdə işlədirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Fikirlərin hansı yarımbaşlığa aid olduğunu müəyyənləşdirməklə mətnin məzmununu qavradıqlarını göstəririlər.

Doğru cavablar: 1-ci, 4-cü, 5-ci fikirlər Holi bayramına, 2-ci, 3-cü, 6-cı fikirlər isə Şirlər rəqsinə aiddir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlərdə hər hansı bir mövzu ilə əlaqədar məlumat almaq üçün sual vermək bacarığını formalaşdırır. Eyni zamanda tapşırıq şagirdlərdə jurnalistika peşəsi, müxbirlərin iş prinsipi haqqında təsəvvür yaradır. Şagirdlər onlara ayrılmış vaxt ərzində tərtib etdikləri sualları təqdim edirlər.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin ikinci sinifdə yiyələndikləri fakt və münasibət bildirən cümlələri fərqləndirmək bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə imkan yaradır. Şagirdlər Holi bayramı haqqında fakt və münasibət bildirən cümlələr yazırlar.

Araşdırma

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq evdə yerinə yetirilmək üçün nəzərdə tutulub. Şagirdlərin araşdırma bacarığının inkişafına xidmət edir. Şagirdlərə Azərbaycan rəqsləri haqqında araşdırma apararaq məlumat toplamaq tapşırılır. Yaxşı olardı ki, konkret bir rəqs seçilsin: *Yallı rəqs*, *Qazağı rəqs*, *Cəngi rəqs* və sairə.

İnternetdən istifadə etmək imkanları olan şagirdlərə internet resurslarından istifadə üçün linklər verilir. İnternetdən istifadə imkanları olmayan şagirdlərə kitablar, jurnallar, ensiklopediyaların adı verilir. Onlar bu kitabları kitabxanadan əldə edə bilirlər. Müəllim araşdırma apararkən aşağıdakı suallara cavab tapmağı tövsiyə edir:

1. *Rəqslərin yaranma tarixi*

2. *Rəqslərin mövzusu*

3. *Rəqslərin musiqisi*

4. *Rəqslərin ifa xüsusiyyətləri*

Müəllimin nəzərinə! Yaxşı olardı ki, həmin rəqslər (“Yallı”, “Qazağı”, “Cəngi”) haqqında müəllim də araşdırma aparsın və məlumat toplasın. Növbəti dərstdə şagirdlər bu rəqslər haqqında suallar tərtib edəcək, müsahibəyə hazırlaşacaqlar. Ola bilər ki, şagirdlərdən bəziləri bu rəqslər haqqında məlumat toplaya bilməsin. Bu zaman müəllim hazır etdiyi məlumatları həmin şagirdə təqdim edir.

Yallı rəqs

“Yallı” an qədim rəqs növlərindən biridir. Qobustan qayalarının üzərində təsvir edilmiş əl-ələ verib rəqs edən insan şəkilləri bu rəqsın çox qədim tarixi olduğunu sübut edir.

“Yallı” – həmrəylik rəmzidir. Bu rəqsdə insanlar kollektiv surətdə öz sevinclərini əks etdirirlər.

“Yal” sözünün mənası – cərgə, zəncir deməkdir. İştirakçılar cərgəyə düzülərək dəstə ilə rəqs ifa edirlər. Rəqs zamanı yallıya kollektivin önündə gedən rəqqas rəhbərlik edir. Ona xalq arasında “yallıbaşı” deyirlər. Yallıbaşı hər bir hərəkətin bütün iştirakçılar tərəfindən eyni qaydada yerinə yetirilməsinə, rəqsın düzgün başlamasına və vaxtında sona yetməsinə nəzarət edir. Bu işdə yallıbaşıya ondan sonra gələn ikinci rəqqas, yəni “müavin” və dəstənin sonuncu rəqqası “ayaqçı” kömək edir. Yallını oynayarkən yallıbaşının və ayaqçının əlində yaylıq olmalıdır. Onlar əllərini yuxarı qaldıraraq yaylığı yellədir, bununla da dəstənin əvvəlinin və axırının harada olduğunu bildirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir.	“Müsahibə” mətni. Söz ehtiyatı üzrə iş
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarına uyğun yarımbaşlıqları müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. C (dərslük)
İnformativ mətnin mövzusu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə şagirdlər Tailandda keçirilən Sonqkran bayramı haqqında suallar hazırlayacaqlar. Müəllimə həmin sualları cavablandırmaq üçün Sonqkran bayramı haqqında məlumat toplamaq tövsiyə edilir.

2-ci dərs. Müsahibə (II)

Dərslük: səh. 48

• İş dəftəri: səh. 31

Təlim məqsədləri

- Araşdırdığı məlumatlar və tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur (st. 1.2.1).
- Verilmiş izaha (əlamətlərə və ümumi mənaya) görə sözü müəyyən edir (st. 2.1.4).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Danışma	Sonqkran rəqsinə aid əlavə məlumat almaq üçün sualların tərtibi; Azərbaycan rəqsləri haqqında məlumat almaq məqsədilə sualların tərtibi
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənaları ilə uyğunlaşdırılması

4	Dinləmə	Nar bayramı haqqında dinləmə mətni üzrə iş
5	Oxuyub-qavrama	Nar bayramına aid əlavə məlumat almaq üçün sualların tərtibi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim aşağıdakı suallarla şagirdlərə müra-ciət edir:

– *Müxbir olsaydınız, hansı mövzuda müsahibə alardınız? Müsahibiniz kim olardı?*

Şagirdlərin cavabları dinlənir. Müəllim ehtiyac olduqca şagirdlərə fikirlərini tam ifadə etmələri üçün yardımçı suallar da verə bilər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim lövhədə ikisütunlu cədvəl çəkir. Sütunun birinə “Nə öyrəndim?”, digərinə isə “Daha nə bilmək istərdim?” başlıqlarını yazır. Şagirdlər həmin cədvəli dəftərlərinə çəkirlər. Tailandda keçirilən Yeni il bayramı haqqında qısa məlumata və şəklə əsasən cədvəlin “Nə bilirdim?” xanasında qeydlər edirlər.

Şagirdlər təxminən bu qeydləri yazı bilərlər:

- Bu bayram Sonqkran adlanır.
- Tailandda keçirilir.
- Bayram yeni il münasibətilə qeyd olunur.
- Bayramda insanlar bir-birinə su atırlar.
- Bayramda fillər də iştirak edir.
- Bayramda filləri xüsusi olaraq bəzəyirlər.

Daha sonra şagirdlər Sonqkran bayramı haqqında əlavə məlumat almaq üçün suallar tərtib edib cədvəlin “Daha nə bilmək istərdim?” sütununda yazırlar. Sonra sualları oxuyurlar.

Müəllimin nəzərinə! Yaxşı olardı ki, müəllim şagirdlərin suallarını cavablandırın. Müəllim Tailanddan gələn müsahib, şagirdlər isə müsahibə götürən müxbir rolunu oynaya bilərlər. Müəllimə Sonqkran bayramı haqqında material təqdim edirik.

Sonqkran bayramı

Dünyada su festivalı kimi tanınan bu bayram 13–15 aprel tarixlərində keçirilir. Sonqkran sözünün mənası “keçid” mənasını verir.

Tailand əhalisi ili üç fəslə ayırır: yağış fəsl, soyuq fəsil və isti fəsil. Sonqkran bayramı soyuq fəslin bitməsi və yağış fəslinin başlanması münasibətilə qeyd olunur. Yağış bərəkət rəmzidir. Bol yağış Tailand əhalisinin əkdirdi düyü sahələrinə can verir. Bol yağış bol məhsul deməkdir.

Bir-birinin üzərinə su atmaq bu bayramın adət-lərindən biridir. İnsanlar suyun pis hadisələri, xə-s-təlikləri, çətinlikləri yuyub-aparmasına inanırlar.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Hər hansı bir mövzu haqqında müsahibəyə hazırlaşmaqla bağlı tövsiyələr şərh edilir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər evdə Azərbaycan rəqsləri haqqında araşdırma aparıb məlumatlar toplayıblar. Sınıfda isə həmin mövzu ilə bağlı mə-lumat almaq üçün suallar tərtib edirlər. Onların mövzu üzrə topladıqları məlumatlar məzmunlu suallar tərtib etməyə kömək edəcək.

Müəllimin nəzərinə! 1. Müəllim sinfə mu-siqi müəllimini dəvət edə bilər. Şagirdlər hazırladıqları sualları həmin şəxsə ünvan-laya bilərlər. Beləliklə, özlərini müxbir kimi təcrübədə sınaşmış olurlar.

2. Müəllim sinfi iki qrupa ayıra bilər. Bir qrup şagirdlər müsahib, digər qrup isə müxbir rolunu oynaya bilərlər. Müxbirlər mövzuya dair sual verir, müsahiblər isə cavablandırır. Beləliklə də, müəllim şa-girdlərin necə araşdırma aparmalarını, nə qədər ətraflı məlumat topladıqlarını mü-şahidə edə bilər.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər söz boğ-çasına daxil edilmiş sözləri izahları ilə uyğun-laşdıraraq bu sözlərin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavablar: 1 – c, 2 – a, 3 – b.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Müəllim “Nar bayramı” adlı dinləmə mətnini səsləndirir.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim əvvəlcədən bəzi məlumatları: tarixləri, adları qeyd et-məyi məsləhət görür.

Nar bayramı

Hər il noyabr ayının əvvəlində Göyçayda Nar bayramı qeyd olunur. Bayram ilk dəfə 2006-cı ildə keçirilib. Hazırda isə populyar festival sayılır. Fes-tivala Azərbaycan vətəndaşları ilə yanaşı, xarici ölkələrdən qonaqlar da qatılırlar.

Bayram günü şəhər meydanı xüsusi olaraq bəzədilir, təşkil olunmuş sərgilərdə nardan hazır-lanmış müxtəlif məhsullar nümayiş etdirilir. Bağ-banlar hər kəsi yetişdirdikləri nar növləri ilə təəccübləndirmək istəyirlər. Nar məhsullarının –

mürəbbə, şirə, narşərabların satışı üçün yarmar-kalar təşkil edilir. Qonaqları əyləndirmək üçün müxtəlif müsabiqələr, oyunlar keçirilir.

Nar bayramının qeyd olunması qədim zaman-lardan insanların bu meyvəyə verdiyi anlama bağlıdır. Uzunömürlülük simvolu sayılan nar mü-qəddəs meyvə sayılır. Xarici görünüşünə görə tacı xatırladan nar “meyvələrin şahı” hesab olunur. Belə rəvayət edirlər ki, padşahların tacının quru-luşu da məhz nara bənzədilib.

Tapşırıqda mətnin məzmununa aid cümlələr verilib. Şagirdlər yaddaşlarına və götürdükləri qeydlərə əsasən cümlələrdə buraxılmış sözləri yerinə yazır, cümlələri tamamlayırlar.

Düzgün cavablar: (Mətnə əlavə ediləcək sözlər sıra ilə göstərilib.) Noyabr, mürəbbə, şirə, nar-şərab, yarmarkalar, tacı, uzunömürlülük.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırığın icrasını asanlaşdırmaq üçün əvvəlcə mətnin məz-mununa aid sual-cavab etmək tövsiyə edi-lir. Məsələn:

1. Nar bayramı nə vaxt keçirilir?
2. Bayram necə keçirilir?
3. Nardan hansı məhsullar hazırlanır?
4. Nə üçün nar meyvələrin şahı hesab olunur?

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər dinləmə mətnindən aldıkları məlumatlara əsasən cədvəlin “Nə öyrəndim?” xanasında qeydlər edirlər. Cədvəlin “Daha nə bilmək istədim?” sütununda isə Nar bayramı haqqında əlavə məlumat almaq üçün suallar yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük), tap. B (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Dinlədiyi mətndəki əsas məqamları yadda saxlayaraq mətni tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllimə üzərində söz, söz birləşməsi və cümlələr yazılmış kartlar ha-zırlamaq tövsiyə edilir.

3-cü dər. Söz və söz birləşməsi

Dərslük: səh. 49

• İş dəftəri: səh. 32

Təlim məqsədləri

- Söz, söz birləşməsi və cümləni bir-birindən fərqləndirir (st. 4.1.4).
- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Motivasiya tapşırığı üzrə iş
2	Dil qaydaları	Söz cütlərindən söz birləşmələrinin yaradılması; söz birləşmələrinin birinci tərəfinin artırılması; söz, söz birləşməsi və cümlənin fərqləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Motivasiya xarakterli bu tapşırıqda şagirdlərə şəkildə gördükləri maşınları təsvir etmək tapşırılır. Müəllim yönəldici suallar vasitəsilə şagirdlərə kömək edə bilər:

– Tapşırıqdakı şəkillərin üçü də maşın təsvirləridir. Bəs bu maşınları fərqləndirmək üçün hansı sözlərdən istifadə edərdiniz?

Şagirdlər təxminən belə cavab verə bilərlər:

1. Qırmızı maşın
2. Yaşıl maşın
3. Yük maşını

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyəm” rubrikası. Müəllim söz birləşmələri haqqında verilmiş məlumatları şərh edir. “Söz” və “söz birləşməsi” arasındakı fərqi şagirdlərə nümunələr əsasında izah edir.

Tətbiqi tapşırıq. Müəllim “Bunları bilməliyəm” rubrikasında verilmiş nəzəri biliklərin tətbiqi məqsədilə şagirdlərlə şifahi tapşırıq yerinə yetirə bilər.

Üzərində söz, söz birləşməsi və cümlələr yazılmış kartları masanın üzərinə düzür. Şagirdlər növbə ilə masaya yaxınlaşır, kartlardan birini seçib oxuyaraq söz, söz birləşməsi və yaxud cümlə olduğunu müəyyənləşdirirlər.

4.1.4 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqlar “Bunları bilməliyəm” rubrikasının

da aldıkları biliklərin tətbiqi üçün imkan yaradır. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş söz cütlərindən söz birləşməsi düzəldirlər. Bu zaman uyğun şəkilçidən istifadə edirlər.

Dərslükdə verilmiş B tapşırığının düzgün cavabları: divar qəzeti, rəng festivalı, ölkə nümayəndəsi, bayram şənliyi.

İş dəftərində verilmiş A tapşırığının düzgün cavabları: qəzet müxbiri, dəniz sahili, xalq rəqsi, bayram xonçası, ana laylası.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq söz birləşməsi yaratmaq bacarığının inkişafına yönəlib. Tapşırıqda ad bildirən sözlər söz birləşmələrinin ikinci tərəfi kimi verilmişdir. Şagirdlər həmin söz birləşmələrinin birinci tərəfi kimi işləmə bilən sözləri təxmin edərək söz birləşməsi düzəldirlər. Məsələn: *maraqlı həyat, bacarıqlı müxbir, qədim şəhər, üçrəngli bayraq, sıx meşə, həzin musiqi.*

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim bəzi söz birləşmələrini yaradarkən sözlərə müəyyən şəkilçilər əlavə olduğunu izah edir. Dil daşıyıcıları öz nitqlərində bu şəkilçilərdən asanlıqla istifadə edirlər. Onlara bu şəkilçilərin adı, funksiyası haqqında əlavə məlumat verməyə ehtiyac yoxdur. 1-ci bölmədə bu barədə məlumat verilib.

Tapşırıq Ç (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şəkillərə aid söz birləşmələri yazırlar. Bununla da söz birləşmələrinin yaranması haqqında aldıkları bilikləri tətbiq edirlər. İş dəftərində təqdim edilmiş tapşırıqda isə şagirdlər verilmiş şəkilləri təsvir edə biləcək söz, söz birləşməsi və cümlə yazırlar. Bununla da söz birləşmələrini digər sintaktik vahidlərdən fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

İş dəftərində verilmiş C tapşırığının cavabları belə ola bilər:

1-ci şəkil

Söz: bayraq

Söz birləşməsi: üçrəngli bayraq

Cümlə: Əsgərlər üçrəngli bayrağı başları üzərinə qaldırdılar.

2-ci şəkil

Söz: nəvə

Söz birləşməsi: sevimli nəvə

Cümlə: Nənə nəvələrinə nağıl oxuyurdu.

4.1.4 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələrin tərkibindən söz birləşmələrini seçib yazırlar. Bununla da söz birləşmələrini digər sintaktik vahidlərdən fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavablar:

1. Qədim abidələr
2. Gənc müxbirlər
3. Məlumat vərəqi

4.1.6 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər aşağı siniflərdə cümlə haqqında ilkin biliklər alırlar. Cümlənin bitmiş fikir bildirdiyini artıq bilirlər. Bu tapşırıq şagirdlərə söz, söz birləşməsi və cümləni müqayisə etmək imkanı yaradır.

	Söz	Söz birləşməsi	Cümlə
1	Əli	Əlinin komandası	Əlinin komandası qalib gəldi.
2	karandaş	rəngli karandaş	Rəngli karandaş aldım.
3	kitab	maraqlı kitab	Mən maraqlı kitab oxudum.
4	vətən	doğma vətən	Azərbaycan doğma vətənimdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümləni söz və ya söz birləşməsindən fərqləndirir.	Tətbiqi tapşırıq (MV)
Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyənləşdirərək söz birləşmələri yaradır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Cümləni təşkil edən söz və söz birləşmələrini müəyyən edir.	Tap. D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

fəsil 5 SƏYAHƏT

1-ci dər. "Səksən gün dünya ətrafında" (I hissə)

Dərslük: səh. 50–51 • İş dəftəri: səh. 33

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyalrı müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Səksən gün dünya ətrafında" mətninin I hissəsinin oxusu; söz boğçası üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Obraz haqqında fikirlərin əsaslandırılması; illüstrasiyaya əsasən sualın cavablandırılması; mətnin məzmununa əsasən sualların cavablandırılması; mətndəki məlumatlara əsasən nəticə çıxarması
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş motivasiya sualı ətrafında müzakirə aparılır, şagirdlərin fikirləri dinlənir. Müəllim ehtiyac olduqca fikirlərini tam ifadə etmələri üçün şagirdlərə yardımçı suallar da verə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 "Səksən gün dünya ətrafında" mətninin I hissəsi üzrə iş. Rollu oxu. Əvvəlcə şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində "Səksən gün dünya ətrafında" mətninin I hissəsinə səssiz oxuyurlar. Müəllim şagirdlərə oxu zamanı əsas obrazın xarakterinə diqqət etməyi tapşırır.

Şagirdlər səssiz oxu zamanı obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hisslərlə tanış olurlar. Daha sonra müəllim obrazların nitqini şagird-

lər arasında bölüşdürür. Bu dəfə şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirmələrinə diqqət yetirir.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını açıqlayır:

centlmen – nəzakət qaydalarına və əxlaq normalarına riayət edən, ciddi, zövqlü geyimi, incə davranışı ilə fərqlənən, sözünün yiyəsi olan, nəzakətli, tərbiyəli kişi;

soyuqqanlı – hər cür şəraitdə özünü sakit, səbri, təmkinli, dözümlü aparan;

klub – eyni maraq dairəsinə mənsub şəxslərin birgə istirahət etdiyi, əyləndiyi yer;

mister – kişilərə müraciət məqamında işlənən söz; cənab.

Şagirdlər sözlərin izahından sonra onları cümlələrdə işlədirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Şagirdlər mətnin uyğun hissələrini oxumaqla tapşırıqda mister Foqun xarakterini təsvir edən cümlələri əsaslandırirlar.

Düzgün cavablar:

1. Mister Foq hər şeyi dəqiq planlaşdırmağı sevir.

Məndən uyğun hissə: Mister Foq çox dəqiq adam idi: hər gün səhər saat səkkizdə oyanar, doqquza qalmış səhər yeməyini yeyərdi. Saat on ikinin yarısında üzvü olduğu “Dostluq” klubuna gedərdi.

2. O, təmkinli və soyuqqanlı idi.

Məndən uyğun hissə: Klubda hamı onu soyuqqanlı, bir qədər qaraqabaq adam kimi tanıyırdı.

3. Qətiyyətli və özünə inamlı idi.

Məndən uyğun hissə: Foq həmişəki kimi təmkinlə, lakin qətiyyətli səsle dilləndi.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin obrazı təsvir etmək bacarıqlarını möhkəmləndirir.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərə sualları cavablandırarkən təkcə mətnin məzmununa deyil, eyni zamanda mətnə çəkilmiş illüstrasiyalara da diqqət etməyin vacibliyini nümayiş

etdirir. Tapşırıqda verilmiş sualın cavabı məndə yoxdur. Bu sualı cavablandırmaq üçün mətnə çəkilmiş illüstrasiyaya diqqət etmək lazımdır.

Düzgün cavablar: Mister Foq səyahət zamanı qatar, gəmi, hava balonu kimi nəqliyyat vasitələrindən istifadə etməyi planlaşdırırdı.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırır, məndən cavab tapa bilmədikləri sualları seçirlər.

Düzgün cavablar:

- Mister Foqun neçə yaşı var?
- Mister Foq hansı şəhərdə yaşayırdı?
- Paspартu kim idi?
- Mister Foq hansı fəsildə səyahət etməyi planlaşdırırdı?
- Hadisələr neçənci ildə baş verib?

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıq şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını yoxlamaqla yanaşı, dərindən düşünmək, analiz etmək bacarıqlarını da inkişaf etdirir. Tapşırıqda elə suallar var ki, cavabı məndə birbaşa verilməmişdir. Lakin mətnin bəzi cümlələrini analiz edərək sualı cavablandırmaq mümkündür.

Məsələn: “Paspартu kim idi?” sualını cavablandırmaq üçün “Paspартu təəccüblənsə də, ağasının əmrini yerinə yetirməyə başladı” cümləsindən aydın olur ki, mister Foq Paspартunun ağasıdır. Deməli, Paspартu mister Foqun xidmətçisidir.

“Mister Foq hansı fəsildə səyahət etməyi planlaşdırırdı?” sualını cavablandırmaq üçün “Bu gün oktyabrın 2-də mən Yer ətrafına səyahətə çıxıram. Dekabrın 21-də burada, bu klubda sizinlə görüşürük” cümləsindəki bəzi məqamlara diqqət etmək lazımdır. Mister Foq 2 oktyabr – 21 dekabr tarixlərində səyahət etmək fikrindədir. Oktyabr, noyabr və 21 dekabr tarixinə qədər olan vaxtlar payız fəslini əhatə edir. Məndə çəkilən illüstrasiyadan görünür ki, mister Foqun səyahətə çıxdığı məntəqə London şəhəridir və sonda da o məhz bu şəhərə qayıdır. Deməli, o, London şəhərində yaşayır.

Ola bilər ki, bəzi şagirdlər bu məqamlara diqqət yetirib məndə cavabı olmayan sualların sayını azaltsın. Bu halda müəllim onları təqdir etməli, fikirlərini əsaslan-

dırmağı tapşırılmalıdır. Tapşırıq müəllimə daha diqqətli şagirdləri fərqləndirmək imkanı yaradır.

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər mətnə fərqləndirilmiş cümləni oxuyaraq tapşırıqdakı sualı cavablandırmağa çalışırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətnə verilmiş məlumatlara əsasən nəticə çıxarmaq bacarığını inkişaf etdirir.

Düzgün cavab: “Qatar, hava balonu meydana çıxdıqdan sonra dünya xeyli balacalaşdı” cümləsindən anlamaq olar ki, artıq hava balonu və qatar kimi nəqliyyat vasitələri ixtira edilib. Hamıya məlumdur ki, nəqliyyat vasitələri məsafələri qısaltdır, bir yerə daha tez çatmağa imkan verir. Yer kürəsi isə günü-gündən balacalaşa bilməz. Mister Foq “Dünya xeyli balacalaşdı” deməklə “Artıq dünya ətrafında daha az müddətə səyahət etmək olar” fikrini söyləmək istəyir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin verilmiş məlumatları analiz etmək, nəticə çıxarmaq bacarığının inkişafına yönəlib. “Mister Foq neçənci ildə səyahət etmişdir?” sualını cavablandırmaq üçün nəqliyyat vasitələrinin ixtiraları haqqında cədvələ diqqətlə baxmaq, bəzi məqamları analiz edib nəticə çıxarmaq lazımdır.

Düzgün cavab: Şagirdlər artıq mister Foqun səyahət zamanı gəmi, qatar və hava balonundan istifadə etdiyi haqqında məlumat alıblar. Mister Foq 1801-ci ildə səyahət edə bilməzdi. Çünki bu ildə hələ qatar ixtira edilməmişdi. Əgər onun səyahət etdiyi illərdə avtomobil və təyyarə ixtira edilsəydi, yəqin ki, mister Foq onlardan da istifadə edərdi. Deməli, mister Foq 1898-ci ildə səyahət etməyib. Belə nəticəyə gəlmək olur ki, mister Foq 1872-ci ildə səyahət edib.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər əyləncə xarakterli bu tapşırığı yerinə yetirməklə mətnin ikinci hissəsində mister Foqun səyahət edəcəyi ölkələrdən birinin adını öyrənirlər.

Düzgün cavab: Yaponiya.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	“Səksən gün dünya ətrafında” mətninin oxusu

Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumat haqda nəticəyə gəlir.	Tap. B, Ç, D (dərslük), A (iş dəftəri)
İllüstrasiyaya əsasən mətnin məzmununa aid sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Səksən gün dünya ətrafında” (II hissə)

Dərslük: səh. 52–53 • İş dəftəri: səh. 34

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Məlumatları qrafik informasiya (məlumat və-rəqi) şəklində təqdim edir (st. 3.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Səksən gün dünya ətrafında” mətninin II hissəsinin oxusu; söz boğçası üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Mətndəki faktlara əsasən məlumatların uyğunlaşdırılması; mətnə səyahət edilmiş ölkələrin ardıcılığının müəyyənləşdirilməsi
4	Yazı	Məlumat və-rəqinin yazılması; səyahət planının cədvəl şəklində hazırlanması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş motivasiya sualı ətrafında müzakirə aparılır, şagirdlərin fikirləri dinlənir. Müəllim ehtiyac olduqca fikirlərini tam ifadə etmələri üçün şagirdlərə yardımçı suallar da verə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 “Səksən gün dünya ətrafında” mətni-

nin II hissəsi üzrə iş. Əvvəlcə şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində “Səksən gün dünya ətrafında” mətninin II hissəsini səssiz oxuyurlar. Müəllim mətnin oxusundan əvvəl şagirdlərə mister Foqun səyahət etdiyi yerlərin ardıcılığına diqqət etməyi tapşırır.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (*paqoda, ziyarətçi, məmnun, məbəd, ibadət*) təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını (*paqoda* – Uzaq Şərq ölkələrində buddizmə aid dini tikilidir. Dini əşyaları saxlamaq üçün inşa olunan paqoda memorial xarakterli tikilidir və “müqəddəs yer” sayılır. Paqoda eramızın ilk əsrlərində Çində meydana gəlib, daha sonra isə Vyetnam, Koreya, Yaponiya və s. ölkələrə yayılıb. O, müxtəlif formalarda (çoxyaruslu pavilyon, qüllə və s.) olur, kvadrat və ya 6, 8, 12 bucaqlı planda inşa edilir; *ziyarətçi* – ziyarət edən adam, ziyarətə gedən (gələn) adam; *məmnun* – razı olan; *məbəd* – dindarların ibadət etdikləri və dini ayinləri yerinə yetirdikləri bina; məscid, kilsə, paqoda, sinaqoq; *ibadət* – dua oxuma, namaz qılma şəklində icra edilən dini ayin) açıqlayır. Şagirdlər sözlərin dəqiq izahından sonra onları müxtəlif cümlələrdə işlədirlər. Bununla da sözlərin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim mətnin oxusundan əvvəl şagirdlərə mister Foqun səyahət etdiyi yerlərin ardıcılığına diqqət etməyi tapşırırdı. Şagirdlər mətndə verilmiş bəzi faktları tutuşdurur, gəldikləri nəticəyə əsasən tapşırıqı yerinə yetirirlər. Məsələn, şagirdlər bu cümlələrdəki faktlara diqqət etməlidirlər:

– Cənab, sanki yuxudayam. **Dünən Fransada idik, bu gün isə artıq Misirdəyik.**

– Bəli, Paspартu, macəralara hazır ol. **Dünən Avropadaydın, bu gün Afrikada.** İndi isə yolumuz Bombay şəhərinədir – Hindistana. Yəni bir neçə gündən sonra Asiyada olacağıq.

Bu cümlələrdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Fransa Avropada, Misir Afrikada, Bombay isə Asiyada yerləşir. Bu tapşırıqı yerinə yetirməklə şagirdlər mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavablar: 1 – Ç, 2 – C, 3 – A, 4 – B.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mister Foqun səyahət etdiyi ölkələrin adını ardıcılıqla yazmaq üçün mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıqda istifadə üçün verilmiş ölkə adları şagirdlərə tapşırıqı asanlıqla yerinə yetirməyə kömək edəcək.

Düzgün cavablar: Fransa, Misir, Hindistan, Yaponiya, Amerika, İngiltərə.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq mətnin məzmununa əsasən hadisələrin səbəbini müəyyənləşdirmə bacarığının möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Düzgün cavablar:

1. Mister Foq çox məmnun idi, çünki hər şey planlaşdırdığı kimi gedirdi.
2. Camaat Paspартunu paqodadan çıxardı, çünki müqəddəs yer olduğu üçün paqodaya ayaq-qabı ilə girmək olmazdı.
3. Paspартunu polis idarəsindən buraxdılar, çünki mister Foq bunun üçün cərimə ödəmişdi.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq aldığı məlumatlardan istifadə edərək hər hansı formada olan məlumat vərəqlərinin hazırlanması bacarığını inkişaf etdirir. Şagirdlər “Səksən gün dünya ətrafında” mətnindən aldıkları məlumatlara əsasən paqoda haqqında məlumat vərəqini tamamlayırlar.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin çatdırmaq istədikləri məlumatları qrafik informasiya şəklində təqdim etmək bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər səyahət etmək istədikləri ölkələr haqqında səyahət planı hazırlayırlar. Bu zaman tapşırıqda təqdim olunmuş cədvəldən nümunə kimi istifadə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərə təkcə xarici ölkələrə deyil, vətənimizin müxtəlif bölgələrinə səyahəti də nəzərə almağı tapşırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir.	Söz boğçası üzrə iş
Faktlardan istifadə etməklə mətndə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.	Tap. B (dərslük)

Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Məlumatları qrafik informasiya şəklində təqdim edir.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

3-cü dər. Ölkə və xalq adlarının yaranması

Dərslük: səh. 54 • İş dəftəri: səh. 35

Təlim məqsədləri

- Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Xüsusi isimlərin böyük hərfə yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	A apşırığı üzrə iş
2	Dil qaydaları	Uyğun şəkilçilər vasitəsilə ölkə adlarının düzəldilməsi; ölkə və xalq adlarının yazılışı
3	Yazı	Mətdəki səhvlərin müəyyənləşdirilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər bölmədə rast gəldikləri xalq, şəhər, ölkə adlarını cədvəlin uyğun sütunlarında yazırlar.

Dil qaydaları

4.1.1 “Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim xalq adları bildirən sözlərə bəzi sözdüzəldici (leksik) şəkilçilər artırmaqla ölkə adlarının yaranması qaydasını nümunələrlə izah edir.

Ölkə adları yaratmaq üçün bəzi xalq adlarına -stan, bəzilərinə isə -iya² şəkilçisini əlavə etmək lazımdır. Hansı sözlərə məhz hansı şəkilçinin artırılması haqqında isə xüsusi bir qayda yoxdur. Şagirdlərin bu iki şəkilçi arasından seçimi onların dil duyumu, söz ehtiyatı, çox mütaliə etmələri ilə inkişaf etdirilə bilər.

Nəzərə alsaq ki, bu bölmədə şagirdlər müxtəlif xalq, ölkə adları ilə rastlaşsınlar, bölmənin giriş dərsi də məhz bu mövzuya həsr edilib, o zaman demək olar ki, şagirdlər bu qaydaya aid tapşırıqları asanlıqla yerinə yetirəcəklər.

Müəllim ölkə adlarının böyük, xalq adlarının isə kiçik hərfə yazılmasını şagirdlərin nəzərinə çatdırır.

Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri).

Möhkəmləndirmə xarakterli bu tapşırıqlar “Bunları bilməliyik” rubrikasında aldıkları biliklərin tətbiqi üçün şagirdlərə imkan yaradır. Şagirdlər uyğun leksik şəkilçi artırmaqla xalq adlarından ölkə adları düzəldirlər. Daha sonra müəllimin köməyiylə yazdıqları sözlərin düzgün yazılışını dəqiqləşdirirlər.

Cavab: Türkiyə, Almaniya, Macarıstan, Çexiya, Türkmənistan, Bolqariya, Tacikistan, İspaniya, Qazaxıstan, Rumıniya.

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Diqqət et” rubrikasına cəlb edərək burada verilmiş məlumatları şərh edir. Bəzən ölkə adlarına -lı⁴ şəkilçisi artırmaqla xalq adları düzəlir. Məsələn: Çin – çinli.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər aşağı siniflərdə artıq -lı⁴ şəkilçisi ilə tanış olublar. Onlar bu şəkilçi vasitəsilə ad bildirən sözlərdən əlamət bildirən sözlərin yaranmasını bilirlər. Müəllim əlamət bildirən sözlərin *necə?*, xalq adlarının isə *kim?* sualına cavab verdiyini şagirdlərin nəzərinə çatdırmalıdır.

4.1.2 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər artıq xalq adlarının kiçik, ölkə adlarının isə böyük hərfə yazıldığını bilirlər. Bu tapşırıqlar həmin qaydanın tətbiqi üçün imkan yaradır. İş dəftərindəki B tapşırığında verilmiş ölkə adları məqsədyönlü olaraq kiçik hərfə verilmişdir.

3.1.4 Tapşırıq Ç (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Möhkəmləndirmə xarakterli bu tapşırıqlarda şagirdlər ölkə və xalq adlarının yazılışı ilə bağlı səhvləri tapıb düzəldirlər. Beləliklə, qaydaları mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bəzi leksik şəkilçilərin sözlə qoşularaq yaratdığı mənanı müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Ümumi və xüsusi isimləri fərqləndirir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

4-cü dər. Ümumiləşdirici təkrar

Dərslük: səh. 55

• İş dəftəri: səh. 36

Təlim məqsədləri

- Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsaibə almaq) üçün suallar tərtib edir (st. 1.2.1).
- Qrafik informasiyanı yazıda rəbitəli cümlələr şəklində təqdim edir (st. 3.1.3).
- Sözlərin ifadə etdiyi ümumi anlayışı (varlıq, əlamət, say, hərəkət) müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir (st. 4.1.3).
- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.4).
- Sözlə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Motivasiya tapşırığı üzrə iş
2	Danışma	Maraqlandığı ölkə haqqında məlumat almaq məqsədilə sualların tərtibi
3	Yazı	Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatların rəbitəli təqdim edilməsi

4	Dil qaydaları	Əks anlayışı ifadə edən söz cütlərinin müəyyən edilməsi; düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarının müqayisəsi; konkret və mücərrəd isimlərin fərqləndirilməsi; söz birləşməsinin yaradılması; varlıq, əlamət, say, hərəkət bildirən sözlərin qruplaşdırılması; ümumi və xüsusi isimlərin fərqləndirilməsi; ölkə adlarının düzəldilməsi
5	Oxuyub-qavrama	İnformativ mətnin tərkib hissələrinin müəyyənləşdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim bölmədəki mövzuları xatırlatmaq məqsədilə suallar verir:

– *Bu bölmədə hansı mövzular haqqında oxudunuz? Hansı mövzularda mətnlər dinlədiniz? Hansı mövzular haqqında araşdırmalar apardınız? Hansı mövzularda təqdimatlar hazırladınız? Sizin üçün hansı mövzu daha maraqlı oldu?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər hər hansı bir ölkə haqqında onları maraqlandıran məlumatları almaq üçün suallar tərtib edirlər.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər bu bölmədə məlumat vərəqinin hazırlanması, oxunması, buradakı məlumatların rəbitəli mətnə çevrilərək təqdim edilməsi haqqında bir çox tapşırıqlar yerinə yetiriblər. Şagirdlər vətənimiz haqqında məlumat vərəqindəki məlumatları rəbitəli cümlələrə çevirərək Azərbaycan haqqında yazılı təqdimat edirlər.

Təqdimat təxminən aşağıdakı məzmununda ola bilər:

Azərbaycan Avrasiya materikində yerləşir. Vətənimizin paytaxtı Bakı şəhəridir. Azərbaycanın ərazisi 86 min km², əhalisinin sayı isə 10 milyondan çoxdur.

Dövlət atributlarından biri olan bayrağımız mavi, qırmızı və yaşıl zolaqlardan ibarətdir. Qırmızı zolağın üzərində aypara və səkkizguşəli ulduz əks olunub. Azərbaycanın dövlət dili Azərbaycan dilidir. Dövlətimizin pul vahidi manatdır.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər əksmənalı sözlər haqqında aldıkları biliklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər bu tapşırıqla sözün kökünü müəyyən etmək bacarıqlarını, nitq hissələri haqqında aldıkları bilikləri nümayiş etdirirlər.

4.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər bu tapşırıqla konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

4.1.4 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş söz cütlərindən söz birləşməsi yaradaraq bu dil qaydası haqqında aldıkları bilikləri tətbiq edərək bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər bu bölmədə informativ mətnlərin tərkib hissələri haqqında məlumat alıblar. Bu tapşırıqda Azərbaycan bayrağı haqqında informativ mətn təqdim edilib. Şagirdlər mətni oxuyur, mətnin tərkib hissələrini, yəni giriş, əsas və sonluq hissələrini əks etdirən cümlələri bayrağın rənglərinə uyğun boyayırlar. Bununla da informativ mətnlərin tərkib hissələrini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər A tapşırığında Azərbaycan bayrağı haqqında verilmiş mətndən cədvəlin sütunlarına uyğun varlıq, hərəkət, əlamət, say bildirən sözlər seçib yazaraq bu dil qaydaları haqqında biliklərini nümayiş etdirirlər.

4.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər A tapşırığında Azərbaycan bayrağı haqqındakı mətndə verilmiş xalq adlarından ölkə adları düzəldib yazırlar.

4.1.3 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırığı yerinə yetirməklə konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsahibə almaq) üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük)
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəhbərlik mətn şəklində təqdim edir.	Tap. B (dərslük)
Əks anlayışı ifadə edən söz cütlərini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir.	Tap. Ç (dərslük)
Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir.	Tap. D (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)
Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur.	Tap. E (dərslük)
İnformativ mətnlərin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
İfadə etdiyi ümumi anlayışa görə (varlıq, əlamət, say, hərəkət) sözləri qruplaşdırır.	Tap. B (iş dəftəri)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. C (iş dəftəri)

Mövzu	Qəribə heyvanlar	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> • Şəkil və ya xəritə əsasında danışma • Şifahi təqdimat
	Söz ehtiyatı	<ul style="list-style-type: none"> • Verilmiş izah, əlamətə uyğun sözün müəyyən olunması; • Yeni sözlər: mamont, begemot, nəsil, morj, üzgəc, oyuq, buzlaq, delfinari, qəlsəmə, ağ ciyər, pulcuq.
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> • İnformativ mətnin struktur və məzmun xüsusiyyətlərinin təhlili • Obrazların nitqinin məzmununu nəzərə alaraq mətnin oxunması • Dialoqlarda obrazların nitqinin fərqləndirilməsi • Qrafik simvolların təsviri
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> • Hekayə xəritəsinə və şəkillərə əsasən bədii mətnin yazılması • Araşdırma işi • Araşdırma əsasında informativ mətnin yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> • Söz ortasında k, t, p, q samitlərinin yazılışı • Söz, söz birləşməsi, cümlə • Cümlənin məqsədə görə növləri • Sifət
	Filoloji anlayışlar	Haşiyə, bədii və informativ mətndə yarımbaşlıq, mülahizə, şərh
Kompetensiyalar	Təbiətdəki varlıqlara dəyər verilməsi, canlıların həyatının bir-biri ilə sıx bağlı olması, heyvanlara qayğı, xeyrxahlıq	

Bu bölmədə müxtəlif heyvanlardan bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Əsas məqsəd şagirdlərin maraq dairəsində olan mövzulardan istifadə etməklə onların dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək, söz ehtiyatını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii və informativ mətnləri fərqləndirir, sadə formada təhlil edir.
- Verilmiş mövzu ilə bağlı araşdırma aparır, şifahi təqdimat hazırlayır.

Mənimsəməkdə çətinlik doğuran məqamlar:

- İnformativ mətn yazma və mülahizələri təhlil etmə

Diferensial təlim

Bu bölmənin tədrisi zamanı araşdırma materiallarının toplanmasında, şifahi və yazılı təqdimatların dəyərləndirilməsində şagirdlərin fəaliyyətinə fərdi, diferensial yanaşma faydalı ola bilər.

Bu bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vasitələr: *iş vərəqləri, heyvan şəkilləri, heyvanlar haqqında məlumat vərəqləri və s.*

Bölməyə giriş dərsi

- Dərslük: səh. 56–57
- İş dəftəri: səh. 37

Təlim məqsədləri

- Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir (st. 2.1.1).
- Ümumi məna və özəl əlamətləri göstərməklə anlayışı izah edir (st. 2.1.4).
- Verilmiş izaha (əlamətlərə və ümumi mənaya) görə sözü müəyyən edir (2.1.1).
- Verbal və qrafik materialları (xəritə) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st.1.2.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** heyvan şəkilləri (dəvəquşu, qaranquş, balıq, balina).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Qəribə heyvanlar” şeirinin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Danışma	Bölmə titulundakı xəritə üzrə danışma
4	Dil qaydaları	Əlifba üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsi
5	Yazı	Sözün düzgün yazılışı üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim yönəldici suallarla diqqəti bölmənin adına yönəldir: “Qəribə” sözünü necə izah edərdiniz? Şagirdlər “qeyri-adi, fərqli olan” cavabını təxmin edirlər.

Sonra müəllim dəvəquşu və qaranquş şəkli nümayiş etdirir və soruşur: *Hər ikisinin aid olduğu ümumi məna qrupu hansıdır?* (Şagirdlər quş olduğunu bildirirlər.) *Bəs onları fərqləndirən xüsusiyyətlər hansılardır?* (Şagirdlər dəvəquşunun çəkisinin böyük olduğunu və uça bilmədiyini qeyd edirlər.)

Müəllim suallar verməklə müxtəlif heyvan şəkilləri nümayiş etdirir və hər bir heyvanın fərqli xüsusiyyətləri müzakirə edilir.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 Növbəli oxu. “Qəribə heyvanlar” şeirinin oxusuna keçməzdən əvvəl diqqət şeirin başlığına

yönəldilir: *Sizcə, bu şeirdə hansı heyvanlardan bəhs edilir?*

Müəllim şeiri bir dəfə oxuyur, şagirdlər mətni kitabdan izləyir, tanış olmayan sözləri qeyd edirlər. Sonra isə *manqust, okapi, tenrek* sözlərinin həmin səhifədə verilmiş izahları ilə tanış olurlar. Şagirdlərin diqqətinə çatdırılır ki, bu heyvanlar haqqında növbəti fəsillərdə ətraflı məlumat verəcəkdir.

Daha sonra şagirdlər bənd-bənd şeiri oxuyur və şeirdə verilən heyvanların xüsusiyyətlərini müzakirə edirlər.

2.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq oxuyub-qavrama və söz ehtiyatı üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər şeirin oxusundan və təhlilindən sonra şeirdə verilmiş heyvanların oxşar əlamətlərini müəyyən edib yazırlar.

Doğru cavablar: koala və kenquru – kisəsi var, zebr və pələng – zolaqları var, pinqvin və dəvəquşu – uça bilmir.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər şeirdən öyrəndikləri heyvanlara aid əlamətləri oxuyur və həmin əlamətlərə uyğun canlıların adlarını yazırlar.

Doğru cavablar: dəvəquşu, okapi, pinqvin, zürafə.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq A, B (dərslük). Xəritə və suallar əsasında danışma fəaliyyəti yerinə yetirilir. Tapşırıq iki mərhələdə həyata keçirilir:

1. Şagirdlərin diqqəti yenidən şeirə yönəldilir. Şeirdə verilmiş heyvanların adları xatırlanır.

2. Müəllim aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

– Xəritədə nə görürsünüz?

– Xəritəyə baxaraq bu heyvanların Yer kürəsində necə yayıldığı haqqında nə deyə bilərsiniz?

– Hansı heyvanlara Yer kürəsində daha çox rast gələ bilərsiniz?

– Azərbaycanda hansı heyvanlar təsvir edilib?

– Hansı heyvanlar soyuq ərazilərdə yaşayırlar?

– Şeirdə adıçəkilən heyvanlar xəritədə hansı materiklərin üzərindədir?

– Bu heyvanların hansı xüsusiyyətləri var?

Tapşırıq C (dərslük). Müəllim danışma üzrə fəaliyyəti yekunlaşdırmaq üçün sual verir:

– *Bəs siz hansı heyvanlarda qəribə xüsusiyyətlər görmüsünüz? Hansı heyvanlar haqqında öyrənmək istərdiniz?*

Dil qaydaları

Tapşırıq C (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya (2-ci sinif. Daxili əlifbaya görə sözləri sıralayır (st. 4.1.4)). Tapşırıq daxili əlifba sırasına uyğun sözlərin düzülməsi üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər şeirdə adı çəkilən heyvanları əlifba sırası ilə nömrələyirlər.

Doğru cavab: 1 – bəbir, 2 – canavar, 3 – ceyran, 4 – kenquru, 5 – koala, 6 – manqust, 7 – maral, 8 – okapi, 9 – pələng, 10 – pinqvin, 11 – zebr, 12 – zürafə.

Diferensial təlim

Müəllim çətinlik çəkən şagirdlərin əlifba sırasını xatırlaması üçün şərait yarada bilər.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıq söz sonunda b, d, g, c samitlərinin düzgün yazılış qaydasının tətbiqinə yönəlib. Şagirdlər bu tapşırıqda *pələng, rəngbərəng, ağac* sözlərinin düzgün yazılışını müəyyən edir və cümlədə işlədirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şeirdəki tanış olmayan sözləri müəyyən edir.	“Qəribə heyvanlar” şeiri
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında varlıqların oxşar xüsusiyyətlərini müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Verilmiş izahın aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında xəritəni şərh edir.	Tap. A, B (dərslük)
B, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil 1 MAMONT VƏ FİL

1-ci dərs. Mamont balası

- Dərslük: səh. 58–59
- İş dəftəri: səh. 38

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st.1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st.2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st.2.2.2).
- Bədii mətndə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Mamont və fil şəkli, nəslə kəsilməmiş heyvan haqqında məlumat.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mamont və fil haqqında sual-cavab
2	Danışma	Mövzu üzrə danışma
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Mamont balası” mətninin oxusu; “söz boğçası” üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə mamont və filin şəklini nümayiş etdirir və bu heyvanlar haqqında bildiklərini soruşur.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

– *Bəzi heyvanları niyə nəslə kəsilməmiş heyvanlar adlandırırlar?*

– *Hansı nəslə kəsilməmiş heyvanları tanıyırsınız?*

– *Sizcə, heyvanların nəslinin kəsilməsinə nə səbəb olur?*

– *Bunun qarşısını almaq üçün nə etmək olar?*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini “söz boğçası”na yönəldir və şagirdlər sözlərin mənasını təxmin edirlər. Sonra isə müəllim sözləri dəqiq izah edir. Müəllim izah zamanı heyvanların şəkillərini nümayiş etdirir.

“Mamont balası” mətni. **Rollu oxu.** Şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində “Mamont balası” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hisslərlə tanış olurlar. Müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Mətnin I hissəsində müəllif, mamont balası, ayı balası və morj, II hissəsində isə mamont balası, meymun, begemot və fil obrazlarının nitqi verilmişdir. Bu dəfə şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan yerində istifadə etməsinə, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirməsinə diqqət yetirir.

Müəllimin nəzərinə! Bu cür mətnləri “Rollu oxu” üsulu ilə oxumaq şagirdlərdə dinləyərək mətni izləmək, durğu işarələrinin köməyi ilə müəllif nitqini obrazların nitqindən fərqləndirmək kimi bacarıqları inkişaf etdirir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnlə bağlı sualları cavablandırmaqla mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər baş qəhrəmanın rastlaşdığı obrazları hadisələrin ardıcılığına uyğun sıralayırlar.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda mətnin hər iki hissəsinə aid məkan, obrazlar və əsas hadisələri yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Verilmiş mövzu ətrafında fikirlərini şərh edir və əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni intonasiya ilə oxuyur.	“Mamont balası” mətni
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərəcə hazırlıq. Tapşırıq Ç (dərslük). **Araşdırma. Qruplarla iş.** Layihə tapşırığının evdə yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulub. Müəllim şagirdləri 4 qrupa ayırır. Şagirdlərə heyvanlar haqqında kitab və ya jurnallardan, ensiklopediya və ya internet resurslarından istifadə edərək məlumat toplamaq tapşırılır. Qrup üzvləri evdə bir-biri ilə əlaqə saxlayaraq tapşırığı birlikdə yerinə yetirir, növbəti dərəcə təqdim edirlər. Bu tapşırıq şagirdlərdə sinifdən kənar da əməkdaşlıq etmək bacarığını formalaşdırır.

Diferensial təlim

Müəllim növbəti dərəcə C tapşırığının icrası üçün araşdırma imkanı olmayan qruplara məlumat vərəqi hazırlaya bilər.

Ağ ayı və qonur ayı

Ağ ayı – Şimal Buzlu okeanın sahillərində yaşayır. Quruda yaşayan yırtıcı heyvanlar arasında ən böyükdür; orta çəkisi 400 kq-a yaxındır. Əsasən, suitilərlə qidalanır. O, yaxşı üzür, balıq tuta bilir.

Qonur ayı – yırtıcı məməli heyvandır. Meşələrdə yaşayır. Çəkisi 340 kq-a çatır. Balaca quyruğu var. Tükü qalın, qəhvəyi-boz rəngdədir.

Qonur ayı mağaralarda yuva qurur. Adətən, tək həyat tərzini sürür. Ağaca dırmaşmaq arılarının yuvalarını dağıdır. Hər şey yeyir: meyvə gilələri, bal, həşərat, ət, yabanı taxıl bitkiləri və s. Qışda qonur ayı uzunmüddətli qış yuxusuna gedir.

Morj və begemot

Morj – Şimal Buzlu okeanın, həmçinin Atlantik okeanın sahillərində yaşayır. Sarımtıl rəngli qalın dərisi var. Ağırlığı 1,5 tona çatır.

Qidasının əsasını kiçik dəniz heyvanları təşkil edir. Bəzən suitilərə də hücum edir.

Begemot – quruda yaşayan ən iri heyvanlardan biridir. Afrikada yaşayır. Çəkisi bəzən 4 tonadək olur. Dərisi çox qalındır. Bədəninə nisbətən başı çox böyükdür. Ağız 120 santimetrə qədər açılır. İri bir timsahı yarıya bölə bilər. 3 həftə yeməksiz qala bilər. 40 ildən çox yaşayır.

Şimpanze və qorilla

Şimpanze – Asiya və Afrikada yaşayır. Əlləri uzun, ayaqları isə gödək olur. Boyu 135–150 sm, çəkisi isə 45–70 kq-a qədərdir.

Şimpanzələr ünsiyyət zamanı mimika və jestlərdən istifadə edir, 30-dək səs çıxarırlar. Onlar əllərini bir-birinin belinə və yaxud çiyinə vurub qucaqlaşaraq “salamlşırlar”.

Şimpanze hətta sadə alətlər də düzəldə bilir. Əl və dişlərinin köməyi ilə iti çubuqlar düzəldir, iri yarpaqdan “fincan” kimi istifadə edib su içir.

Qorilla – güclü və iri meymundur. Bu meymuna yalnız Afrikada rast gəlmək mümkündür. Qorillanın boyu 180–200 sm-ə, çəkisi isə 200 kq-a çatır. Dərisi və saçları qara rəngdədir. Yarpaq və meyvə ilə qidalanır.

Qorillalar sürü şəklində yaşayırlar. Təhlükəli heyvan kimi tanınır. Amma narahat etməsələr, insanlara hücum etmz. Təbiətdə əsas düşməni bəbirdir.

Dinozavr və ixtiozavr

Dinozavr – uşaqların “Dino” adlandırdığı dinozavrlar cizgi filmlərində, adətən, xeyirxah qəhrəman kimi təsvir olunur. Təxminən 225 milyon il əvvəl yaşamış dinozavrlar planetimizdə ən böyük canlılar idi. Həmin dövrdə insanlar hələ mövcud deyildilər. Bu nəhəng sürünənlərin bəziləri bitkilərlə qidalanan təhlükəsiz dinozavrlar, digərləri isə qorxunc yırtıcılar idi.

İxtiozavr – iri yırtıcı heyvan olub. Onun uzunluğu 12 m-ə çatmış. Əvvəl quruda, sonra isə dənizdə yaşamışdır. Suyu uyğunlaşdığı üçün ixtiozavrın bədəni balıq şəklinə düşmüş, burnu uzanmış, boynu itib getmişdi. Balıqlar və mol-yusklarla qidalanmışlar.

2-ci dər. Varlıqların müqayisəsi

- Dərslük: səh. 60
- İş dəftəri: səh. 39

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st.1.2.1).
- Məndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st.3.1.3).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** araşdırma materialları.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müzakirə
2	Danışma	Suallar üzrə müzakirə

3	Oxu	Məlumatları oxumaq və varlıqları müqayisə etmək
4	Oxuyub-qavrama	Əldə olunan məlumatların müqayisəsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– “*Mamont balası*” mətnində fil və mamont balasını fərqləndirən xüsusiyyətlər nə idi?

Şagirdlər mətnə filin sözlərinə və şəkllə istinad edərək (*Sən mənə oxşayırsan. Amma tük-lüsən.*) suala cavab verirlər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər mətnə fillə mamont balasının dialoqunu yenidən oxuyurlar. Müəllim sual verir: “*Əslində, ikimiz də eyni nəsiləndənlik*” ifadəsi ilə fil nə demək istəyir? Tapşırıq şagirdlərin mətnə açıq şəkildə verilməyən informasiya haqqında düşünmək və fikir söyləmək bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər *nəsil* sözünün mənasını əvvəlki dərstdən öyrəniblər. Müəllim sözün mənasını yenidən yada salır. Şagirdlər müəyyən fərqləri olsa da, fillə mamont balasının oxşar olduqlarını bildirirlər. Müəllim şagirdlərin diqqətinə çatdırır ki, fillər tüklü mamontların nəslindən törəyib. Xüsusilə Asiya filinin mamontlarla qohum olduğu nəzərə çatdırılır.

Oxu

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama, müqayisəli təhlil bacarıqlarının inkişafına xidmət edir. Şagirdlər müəyyən vaxt ərzində Afrika fili və tüklü mamont haqqında verilmiş məlumatları səssiz oxuyub vərəqdə heyvanlara xas olan cəhətləri qeyd edirlər. Sonra məlumatlardan istifadə edərək hər iki heyvanın oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müqayisəli təhlil edirlər.

Doğru cavab: Oxşar xüsusiyyətlər: hər ikisi sürü halında yaşayır, otlayan heyvanlardır, güclü xortumları var, hündürlükləri təxminən eynidir. Fərqli xüsusiyyətlər: fillər isti ərazilərdə yaşayır, dərisi tüksüzdür, mamontlar nəslə kəsilməmiş heyvanlardır, soyuq ərazilərdə yaşayıblar, çəkisi fildən daha çoxdur, dərisi isə tüklüdür.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər varlıqların müqayisəsi haqqında rubrikada verilmiş məlumatları oxuyur, müqayisə cədvəli ilə tanış olurlar.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda leyələk və qaranquş haqqında verilmiş məlumatları oxuyub cədvəl üzrə qruplaşdırırlar. Tapşırıq şagirdlərin müqayisəli təhlil bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Doğru cavab: Leyləyə aid xüsusiyyətlər: *Dimdiyi, ayaqları uzun və qırmızıdır. Evlərin damında və elektrik dirəklərində yuva qurur.*

Qaranquşa aid xüsusiyyətlər: *Ayaqları və dimdiyi qısa, quyruğu haçalanmış formadadır. Evlərin eyvanında yuva qurur.*

Ortaq xüsusiyyətlər: *Hər ikisi köçəri quşdur, rəngi ağ və qara rənglərdən ibarətdir, həşərat və böcəklərlə qidalanırlar.*

Yazı

3.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıq şagirdlərin araşdırma və təqdim etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu tapşırıq səhifə 59-da tapşırıq Ç-də verilmiş araşdırma nəticəsində əldə olunmuş materiallar əsasında həyata keçirilir. Şagirdlər qruplara ayrılaraq evdə müxtəlif heyvanlar haqqında araşdırma aparırlar. Onlar yəndən eyni tərkibdə qruplara bölünürlər. Araşdırma nəticəsində əldə etdikləri məlumatları müzakirə edib ümumiləşdirmə aparırlar. Sonra isə bu məlumatlar əsasında müqayisə cədvəli tərtib edirlər. Qrup işi bitdikdən sonra müqayisə cədvəlləri təqdim olunur.

Müəllim qruplar işə başlamazdan öncə şagirdlərə aşağıdakı qiymətləndirmə rubrikini təqdim edir:

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Aydın səsle danışdı.			
Cümlələri anlaşıqlı idi.			
Mövzudan kənara çıxmırdı.			
"Adı nədir", "şey..." kimi yersiz ifadələrə yol vermirdi.			

Müəllim rubrikə əlavə meyarlar da yazı bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlərlə bağlı öz mövqeyini bildirir və əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında varlıqların xüsusiyyətlərini təhlil edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında müqayisə cədvəli tərtib edir.	Tap. C (dərslük)

Növbəti dərsə hazırlıq. Şagirdlərin sayına uyğun kiçik vərəqlərdə b, d, g, c samitləri ilə bitən söz (bəzi vərəqlərdə yanlış, bəzilərdə düzgün) yazılması tövsiyə olunur.

3-cü dərs. Söz ortasında k, t, p, q samitlərinin düzgün yazılışı

- Dərslük: səh. 61
- İş dəftəri: səh. 40

Təlim məqsədləri

- Söz ortasında yanaşı gələn samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st.4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir (st.3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin yazılışındakı səhvlərin müəyyən edilməsi
2	Dil qaydaları	Söz ortasında k, t, p, q samitlərinin düzgün yazılış qaydasının mənimsədilməsi
3	Yazı	Cümlələrin orfoqrafik normalara uyğun yazılması
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə hazırladığı vərəqləri paylayır. Şagirdlər vərəqlərdəki sözün düzgün yazılışını yoxlayırlar. Müəllim soruşur:

– *Kimin vərəqindəki söz yanlışdır?*

Həmin şagirdlər ayağa qalxıb sözün düzgün yazılışını izah edib əsaslandırırırlar. Bununla da şagirdlər söz sonunda bəzi samitlərin düzgün yazılış qaydasını xatırlayırlar.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin diqqətini söz ortasında bəzi samitlərin düzgün yazılışına yönəltmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər mətnə əsasən cümlələrdə səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edirlər.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim söz ortasında yanaşı gələn samitlərin (k, t, p, q) düzgün yazılış qaydası haqqında məlumatları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur.

Tapşırıq B, C (dərslük). Tapşırıqlar söz ortasında yanaşı gələn eynicinsli qoşa samitlərin yazılışı ilə bağlı mənimsədilmiş dil qaydasının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Tapşırıqların kollektiv müzakirə ilə yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A, C (iş dəftəri). Şagirdlər səhv yazılmış sözləri müəyyənləşdirməklə dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: **Tap. A:** 1 – C, 2 – Ç, 3 – B, 4 – C.

Tap. C: xəstə, bitki, haqqında, Rüstəm, cikkilti, bostan.

Müəllimin nəzərinə! Bu tipli tapşırıqların yoxlanmasına şagirdlərin özlərini cəlb etmək onların biliklərinin möhkəmlənməsinə kömək edir. Şagirdlər özlərinin və ya bir-birinin yazılarını lüğət vasitəsilə yoxlaya bilərlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqın əsas məqsədi söz ortasında yanaşı işlənən fərqli samitlərin yazılışına dair biliklərin möhkəmləndirilməsidir.

Doğru cavab: şaftalı, həftəsonu, səpgi, itki, nöqsan, məqsəd.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər dil qaydasına əsasən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edib nöqtələrin yerinə uyğun hərfləri yazırlar.

Doğru cavab: *doqquz, isti, taqqıltı, şappıdadıb, quqquluqu, Məstan, guppultu, diqqətlə, çaqqal.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Söz ortasında qoşa samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), A, B (iş dəftəri)

Söz ortasında fərqli samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)
Başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir və yazır.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərstdə dərslükdə D tapşırıqının yerinə yetirilməsi üçün A3 vatman kağızı, rəngli markerlər lazım olacaq.

fəsil 2 NADİR MEŞƏ HEYVANLARI

1-ci dər. “Koala”

- Dərslük: səh. 62–63
- İş dəftəri: səh. 41

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

- **Köməkçi vasitələr (təchizat):** A3 vatman kağızı, rəngli markerlər.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Meşə heyvanları haqqında sual-cavab
2	Danışma	Koala haqqında söhbət
3	Oxu	“Koala” mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Danışma	Koalaların qorunması haqqında müzakirə
6	Yazı	Mövzuya uyğun plakatın hazırlanması
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– *Nadir meşə heyvanları dedikdə nə başa düşürsünüz?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim “Qəribə heyvanlar” şeirini yada salır:

– *Şeirdə hansı kisəli heyvanların adları çəkilmişdi? Niyə onları belə adlandırırlar?*

Şagirdlər kisəli heyvanlar haqqında bildiklərini danışirlar.

Oxu

2.2.1 “Koala” mətni. Növbəli oxu. Şagirdlərin diqqəti şəkllə yönəldilir:

– *Koala haqqında nə bilərsiniz?*

“Koala” mətni növbəli şəkildə oxunur. Mətn oxunduqdan sonra müəllim suallar verir:

– *Koala haqqında nə öyrəndiniz?*

– *Hansı məlumat maraqlı oldu?*

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər mətn əsasında doğru və yanlış məlumatları müəyyən edirlər.

Doğru cavab: 1 – D, 2 – Y, 3 – D, 4 – D, 5 – Y, 6 – Y.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. Şagirdlər mətndən öyrəndikləri məlumatlar əsasında suallara cavab yazmaqla həm oxuyub-qavrama, həm də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqın əsas məqsədi mətn strukturu ilə bağlı biliklərin möhkəmləndirilməsidir. Şagirdlər artıq əvvəlki dərslərdən informativ mətnin hissələri ilə tanışdırlar. Müəllim sual verməklə informativ mətn və hissələri üzrə bilikləri yada salır:

– *Mətn bədii, yoxsa informativ mətndir?*

– *İnformativ mətnin hansı hissələri var?*

– *“Koala” mətninin hər bir hissəsində nədən danışılır?*

Müzakirədən sonra şagirdlər tapşırıqın icrasına başlayırlar. Bir daha mətnin giriş hissəsi oxunur və sonra tapşırıqda verilmiş cümlələr içərisindən bu hissəyə uyğun fikirlər seçilir.

Doğru cavab: Avstraliyada müxtəlif kisəli heyvanlar yaşayır. Koala Avstraliyada yaşayan kisəli heyvanlardan biridir.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin nəticə çıxarma bacarığının və yaradıcı təfəkkürünün

inkişafına xidmət edir. Tapşırıq üç mərhələdə həyata keçirilir:

1. Şagirdlər əvvəlcə illüstrasiya və şüar arasındakı əlaqəni müəyyənləşdirib müzakirə aparırlar.

Birinci plakatda ağacda oturan ana koalanın kisəsində balası təsvir edilmişdir. “Balalarımızı qoruyaq” şüarı ana məsuliyyətini və qayğıkeşliyini ifadə edir.

İkinci plakatda koala balalarının bir-birinə dəstək olduqları göstərilir.

Üçüncü plakatı şagirdlər təxminən belə izah edə bilirlər:

– Koalalar evkalipt ağacında yaşayır və bu ağacın yarpaqları ilə qidalanırlar. İnsanların ağacları qırması onların yaşayış yerini itirməsinə və ac qalmasına səbəb olur.

Beləliklə, şagirdlər verilmiş şüarlar və təsvirləri əlaqələndirərək ümumi mənanı izah edirlər.

2. Sonra şagirdlərin diqqəti mətnin son abzasına yönəldilir. Bu abzas yenidən oxunur və koalaların məhvolma səbəbləri müzakirə edilir.

3. Sonuncu abzasın məzmununa uyğun olan plakat müzakirə edilir.

Doğru cavab: 3-cü plakat.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlərin diqqəti koalaların məhvolma səbəblərinə yönəldilir:

– *Koalanın məhv olmasına səbəb nədir?*

– *Meşə yanğınları nə üçün baş verir?*

– *Kütləvi ovlanma nədir?*

– *Koalaların məhv olmasının qarşısını necə almaq olar? Onların sayını necə artırmaqla bilirik?*

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərin 2-ci sinifdə ətraf mühit mövzusunda əldə etdikləri məlumatları xatırlatmaq tövsiyə olunur.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıqı qruplarla iş formasında yerinə yetirmək tövsiyə olunur. Hər qrupa vatman kağızı və ya A3 vərəqi təqdim olunur və mövzuya uyğun plakat hazırlamaq tapşırıqlıdır.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdləri qruplara bölərkən hər bir qrupda rəsm çəkməyi bacaran bir şagirdin olmasına diqqət etmək lazımdır.

Tapşırıq təxminən aşağıdakı mərhələlərlə yerinə yetirilir:

1. Qrup üzvləri əvvəlcə mövzu ətrafında şüarlar düşünüb yazırlar. Təklif olunan şüarları müzakirə edib daha uğurlu olanını seçirlər.

2. Plakatda mövzuya uyğun çəkəcəkləri şəkli müzakirə edirlər. Plakat üçün uyğun şəkli müəyyənləşdirirlər. Şəkli və mətni plakatda necə yerləşdirəcəklərini qərarlaşdırırlar.

Müzakirələr bitdikdən sonra qruplar işə başlayırlar. Şüarın plakat üzərində diqqəti cəlb etməsi üçün tünd rəngli markerlər seçilir. Şüar iri hərflərlə yazılır. Daha sonra qruplar hazırladıkları plakatlara təqdim edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnin giriş hissəsinə uyğun məlumatları seçir.	Tap. B (iş dəftəri)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Verilmiş mövzuda plakat hazırlayır.	Tap. D (dərslük)

2-ci dər. Mətnə uyğun yarımbaşlıqların yazılması

- Dərslük: səh. 63–64
- İş dəftəri: səh. 42

Təlim məqsədləri

- Mətnə aid məlumatları hissə və ya yarımbaşlıqlarla uyğunlaşdırır (st. 2.2.3).
- Fakt, hadisə və fikirləri mətnin abzas və hissələri üzrə strukturlaşdırır (st. 3.1.4).
- Yazılı təqdimatın məzmununa münasibət bildirir və təkliflərini verir (st. 3.1.4).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Oxlu kirpi haqqında araşdırma materialları.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İnformativ mətnin strukturunun təhlili
2	Oxu	“Zolaqlı tenrek” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin hissələrinə və yarımbaşlıqlarına uyğun məlumatların müəyyən olunması

4	Yazı	Araşdırma materialları əsasında informativ mətnin yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim əvvəlki dərstdə müzakirə edilən “Koala” mətninin giriş, əsas və sonluq hissələrindəki məlumatları xatırladır.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər verilmiş cümlələri oxuyurlar. Verilən əlavə məlumatların hansı hissəyə uyğun olduğu müəyyən edilir.

Doğru cavab:

- 1-ci cümlə – əsas hissə
- 2-ci cümlə – giriş
- 3-cü cümlə – əsas hissə
- 4-cü cümlə – sonluq

“**Yadda saxla**” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini mətnə verilən yarımbaşlıqlara yönəldir. Yarımbaşlıqlarla həmin hissədə verilən məlumatlar arasında məzmun əlaqəsi təhlil edilir.

Diferensial təlim

“Koala” mətnində yarımbaşlıqların sual cümləsi şəklində ifadə olunması şagirdlərin diqqətinə çatdırılır. Yüksək nailiyyətli şagirdlərə cümlələrin aid olduğu yarımbaşlıqları söz birləşməsi şəklində ifadə etməyi tapşırmaq olar. Şagirdlər təxmini olaraq aşağıdakı cavabları verə bilərlər: *Koalanın görünüşü; Koalanın vətəni; Koalanın yaşayış tərzini; Koalanın qidalanması.*

Tapşırıq B (dərslük). Tapşırığın məqsədi şagirdlərə yarımbaşlıqların mətndəki rolunu mənimsətməkdir: *yarımbaşlıqlar oxucuya lazım olan məlumatı tez tapmağa kömək edir.* Şagirdlər hər bir suala cavab tapmaq üçün müraciət edəcəkləri uyğun yarımbaşlıq müəyyən edirlər. **Doğru cavab:** 1 – Koala nə ilə qidalanır?; 2 – Koalanın görünüşü necədir?; 3 – Koala harada yaşayır?; 4 – Koalanın görünüşü necədir?; 5 – Koala necə yaşayır?

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Səssiz oxu. Tapşırıq şagirdlərin mətn strukturunu üzrə bilik və bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Cütlərlə iş. Şagirdlər mətnlə tanış olduqdan sonra cütlərə ayrılaraq mətnə verilmiş abzasları uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırirlar.

Şagirdlərin cavabları təxminən belə ola bilər:

- 1-ci abzas – Zolaqlı tenrek harada yaşayır?
- 2-ci abzas – Zolaqlı tenrekin bədən ölçüləri necədir?

3-cü abzas – Zolaqlı tenrekin görünüşü necədir?

4-cü abzas – Zolaqlı tenrek ətraf mühitə necə uyğunlaşır?

5-ci abzas – Zolaqlı tenrek nə ilə qidalanır?

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər öz yazdıqları variantlarla burada verilən variantları müqayisə edirlər. Müəllim şagirdlərə sual verir:

– *Bu yarımbaşlıqları söz birləşməsi şəklində necə ifadə edə bilərsiniz?*

Müəllim şagirdlərin fikirlərini dinləyir, lövhədə mətn üçün uyğun hesab etdiyi yarımbaşlıqları söz birləşməsi şəklində yazır.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər əvvəlki dərslərdə təqdim olunmuş yeni məlumatları mətnin hissələri ilə uyğunlaşdırırdırsa, bu tapşırıqda isə yeni məlumatları mətnin yarımbaşlıqları ilə uyğunlaşdırırlar. Burada diqqət cümlələrin məzmununa və açar sözlərə yönəldilir.

Doğru cavab:

1-ci cümlə – Tenrekin qidalanması

2-ci cümlə – Tenrekin yaşayışı

3-cü cümlə – Tenrekin görünüşü

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər yaqvar haqqındakı məlumatlarla tanış olduqdan sonra hər bir hissəyə uyğun yarımbaşlıq yazırlar. Tapşırıq fərdi olaraq yerinə yetirilir.

Şagirdlərin cavabları belə ola bilər: *Yaqvar necə heyvandır? Yaqvarın görünüşü necədir? Yaqvar necə qidalanır? Yaqvar necə yaşayır?*

Yazı

3.1.4 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlərdən oxlu kirpi haqqında topladıqları məlumatlar əsasında informativ mətn yazmaq tələb edilir.

Tapşırıq üç mərhələdə yerinə yetirilir:

1. Şagirdlərin yaş səviyyələri nəzərə alınaraq informativ mətnin giriş və sonluq hissələrinə uyğun cümlələr tapşırıqda təqdim edilmişdir. Şagirdlər seçim yolu ilə yazacaqları informativ mətnin giriş və sonluğu üçün cümlələri müəyyən edirlər.

Doğru cavab: Giriş hissə: Azərbaycanda rast gəlinən nadir heyvanlardan biri də oxlu kirpidir. Oxlu kirpi məməli heyvandır.

Sonluq hissə: Son dövrdə sayı xeyli azalmışdır. Nəslə kəsilmək üzrə olduğundan ovlanması qadağan edilmişdir.

2. Şagirdlər oxlu kirpi haqqında araşdırdıqları məlumatları yarımbaşlıqlar altında qruplaşdırmaqla mətnin əsas hissəsini müəyyənləşdirirlər.

3. İnformativ mətn yazılır və təqdim edilir.

3.1.4 Müəllim təqdimatdan əvvəl mətnin yazılmasının yoxlanmasına uyğun rubrik təqdim edir. Rubrik müzakirə edilir. Şagirdlər verilmiş meyarlar əsasında mətnlərini yoxlayırlar və müzakirə edirlər.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Məlumatlar mövzuya uyğun toplanmışdır.			
Mətndə yarımbaşlıqlar yazılmışdır.			
Məlumatlar yarımbaşlıqlara uyğun yazılmışdır.			
Mətnin giriş və sonluq hissələri yazılmışdır.			

Şagirdlərin qurduqları mətn təxmini belə ola bilər:

Giriş hissə: Azərbaycanda rast gəlinən nadir heyvanlardan biri də oxlu kirpidir. Oxlu kirpi məməli heyvandır.

Oxlu kirpinin görünüşü necədir?

Oxlu kirpinin uzunluğu təqribən 80 santimetr, çəkisi 13 kiloqramdır. Bədəni iynələrlə örtülüb. İynələrin uzunluğu bəzən yarım metrə çatır. Oxlu kirpi iynələri ilə özünü müdafiə edir. İynələri ona suyun üzündə qalmağa kömək edir.

Oxlu kirpi necə qidalanır?

Bu heyvanların dişləri çox möhkəmdir. O, müxtəlif bitkilərin kökü, habelə alma, itburnu, yemişanla qidalanır.

Oxlu kirpi harada yaşayır?

Əsasən, gecə həyatı sürür. Oxlu kirpilər Avropa, Afrika, Hindistan, Amerikada yaşayır. Azərbaycan meşələrində də oxlu kirpilərə rast gəlinir.

Sonluq hissə: Son dövrdə sayı xeyli azalmışdır. Nəslə kəsilmək üzrə olduğundan ovlanması qadağan edilmişdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnin hissələrinə uyğun əlavə məlumatları müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)

Suala cavab vermək üçün uyğun yarımbaşlığa müraciət edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnin abzaslarına uyğun yarımbaşlıqları sual cümləsi və ya söz birləşməsi ilə ifadə edir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Mətnin abzasları ilə yarımbaşlıqları uyğunlaşdırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Verilən məlumatlarla yarımbaşlıqları uyğunlaşdırır.	Tap. Ç (dərslük)
Araşdırma materialları əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.	Tap. D (dərslük)

3-cü dər. Söz, söz birləşməsi və cümlə

- Dərslük: səh. 65
- İş dəftəri: səh. 43

Təlim məqsədləri

- Söz, söz birləşməsi və cümləni bir-birindən fərqləndirir (st. 4.1.4).
- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.4).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st. 3.1.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlələrin müəyyən edilməsi
2	Dil qaydaları	Söz birləşməsi və cümləni fərqləndirmə; cümlə qurma
3	Yazı	Mətn yazma
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş söz sıralarına yönəldir və soruşur:

– Hansı söz sırası koala haqqında məlumat verir? (C və D) Sonlarında nə üçün nöqtə qoyulmuşdur? Bu cür söz sırasını nə adlandırırıq? (Cümlə)

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim rubrikadakı məlumat əsasında söz, söz birləşməsi və cümlə anlayışlarını şərh edir, onlar arasındakı fərqli əlamətləri sadalayır.

4.1.6 Tapşırıq B (dərslük). Kollektiv iş. Müəllim lövhədə cədvəli çəkir. Şagirdlər verilmiş söz sıralarından söz birləşməsi və cümlələri fərqləndirib cədvəlin xanaları üzrə qruplaşdırırlar.

“Diqqət et” rubrikası. Şagirdlər 1-ci bölmədə öyrəndilər ki, qrammatik şəkilçilərin əsas funksiyası cümlədə sözlər arasında əlaqə yaratmaqdır. İndi isə söz birləşməsi və cümlə qurmaq üçün bu şəkilçilərin rolunu bir daha xatırlayırlar. Dil qaydaları arasında inteqrasiya yaratmaq müvafiq bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsinə kömək edir.

4.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq “Diqqət et” rubrikasında verilmiş biliklərin mənimsədilməsinə xidmət edir.

Şagirdlər verilmiş söz və ya söz birləşmələrinə uyğun şəkilçilər artıraraq cümlələr qururlar.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş sözlərə məna uyğunluğu olan sözlər artıraraq söz birləşmələri düzəldirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığın məqsədi şagirdlərin cümlə qurmaq bacarıqlarının inkişafına yönəlmişdir. Şagirdlər nisbətən çətin olan bu tapşırığı iki mərhələdə yerinə yetirirlər.

1. Cümlə qurmaq üçün ilkin olaraq söz və ya söz birləşmələrinin düzgün sırasını müəyyən edirlər.

2. Söz və ya söz birləşmələrinə uyğun şəkilçilər artırmaqla cümlələr qurur və yazırlar.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı iki mərhələdə yerinə yetirirlər:

1. Şagirdlər empirik olaraq onlara verilmiş söz və ya söz birləşmələri arasında məna və qrammatik əlaqə yaradıb cümlələr qururlar.

2. Qurduqları cümlələri məntiqi ardıcılıqla sıralayaraq mətn yazırlar.

Mətn təxmini belə ola bilər:

Kəndimizin kənarında sıx meşə var. Meşədə dovşan, sincab, ağacdələn, turac kimi heyvanlar və quşlar yaşayır. Kəndimizin uşaqları dərstdən sonra meşəyə gedirlər. Onlar meşədə dincəlir, oyun oynayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümləni söz və ya söz birləşməsindən fərqləndirir.	Tap. B (dərslük)
Sözlər arasındakı məna əlaqəsinə əsasən söz birləşməsi yaradır.	Tap. A (iş dəftəri)
Verilmiş söz və ya söz birləşməsinə uyğun şəkilçilər artırmaqla cümlə qurur.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Verilmiş açar söz və söz birləşmələrindən istifadə edərək mətn yazır.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil

3

MANQUST**1-ci dər. Rikki-Tikki-Tavi (I hissə)**

- Dərslük: səh. 66–67
- İş dəftəri: səh. 44

Təlim məqsədləri

- Şekli şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).
- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

- **Köməkçi vasitələr:** dərziqüşu şəkli.
- **Dərsin qısa planı**

1	Mövzuya yönəltmə	İlan haqqında söhbət
2	Danışma	Şəkillər üzrə danışma

3	Oxu	“Rikki-Tikki-Tavi” mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Yazı	Epizodların təsvir edilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Suallar: *Heç ilan görmüsünüzmü? Nə üçün insanlar ilandan qorxur? “İlanın ağına da lənət, qarasına da” atalar sözünü necə başa düşürsünüz?*

Danışma

1.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim sual verir:

– *Şəkildə hansı heyvanları görürsünüz? “Qərribə heyvanlar” şeirində manqust haqqında hansı məlumatı öyrənmişdiniz?*

Sonra şagirdlər şəklə baxaraq kirpi və manqustun ilanla döyüşə bilməsi haqqında danışırlar.

Oxu

2.2.1 “Rikki-Tikki-Tavi” mətni. Növbəli oxu.

Müəllim əvvəlcə şagirdlərin diqqətini mətnin adına və şəkillərə yönəldir.

– *Sizcə, Rikki-Tikki-Tavi nə adıdır? Mətnə hansı heyvandan danışılır?*

Şagirdlər mətni növbəli oxuyurlar. Giriş hissə oxunduqdan sonra müəllim dərziqüşu şəklini nümayiş etdirir və soruşur:

– *Sizcə, bu quşun adı nə üçün dərziqüşudur? Dərzi nə deməkdir?*

Sonra isə məlumat verir.

Dərziqüşu Hindistanda yaşayır. Dərziqüşuları dimdiklərindən iynə kimi istifadə edirlər. Böyük bir yarpaq parçasının kənarında iti dimdiyi ilə dəliklər açaraq bitki liflərini dəliklərdən keçirir və digər yarpaqlarla bir-birinə tikir. İç hissəsini isə növbənöv ot, saman kimi maddələrlə örtərək yuvasını tikir.

Sonra mətnin davamı oxunur. “Bu, qara rəngli, qəddar baxışlı, nəhəng bir kobra* idi” cümləsinə qədər oxunur və müəllim sual verir:

– *Kobra haqqında nə bilərsiniz?*

Kobra haqqında verilmiş haşiyə və mətnin davamı oxunur.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər obrazları müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin diqqəti mətnin kənarında verilmiş əlavə məlumatlara yönəldilir.

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir. Şagirdlər mətndə baş verən hadisələrə və obrazların davranışına uyğun olaraq mətnin davamını təxmin edib danışırlar.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim rubrikada haşiyə haqqında verilmiş məlumatı şərh edir.

Müəllimin nəzərinə! “Haşiyə” anlayışını şagirdlərə mənimsətmək üçün ensiklopediya və jurnallardan müxtəlif haşiyə nümunələrini şagirdlərə nümayiş etdirmək olar.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Müəllim suallar verir:

– *Mətdə hansı epizod sizə daha maraqlı gəldi? Hansı epizodu əsas hesab edirsiniz? Mətnin son epizodunda nə baş verdi? Sonra şagirdlər tapşırıqdakı şəkillərə uyğun epizodları təsvir edib yazırlar.*

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər mətndə həmin hissələri tapıb oxuya və mətndəki cümlələrdən istifadə edə bilirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəkil əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətni oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	“Rikki-Tikki-Tavi” mətni
Mətdəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
Verilmiş nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin epizodlarını öz sözləri ilə yazır.	Tap. B (iş dəftəri)
Mətnin davamını təxmin edir.	Tap. Ç (dərslük)

2-ci dərs. Rikki-Tikki-Tavi (II hissə)

• Dərslük: səh. 68–69 • İş dəftəri: səh. 45

Təlim məqsədləri

- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (yarımbaşlıqları) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamı ilə bağlı təxminlərin xatırlanması
2	Oxu	“Rikki-Tikki-Tavi” mətninin davamının oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin hissələrinə uyğun yarımbaşlıqların müəyyən edilməsi
4	Dil qaydaları	Xüsusi isimlərin düzgün yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Ötən dərsdə şagirdlər mətnin davamı ilə bağlı öz versiyalarını irəli sürmüşdülər. Müəllim şagirdlərin təxminlərini yada salır.

Oxu

2.2.6 Tapşırıq A (dərslük). Proqnozlaşdırılmış oxu. Şagirdlər mətnin oxusuna başlayırlar. Mətn “Gecə vaxtı Naqla Naqaynanın söhbətini eşidən Çuçundra tez Rikkinin yanına qaçdı” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim soruşur:

– *Sizcə, Çuçundra ilanların planının qarşısını ala biləcəkmiz?*

Şagirdlər öz təxminlərini irəli sürürlər. Mətnin davamı “Bunu görəndə Rikki onun üstünə tullandı” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim soruşur:

– *Sizcə, Rikki ilana qalib gələ biləcəkmiz?*

Şagirdlər öz təxminlərini irəli sürürlər. Mətn “O, Rikkini də sürüyərək yuvasına apardı” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim sual verir:

– *Sizcə, Rikki sağ qalacaqmı?*

Mətn sona qədər oxunur.

Şagirdlərin mətni oxuyub-qavramalarını yoxlamaq üçün suallar: *Kobralar niyə qəzəblənmişdi? Qisas almaq üçün necə plan qurdular? Kobraların planını kim pozdu? Döyüşün sonunda kim qalib gəldi?*

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). İntegrasiya dil qaydası. Şagirdlər heyvanlara uyğun obrazların adlarını müəyyən edirlər. Nəyə görə böyük hərflə yazıldığını qeyd edirlər.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnə hadisənin baş verdiyi məkanı, baş qəhrəmanı və digər obrazları, hər iki hissəyə uyğun əsas epizodları müəyyən edərək hekayə xəritəsini təmamlayırlar.

Doğru cavab: Məkan – çayın qırağında evdə; baş qəhrəman – Rikki; obrazlar: Teddi və atası, Darsi, Çuçundra.

1-ci hissə üzrə epizodlar: *Teddinin ailəsinin Rikkini xilas etməsi; Rikki ilə Teddinin dost olması; Naqın Darsinin balasını yeməsi; Rikki ilə Naqın qarşılaşması.*

2-ci hissə üzrə epizodlar: *Naq və Naqaynanın intiqam planı; Çuçundranın plandan xəbər tutması; Naqın evə girməsi; Rikkinin Naqı öldürməsi; Naqayna ilə Rikkinin döyüşü; Rikkinin qalib gəlməsi.*

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama və yarımbaşlıq üzrə bilik və bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Tapşırıq mətnin birinci və ikinci hissələri üzrə ümumiləşdirici xarakterlidir. Ona görə də əvvəlcə mətnin hər iki hissəsi suallarla xatırlanır:

- Mətnin giriş hissəsində nədən danışılır?
- Mətnin sonluğu necə yekunlaşır?
- Mətnin əsas hissəsində hansı epizodlar var?

Şagirdlər mətnin hissələrini və epizodlarını yarımbaşlıqlarla uyğunlaşdırırlar.

Doğru cavab: *Giriş – ç, 1-ci epizod – e, 2-ci epizod – a, 3-cü epizod – d, 4-cü epizod – c, sonluq – b.*

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin xüsusi isimlərin yazılışı haqqında biliklərinin tətbiqinə yönəlmişdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Oxuduğu mətnə hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarına uyğun yarımbaşlıqları müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətn və onun hissələrinə uyğun hekayə xəritəsini təmamlayır.	Tap. A (iş dəftəri)
Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərslük. Munqo

- Dərslük: səh. 70
- İş dəftəri: səh. 46

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Fakt, hadisə və fikirləri mətnin abzas və hissələri üzrə strukturlaşdırır (st. 3.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	BİBÖ üsulu ilə müzakirə
2	Oxu	“Munqo” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	“Munqo” mətni əsasında yarımbaşlıqların müəyyən olunması
4	Dinləmə	Dinləmə mətninə uyğun yarımbaşlıqların tərtibi
5	Yazı	Yarımbaşlıqlar əsasında informativ mətnin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim lövhədə BİBÖ cədvəli çəkir. Cədvəlin birinci xanasına şagirdlərin

manqust haqqında bildiklərini yazır, ikinci xanasında daha nələr öyrənmək istədikləri qeyd olunur. Cədvəlin üçüncü xanası boş saxlanılır.

Oxu

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Səssiz oxu. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama, qeyd götürmə bacarıqlarının inkişafına xidmət edir. Şagirdlər müəyyən vaxt ərzində mətni səssiz oxuyurlar. Mətn oxunduqca vərəqdə öyrəndikləri yeni məlumatları qeyd edirlər. Sonra müzakirə nəticəsində əldə edilmiş yeni məlumatlar BİBÖ cədvəlinin üçüncü xanasına əlavə edilir.

“Yadda saxla” rubrikası. Rubrikadakı məlumat müəllim tərəfindən şərh edilir. Məqsəd şagirdlərin bədii və informativ mətnlərin xüsusiyyətlərini ayırd edə bilməsidir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş. Tapşırıq mətnin strukturu üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirərkən əvvəlcə sual şəklində verilmiş yarımbaşlıqlarla tanış olurlar. Sonra isə həmin yarımbaşlıqları “Munqo” mətninin abzasları ilə uyğunlaşdırırlar. Müzakirə nəticəsində doğru cavablar müəyyən edilir.

Doğru cavab: A – 5, B – 3, C – 6, Ç – 1, D – 2, E – 4.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni təhlil etmə bacarıqlarının formalaşmasına xidmət edir.

Doğru cavab: “Rikki-Tikki-Tavi” mətninin məzmunundan aydın olur ki, manqust siçovul ilə dostluq edir. Ancaq “Munqo” mətninin 4-cü abzasında siçovulla qidalanması öz əksini tapır. Bu isə o deməkdir ki, siçovul manqust ilə dost ola bilməz.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirməzdən öncə şagirdlərin nəzərinə çatdırır ki, mətni diqqətlə dinləməlidirlər ki, mətnin məzmununa uyğun yarımbaşlıqlar yaza bilsinlər.

Kobralar, əsasən, Asiya, Avstraliya və Afrikanın çöllərində yaşayırlar. Zəhəri öldürücü olduğuna görə Hindistanda minlərlə insanın ölümünə səbəb olur.

Onların uzunluğu 1–6 metr arasında dəyişir. Bu ilanlar qırmızı, qaraşın və sarı rəngdə olurlar.

Kobralar başlarını yuxarı qaldıraraq hücum edirlər. Qazəbləndə boyunlarını şişirə bilirlər.

Bununla onlar rəqiblərinin gözündə daha böyük görünürlər. Kobralar insana yalnız təhlükə hiss etdikdə hücum edirlər.

Kobraların bəzən rəqs etdiyini görmək olar. Əslində, rəqs edə bilmirlər. Onlar kardırlar. Sadəcə, musiqçinin ifa etdiyi fleytanın – musiqi alətinin ritminə uyğun hərəkət edirlər.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra müəllim məzmununa uyğun suallar verir:

- Kobralar harada yaşayırlar?
- Kobraların görünüşü necədir?
- Kobralar rəqibinə necə hücum edir?
- Kobralar necə rəqs edirlər?

Suallar şagirdlərə mətnin məzmununu yadda saxlamağa kömək edəcək və eyni zamanda yarımbaşlıq yazmaq üzrə istiqamətləndirəcək.

Mətn dinləmə mətni olduğu üçün şagirdlərə yarımbaşlıq yazmaq nisbətən çətin ola bilər. Ona görə də tapşırığın qruplarla yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın əsas məqsədi informativ mətn yazmaq bacarığının formalaşdırılmasıdır. Tapşırıqda yarımbaşlıq və açar sözlərin verilməsi şagirdlərin kiçikhəcmli informativ mətn yazmalarına kömək edir. Yaxşı oldu ki, sonda şagirdlər yazdıqlarını mətn halında səsləndirsinlər.

Şagirdlərin qurduqları mətn təxmini belə ola bilər:

Dəvəquşular Afrikada sürü halında yaşayırlar.

Dəvəquşu ən böyük quşdur. Çəkisi 130 kq-dır. 2 m-dən çox hündürlüyü, uzun ayaqları və qısa, yastı dimdiyi var.

Dəvəquşu öz yumurtasını qumda gizlədir. 3–8 yumurta qoyur. Yumurtasının çəkisi 1 kiloqram yarım olur.

Dəvəquşu ot, bitki, həşərat, kiçik məməli və ilanla qidalanır.

Dəvəquşular 50 ildən çox ömür sürürlər.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər şeiri oxuyur və A tapşırığında verilmiş yarımbaşlıqlara uyğun məlumatları müəyyən edirlər.

Doğru cavab: b, b, b, a, a, d, ç.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnədə verilmiş yeni məlumatları müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnin abzaslarına uyğun yarımbaşlıqları müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Oxuduğu informativ mətnə istinad etməklə bədii mətndəki məlumatların həqiqətə uyğunluğunu dəyərləndirir.	Tap. Ç (dərslük)
Dinlədiyi məlumatları uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır.	Tap. D (dərslük)
Yarımbaşlıqlara uyğun mətn yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

4-cü dər. Cümlənin məqsədə görə növləri

- Dərslük: səh. 71
- İş dəftəri: səh. 47

Təlim məqsədləri

- Məqsəddən asılı olaraq nəqli, sual, əmr cümlələri qurur (st. 4.1.4).
- Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlə növlərinin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Cümlənin məqsədə görə növlərinin qruplaşdırılması; nəqli, sual və əmr cümlələrinin qurulması
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim "Rikki-Tikki-Tavi" mətninin məzmununa aid sual verir və sualını lövhədə yazır:

– Rikkini kim xilas etmişdi?

Şagirdlərdən nəqli cümlə şəklində aldığı cavabı lövhədə yazır:

Rikkini Teddinin ailəsi xilas etmişdi.

Müəllim hər iki cümlənin növünü müəyyən-ləşdirməyi tapşırır. Bununla da şagirdlərin cümlənin növləri üzrə bilikləri xatırlanır.

Dil qaydaları

Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlərə söz birləşməsi şəklində verilmiş yarımbaşlıqları nəqli və sual cümləsi ilə ifadə etmək tapşırılır. Müəllim əvvəlcə tapşırıqda verilmiş nümunəni şərh edir. Sonra şagirdlər səhifə 69-da C tapşırığında verilmiş yarımbaşlıqları bir-bir oxuyub onların aid olduğu hissəni xatırlayırlar. Şagirdlər bəzi yarımbaşlıqlara aid cümlələr qurmaqda çətinlik çəkə bilirlər. Bu zaman müəllim mətnədə həmin yarımbaşlığın aid olduğu hissəni başqa cür adlandırmağı tapşırır. Məsələn, "Əsərin qəhrəmanı haqqında ümumi məlumat" yarımbaşlığını sual və nəqli cümlə şəklində belə ifadə etmək olar: 1. Əsərin qəhrəmanı kimdir? 2. Əsərin qəhrəmanı Rikki adlı maqustur.

"Bunları bilməliyik" rubrikası. Şagirdlərin cümlənin məqsədə görə növləri haqqında bilikləri genişləndirilir.

4.1.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq "Diqqət et" rubrikasında verilmiş biliklərin mənimsənilməsinə xidmət edir. Şagirdlər məqsədə görə cümlənin növlərini qruplaşdırırlar.

Düzgün cavab: Nəqli cümlə: *Sevil məktəbə tələsir. Səma dərslərini həvəslə öyrənir. Leyla üçüncü sinifdə oxuyur.*

Sual cümləsi: *Aysel nə vaxt gələcək? Aydın harada yaşayır?*

Əmr cümləsi: *Oturan zaman kürəyini düz saxla. Kitabın vərəqlərini əzmə. Dərsə gecikməyin.*

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər məqsədə görə cümlənin növlərini müəyyən edirlər.

Tapşırıq C (dərslük). Müəllim əvvəlcə tapşırıqda verilmiş nümunəni izah edir. Daha sonra kollektiv olaraq 1-ci söz sırasından nəqli, sual və əmr cümlələri qurulur. Müəllim şagirdlərə sual cümləsi qurarkən sual sözlərindən və ya intonasiyadan istifadə olunmasını xatırladır. Şagirdlər müxtəlif sual sözləri səsləndirirlər. Növbəti söz sıralarından cümlələr qurmaq şagirdlərə tapşırılır. Tapşırıq cümlələrlə iş formasında da yerinə yetirilə bilər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər söz və ya söz birləşmələrindən nəqli, sual, əmr cümləsi qurub yazırlar.

Düzgün cavab: Uşaqlar quşlara dənlük düzəldilər. Uşaqlar quşlara dənlük düzəldilər? Uşaqlar, quşlara dənlük düzəldin.

4.1.5 Tapşırıq C (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya (1-ci sinif. Cümlənin məqsəd və into-

nasiyasından asılı olaraq onu müvafiq durğu işarəsi ilə tamamlayır (st. 4.1.7)). Tapşırıq şagirdlərin cümlənin sonunda durğu işarələri üzrə biliklərini möhkəmləndirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlələri məqsədinə görə qruplaşdırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Nəqli, sual, əmr cümlələri qurur.	Tap. A, C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

fəsil 4 ANTARKTİDA SAKİNLƏRİ

1-ci dər. Pinqvin balası

- Dərslük: səh. 72–74
- İş dəftəri: səh. 48

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Qeyd götürməklə mətni oxuyur (st. 2.2.2).
- Bədii mətnə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə Antarktida sakinləri haqqında müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Pinqvin balası” mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim suallarla şagirdlərin diqqətini fəslin adına yönəldir:

– Hansı materikləri tanıyırsınız? Antarktida materiki isti, yoxsa soyuq materikdir? Orada insanlar yaşayırmı? “Antarktida sakinləri” söz birləşməsini necə başa düşürsünüz?

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər pinqvin haqqında bildiklərini söyləyirlər və daha nələr bilmək istədiklərini deyirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 2.2.2 “Pinqvin balası” mətni. Qruplarla oxu. Müəllim şagirdləri 3 qrupa bölür və hər qrupa mətnin bir hissəsini oxumağı və pinqvin haqqında öyrəndikləri yeni məlumatları müzakirə edib iş vərəqində yazmağı tapşırır.

Qruplar mətnə rast gəldikləri yeni sözlərin mənalarını kontekstə əsasən müəyyənləşdirir, lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər. Qrupların təqdimatı dinlənir. Pinqvin haqqında əldə olunan yeni məlumatlar ümumiləşdirilir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə oxu fəaliyyətindən öncə tapşırıqlar ki, oxu zamanı üzərində ulduz işarəsi olan cümlələrlə rastlaşdıqda haşiyəyə diqqət etsinlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Yeni sözlərin mənimsədilməsinə xidmət edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını yoxlamaq məqsədi daşıyır. **Doğru cavab:** Ç, E, A, D, B, C.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətnə əsasən hekayə xəritəsini tamamlamaqla mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. Mətn böyük olduğu üçün epizodların məzmununu yarımbaşlıq şəklində yazmaq tövsiyə edilir. Bununla şagirdlər yarımbaşlıq yazmaq bacarıqlarını da möhkəmləndirirlər.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərə hekayə xəritəsindəki epizodlar yerinə dərslükdəki B tapşırığındakı cümlələri ardıcıl yazmaq tapşırıqları bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə yeni məlumatları seçir.	“Pinqvin balası” mətni
Mətnə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Verilmiş izaha uyğun sözləri müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətn üzrə hekayə xəritəsini tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərəcə hazırlıq. Müəllim növbəti dərəcə dərslərdəki C tapşırığının (səh. 74) yerinə yetirilməsi üçün şagirdlərə Antarktidanın təbiəti və heyvanat aləmi haqqında araşdırma aparmağı tapşırır.

Diferensial təlim

Müəllim araşdırma aparmaq imkanı olmayan şagirdlərə kömək üçün aşağıda verilmiş məlumatları təqdim edib təqdimata hazırlaşmağı tapşırır.

Antarktida sakinləri

Antarktida ən soyuq və küləkli materikdir. Qalın buz qatı ilə örtülüb. Burada yaşayış üçün heç bir şərait yoxdur. Hətta heyvanların sayı da azdır. Burada əsasən suitilər və balinalar yaşayır. Ən iri yırtıcı heyvanı isə su bəbiridir.

Balina – Yer kürəsinin ən nəhəng məməlisidir. Balinalar sürətlə böyüyür, bir saatda təxminən 3 kiloqram artırlar. Balinaların balıqdan fərqi onların hava ilə nəfəs almasıdır. Ona görə də suyun altında daim qala bilmirlər, iki saatdan bir suyun səthinə qalxırlar ki, ağ ciyərlərinə hava yığsınlar. Əsasən, balıqla qidalanırlar. Balinalar balalarını süd ilə bəsləyirlər.

Göy balina Yer üzündə indiyədək yaşamış ən böyük canlıdır. Onların çıxardığı səslər melodikdir, sanki mahnı oxuyurlar.

Su bəbiri – sürüşkən bədəni ona suda sürətlə üzməyə imkan verir. Uzunluğu 3–4 metr olur. Çəkisi 270–400 kq-dır. Yuxarı hissəsi tünd-boz, aşağı nahiyəsi isə gümüşü-ağ rəngə malikdir. Başında boz ləkələr var.

Su bəbiri suiti və pinqvinlərlə qidalanır. Onlar tənha yaşayır, 26 il ömür sürürlər.

Pinqvin – quşlar sinfinə aid olsalar da, uça bilmirlər, ancaq yaxşı üzür. Onlar həmçinin qayğıkeş “valideynlərdir”. Antarktida kimi soyuq yerdə yumurtadan bala çıxarmaq asan iş deyil. Yumurtaları saxtadan qorumaq vəzifəsi erkək pinqvinlərin üzərinə düşür. Onlar yumurtaları ayaqları arasında yerləşdirir və üstünü isə qarınları ilə örtürlər.

Pinqvinlər həyatlarının yarısını suda keçirirlər. Onlar çətinliklə gəzirlər. Təhlükədən uzaqlaşmaq üçün üzüstə uzanır və qanadlarının köməyi ilə buzun üstündə sürüşürlər. Bu zaman elə sürətlə hərəkət edirlər ki, onlara çatmaq qeyri-mümkün olur. Ağ-qara rəngdə olmaları isə onlara həm quruda, həm də suda yırtıcılardan gizlənməyə kö-

mək edir.

Suiti – təxminən 4 metr uzunluğa malik olur. Su altında 60 dəqiqə qala bilir. Bəzi suiti növləri payızda yeni yaranan buzları qazıb özlərinə yer düzəldirlər.

2-ci dərəcə. Şərh

• Dərslük: səh. 74

• İş dəftəri: səh. 49

Təlim məqsədləri

- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.2).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını izah edir (st. 2.1.1).
- Mövzu üzrə apardığı araşdırmaların nəticələrini təqdim edir (st. 1.2.2).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** araşdırma materialları və izahlı lüğət.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə müzakirə
2	Oxuyub-qavrama	Mətn qurma; mətnə aid məlumatların müəyyən edilməsi; “şərh” anlayışının mənimsədilməsi
3	Söz ehtiyatı	Sözların izahının müəyyən olunması
4	Danışma	Araşdırma materialları əsasında şifahi təqdimat
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərin diqqətini “Pinqvin balası” mətnindəki haşiyəyə yönəldir və soruşur:

– *Mətndəki haşiyələrdən hansı məlumatları əldə etdiniz?*

Oxuyub-qavrama

“Yadda saxla” rubrikası. Oxuyub-qavrama və danışma bacarığının inkişafı üçün şagirdlərə bu və ya digər anlayışların mənimsədilməsi vacibdir. Şagirdlər rubrikada şərh haqqında verilən məlu-

matı oxuyurlar.

2.2.6 Tapşırıq A (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir.

Müəllim şagirdləri qruplara ayırır. Şagirdlər əldə etdikləri məlumatlara və təxəyyüllərinə əsasən pinqvin balasının itməsi epizodunu genişləndirirlər. 2-ci haşiyədə verilmiş “Bəzən iri buz parçaları qayalardan qopur və okean sularında üzür” məlumatı şagirdlərin mətn qurmasına kömək edir.

Qrupların təqdimatı dinlənilir və aşağıdakı meyarlar əsasında qurulan mətnlər qiymətləndirilir.

1. Məndəki hadisələr məntiqi ardıcılıqla sıralanır.

2. Qurulan mətnlə “Pinqvin balası” mətnindəki məlumatlar bir-birini tamamlayır.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin analiz etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Doğru cavab: 1-ci, 3-cü, 4-cü, 6-cı cümlədəki fikirlər məndən alınan məlumatlardır. 1-ci və 2-ci cümlədəki məlumatlar məndəki haşiyədə verilmişdir.

Söz ehtiyatı

2.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlərin frazeoloji ifadələr üzrə söz ehtiyatının artırılmasına xidmət edir.

Doğru cavab: 1 – ç, 2 – c, 3 – b, 4 – a.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərə həmin sözlərin işləndiyi cümlələri tapıb oxumaq tövsiyə olunur.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətni oxuyur, lüğətdən istifadə edərək *hürgüc*, *səhra* və *yovşan* sözlərinin mənasını yazırlar. Tapşırıq həmçinin haşiyə və şərh anlayışı üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcəni həll edir və izahlara uyğun sözləri müəyyən edib yazırlar.

Doğru cavab: karvan, sarvan.

Danışma

1.2.2, Tapşırıq C (dərslük). Tapşırığa əsasən şagirdlər araşdırma aparıb əldə etdikləri məlumatları təqdim etməlidirlər. Müəllim şagirdlərə təqdimatdan öncə şifahi təqdimatı qiymətləndirmə rubrikini təqdim edir və onlar təqdimat zamanı bu məqamları göz önündə sax-

layırlar. Şifahi təqdimat rubrikində aşağıdakı meyarlar öz əksini tapa bilər.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Aydın səsle danışdı.			
Nitqi anlaşılıq idi.			
Mövzudan kənara çıxmırdı.			
Təqdimat zamanı mövzuya uyğun şəkillər nümayiş etdirirdi.			

Sonda qrupların təqdimatı dinlənilir və qurulan mətnlər tövsiyə olunan meyarlar əsasında qiymətləndirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Əldə etdiyi məlumatlara və ya təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnin məzmununun zənginləşdirilməsində haşiyənin rolunu müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını izah edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Araşdırma materialları əsasında şifahi təqdimat edir.	Tap. C (dərslük)

3-cü dər. Sifət

- Dərslik: səh. 75
- İş dəftəri: səh. 50

Təlim məqsədləri

- Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirir (st. 4.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Necə? sualına cavab verən sözlərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Sifət haqqında məlumat; əlamət və keyfiyyət bildirən sözlərin müəyyənləşdirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin əlamət bildirən sözlər haqqında aşağı siniflərdə aldıkları biliklərin təkrarına yönəlib. Şagirdlər necə? sualına cavab verən sözləri müəyyən edirlər.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Şagirdlər aşağı siniflərdən əlamət bildirən sözlər üzrə ilkin biliklərə yiyələniblər. İndi isə bu söz qrupunun “sifət” adlandığını öyrənir və sifət haqqında bilikləri dərinləşdirilir. Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirmək üzrə yeni biliklər verilir.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin “Bunları bilməliyə” rubrikasında sifət haqqında aldıkları biliklərin mənimsənilməsinə yönəlib. Şagirdlər B tapşırığında keyfiyyət bildirən sifətləri, iş dəftərindəki A tapşırığında isə əlamət bildirən sifətləri seçərək cümlələri tamamlayırlar.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər əlamət və keyfiyyət bildirən sözləri fərqləndirir və cədvəlin uyğun xanalarına yazırlar.

Düzgün cavab:

Əlamət bildirən sifətlər	Keyfiyyət bildirən sifətlər
kiçik, əyri, enli, yoğun, nazik, yumru	gözəl, mərd, cəsur, təmizkar, sevimli, səmimi

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin həm sifət, həm də əksmənalı sözlərlə bağlı biliklərinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: ağıllı – ağılsız, yaxın – uzaq, qaranlıq – işıqlı.

Şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini müzakirə edib öyrənə bilirlər. Bu onların söz ehtiyatının artırılmasına kömək edər.

Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Şagirdlər əvvəl cümlələri oxuyur və cümlədəki keyfiyyət bildirən sifətləri seçirlər.

2. Sonra keyfiyyət bildirən sifətin aid olduğu varlığı müəyyən edib ona uyğun əlamət bildirən söz seçməlidirlər. Məsələn, 1-ci cümlədə “dadlı” sözü almanın keyfiyyətini bildirir və bu sözü əlamət bildirən sözlə əvəz etmək üçün “alma” sözünə diqqət etmək lazımdır. Verilmiş sözlər içərisində “alma” sözünə uyğun gələn “qırmızı” sözdür.

Düzgün cavab: 1. dadlı – qırmızı; 2. şirin – yumru; 3. ağıllı – gözəl; 4. ucaboy – cəsarətli; 5. acgöz – boz.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirir.	Tap. B (dərslik), A, B (iş dəftəri)
Varlıq bildirən sözlərə uyğun əlamət və ya keyfiyyət bildirən sifətlər seçir.	Tap. C (dərslik), tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərəcə hazırlıq. Növbəti dərəcədə şagirdlərə ensiklopediyaların nümayiş etdirilməsi (şərait varsa, dərsin kitabxanada keçirilməsi) tövsiyə olunur.

1-ci dərs. Delfinlər

- Dərslik: səh. 76–77
- İş dəftəri: səh. 51

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Qeyd götürməklə mətni oxuyur (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** ensiklopediya kitabları və izahlı lüğət.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Delfin haqqında sual-cavab
2	Danışma	Mövzu üzrə müzakirə
3	Oxu	Şəkil və yarımbaşlıqların köməyi ilə mətnin məzmununun təxmin edilməsi
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– “Pinqvin balası” mətnində pinqvinin balasını kim xilas etdi? Heç delfin görmüsünüzmü? Delfin haqqında nə bilirsiniz? Sizcə, delfin balıqdır, ya məməli?

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər delfinin insanları xilas edə bilməsi fikrinə münasibət bildirirlər. Müəllim bu haqda çəkilmiş filmlərdən kiçik fraqmentlər də nümayiş etdirə bilər.

Tapşırıq B (dərslik). *Delfinlər haqqında sözlədiyiniz məlumatları haradan əldə etmişiniz? Cavablar dinləndikdən sonra müəllim şagirdlərin diqqətini “Yadda saxla” rubrikasına yönəldir.*

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər indiyə qədər bir çox araşdırma tapşırıqları yerinə yetiriblər. Bu zaman müxtəlif mənbələrdən istifadə ediblər. İndi isə müəllim araşdırma işində daha etibarlı mənbə olan ensiklopediyalarla şagirdləri tanış edir. Ensiklopediyanın struktur elementlərini mənimsədir.

Oxu

2.2.2 Tapşırıq C (dərslik). Səssiz oxu. Şagirdlərin diqqəti ensiklopediyadan verilmiş iki səhifədəki şəkillərə, yarımbaşlıqlara yönəldilir. Şagirdlər növbə ilə sual şəklində ifadə olunmuş yarımbaşlıqları oxuyur, həmin sualların cavabını təxmin edərək danışırlar.

Şagirdlər mətni səssiz oxuyur və öyrəndikləri yeni məlumatları dəftərlərində qeyd edirlər. Sonra əldə etdikləri yeni məlumatlar haqqında danışırlar. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarıqları ilə yanaşı, təqdim etmə bacarıqlarını da inkişaf etdirir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 “Söz boğçası” rubrikası. Oxu fəaliyyəti bitəndən sonra müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin təxmini mənasını soruşur. Yeni sözlər “söz boğçası”na əlavə olunur.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq yeni sözlərin (*delfinari, qəlsəmə, ağ ciyər*) mənimsədilməsinə xidmət edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin fikrini izah etmə, əsaslandırma bacarıqlarını möhkəmləndirir. Şagirdlər mətndən əldə etdikləri məlumatlar əsasında balıq və delfinin fərqli xüsusiyyətləri haqqında danışırlar.

Düzgün cavab: 1. Balığın pulcuğu var, delfinin dərisi hamardır. 2. Balıq qəlsəmələrlə, delfin ağ ciyərləri ilə nəfəs alır. 3. Balıq kürü qoymaqla çoxalır, delfin bala dünyaya gətirir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq Ç-dəki danışma fəaliyyəti bu tapşırığın sərbəst işlənməsinə imkan yaradır.

Düzgün cavab: Suda yaşayır, üzgəcləri var, cəld və sürətlə üzür – həm balığa, həm də məməliyə aiddir. Ağ ciyərləri ilə nəfəs alır, dünyaya bala gətirməklə çoxalır, balasını südlə bəsləyir – ancaq məməlilərə aiddir.

Tapşırıq D (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavramasını yoxlayır. Şagirdlər faktoloji sualları cavablandırır və mətndə cavabı olmayan sualları müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: Delfinlər nə ilə qidalanırlar? Delfinlər neçə il yaşayırlar?

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin məzmununa uyğun məlumatların doğru və ya yanlış olduğunu müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: 1) doğru, 2) yanlış, 3) doğru, 4) doğru, 5) yanlış, 6) doğru, 7) doğru.

2.2.3 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər mətndəki yarımbaşlıqların məzmununa uyğun yeni məlumatları müəyyən edirlər. Tapşırıq mətnin məzmunu və strukturu üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir. Tapşırığı qruplarla iş formasında yerinə yetirmək olar.

Düzgün cavab:

Cümlə	Yarımbaşlıq
Delfin hər dəfə bir bacarığını nümayiş etdirdikdə məşqçi tərəfindən xırda balıqla mükafatlandırılır.	Delfini əhliləşdirmək olarmı?
Beyninin ölçüsünə görə delfin insandan o qədər də fərqlənmişdir.	Balıq, yoxsa məməli heyvan?
Delfin balıqçılara sürü halında toplaşan bəliqlərin yerini nişan verir.	Nəyə görə delfini insanın dostu hesab edirlər?
Delfinlər 14000 səs signalından istifadə edirlər.	Delfin danışa bilirmi?

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A, B (dərslük)
Mətdəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir.	Tap. C (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətdəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. Ç, D (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)

Yarımbaşlıqlara uyğun olan məlumatları müəyyən edir.

Tap. E (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Araşdırma. Müəllim növbəti dərslə dərslükdə səhifə 78-də C tapşırığının yerinə yetirilməsi üçün şagirdlərə "Dinozavrların nəslini niyə kəsildi?" mövzusunda araşdırma aparmağı tapşırır. Şagirdlərə bildirir ki, məlumat toplamaq üçün heyvanlar haqqında kitab və ya jurnallardan, ensiklopediya və ya internet resurslarından istifadə edə bilərsiniz.

Diferensial təlim

Araşdırma imkanı olmayan şagirdlərə aşağıdakı mətni təqdim edib təqdimata hazırlaşmağı tapşırmaq olar.

Dinozavrların nəslini niyə kəsildi?

Dinozavrlar təxminən 65 milyon il əvvəl yox olublar. Onların yox olması haqqında müxtəlif fikirlər səsləndirilir.

Mülahizələrdən biri belədir ki, Yer kürəsinə böyük bir asteroid düşmüşdür. Bu, böyük bir partlayışa səbəb olmuşdur. Nəticədə dinozavrların nəslini kəsmişdir.

Başqa bir fikrə görə, hava temperaturunun kəskin soyuması dinozavrların məhvina səbəb oldu.

Bəzi alimlər isə dinozavrların nəslinin kəsilməsini təbiətdə baş verən dəyişikliklərə görə qida ehtiyatının tükənməsi ilə əlaqələndirirlər.

Bütün bunlar hamısı sübut olunmamış fikirlərdir. Alimlər hələ də dinozavrların məhv olma səbəblərini araşdırırlar.

2-ci dərsl. Delfin insanları nə üçün xilas edir?

- Dərslük: səh. 78
- İş dəftəri: səh. 52

Təlim məqsədləri

- Qeyd götürməklə mətni oxuyur (st. 2.2.2).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətdəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5).
- Mövzu üzrə apardığı araşdırmaların nəticələrini təqdim edir (st. 1.1.2.2).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** araşdırma materialları.

• **Dərsin qısa planı**

1	Mövzuya yönəltmə	Ötən dərsin xatırlanması
2	Oxu	Mətnin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Delfin haqqında mülahizələr üzrə müzakirə
4	Danışma	Araşdırma materialları əsasında təqdimat
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər delfinlə bağlı öyrəndikləri maraqlı və qəribə məlumatlar haqqında təəssüratlarını bölüşürlər.

Oxu

2.2.3 “Delfin insanları nə üçün xilas edir?”

mətni. Səssiz oxu. Şagirdlər mətni müəllimin verdiyi vaxt ərzində səssiz oxuyur, delfinlər haqqında öyrəndikləri yeni məlumatları qeyd edirlər. Sonra yeni məlumatlar müzakirə edilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim lövhədə

cədvəl çəkir və soruşur:

– *Mətnə delfinlərin insanları xilas etmələri haqqında hansı mülahizələr verilmişdir?*

Şagirdlər mülahizələri səsləndirdikcə müəllim cədvəldə qeyd edir:

Delfin bunu yardım məqsədilə edir.	Delfin əyləncə üçün edir.	Delfin qidasını qorumaq üçün edir.
------------------------------------	---------------------------	------------------------------------

Şagirdlər hansı mülahizə ilə razı olduqlarını söyləyib fikirlərini əsaslandırirlar.

“Yadda saxla” rubrikası. Bölmənin aparıcı xətti şagirdlərin araşdırma bacarıqlarının inkişafıdır. Rubrikada verilən məlumatlar da araşdırma mətnləri ilə bağlıdır. Əvvəlki dərslərdə informativ mətnin strukturu ilə tanış olan şagirdlər indi informativ mətnlərin məzmun müxtəlifliyi haqqında məlumat alırlar. Belə ki, bəzi informativ mətnlər “mülahizələr” əsasında qurulur. Şagirdlər bu dərstdə mülahizələrdən ibarət mətn nümunəsi ilə tanış oldular. Müəllim bu cür mətnlərin necə yazılması haqqında şagirdlərə məlumat verir.

1. Belə mətnlər, əsasən, hər kəsi maraqlandıran, mübahisə doğuran bir mövzu haqqında olur.

2. Mövzu üzrə konkret sual qoyulur və sual ətrafında araşdırma aparılır.

3. Araşdırmaların nəticəsində ortaya çıxan müxtəlif fikirlər ümumiləşdirilir və mətn halına salınır. Bu mətnlər də giriş, əsas və sonluq hissədən ibarət olur.

4. Belə mətnlərin sonunda mətni yazan şəxsin mövzu ilə bağlı fikirləri, münasibəti əks olunur.

Müəllim şagirdlərin diqqətini “Delfin insanları nə üçün xilas edir?” mətninin strukturuna yönəldir. Mətnin giriş, əsas və sonluq hissələri müəyyən edilir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər müxtəlif mənbələrdən araşdırma apararkən zidd fikirlərlə qarşılaşa bilərlər. Bu zaman onlar həmin məlumatları mətnə mülahizə şəklində əks etdirə bilərlər. Müəllim həmçinin belə mətnlər üçün xarakterik olan sabit ifadələri şagirdlərin diqqətinə çatdırır. Məsələn, ... *fikrinə görə; deyilənə görə; ... adlı jurnalda göstərilir ki, ...; bəzi araşdırmaçıları deyirlər ki, ...; digər fikir budur ki, ...* və s.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlərə “Tutuquşu danışırmı?” adlı informativ mətn təqdim olunur. Məqsəd şagirdlərin oxuyub-qavrama, yazı bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı, onları mülahizələrdən ibarət mətnlə daha yaxından tanış etməkdir. Şagirdlər əvvəlcə tutuquşu haqqında bildiklərini, sonra tutuquşu haqqında bilmək istədiklərini yazırlar. Daha sonra tutuquşu haqqında verilmiş mətni oxuyaraq yeni öyrəndikləri məlumatları seçib yazırlar.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin araşdırma və təqdim etmə bacarıqlarının inkişaf etdirir. Şagirdlər mövzu ilə bağlı əldə etdikləri məlumatları təqdim edirlər. Təqdimat zamanı istifadə etdikləri mənbələr barədə də məlumat verirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətdən əldə etdiyi yeni məlumatları müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Mətdə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Araşdırma materialları əsasında şifahi təqdimat edir.	Tap. C (dərslük)

3-cü dərs. Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 79
- İş dəftəri: səh. 53

Təlim məqsədləri

- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).
- Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirir (st. 4.1.3).
- Söz, söz birləşməsi və cümləni bir-birindən fərqləndirir (st. 4.1.4).
- Məqsəddən asılı olaraq nəqli, sual, əmr cümlələri qurur (st. 4.1.4).
- Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sual-cavab
2	Yazı	Məlumat vərəqi əsasında müqayisə cədvəlinin tərtib edilməsi
3	Dil qaydaları	Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətlər; söz birləşməsi və cümlə; cümlənin məqsədə görə növləri
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– *Ceyran və maral haqqında nə bilirsiniz?*

Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Cütlərlə iş. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama və məlumatları cədvəl şəklində təqdim etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Cütlər məlumat vərəqini oxuyub maral ilə ceyranın oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirirlər. İş vərəqində müqayisə cədvəli tərtib edib məlumatları cədvəlin uyğun hissələrində yazırlar. Sonda cütlər tərtib etdikləri cədvəli təqdim edirlər.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin orfoqrafik biliklərini möhkəmləndirmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər fərqləndirilmiş sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etməklə cümlələri köçürürlər. Sonra lüğət vasitəsilə yazılarını yoxlayırlar.

Sözlərin düzgün yazılışı: Məstan, guppultu, tüstüsü, bitkiləri, haqqında, istəyirdilər, həftəsonu, mürəkkəb, Səftər, hətta, iştaha.

4.1.5 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin sifət haqqında öyrəndikləri biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib. Şagirdlər əlamət bildirən sifətləri seçib (*mavi, qısa, çəhrayı, yaşıl, ağ*) cümlədə işlədirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlərdən əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirmək tələb olunur. Şagirdlər hər bir sıradakı fərqli sifəti müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: ç, b, a, ç.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdəki boşluqların yerinə uyğun sifətlər yazmaqla cümlələri tamamlayırlar.

Uyğun cavablar: *İsti havada nazik paltar geyinmək lazımdır.*

Uca dağların başı ağappaq qarla örtülmüşdü.

Günəşli və çalışqan qızıdır.

Cəsur əsgər hiyləgər düşməyə qalib gəldi.

4.1.6 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cədvəlin sütunlarında uyğun olmayan məlumatı müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümləni fərqləndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər. Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra şagirdlərin seçimlərini əsaslandırması tövsiyə olunur.

Düzgün cavab: “Delfin ağ ciyəri ilə nəfəs alır” cümlədir və “söz birləşməsi” sütununda yerləşə bilməz.

“İlqarın şəkili ensiklopediyası” söz birləşməsidir. Cədvəlin “cümlə” sütununda yer ala bilməz.

4.1.6 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş söz birləşmələrindən nəqli, sual və əmr cümləsi qurub yazırlar.

Düzgün cavab: Nəqli cümlə: *Uşaqlar ətraf mühiti çirklənmədən qoruyurlar.*

Sual cümləsi: *Uşaqlar ətraf mühiti çirklənmədən necə qoruyurlar?*

Əmr cümləsi: *Uşaqlar, ətraf mühiti çirklənmədən qoruyun.*

4.1.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlərin cümlənin məqsədə görə növləri üzrə bilikləri möhkəmləndirilir. Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Şagirdlər cümlələri köçürdükdən sonra oxuyur və cümlənin növünü müəyyən edirlər.

2. Cümləyə uyğun durğu işarəsini yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İki varlıq arasında oxşar və fərqli xüsusiyyətləri cədvəl vasitəsilə təqdim edir.	Tap. A (dərslük)
Əlamət və keyfiyyət bildirən sözləri fərqləndirir.	Tap. B (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Söz birləşməsi və cümləni fərqləndirir.	Tap. C (iş dəftəri)
Verilmiş söz və söz birləşmələrindən nəqli, sual, əmr cümlələri qurur.	Tap. Ç (iş dəftəri)
Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir.	Tap. Ç (dərslük)

Mövzu	Təbii fəlakətlər	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> • Oxunan mətnin təxəyyülə uyğun davam etdirilməsi • Şifahi təqdimat üçün mətnin hazırlanması
	Söz ehtiyatı	<ul style="list-style-type: none"> • Verilmiş izah, əlamətə uyğun sözün müəyyən olunması • Yeni sözlər: tir, şax, artırma, təlaşla, yeganə, ləngərləmək, səviyyə, leysan, komissiya, diktör, tələtüm, estakada, nasazlıq, bal, buruq, kəskinləşmək, qasırga, sinoptik, proqnoz, şığımaq, şahid, qamarlamaq.
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> • Bədii və informativ mətnlərin fərqləndirilməsi • Obrazların nitqindəki hiss-həyəcanın müxtəlif səs çalarları ilə ifadəsi • Dialoqlarda obrazların nitqinin fərqləndirilməsi • Qrafik informasiyanın oxunması
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> • Hadisə yerindən xəbər (məlumatın) yazılması • Müəyyən epizoda aid dialoqun yazılması • Müsahibənin yazılması • Qrafik təsvirin (cədvəlin) rəbitəli mətnə çevrilməsi • Dinləmə mətninə aid faktların qrafik təsvir (cədvəl) şəklində verilməsi • Şeyrin yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> • Mürəkkəb sözlərin tərkibinin müəyyən edilməsi • Mürəkkəb sözlərin düzgün yazılışı • Şəxs adlarının yaranması
	Filoloji anlayışlar	Fakt və təxəyyül, istinad (informativ mətndəki faktlara istinad etməklə bədii mətndəki faktların müəyyən edilməsi)
Kompetensiyalar		Təbii fəlakətlə təbiət hadisələrinin fərqləndirilməsi; adi fəlakətlə təbii fəlakət arasındakı fərqin müəyyən edilməsi

Bu bölmədə təbii fəlakətlərdən bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Əsas məqsəd şagirdlərin maraq dairəsində olan mövzulardan istifadə etməklə onların dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək, mövzu ilə bağlı söz ehtiyatını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii və informativ mətnləri fərqləndirir, sadə formada təhlil edir.
- Verilmiş mövzu ilə bağlı şifahi təqdimat hazırlayır.

Mənimsəməkdə çətinlik doğuran məqamlar:

- Rəbitəli mətnin qrafik təsvirə çevrilməsi;
- Qafiyə və ritmi gözləməklə şeyrin yazılması;
- Hadisə yerindən olan xəbər mətn tələblərinə uyğun yazılması.

Diferensial təlim

Bu bölmənin tədrisində mürəkkəb sözlərin mənimsədilməsi prosesində diferensial yanaşma müsbət nəticə verir.

Bu bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: *iş vərəqləri, təbii fəlakətlərə aid illüstrasiyalar, mövzuya aid məlumat vərəqləri və s.*

Bölməyə giriş dərsi

- Dərslük: səh. 80–81
- İş dəftəri: səh. 54

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st.1.2.1).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Verilmiş izaha (əlamətlərə və ümumi mənaya) görə sözü müəyyən edir (st. 2.1.4).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** müxtəlif təbii fəlakətlərə aid illüstrasiyalar.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Təbii fəlakətlər haqqında söhbət
2	Oxuyub-qavrama	Tapmacaların oxusu və açmasının müəyyən edilməsi
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Dil qaydaları	Yaxınmənalı isimlərin və əksmənalı sifətlərin müəyyən edilməsi
5	Yazı	Yazılı təqdimat mətninin hazırlanması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə **yanğın, zəlzələ** sözlərini yazıb şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

1. *Sizcə, zəlzələ və ya yanğın olacağını əvvəlcədən bilmək mümkündürmü?*

2. *Bu hadisələr zamanı insanlar hansı təhlükələrlə üzləşə bilərlər?*

3. *Başqa hansı hadisələr insan həyatı üçün təhlükəlidir?*

4. *Necə düşünürsünüz, insanlar bu hadisələrin qarşısını ala bilərlərm?*

Müzakirənin məqsədi **fəlakət** sözünün mənasını anlatmaqdır. Şagirdlərin fikirləri dinlənilir. Şagirdlər ehtiyatsızlıq üzündən baş verən hadisələrin adını çəkə bilərlər. Bu zaman vurğulanır ki, insan zəlzələnin baş verməsinin qarşısını ala bilməz. Evdə baş verən yanğının isə qarşısını almaq olar. Hər iki hadisə – həm zəlzələ, həm də yanğın

zamanı insan həyatını itirə bilər. Sonda o qənaətə gəlinir ki, canlı itkisinə səbəb olan istənilən hadisə **fəlakətdir**.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər təbii fəlakətlər haqqında bildiklərini söyləyirlər. Bu zaman adi təbiət hadisələrinin də adları çəkilə bilər. Müəllim söhbəti elə aparmalıdır ki, şagirdlər təbii fəlakətlə (*tufan, qasırğa, zəlzələ*) adi təbiət hadisəsinin (*yağış, qar, külək*) fərqi anlasınlar.

Müəllim yağış – sel, külək – qasırğa, qar – boran arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri izah edir. Şagirdlərə aydın olur ki, təbii fəlakət insanın gücündən və iradəsindən asılı olmayaraq baş verir, insan həyatı üçün təhlükə yaradır.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Şagirdlər söz boğçasındakı sözlərin mənasını söyləyirlər. Sonra onların izahını lüğətdən oxuyurlar.

2.1.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapmacalar müxtəlif şagirdlər tərəfindən ifadəli oxunur. Hər tapmacanın son iki misrası xorla oxunur.

Oxunun bu cür təşkili tapmacanın açmasının müəyyənləşdirilməsində bütün şagirdlərin aktivliyini yüksəldir.

Boran və fırtına sözləri söz boğçasında verildiyinə görə 1-ci tapmacanın cavabını (**fırtına**) şagirdlər asanlıqla müəyyən edə bilərlər.

2-ci tapmacanın açması bəzi şagirdlərə çətinlik yarada bilər. Çünki bu təbii fəlakət bizim iqlim şəraiti üçün xarakterik deyil. Televiziya proqramlarını izləyən, mütaliyəyə həvəs göstərən şagirdlər söhbətin **sunamidən** getdiyini anlayacaqlar. “Söz boğçası”ndakı fəaliyyət də buna kömək edəcək.

3-cü tapmacanı şagirdlər, sadəcə, yanğın deyə cavablandıra bilərlər. Müəllim onları istiqamətləndirməlidir ki, söhbət təbii fəlakətdən gedirsə, bu, adi yanğın yox, **meşə yanğınıdır**.

4-cü tapmacanın cavabını (**vulkan**) tapmağa həm təsvir, həm də mətn kömək edəcək.

5-ci tapmacanın mətnindəki məlumatlardan (dağ başındakı qarın əriməsi, onun çaya tökülməsi, çayın coşması və s.) çıxış edən şagirdlər cavabın **daşqın** və ya **sel** olduğunu deyəcəklər.

6-cı tapmacanın mətninin (silkələnmə, titrəyiş, ayaq altından yer qaçır) tufana heç bir aidiyyəti olmadığına görə cavabın **zəlzələ** olması müəyyənləşəcək.

Bundan sonra müəllim lövhədə cədvəl çəkir, şagirdləri dəvət edir, onlar öz fikirlərini yazırlar.

Bilirdim	Öyrəndim
Zəlzələ nəticəsində evlərin uçmasını	Zəlzələ təbii fəlakətdir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq üç mərhələdən ibarətdir. 1-ci və 2-ci mərhələlərdə krossvordlar həll edilir, 3-cü mərhələdə verilmiş izahlar krossvordlarda alınan sözlərlə uyğunlaşdırılır.

1-ci mərhələ. Düzgün cavab:

Sürətli – asta, tənbel – qoçaq, kök – arıq, dar – geniş, nazik – qalın, əyri – düz, isti – soyuq. Çəhrayı xanalarda “tornado” sözü alınır.

2-ci mərhələ. Düzgün cavab:

Həvəs – maraq, soyğunçu – quldur, bostan – dirrik, yaz – bahar, qüsür – nöqsan, zəka – ağıl, kömək – yardım, say – miqdar. Sarı xanalarda “quraqlıq” sözü alınır.

3-cü mərhələdə birinci izahın altında **tornado**, ikinci izahın altında **quraqlıq** sözləri yazılır.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Müəllim şagirdləri üç qrupa ayırır. Hər qrup iki təbii fəlakət haqqında təqdimat hazırlamalıdır:

Təqdimat hazırlamaq üçün titullar sahifəsində verilmiş tapmacalardan, eləcə də onlara çəkilmiş illüstrasiyalardan istifadə edilməlidir.

Nümunə: *Fırtına çox güclü küləkdir. O, dənizdən başlayır, güclü dalğalar yaranır. Bu dalğalar gəmilər, dənizdə çalışan insanlar üçün çox təhlükəlidir. Fırtına quruda da dağıntılar törədir.*

Məşələrdə yanğın quraqlıqdan, ildırım çaxarkən ağaclara qıçılıcı düşməsindən, insanların ehtiyatsızlığından baş verə bilər. Yanğın nəticəsində yaşıllıq məhv olur, heyvanlar tələf olur. Yaxın ərazilərdə yaşayan insanlar da ziyan çəkə bilərlər.

Tapşırıq şagirdlərdə verbal və vizual məlumatları ümumiləşdirərək yazıya çevirmək və təqdimat hazırlamaq bacarığını formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Yeni sözlərin mənasını təxmin edərək lüğətlə dəqiqləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Sözün yaxınmənalı və əksmənalı qarşılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Əldə etdiyi verbal və vizual məlumatları ümumiləşdirərək təqdimat üçün mətn hazırlayır.	Tap. C (dərslük)

fəsil 1 SEL

1-ci dərs. Xilaskar

- Dərslük: səh. 82–83
- İş dəftəri: səh. 55

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Verilmiş izaha (əlamətlərə və ümumi mənaya) görə sözü müəyyən edir (st. 2.1.4).
- Yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin köməyi ilə söz və ifadələri izah edir (st. 2.1.4).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Kür çayının ilin müxtəlif fəsillərində təsviri.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəlmə	Çayların xüsusiyyətləri ilə bağlı söhbət
2	Danışma	“Dəli Kür” ifadəsi ilə bağlı müzakirə
3	Oxu	“Xilaskar” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi

5	Oxuyub-qavrama	“Xilaskar” mətninin məzmunu üzrə iş
6	Dinləmə	“Amansız Kür” mətninin dinlənilməsi, plan tərtib edilməsi və nəqli
7	Oxuyub-qavrama	“Xilaskar” və “Amansız Kür” mətnlərinin müqayisəli təhlili
8	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Çayların qışda bəzən donmasının, yazda bəzən daşmasının, yayda suyunun azalmasının, hətta qurumasının səbəbləri müzakirə edilir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş “dəli Kür” ifadəsinin mənasını izah edirlər. Bu ifadənin Kür çayının tez-tez daşması, insanların həyatına təhlükə yaratması ilə əlaqəli olduğu vurğulanır.

Müəllimin nəzərinə! Kür sahili ərazilərdə yaşayan və ya qonaq olan şagirdlər Kürün daşmasının şahidi ola bilərlər. Onları bu haqda danışdırmaq tövsiyə edilir.

Oxu

2.2.1 “Xilaskar” mətni üzrə iş. İfadəli oxu. Əvvəlcə şagirdlər “Xilaskar” mətnini səssiz oxuyurlar, sonra mətn səslə oxunur. Bu zaman müəllim şagirdlərin obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirmələrinə diqqət yetirməlidir.

Söz ehtiyatı

2.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Düzgün cavab: ağac budağı – şax; budaqları kəsilmiş iri ağac gövdəsi – tir; eyvan, balkon – artırma.

2.1.4 Tapşırıq B (iş dəftəri). Düzgün cavab: Uşaqlar ildırım çaxmasına **tələşlə** baxırdılar. Körpə beşiyində **xumarlanırdı**. Həmid ailənin **yeganə** övladı idi.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər sualları cavablandırmaqla mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər obrazın nitqindən onun keçirdiyi hissələri müəyyən etməlidirlər. Şagirdlər təxmin edirlər ki, Gilas xala həm oğlu üçün, həm də daxmadakılar üçün narahatdır. Oğlunun getməsinə və ya qalmasına qərar verə bilmir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Ana obrazının vasitəsilə dəyanət, mətinlik, qonaqpərvərlik və s., Rizvan obrazı vasitəsilə isə insansevərlik, mərdlik, cəsərət, mərhəmət və s. kimi mənəvi dəyərlər diqqətə çatdırılır.

Tapşırıq C (iş dəftəri). **Şaquli inteqrasiya (2-ci sinif).** **Cümlədəki fikrə uyğun olan məlumatları müəyyənləyir (st. 4.1.6).** 2-ci və 4-cü cümlələrdə ifadə olunan fikirlər cümlənin məzmunundan çıxan nəticə hesab edilə bilməz.

2.2.3 Tapşırıq Ç (iş dəftəri).

Rizvan (“Xilaskar”) xeyirxahdır, özünü təhlükəyə ataraq dəyirmançının ailəsini xilas edir.

Gilas xala (“Xilaskar”) qonaqpərvərdir, yaxından tanımadığı bir ailəni evinə qonaq aparır.

Ata (“Amansız Kür”) fədakardır, iti xilas etmək üçün öz həyatını qurban verir.

Dinləmə

1.1.1 Dərsin növbəti mərhələsində müəllim tərəfindən “Amansız Kür” mətni oxunur.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim əvvəlcədən dinləmə mətninin məzmununu nəql edəcəklərini şagirdlərin nəzərinə çatdırır. Bu məqsədlə mətni diqqətlə dinləməyi, qeydlər götürməyi tövsiyə edir.

Amansız Kür

Gecəyarısı çayın uğultusuna və şimşək səsinə yuxudan oyandım. Anam həyəcanla pəncərədən baxırdı. Elə bu vaxt atam içəri girib anama dedi ki, Kür daşıb, kəndi su basır. Mən cəld ayağa qalxıb otağın küncündə atılıb qalmış gəlinciyimi götürmək istədim. Lakin atam imkan vermədi, cəld məni qucağına aldı. Üç yaşlı qardaşımı bağrına basan anam qiymətli şeylər saxladığı sandığa yaxınlaşanda atam onun qarşısını kəsib qarıya tərəf çəkdi. Biz çölə çıxıb yaxınlıqdakı təpəyə tərəf qaçdıq. Təpənin başına bir az qalmış atam ayaq saxlayıb anamdan soruşdu:

– Alaşın zəncirini açmışdın?

– Yox, – deyə anam titrəyə-titrəyə cavab verdi. Atam məni qucağından yerə qoyub:

– Qızım, özün get, daha qorxma, – dedi və anamın fəryadına əhəmiyyət verməyib bir andaca qaranlıqda gözdən itdi.

O gündən mən atamı görmədim. Atam ov itimizi, vəfalı dostunu xilas etmək üçün özünü qurban vermişdi.

Mətn oxunduqdan sonra mətnin məzmununa uyğun plan tərtib edilir. Plan təxminən bu şəkildə ola bilər:

1. Qorxunc səslər
2. Atanın gətirdiyi xəbər
3. Ailənin evi tərk etməsi
4. Atanın evə dönməsi və bir daha qayıtmaması

Sonra “Amansız Kür” mətni şagirdlər tərəfindən plana uyğun nəql edilir.

Tapşırıq D (dərslük). Kür çayı ilə bağlı bu mətnlərin əsas mövzusu seldir. “Xilaskar” mətnində Rizvan bir ailəni fəlakətdən xilas edir. Xoşbəxtlikdən həm dəyirmançının ailəsi, həm də özü salamat qalır. “Amansız Kür” mətnində ailə başçısı itini xilas etmək üçün özünü təhlükəyə atır, lakin sel onun həyatına son qoyur. Ən çətin və gözlənilməz vəziyyətdə belə özünü deyil, başqalarını düşünmək cəsurluqdur. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mövzu, məzmun və ideyanı müəyyən etmək vərdişini inkişaf etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	“Xilaskar” mətni
Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Obrazları xarakterizə edir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dərs. Xəbər – hadisə haqqında məlumat

- Dərslük: səh. 84
- İş dəftəri: səh. 56

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Şahid olduğu və ya iştirak etdiyi hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır (st. 3.1.1).
- Yazılı təqdimatın məzmununa münasibət bildirir və təkliflərini verir (st. 3.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sual ətrafında söhbət
2	Danışma	Mövzu ilə əlaqədar sualların müzakirəsi
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxu	“Kürün törətdiyi fəlakət” mətni üzrə iş
5	Yazı	Mətnin məzmununun ardıcılıqla yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

– *Sizcə, hər hansı bir hadisə haqqında ətraflı məlumatı insanlara necə çatdırmaq olar?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Suallar ətrafında müzakirə zamanı şagirdlər fikirlərini əsaslandırmağa çalışmalıdırlar. Diqqəti mətnin sonundakı yazıya (Abdulla Şaiq “Xatirələrim”) yönəltmək lazımdır. Şagirdlərə izah olunmalıdır ki, xatirə onu yazan adamın gördükləri və yaşadıklarıdır, həqiqətən olmuş əhvalatdır, müəllif bu hadisənin şahidi olub. Buna görə mətndəki hadisə onu öz gözü ilə gören şəxs – Abdulla Şaiqin dilindən çatdırılır.

“**Yadda saxla**” rubrikasında xəbər – hadisə haqqında məlumat tipli yazı mətnlərində başlıq yazılmasının, giriş, əsas, sonluq olmaqla tərkib

hissələrinə ayrılmasının, həmin hissələrdə uyğun məlumatların çatdırılmasının vacibliyi vurğulanır.

Söz ehtiyatı

Şagirdlər söz boğçasında verilən sözlərin mənasını təxmin etdikdən sonra təxminlərini lüğətlə dəqiqləşdirirlər. Bundan sonra iş dəftərindəki tapşırığın icrasına başlanıla bilər.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Sözlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən etməklə cümləni müvafiq sözlə tamamlayır.

1-ci cümləyə **səviyyə**, 2-yə **komissiya**, 3-ə isə **leysan** sözləri əlavə olunur.

Oxu

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). “Kürün törətdiyi fəlakət” mətni səssiz oxunur.

Müəllimin nəzərinə! Oxu zamanı mətnin tərkib hissələrinə diqqət yetirilməlidir.

Oxu prosesi bitdikdən sonra şagirdlər informativ mətni tərkib hissələrinə ayırırlar. Şagirdlər giriş, əsas, nəticə hissələrini adlandırma da bilirlər:

Giriş: Kür çayının daşması

Əsas: 1. Kənd əhalisinə dəyən ziyan

2. Həsən Mürşüdoğunun dedikləri

Nəticə: Dövlət komissiyasının yaradılması

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlərdə hadisə yerində xəbər – məlumat yazmaq bacarığının yaradılmasına yönəlmişdir.

Nümunə:

Hadisə haqqında ümumi məlumat: *Havalar isindiyinə görə dağların başındakı qar əriyərək çaylara tökülür. Tez-tez leysan yağışlar yağır. Son günlər Kür çayının səviyyəsi xeyli qalxmışdır. Bəzi ərazilərdə çay yatağından çıxaraq daşqın törətdi.*

Hadisə ilə bağlı əsas faktlar: *Yüzlərlə ev su altında qaldı. Çoxlu qoyun-quzu, mal-qara tələf oldu. Bəzi evlər uçdu. Əkin sahələrini su basdı.*

Hadisə şahidinin dedikləri: *Sel qəflətən gecə gəldi. İnsanlar aşıyalarını götürməyə imkan tapmadılar. Altı inəyi sel apardı.*

Problemi aradan qaldırmaq üçün görülən tədbir: *Selin törətdiyi fəsadları aradan qaldırmaq üçün komissiya yaradıldı. Komissiya üzvləri hadisə baş vermiş ərazilərə göndərildilər.*

Növbəti tapşırıq bu bacarığı daha da möhkəmləndirməyə yönəlib.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər iştirak etdikləri tədbirdən xəbər – məlumat yazmalıdırlar.

Müəllimin nəzərinə! Əvvəlcə şagirdləri hər hansı tədbir, maraqlı hadisə, müşahidə etdikləri ekstremal vəziyyət və s. barədə danışdırmaq olar. Şifahi formada xəbər çatdırdıqdan sonra onu yazıya çevirmək bacarığını daha rahat və səmərəli şəkildə formalaşdırmaq mümkündür.

Məlumatı yazarkən mətnin tərkib hissələrinin ardıcılığı gözlənilməlidir.

Nümunə: İncinin ad günündə

Dünən qonşumuz İncinin ad günü idi. İnci ən yaxın qonşuları olan Aygün, Səlim, Nəzrin, Fuad və mənə ad gününə dəvət etmişdi.

İnci bizi mehribanlıqla qarşıladı. Biz otağa keçdik. Otaq şarlarla, rəngli şəkillərlə bəzədilmişdi. Süfrəyə müxtəlif şirniyyatlar düzülmüşdü.

Mən aldığı “Hekayələr kitabı”nı İnciyə təqdim etdim. Nəzrin, Aygün və Səlim də öz hədiyyələrini ona təqdim etdilər. İnci çox sevinirdi, hədiyyələr çox xoşuna gəlmişdi.

Fuad hədiyyəsini evdə unutmuşdu. Üzr istəyib dedi: “İndi gəlirəm”. O, İncigilin qapı qonşusudur. İki dəqiqə keçməmiş Fuad gəldi. Əlindəki çərçivədə İncinin rəsmi var idi. Fuadın gözəl rəsm çəkmək qabiliyyəti var. İncinin portretini də çox qəşəng çəkmişdi. Hamı rəsmi bəyəndi.

Günümüz çox şən və maraqlı keçdi.

3.1.4 Bu mərhələdə şagirdlər (məsələn, yanaşı oturan) bir-birinin yazısını oxuyub münasibət bildirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. A (iş dəftəri)
İnformativ mətnlərin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Şahid olduğu hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır.	Tap. C (dərslük)

3-cü dərs. Mürəkkəb sözlər

- Dərslik: səh. 85
- İş dəftəri: səh. 57

Təlim məqsədləri

- Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Gördüyü əşyaları ifadə edən sözlərdən mürəkkəb sözlərin yaradılması
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözün tərkibinə daxil olan sözlərin müəyyən edilməsi, onların mənasına görə fərqləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sinifdə olan müxtəlif əşyaları göstərir. Şagirdlər onları ifadə edən sözləri səsləndirirlər və həmin sözlərdən mürəkkəb sözlər yaradırlar. (qarı-pəncərə, dəftər-kitab, stol-stul, qələmqabı, qələmyonan və s.) Şagirdlərin geyimlərini (şalvar-köynək, ayaqqabı və s.), bədən üzvlərini (qaş-göz, baş-ayaq, ağız-burun, əl-qol və s.) göstərmək olar.

4.1.1 Tapşırıq A (dərslik). Mürəkkəb sözlərin tərkibindəki sözlər müəyyən edilir.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim mürəkkəb sözlərin yaranma qaydasını izah edir.

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər cümlələrdəki mürəkkəb sözlərin tərkibini müəyyən edirlər: balıqqulağı – balıq + qulaq; üçrəngli – üç + rəng; toz-torpaq – toz + torpaq; itburnu – it + burun; rəngbərəng – rəng + bə + rəng.

“Diqqət et” rubrikası. Bu rubrikada ayrılıqda mənası olmayan sözlərin iştirakı ilə yaranan mürəkkəb sözlərdən danışılır.

Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlərin mürəkkəb sözün tərkib hissələrinə ayırmaq bacarığını möhkəmləndirir.

Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər aşağı siniflərdə yaxın və əksmənalı sözlərlə bağlı öyrəndiklərinin əsasında mürəkkəb sözlər yaradırlar.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Alınan mürəkkəb sözlər: *itburnu, dəvəquşu, balıqqulağı*.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Alınan mürəkkəb sözlər: *Gözmuncuğu, gözaltı, acgöz, gözucu, göz-qaş, qaş-göz, gözüaçıq, qaragöz*. Məqsəd bu sözlərin düzgün yazılışını öyrətməkdir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Alınan mürəkkəb sözlər: *Kağız-kuğuz, əyri-üyrü, yalan-palan, qab-qacaq, artıq-urtuq*.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Düzgün cavab: *Dəvə-dabanı – isim + isim; ürayitəməz – isim + sifət; suiti – isim + isim; qırxayaq – say + isim; toz-torpaq – isim + isim; üçbucaq – say + isim*.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər, sadəcə, mürəkkəb sözləri tərkib hissələrinə ayırmaqla tapşırığı yerinə yetirə bilirlər.

Şagirdlərin qazandıqları bilik və bacarıqları daha da möhkəmləndirmək məqsədilə onlara sözlərdən ibarət seçmə imla yazdırmaq olar.

Seçmə imla

Moruq, qaragilə, çaytikani, qarağat, bənövşə, ev-əşik, hasar, mal-qara, tövlə, meşə, meşəbəyi, əlüzyuyan, kosmos, ipəkqurdu.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər dəftərdə iki sütun ayırırlar. Müəllim sözləri oxuyur. Şagirdlər müəllimin oxuduğu sözlərin sadə və ya mürəkkəb olduğunu müəyyən edərək uyğun sütunda yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir.	Tap. A, B (dərslik)
Mürəkkəb sözün tərkibinə daxil olan sözləri mənasına görə fərqləndirir.	Tap. C (dərslik)
Yaxın və ya əksmənalı sözlərdən mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. D (dərslik)
Şəkildə gördüyü təsvirləri ifadə edən sözlərdən mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. A (iş dəftəri)
Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. B (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözlərin yaranmasında iştirak edən nitq hissələrini fərqləndirir.	Tap. C (iş dəftəri)

1-ci dərs. İki ana (I hissə)

- Dərslik: səh. 86–87
- İş dəftəri: səh. 58

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5).
- Konkret və mücərrəd ismləri fərqləndirir (st. 4.1.3).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** müxtəlif meşə yangınlarına həsr olunmuş illüstrasiyalar.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Yangın haqqında söhbət
2	Danışma	Meşə yangınlarının baş vermə səbəbləri haqqında müzakirə
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“İki ana” mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması və mətndəki əsas epizodun müəyyən edilməsi
5	Dil qaydaları	Konkret və mücərrəd ismlərin fərqləndirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sinfə müraciət edir: *Aşağı siniflərdə keçdiyimiz yangından bəhs edən mətni xatırlayın. Sizcə, evdə hansı səbəbdən yangın baş verə bilər?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Sual ətrafında söhbət aparılır. Şagirdlər mülahizələrini söyləyirlər. Səbəblər müxtəlif ola bilər: ehtiyatsızlıq üzündən, ildırım çaxmasından, qalanmış ocaq tam söndürülmədiyinə görə və s. İkinci sualı cavablandırarkən şagirdlər öz fikirlərini “insan tələfatı baş

verərsə və ya digər canlılar yangın nəticəsində məhv olarsa” fikri ilə əsaslandırırırlar.

Oxu

2.2.1 “İki ana” (I hissə) mətni üzrə iş. Növbəli

oxu. Şagirdlər mətni növbə ilə müvafiq səs tonu seçərək oxuyurlar. Bu oxu üsulundan istifadə etməyin səbəbi şagirdlərin emosiyalarını düzgün ifadə etmək bacarığını inkişaf etdirməkdir. Müəllim şagirdlərin oxu zamanı bir-birini izləməsini yoxlamaq məqsədilə hər abzasın sonunda oxunu dayandırır və suallar verir:

1-ci abzas:

- *Hadisə ilin hansı fəslində baş vermişdi?*
- *Niyə meşəyə yağış yağmırdı?*

2-ci abzas:

- *Koala harada və necə yaşayırdı?*
- *Koalanın xoşbəxt olmasının səbəbi nə idi?*

3-cü abzas:

- *Əhvalat nə zaman baş verdi?*
- *Meşənin işıqlanmasının səbəbi nə idi?*

4-cü və 5-ci abzaslar:

- *Koala ağacdan enəndə nə gördü?*
- *Kenqurunun təsvir edin.*

6-cı abzas:

- *Kenquru koala haqqında nə düşündü?*
- *Heyvanların meşədən qaçması epizodunu danışın.*

Söz ehtiyatı

2.1.1 Oxu zamanı şagirdlər tanış olmayan

sözləri qeyd edirlər, sonra onların mənasını kontekstə əsaslanaraq izah edirlər. Sonda müəllim həmin sözlərin dəqiq izahını verir. Yeni sözlərin mənimsədilməsi prosesi iş dəftərində davam etdirilir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). (1-ci sinif (st. 2.1.3)).

Tapşırığın şərtinə əsasən yeni sözlər yaxınmənalı qarşılıqları ilə uyğunlaşdırılır:

- 1 – b (əhvalat – hadisə), 2 – c (amansızlıq – qəddarlıq), 3 – ç (vahiməli – qorxunc), 4 – a (sıçrayış – hoppanma).

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər faktoloji

suallara cavab verməklə mətni diqqətlə oxudularını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslik). Tapşırığı yerinə

yertirməklə şagirdlər epizodları bir-birindən fərqləndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: 2-ci abzasdakı epizodda yanğının vahiməli təsviri verilib.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlərə izah edilir ki, müxtəlif mənbələrə istinad etməklə müəyyən fikri təsdiqləmək mümkündür.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıq iki sualdan ibarətdir.

1-ci sualı cavablandırmaq üçün Venn diaqramı və ya cədvəl üsulundan istifadə etmək olar.

Koalaya aid olan cəhətlər	Kenquruya aid olan cəhətlər	Hər ikisinə aid cəhətlər
Kiçik heyvandır, tənbəldir, sürətlə qaça bilmir.	Hündürboyludur, iri sıçrayışla qaçır, cəldir, bədənində yanlıq izləri var.	Avstraliya meşələrində yaşayırlar, kisəli heyvandırlar, hər ikisi anadır.

2-ci sualı cavablandırarkən şagirdlər kenqurunun müsbət obraz kimi dəyərləndirəcəklər. Çünki kenquru koalanın onun köməyinə ehtiyacı olduğunu başa düşür. O, sürətlə qaçsa da, arxaya dönüb koalanı gözləyir.

Müəllimin nəzərinə! Mətnin 2-ci hissəsinin oxusundan sonra bu sual ətrafında debat qurmaq olar. Çünki bəzi şagirdlər kenqurunun qınaya bilərlər. Fikirlərini söyləmək və əsaslandırmaq şagirdlərin fikir yürütmə bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.5 Tapşırıq B (iş dəftəri). Verilən fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu mətnə istinad etməklə əsaslandırmaq tələb olunur. **Şimşəyin əvvəlcə işığı görünür, sonra səsi eşidilir fikri öz təsdiqini bu cümlələrdə tapır: Qafılətən meşə sūd kimi ağ işığa qarq oldu. Bu, şimşəyin işığı idi. Bunun ardınca möhkəm şaqqıltı ilə göy guruldadı.**

Kenquru koalaya nisbətən daha sürətlə qaçır fikri belə ifadə olunub: Kenquru iri sıçrayışlarla qaçır, sonra arxaya dönüb koalanı gözləyirdi.

Bu tapşırıq şagirdlərin məntiqi təfəkkürünü, diqqətli oxusunu inkişaf etdirir.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). *Meşə, koala, ağac, yarpaq, alov* isimləri konkret, *təhlükə, ehtiyac, kömək* isimləri mücərrəddir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Sözlərin yaxınmənalı qarşılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətnədəki əsas epizodu müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Mətnədəki hadisələrə görə obrazlar haqqında fikir yürüdür. Mətnədəki obrazların davranışlarına münasibət bildirir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnə istinad etməklə verilmiş fikirləri əsaslandırır.	Tap. B (iş dəftəri)
Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir.	Tap. C (iş dəftəri)

2-ci dər. İki ana (II hissə)

- Dərslük: səh. 88–89
- İş dəftəri: səh. 59

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətnədəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnədəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6)
- Şəkilçiləri söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir (st. 4.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“İki ana” mətninin sual-cavab vasitəsilə xatırlanması
2	Oxu	“İki ana” mətninin davamının oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Obrazlar haqqında fikir yürüdülməsi; hekayə xəritəsinin tərtib edilməsi
4	Dil qaydaları	Şəkilçilərin söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər hadisələrin davamını təxmin edirlər.

Oxu

2.2.1 “İki ana” (II hissə) mətni üzrə iş. Növbəli oxu. Mətn şagirdlər tərəfindən növbə ilə düzgün intonasiya ilə oxunur.

Müəllimin nəzərinə! Bədii mətnin emosionallığını artırmaq, şagirdlərin düzgün səs tonu seçərək mətni uyğun intonasiya ilə oxumaları üçün oxu prosesi müəllimin köməyi ilə həyata keçirilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Suallar təxminən belə cavablandırıla bilər:

1. İnsanlar meşə heyvanlarını yangından xilas etmək üçün gəlmişdilər.

2. Kenquru insanları görəndə anladı ki, onlar koalanı xilas edəcəklər. Buna görə də öz balasının həyatını qurtarmaq üçün qaçaraq meşədən çıxdı.

3. Kenquru yangın zolağını keçə bildi.

4. Vertolyot su səpərək yangın zolağında dəhliz açdı, insanlar koalanı meşədən çıxardılar.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər hekayə xəritəsində zaman, məkan, obrazlar və s. göstərməli, hadisələri yarımbaşlıqlara bölməlidirlər.

Zaman – 2019-cu ilin oktyabr ayı

Məkan – Avstraliya meşələri

Əsas obrazlar – koala və kenquru

Digər obrazlar – insanlar

Koala necə yaşayırdı?

Meşədə yangın necə baş verdi?

Koala və kenquru nə etdilər?

İnsanlar gələndən sonra hadisələr necə dəyişdi?

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər obrazların hansı situasiyada necə davranacaqları, nə deyəcəkləri ilə bağlı fikirlər yürüdürlər.

Nə üçün kenquru koalaya günahkar nəzərlə baxdı?

Kenquru gördü ki, insanlar onları xilas etməyə gəlirlər, ona görə də balasını qurtarmaq üçün qaçmaq qərarına gəldi. Amma yenə də vicdan əzabı çəkdi. Düşündü ki, mən sürətlə qaça bilirəm, amma koala qaça bilmir, mən də onu burda qoyub gedirəm. Kenquru danışa bilsəydi, koalaya deyərdi ki, qorxma, insanlar səni və balanı xilas edəcəklər. Əgər belə olmasaydı, mən səni burda qoyub getməzdim. Amma indi əminəm ki, həyatı-

nıza təhlükə yoxdur. Məni bağışla, mən də anayam, balanı xilas etməliyəm.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətndən nümunələr gətirməklə obrazların yaşadığı hissələr barədə fikirləri əsaslandırirlər.

Ana məhəbbəti: *Koala və kenquru balalarını xilas etmək üçün özlərini yangının içinə atırlar. Koala otların arasından yazıq-yazıq kenquruya baxırdı. Kenquru isə günahkar nəzərlə koalaya, sonra isə balasına baxdı. O, var gücünü toplayıb alovun üstündən tullandı.*

Qorxu: *Adətən, koala və kenquru insanlardan qaçirlar. Amma indi yangının qorxusundan insanlara yaxın olmaqdan çəkinmədilər. Ana koalanın qorxdığını sanki balası hiss edirdi: Nə olub, anacan. Sən niyə qorxursan?*

Mərhəmət: *Kenqurunun koalaya rəhmi gəlir. O özü sürətlə qaçıb canını da, balasını da qurtara bilirdi. Amma mərhəmət hissi onu saxlayırdı.*

2.2.6 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər koala və kenqurunun sonrakı taleyi ilə bağlı fikir yürüdürlər. Adətən, şagirdlərin təxmini mətnin sonrakı hissəsi ilə müqayisə edilir. Bu tapşırıqda qədər mətn bitdiyinə görə şagirdlər mətni istədikləri kimi bitirmək fürsəti qazanırlar.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Məqsəd sözün kökü, leksik və qrammatik şəkildələri təkrar etməklə qazanılmış bilikləri möhkəmlətməkdir. Məsələn:

Sözün kökü	Şəkilçi yeni söz yaradır.	Şəkilçi sözlər arasında əlaqə yaradır.
ətir	ətirli	
çiçək		çiçəklər

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir.	Tap. A, D (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)

Mətndəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. Ç (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. C (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın keçirdiyi hissələrlə bağlı fikirləri əsaslandırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Şəkilçiləri söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dər. Təxəyyül və fakt

- Dərslük: səh. 89–90
- İş dəftəri: səh. 60

Təlim məqsədləri

- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Mətnə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir (st. 2.2.3).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5)
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İndiyə qədər oxuduqları informativ mətnlərin xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	Verilən fikirlərin fakt və ya təxəyyül olmasının müəyyən edilməsi və faktların həqiqətə uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi; qrafik informasiyanın rəqib cümlələr şəklində oxunması
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sifə sualla müraciət edir:

– *İndiyə qədər oxuduğunuz mətnləri xatırlayın.*

Onlardan hansı informativ mətndir? Sizcə, niyə?

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər fikirlərini belə əsaslandırma bilirlər: “Koala və kenquru bədii mətnə insan kimi düşünə və danışa bilir. Amma informativ mətnə bu, mümkün deyil”.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim fakt və təxəyyülün fərqi nümunələrlə izah edir. Faktın həqiqət olması, təxəyyülün isə insanın öz istəyinə uyğun beyin məhsulu olmasını sadə yolla izah edir. Bu nümunələrin tanış mətnlərdən olması daha məqsədəuyğundur. Məsələn: “Xilaskar” mətnində Kür çayının tez-tez daşması faktıdır, çünki bu, həqiqətdən də, belədir. Gilas xalanın mehriban olması, Rizvanın seldən qorxmaması isə yazıçının təxəyyülüdür.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda 1-ci, 2-ci, 4-cü, 5-ci, 7-ci cümlələr fakt, 3-cü və 6-cı cümlələr isə təxəyyülü ifadə edib.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər “Meşə yangınları” və “Kenquru” başlıqlı məlumat vərəqlərindən öyrəndikləri informasiyaları cümlələr şəklində ifadə edirlər:

I “Meşə yangınları” məlumat vərəqi:

1. Avstraliyanın cənub-şərqində meşə yangınları baş verib.
2. Meşə yangınları 2019-cu ilin sentyabr ayında başlayıb. Dekabr ayında söndürülüb.
3. Meşə yangınlarının səbəbi quraqlıq və il-dırımlar olub.
4. Yangın nəticəsində 2500-dən artıq bina yarıb, 27 insan həyatını itirib, milyonlarla heyvan tələf olub.
5. Avstraliya meşələrində koala və kenquru yaşayır. Yangınlar nəticəsində bu heyvanlar nəslə kəsilmək təhlükəsi ilə üzləşiblər.
6. Meşə yangınları zamanı insanlar minlərlə koalaları xilas ediblər.

“Kenquru” məlumat vərəqindəki şərti işarələr (simvollar) əvvəlki bölmələrdən şagirdlərə tanışdır. Müəllim bir daha bu işarələri izah etsə, şagirdlərə məlumat vərəqini oxumaq və cümlələr şəklində yazmaq asan olar. Simvolların izahı:

1. Nə qədər yaşaması;
2. Həyat tərzi (tək və ya sürü şəklində yaşaması);
3. Boyu;
4. Çəkisi;
5. Nə ilə qidalanması.

II “Kenquru” məlumat vərəqi:

1. Kenquru Avstraliyada yaşayır.
2. Kenquru kisəli heyvandır.
3. 12 metr uzununa, 3 metr hündürlüyə tullanır.
4. 23 ilə qədər yaşayır.
5. Sürü şəklində yaşayır.

6. 1,4 metrə yaxın boyu var.

7. 90 kiloqram çəkisi var.

8. Otyeyən heyvandır.

Əldə edilən məlumatlar “İki ana” mətni ilə müqayisə olunur.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda təqdim olunan nümunəyə əsaslanmaqla digər məlumatların həqiqiliyini yoxlamaq olar:

1. “Meşə yangınları” məlumat vərəqində olan faktlar (Avstraliyada quraqlıq, meşə yangınları, 2019-cu ildə baş verən dəhşətli meşə yangını, insanların heyvanları yangından xilas etməsi) “İki ana” mətnində də var. Deməli, “İki ana” mətnində təsvir olunan hadisələr həqiqətə uyğundur.

2. “İki ana” mətnində kenqurunun Avstraliya meşələrində yaşaması, balasını kisəsində gəzdirməsi, 12 metr uzununa, 3 metr hündürlüyə tullanması faktları var. “Kenquru” məlumat vərəqində də bu faktlar var. Deməli, “İki ana” mətnində təsvir olunanlar həqiqətə uyğundur.

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Aşağıdakı məlumatlar “İki ana” mətnində yoxdur:

“Meşə yangınları” məlumat vərəqi: 2500-dən artıq binanın yanması, 27 nəfərin həlak olması, milyonlarla heyvanın tələf olması, kenquruların insanlar yaşayan kəndlərə gəlməsi və s.

“Kenquru” haqqında məlumat vərəqi: Kenqurunun sürü şəklində yaşaması, 23 ilə qədər yaşaması, hündürlüyünün 1,4 metr, çəkisinin 90 kiloqrama qədər olması, otyeyən heyvan olması və s.

Tapşırıq A, B (iş dəftəri). Verilən cədvəllərdə “İki ana” mətni ilə “Meşə yangınları” məlumat vərəqindəki informasiyalar uyğunlaşdırılmalıdır.

A tapşırığındakı boş xanalarda məlumatlar bu ardıcılıqla yazılmalıdır:

1. Bu əhvalat 2019-cu ilin oktyabr ayında baş vermişdi.

2. İnsanlar heyvanları xilas etmək üçün allərindən gələnə etdilər.

3. Artıq neçə ay idi ki, bu ərazilərdə dəhşətli quraqlıq davam edirdi.

B tapşırığındakı boş xanalarda məlumatlar bu ardıcılıqla yazılmalıdır:

1. Kenquru 12 metr uzununa, 3 metr hündürlüyə tullanır.

2. Koala meşədə bir kenquru gördü.

3. Ana kenquru balasını kisəsində bəsləyir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnlə bağlı fikirlərin fakt və ya təxəyyül olduğunu müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Qrafik informasiyanı oxumaqla məlumatları anladığını nümayiş etdirir.	Tap. C (dərslük)
Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. C (dərslük), A, B (iş dəftəri)
Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. D (dərslük)

4-cü dərs. Mürəkkəb sözlərin yazılışı

- Dərslük: səh. 91
- İş dəftəri: səh. 61

Təlim məqsədləri

- Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Mürəkkəb sözləri tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsindən çıxış edərək düzgün yazır (st. 4.1.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İndiyə qədər oxuduqları informativ mətnlərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsinin müəyyən edilməsi; mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasında məna əlaqəsindən çıxış edərək onun düzgün yazılışının müəyyən edilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə şagirdlərə tanış olan üç mürəkkəb söz yazır:

Yangınsöndürən, kitab-dəftər, gecə-gündüz.

Şagirdlərin diqqəti əvvəl bu sözlərin yazılışına, sonra tərkibindəki sözlərin mənasına yönəldilir.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Mətndəki mürəkkəb sözlər aşağıdakı kimi qruplaşdırılmalıdır.

1) yaxınmənalı sözlərin birləşməsində yaranan mürəkkəb sözlər: *çığır-bağır, qollu-budaqlı*.

2) əksmənalı sözlərin birləşməsində yaranan mürəkkəb sözlər: *ora-bura, sağa-sola*.

3) müxtəlifmənalı sözlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözlər: *ikiayaqlı, yanğınsöndürən, axşamtərəfi*.

Bundan sonra müəllim mürəkkəb sözlərin "Bunları bilməliyik" rubrikasında verilən yazılış qaydalarını izah edir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər yanaşı işlənən sözlərdən mürəkkəb sözlər düzəldirlər: *gül-çiçək, doğru-dürüst, tozsoran, günəbaxan, açıq-aydın, dost-tanış, addımbaşı, dağ-dərə, göyqurşağı, gecə-gündüz, səhər-axşam, meşəbəyi, kəlikotu, ev-eşik, eniş-yoxuş*.

4.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər səhv yazılmış mürəkkəb sözləri müəyyən etməli, sonra isə nümunəyə uyğun cədvəli təmamlamalıdırlar. Məsələn:

Yazılıb	Yazılmalıdır	Əsaslandırma
səsküy	səs-küy	səs və küy yaxınmənalı sözlərdir.
azçox	az-çox	az və çox əksmənalı sözlərdir.

4.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın şərtinə görə yaxınmənalı və əksmənalı isimlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözlər qruplaşdırılır.

Yaxınmənalı isimlərin birləşməsindən yarananlar: *adət-ənənə, kağız-qələm, qab-qasıq, meyvə-tərəvəz*.

Əksmənalı isimlərin birləşməsindən yarananlar: *baş-ayaq, yer-göy, gecə-gündüz, dərə-təpə*.

Bu tapşırıqda mürəkkəb sözlər düzgün yazıldığı üçün şagirdlərdən yalnız onların tərkibinə daxil olan sözlərin mənasını müəyyənləşdirmək tələb olunur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq iki mərhələdən ibarətdir. Şagirdlər həm mürəkkəb sözlərin tərkibindəki sözləri mənalara görə fərqləndirməli, həm də onları orfoqrafik qaydalara uyğun yazmalıdırlar.

Yaxınmənalı sözlərdən yarananlar: *dost-tanış, bağ-bostan, qohum-qardaş, dadlı-tamlı*.

Əksmənalı sözlərdən yarananlar: *gediş-gəliş, sual-cavab, pis-yaxşı, əvvəl-axır*.

Müxtəlifmənalı sözlərdən yarananlar: *yerfındığı, meşəbəyi, ipəkqurdu, dağkeçisi*.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mürəkkəb sözün tərkibinə daxil olan sözləri mənasına görə fərqləndirir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Yaxın və ya əksmənalı sözlərin birləşməsindən mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. B (dərslük)
Müxtəlifmənalı sözlərin birləşməsindən mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. B (dərslük)
Müxtəlifmənalı sözlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözləri orfoqrafik normalara uyğun yazır.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Yaxın və ya əksmənalı sözlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözləri orfoqrafik normalarına uyğun yazır.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

1-ci dər. “Neft Daşlarında” (I hissə)

- Dərslük: səh. 92–93
- İş dəftəri: səh. 62

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisənin səbəbini və nəticəsini müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Məqsəddən asılı olaraq sual cümlələri qurur (st. 4.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Dənizdə şəhər” şeirindən bir parçanın oxusu
2	Danışma	“Neft Daşları” haqqında söhbət
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Neft Daşlarında” mətninin oxusu; “söz boğçası” üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş
5	Dil qaydaları	Sual cümlələrinin qurulması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim aşağıdakı şeir parçasını oxuyur:

Dənizdə şəhər

Bir gün evdə atamdan
Soruşdum ki, söylə bir,
Sizin suda eviniz,
İdarəniz necədir?

Atam güldü, söylədi:
– Getsən əgər ora sən,
Neçə canlı əfsanə,
Neçə nağıl görərsən.

Göy suların qoynunda
Balaca bir şəhər var.
Orda yaşaya bilər
Ancaq qoçaq adamlar.

Oğlum, heç bir şəhərə
Bənzəməyir bu şəhər.
Onun ayaqlarıdır
Uzun, dəmir dirəklər...

Emin Mahmudov

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). “Sizcə, şeirdə hansı şəhər haqqında danışılır? Neft Daşları haqqında nə bilirsiniz? sualları ilə şagirdlər 1-ci sinifdə “Möcüzələr adası” mətnindən öyrəndiklərini xatırlayıb danışirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 Səssiz oxu. Şagirdlər səssiz oxu prosesinə cəlb edirlər. Müəllim tapşırır ki, oxu zamanı tanış olmayan sözləri qeyd etsinlər. Mətnin birinci hissəsi şagirdlər tərəfindən səssiz oxunur.

Oxudan sonra həm şagirdlərin seçdikləri tanış olmayan sözlər, həm də söz boğçasındakı sözlər müzakirə olunur. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər yeni sözlərin mənasını izah edirlər. Yeni sözlərin mənimsədilməsi ilə bağlı fəaliyyət həm dərslükdə, həm də iş dəftərində aparılır.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər verilən izahlara uyğun olan sözləri müəyyən etməklə yeni sözləri mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – diktör; 2 – təlatüm; 3 – estakada.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər yeni sözləri cümlələrdə nöqtələrin yerinə yazmaqla mənalarını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – kəskinləşirdi; 2 – buruğun; 3 – nasazlığı.

2.2.1 Rollu oxu. Şagirdlər mətnin 1-ci hissəsinin məzmunu və söz ehtiyatı ilə tanış olduqdan sonra rollu oxu üsulu tətbiq edilir. Mətdə üç obrazın nitqi verilmişdir: diktör, usta və neftçi. Şagirdlər müəllifin və obrazların nitqini səsləndirən zaman uyğun səs tonundan, jest və mimiikalardan istifadə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Rollu oxu zamanı şagirdlər bir-birinin oxusunu müşahidə edib müvafiq meyarlar əsasında qiymətləndirə bilirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Kollektiv iş. Bu tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər oxuyub-qavrama bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər sualları sərbəst şəkildə cavablandıraraq ustanın adı haqqında mətn-də heç bir məlumatın olmadığını müəyyənləyirlər.

Doğru cavab: 2-ci sual.

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər əvvəlcə mətn-dəki problem və problemin həlli yollarını analiz etməklə mətnin bitməməsi haqqında fikir yürüdə bilirlər.

Sonra isə Arif və Səmədin son aqibəti barədə mətn-də məlumatın olmamasını müəyyənləşdirirlər.

Sonda şagirdlər mətni təxəyyüllərinə uyğun davam etdirməlidirlər. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına yönəlmişdir.

2.2.4 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş hadisələrin səbəbini və nəticəsini müəyyən edib cədvəli təxminən bu şəkildə tamamlamalıdırlar:

Səbəb	Hadisə	Nəticə
Arif və Səməd buruğa qalxanda fırtına başladı.	Usta narahat oldu.	Usta və neftçilər onlara kömək etmək üçün buruğa sarı yollandılar.
Neftçilərin həyatı təhlükədə idi.	Xilasedicilər köməyə gəldilər.	Neftçilər qayığa minərək xilas oldular.

Dil qaydaları

4.1.4 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş sual əvəzliliklərindən istifadə etməklə sual cümlələri qururlar:

Neftçilər çətinliklə qayığa mindilər.

1. Kim qayığa mindi?
2. Neftçilər qayığa necə mindilər?
3. Neftçilər nəyə mindilər?
4. Neftçilər nə etdilər?

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətn-dəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	Tap. A (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Obrazların davranış və düşüncələrini analiz edərək mətnin davamını təxmin edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisənin səbəbini və nəticəsini müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)
Nəqli cümlələrdən sual cümlələri düzəldir.	Tap. Ç (iş dəftəri)

2-ci dər. "Neft Daşlarında" (II hissə)

- Dərslük: 94–95
- İş dəftəri: səh. 63

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Verilmiş izaha (əlamətlərə və ümumi mənaya) görə sözü müəyyən edir (st. 2.1.4).
- Çoxmənalı sözün və ya omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir (st. 2.1.2).
- Bədii mətn-dəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətn-dəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

- **Köməkçi vasitələr (təchizat):** izahlı lüğət.
- **Dərsin qısa planı**

1	Mövzuya yönəltmə	Sual-cavab
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Neft Daşlarında" mətninin II hissəsinin oxusu; tanış olmayan sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim ötən dərstdə şagirdlərin “Neft Daşlarında” mətninin davamı ilə bağlı söylədikləri fikirləri xatırladır.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Mətnin birinci hissəsi üzrə tətbiq olunan oxu üsulu (səssiz oxu və rollu oxu) təkrarlanır. Oxu prosesi bitdikdən sonra şagirdlər oxuduqlarını öz təxminləri ilə müqayisə edirlər. Təxminləri mətnin məzmunu ilə üst-üstə düşən şagirdlər seçilir.

2.1.4 Müəllim şagirdlərin diqqətini “söz boğçası”na yönəldir. Şagirdlərdən bu sözlərin təxmini izahını soruşur. Sonra isə yeni sözləri şagirdlərə izah edir.

qasırğa – şiddətli, iti külək; tufan, boran;

sinoptik – havanın necə olacağını qabaqcadan xəbər verən mütəxəssis;

proqnoz – hər hansı prosesin, hadisənin və s.-nin nəticəsi haqqında əvvəlcədən söylənilən fikir.

Şagirdlər sözlərin mənasını dəqiq aydınlaşdırdıqdan sonra onları müxtəlif cümlələrdə işlədirlər. Bununla da onlar yeni sözlərin mənasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıq şagirdlərin qazandıqları biliklərin tətbiq edilməsinə və möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Şagirdlər öyrəndikləri yeni sözləri onlara aid izahlara uyğunlaşdırmalıdır.

1 – *sinoptik*; 2 – *proqnoz*; 3 – *qasırğa*.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin həm oxuyub-qavrama, həm də söz ehtiyatını inkişaf etdirir.

Doğru cavab: 1. Güclü fırtına, 25–28 metr

2. Şiddətli fırtına, 11

3. 32 metrədən çox, 12 bal

4. 8, 17–20 metr

2.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirmək üçün şagirdlər izahları diqqətlə oxuyub mətndə işlənən “bal” sözünün uyğun izahını müəyyənləşdirirlər: **Təbiət hadisələrinin (küləyin, zəlzələnin və s.-nin) gücünün ölçü vahidi.** Sonra isə şagirdlər “bal” sözünə aid bütün şərhləri izahlı lüğətin köməyi ilə dəqiqləşdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Mətdəki obraz və hadisələrə aid faktoloji sualları cavablandırmaqla şagirdlər oxuduqları mətnin məzmununu qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Elşadın atasına olan sevgisi mətnin əsas hissəsində iki epizodda və sonluq hissədə öz əksini tapıb. Bu epizodlar aşağıdakılardır:

1. Elşadın kompüterdə “fırtına” sözünü axtarırsa verməsi (Elşad atasına görə çox narahatlıq keçirir. Həyəcanla *fırtına* sözünün mənasını öyrənir.);

2. Elşadın anası ilə söhbəti (Elşad atasından danışanda səsi titrəyir, onu ağlamaq tutur, amma atasının sözlərini xatırlayıb özünü ələ alır.);

3. Elşadın atasını qarşılamağa hazırlaşması (Elşad eşidir ki, atası gəlir, ürəyi qürurla döyünür.).

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətn boyunca obrazların davranış və düşüncələrini analiz etmək yolu ilə tapşırıqda onlar haqqında verilmiş fikirləri əsaslandırmalıdırlar.

Doğru cavab:

1. *Arif fədakardır – O, başqalarının həyatını xilas etmək üçün öz həyatını təhlükəyə atır.*

2. *Ana qayğıkeşdir – O özü narahat olsa da, nənəni və Elşadı sakitləşdirməyə çalışır.*

3. *Elşad həssasdır – Televizordan eşitdiyi məlumat onu çox həyəcanlandırdı. Tez fırtına haqqında ətraflı məlumat əldə etməyə başladı.*

4. *Usta məsuliyyətlidir – O, fırtınadan öncə buruğu təmir etdirmək tapşırığı verir. Fırtına zamanı özü də buruğa qalxmaq istəyir.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətdəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	Tap. A (dərslük)
Verilmiş izahın aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Omonimlərin kontekstə görə mənasını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. Ç, D (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dər. “Neft Daşlarında” mətni üzrə iş

- Dərslük: səh. 96
- İş dəftəri: səh. 64

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Şahid olduğu və ya iştirak etdiyi hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır (st. 3.1.1).
- Tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur (st. 1.2.1)
- Hər hansı hadisəni ssenari və ya dialoq şəklində yazılı təqdim edir (st. 3.1.1).
- Söz, söz birləşməsi və cümləni bir-birindən fərqləndirir (st. 4.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Neft Daşlarında” mətninin xatırlanması
2	Danışma	Mətnədəki epizodla bağlı müzakirə
3	Yazı	Xəbərin hazırlanması
4	Danışma	Müsahibənin təşkili
5	Dil qaydaları	Söz birləşmələrinin müəyyənləşdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər sualı cavablandırarkən Elşadın atasına olan sevgisindən danışirlər, bununla da ötən dərstdə öyrəndiklərini xatırlayırlar.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırığı debat təşkil etməklə yerinə yetirmək olar. Müəllim lövhədə debat üçün iki fikir yazır:

1. *Elşadın anasının həqiqəti nəyədən gizlətməsi düzgün idi.*

2. *Elşadın anasının həqiqəti nəyədən gizlətməsi düzgün deyildi.*

Müəllim hər iki fikrin qarşısında həmin fikirlə razılaşan şagirdlərin adlarını yazır. Sonra şagirdlər nə üçün həmin fikirlə razılaşdıqlarını söyləməklə fikirlərini əsaslandırirlar.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər hər bir şəkildə təsvir olunmuş peşə sahibi haqqında (*geyimi, ləvazimatları, gördüyü işlər* və s.) danışirlar.

Yönəldici suallar: *Yanğınsöndürənin geyimi necə olur? O nə üçün xüsusi geyim geyir? Sizcə, o, işində hansı təhlükə ilə üzləşə bilər? Bəs polislər özləri təhlükə ilə rastlaşa bilərlərmi? Üçüncü şəkildə hansı peşə sahibi təsvir olunmuşdur? Gəmi kapitanı nə işlə məşğuldur? Bəs gəmi kapitanı iş vaxtı hansı təhlükələrlə üzləşə bilər? və s.*

Yazı

3.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıq şagirdlərin xəbər məzmunlu mətn yazmaq bacarığını formalaşdırır. Artıq şagirdlər əvvəlki dərslərdən bu tipli mətn nümunəsi ilə tanışdirlar. Şagirdlərin yazacaqları mətn təxminən belə ola bilər:

Fırtına günorta baş verdi. Külək dənizin dalgalarını çox hündürə qaldırırdı. Bütün estakada suyun içində idi. Neftçilər qorunmaq üçün otaqlara girirdilər. İki nəfər neftçi isə bu vaxt buruqda idi. Onlar nasazlığı aradan qaldırmağa çalışırdılar. Fırtına vaxtı buruqda olmaq çox təhlükəli idi. Onları xilas etmək lazım idi. Neftçilər bir-birinin qolundan yapışıb onların köməyinə getdilər. Elə bu vaxt xilasedici qayıq da gəldi. Neftçilər çox çətinliklə buruqdan enib qayığa mindilər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Şagirdlər qruplara ayrılırlar. Müəllim şagirdlərin müsahibə ilə bağlı biliklərini xatırladır. Qrup üzvləri müsahibə üçün suallar hazırlamağa başlayırlar.

Hər bir qrup müsahibəni təqdim etmək üçün jurnalist və müsahibini seçir. Jurnalist və müsahib bir dəfə məşq edirlər. Bu zaman digər qrup üzvləri sual-cavab vaxtı öz irad və təkliflərini verməklə yoldaşlarını təqdimata hazırladırlar.

Şagirdlərin təqdimatlarının məzmunu təxminən belə ola bilər:

1. Neftçi Ariflə müsahibə:

– *Salam. Necəsiniz?*

– *Çox sağ olun, şükür, indi yaxşıyam.*

– *Siz buruğa qalxanda fırtına başlamışdı?*

– *Xeyr, amma başlayacağını bildirdim. Yaxşı ki biz işimizi qurtaranda fırtına başladı. Çətinliklə aşağı enə bildik. Külək o qədər güclü idi ki, az qala bizi yerə atacaqdı.*

– *Bəs qorxmadınız?*

– *Artıq öyrəşmişik. Bu bizim işimizdir. Amma arada Səməd bürədi, güclə dəmirlərdən tutub dayandı. Onda çox qorxdum.*

– Çox şadiq ki, hər şey yaxşı qurtardı. Biz sizin kimi fədakar neftçilərimizlə fəxr edirik. Müsahibəyə görə təşəkkür edirik.

2. Usta ilə müsahibə:

– Salam. Necəsiniz, usta?

– Çox sağ olun, indi yaxşıyam.

– Dənizdə fırtına olacağını bilirdiniz?

– Bəli. Biz hər gün sinoptiklərin məlumatını izləyirik. Amma buruqdakı nasazlıq qəflətən baş verdi.

– Buruq təmir edilməsəydi, nə baş verərdi?

– Qırılıb yerə düşə bilərdi, neftçilər xəsarət ala bilərdilər... Yaxşı ki vaxtında qarşısını ala bildik.

– Təşəkkür edirik!

3. Elşadla müsahibə:

– Dənizdə fırtına olacağından xəbərin var idi?

– Yox, bilmirdim. Bu barədə televiziyadan xəbər aldım.

– Eşidəndə ki atan böyük bir fəlakətin qarşısını alıb, hansı hissləri keçirdin?

– Mən həmişə atamla fəxr etmişəm. İndi də atamla qürur duyurdum.

– Böyüyəndə neftçi olmaq istəyərsənmi?

– Bəli. Bu mənim arzumdur.

– Müsahibəyə görə təşəkkür edirik.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yazılı formada dialoq qurmaq bacarığını möhkəmləndirir.

Dialoqun məzmunu təxminən belə ola bilər:

– Salam, ata. Nə yaxşı ki gəldin!

– Necəsən? Hələ yatmamısan?

– Yox, səni gözləyirdim. De görüm, fırtına olacağını bilə-bilə niyə buruğun başına qalxmışdın?

– Düşündük ki, fırtına başlayana qədər işimizi bitirərik. Əslində, elə bitirdik də, amma yerə düşməyə gecikdik.

– Səndən çox narahat qaldıq. Gərək xəbər verəydin.

– Elşad, axı sən bilirsən ki, mən neftçiyəm. Belə havada evə zəng edə bilmirəm.

– Bilirəm, mənim qəhrəman atam!

Dil qaydaları

4.1.4 Tapşırıq B (iş dəftəri). Söz birləşməsi üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır.

Doğru cavab: 1) hündür dalğalar; 2) güclü yağış; 3) dəniz kənarı; 4) qızmar Günəş; 5) küçənin işıqları.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Şahid olduğu və ya iştirak etdiyi hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır.	Tap. Ç (dərslük)
Tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur.	Tap. D (dərslük)
Mətndəki epizoda uyğun dialoq qurub yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Cümləni təşkil edən söz və söz birləşmələrini müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

4-cü dərs. Mürəkkəb sözlərin yazılışı

- Dərslük: səh. 97
- İş dəftəri: səh. 65

Təlim məqsədləri

- Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Mürəkkəb sözləri tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsindən çıxış edərək düzgün yazır (st. 4.1.2).
- Söz, söz birləşməsi və cümləni bir-birindən fərqləndirir (st. 4.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mürəkkəb sözlərin oxşar və fərqli xüsusiyyətləri haqda müzakirə
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözlərin yazılışı
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə “hava”, “bir”, “su” sözlərini yazır və deyir:

– Hansı sözü iki dəfə təkrarlasaq, yeni söz yarada bilərik?

Cavab: bir – bir-bir.

Müəllim “bir” və “bir-bir” sözlərini cümlədə işlədib sözlər arasındakı məna fərqi izah edir.

4.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdə yerinə yetirilir:

1. Əvvəlcə şagirdlər həmin sözlərin oxşar xüsusiyyətlərini, yəni eyni sözün təkrarından yaranmasını müəyyən edirlər.

2. İkinci mərhələdə şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, təkrarlanan sözlərin arasına *a, ba, bə, ha* hissəcikləri əlavə olunursa, bu yolla yaranan mürəkkəb sözlər bitişik yazılır.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər rubrikada verilmiş mürəkkəb sözlərin yazılış qaydasını oxuyur və nümunələrlə tanış olurlar.

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Kollektiv iş. Məqsəd şagirdlərə mürəkkəb sözlərin yazılışı ilə bağlı qaydanı mənimsətməkdir.

Müəllim tapşırıqdakı cədvəli lövhədə çəkir. Şagirdlər müzakirə yolu ilə bitişik və defislə yazılan mürəkkəb sözləri cədvəldə qruplaşdırırlar.

Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqları yerinə yetirməklə şagirdlər eyni sözün təkrarından yaranan mürəkkəb sözlərin yazılış qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavablar: Tapşırıq C (dərslük) – *ilbəlil, yaza-yaza, ildən-ilə, rəngbərəng, vurhavur.*

Tapşırıq A (iş dəftəri) – *gülə-gülə, sözbəsöz, təkbətək, ağır-ağır, qovhaqov, iç-içə.*

Tapşırıq Ç (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər hərəkət bildirən sözlərdən mürəkkəb sözlər düzəldib iş vərəqlərində düzgün şəkildə yazırlar. Sonra isə həmin sözləri cümlələrdə işlədirlər.

Tapşırıq D (dərslük), B (iş dəftəri). Hər iki tapşırıq şagirdlərin mürəkkəb sözlərin yazılış qaydalarını üzrə biliklərini möhkəmləndirmək məqsədi daşıyır.

4.1.4 Tapşırıq C (iş dəftəri). Müəllim əvvəlcə tapşırıqda verilmiş nümunəni şagirdlərə izah edir. Yaxşı olar ki, müəllim həmin sözlərin mənasını şagirdlərə izah etsin. Bu zaman mürəkkəb sözün daxilindəki sözlərlə söz birləşmələri arasında mənə əlaqəsinin olmamasını aydınlaşdırırlar. Sonra şagirdlər nümunə əsasında söz birləşməsi düzəldib cümlədə işlədirlər. Nəticədə şagirdlər empirik olaraq mürəkkəb sözün söz birləşməsindən fərqi qavrayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Eyni sözün təkrarından yaranan mürəkkəb sözləri düzgün yazır.	Tap. B, C, Ç, D (dərslük), A, B (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözləri və söz birləşmələrini fərqləndirir.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil 4 SUNAMI

1-ci dər. “Okeanın qəzəbi”

- Dərslük: səh. 98–99
- İş dəftəri: səh. 66

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Sunamiyə aid təsvirlər.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Su ilə bağlı təbii fəlakətlərin xatırlanması
2	Danışma	Sunami və daşqın barədə söhbət
3	Oxu	“Okeanın qəzəbi” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sifə müraciət edir:

– *Hansı təbii fəlakətlər su ilə bağlıdır?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərə bölmənin əvvəlində sunami haqqında olan tapmacanı xatırladır:

– *Tapmacada sunami haqqında hansı məlumatları öyrəndiniz? Sunaminin daşqınla oxşar və fərqli cəhətləri haqqında nə demək olar?*

Müəllim lövhədə Venn diaqramı və ya cədvəl çəkir, şagirdlər sunami və daşqını müqayisə edirlər.

Sunamiyə aid xüsusiyyətlər	Daşqına aid xüsusiyyətlər	Hər ikisinə aid orta xüsusiyyətlər
Okean və dənizdə baş verir.	Çaylarda yaranır.	Su ilə bağlı təbii fəlakətdir.
Zəlzələ nəticəsində yaranır.	Dağlardan əriyən qarın çaya tökülməsi nəticəsində baş verir.	İnsan itkisinə səbəb ola bilər.

Oxu

2.2.1 “Okeanın qəzəbi” mətni. Şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Müəllim hər abzasın oxusundan sonra şagirdlərə yönəldici suallar verir. Bu üsulla müəllim mətnin diqqətlə və müvafiq səs tonu ilə oxunmasına nəzarət edir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 “Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (şığırmaq, şahid, qamarlamaq, fəsad) təxmini mənasını soruşur. Sonra özü sözlərin dəqiq mənasını lüğətdən oxuyaraq açıqlayır:

şığırmaq – sürətlə enərək hədəfə hücum etmək;
şahid – hadisəni, əhvalatı öz gözü ilə görən adam;

qamarlamaq – əlləri ilə bir şeydən bərk-bərk yapışmaq;

fəsad – ağır, qorxulu nəticə.

Şagirdlər sözləri cümlələrdə işlədirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya. Sözlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən etməklə cümləni müvafiq sözlə tamamlayır (st. 2.1.2).

Tapşırıq şagirdlərin söz boğçasındakı sözləri necə mənimsədiklərini yoxlamağa imkan verir.

Şagirdlər verilmiş cümlələri oxuyur, uyğun sözləri söz boğçasından seçib nöqtələrin yerinə yazırlar: 1 – şığırmaq; 2 – qamarlamaq; 3 – şahid; 4 – fəsad.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin məzmunu ilə bağlı doğru və yanlış fikirləri seçməklə oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Doğru cavablar: 1, 4. Yanlış cavablar: 2, 3

2.2.4 Tapşırıq C (iş dəftəri). Sillogizm xarakterli tapşırıq şagirdlərin məntiqi təfəkkürünü inkişaf etdirir. Tapşırıq yeni tipli olduğu üçün şagirdlər bir qədər çətinlik çəkə bilərlər. Bu zaman müəllimin köməyi vacibdir.

Doğru cavab: Nəticə: Yaponiyada 7 baldan yuxarı zəlzələ olub.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdən ibarətdir:

I mərhələ: Şagirdlər mətnin tərkib hissələrini müəyyən edirlər:

Giriş hissə – 1-ci və 2-ci abzaslar;

Əsas hissə – 3-cü, 4-cü və 5-ci abzaslar;

Sonluq – 6-cı abzas.

II mərhələ: Hissələri yarımbaşlıqlarla adlandırirlar.

Giriş hissə – Sunaminin yaranması;

Əsas hissə – Alyaska və Yaponiyada baş vermiş sunami;

Sonluq – İnsanın təbii fəlakət qarşısında aciz qalması.

Tapşırıqın məqsədi şagirdlərin mətnin tərkib hissələri haqqında biliklərinin möhkəmləndirilməsi, eləcə də mətnin hissələrini yarımbaşlıqlarla ifadə etmək bacarığının inkişaf etdirilməsidir.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər yarımbaşlıqları sual cümlələri şəklində ifadə edə bilərlər: *Sunami necə yaranır? Dünyada ən dəhşətli sunamilər harada baş verir? İnsan təbii fəlakətin qarşısını ala bilərmi?*

Yazı

3.1.1 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər mətndən sunaminin qorxunc fəlakət olduğunu təsdiq edən cümlələri seçib yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Cümləni müvafiq sözlə təmamlayır.	Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır.	Tap. C (dərslük)
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumatı müəyyənləşdirir.	Tap. C (iş dəftəri)
Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir.	Tap. Ç (iş dəftəri)

2-ci dər. Qrafik təsvirin mətnə çevrilməsi

- Dərslük: səh. 99
- İş dəftəri: səh. 67

Təlim məqsədləri

- Qrafik informasiyanı yazıda rabitəli cümlələr şəklində təqdim edir (st. 3.1.3).
- Məlumatları qrafik informasiya (məlumat və-rəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir (st. 3.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Zəlzələ və sunamiyə aid tapmacaların xatırladılması
2	Yazı	Qrafik informasiyanın rabitəli cümlələr şəklində yazılması; dinlənən və oxunulan mətnin qrafik informasiyaya çevrilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Bu dərsdə sunami, zəlzələ və vulkan təbii fəlakətləri mövzularından istifadə etməklə şagirdlərin dinləmə, danışma, oxuyub-qavrama və yazı

üzrə bacarıqları inkişaf etdirilir. Ona görə də müəllim sunami, zəlzələ və vulkan təsvirlərini şagirdlərə göstərir və soruşur:

– *Şakillərdə hansı təbii fəlakətlər əks olunmuşdur?*

Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Artıq şagirdlər əvvəlki dərslərdən (məlumat və-rəqi əsasında) bu tapşırıq modeli ilə tanışdırlar. Şagirdlər cədvəldəki hər bir informasiyanı cümləyə çevirib yazmalıdırlar. Tapşırığın əvvəlcə şifahi olaraq kollektiv yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Şagirdlər təxminən belə yaza bilərlər:

1. *1976-cı ildə Filippində sunami baş verdi. Dalğaların hündürlüyü 14 metrə qədər idi. Sunami nəticəsində 11 min insan həyatını itirdi.*

2. *Yaponiyada 2011-ci ildə sunami baş verdi. Dalğaların hündürlüyü 10 metrədən çox idi. Fəlakət nəticəsində 14 min insan həlak oldu.*

3. *1960-cı ildə Çilidə baş verən sunamidə dalğaların hündürlüyü 25 metrə çatdı. 6000 insan bu sunaminin qurbanı oldu.*

Diferensial təlim

Nitqini düzgün qurmağı və onu yazıya çevirməyi bacaran şagirdlərə qrafik informasiyanı informativ mətnin strukturuna uyğun (giriş, əsas və sonluq hissədən ibarət) şəkildə yazmağı tapşırmaq olar.

3.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Dinləmə ilə inteqrasiya. Bu tapşırıq şagirdlərdə dinlədikləri mətni qrafik informasiyaya çevirmək bacarığı formalaşdırır. Tapşırığın kollektiv və ya qruplarla iş formasında yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Qruplarla iş. Müəllim şagirdləri qruplara ayırır və qruplara tapşırıqdakı cədvəli iş vərəqində çəkməyi tapşırır.

Müəllim mətni səsləndirməzdən öncə lövhədə suallar yazır və deyir ki, mətni dinlədikcə bu suallara cavab olan məlumatları qeyd edin.

– *Harada baş verib?*

– *Nə vaxt baş verib?*

– *Neçə bal gücündə olub?*

– *İnsan itkisi nə qədər olub?*

Dinləmə mətni

Tarixboyu ölkəmizdə müxtəlif dağıdıcı zəlzələlər olub.

Güclü zəlzələlərdən biri 1139-cu ildə Gəncədə baş verib. 9 ballıq zəlzələ nəticəsində Kəpəz dağı uçaraq Ağsu çayının qarşısını kəsib və səkkiz göl yaranıb. Onların içərisində ən məşhurları Göygöl

və Maralgöldür. Gəncə zəlzələsi zamanı 300 minə yaxın insan həlak olub.

Ölkəmizdə ən çox zəlzələ baş verən bölgə Şamaxıdır. Ən dəhşətli Şamaxı zəlzələlərindən biri 1902-ci ildə baş verib. 9 ballıq gücü olan zəlzələ zamanı qədim Şamaxı şəhəri, demək olar ki, tamamilə dağılıb. 2000-ə qədər insan həyatını itirib.

2000-ci ildə Bakı şəhərində baş verən zəlzələ də sakinlərin yaddaşında dəhşətli fəlakət kimi qalıb. Zəlzələnin gücü 6 baldan çox olub. Çoxlu binalar ziyan çəkib. 30 nəfər həyatını itirib.

Dinləmə mətni bitdikdən sonra qruplar götürüdükləri qeydlər əsasında cədvəlin boş xanalarını doldururlar. Sonra müəllim mətni yenidən səsləndirir. Qruplar cədvələ yazdıqları məlumatları yoxlayırlar. Sonda qruplar cədvəl əsasında dinlədikləri mətni nəql edirlər.

Zəlzələnin olduğu şəhər	Zaman	Zəlzələnin gücü	İnsan itkisi
Gəncə	1139-cu il	9 bal	300 minə yaxın
Şamaxı	1902-ci il	9 bal	2000
Bakı	2000-ci il	6 baldan yuxarı	30

Tapşırıq A (iş dəftəri). İntegrasiya. Bu tapşırıq şagirdlərdə oxuduqları mətni qrafik informasiyaya çevirmək bacarığı formalaşdırır. Şagirdlər müstəqil şəkildə cədvəli aşağıdakı kimi tamamlayırlar.

Vulkanın adı	Vulkanın yeri	Vulkanın hündürlüyü	Əlavə məlumatlar
Böyük İşıqlı	Azərbaycan – Laçın rayonu	3552 metr	Sönmüş vulkandır. Yamacında qoruq var.
Hekla	İslandiya	1481 metr	20 dəfə püskürüb, sonuncusu 2000-ci ildə olub.
Vezuvi	İtaliya	1280 metr	Pompey şəhərini yox edib.
Kalbuko	Çili	2003 metr	6000 insan vulkan səbəbindən yaşadığı yeri tərk edib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Məlumatları qrafik informasiya (cədvəl) şəklində təqdim edir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Qrafik informasiyanı rəbətli cümlələr şəklində təqdim edir.	Tap. B (dərslük)

fəsil 5 “Daşqın”

1-ci dər. “Daşqının təəccübü”

- Dərslük: səh. 100
- İş dəftəri: səh. 68

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.2).
- Hər hansı hadisəni ssenari şəklində yazılı təqdim edir (st. 3.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şagirdlərin adlarının müzakirəsi
2	Oxu	“Daşqının təəccübü” şeirinin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Yazı	Ssenarinin yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərlə “Evdə dərsə hazırlaşarkən sizə daha çox kim kömək edir?” sualı ətrafında müzakirə aparılır.

Oxu

2.2.1 “Daşqının təəccübü” şeiri. Müəllim şagirdlərə şeiri ifadəli, uyğun intonasiya ilə oxuya bilmələri üçün müvafiq təlimat verir. Şagirdlər

şeyri əvvəlcə səssiz oxuyurlar. Sonra hər bir şagird şeyrin dörd misrasını obrazların hiss və duyğularına uyğun intonasiya ilə ifadəli şəkildə oxuyur. Bu üsulla onlar şeyri ifadəli oxumaqla yanaşı, həm şeyrin əsas vahidi olan misraları fərqləndirirlər, həm də oxu növbələrini gözlədikləri üçün həmin hissəni izləyirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin şeyri nə dərəcədə diqqətli oxuduqlarını yoxlamaq məqsədi daşıyır.

Doğru cavab: 1) fəlakət; 2) vulkan, uçqun, zəlzələ, sunami, tornado, daşqın; 3) birinci. Son sualın cavabı bu misralarda öz əksini tapıb:

Məni ilk nənə edən

Şirin nəvə payımsan.

Müəllim şeyrin mövzusunı şagirdlərin həyatı ilə əlaqələndirmək üçün sual verir:

– *Kim öz adının mənasını bilir?*

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə öz adlarının mənasını izah etməyə çalışırlar.

Söz ehtiyatı

2.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Müəllimin köməyi ilə şagirdlər şeyrdə işlənən “ipə-sapa yatmamaq” ifadəsinin mənasını izah edirlər:

İpə-sapa yatmamaq – nizam-intizama əməl etməmək, nəsihətə qulaq asmamaq, yola gəlməmək; söz eşitməmək.

Şagirdlər bu ifadənin dəcə, sözə baxmayan uşaqlar haqqında işlədilməsini söyləyə bilirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq oxuyub-qavramanı möhkəmləndirir. Şagirdlər şeyrin verilmiş misralarını necə anladıklarını öz sözləri ilə izah edirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcənin köməyi ilə atalar sözlərini tamamlayır və söz ehtiyatlarını möhkəmləndirirlər.

Doğru cavab: 1. Qar; 2. Sel; 3. Yağış, dolu.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Dərslinin birinci bölməsində şagirdlərin ssenari haqqında əldə etdikləri biliklər (dərslük, səh. 24.) xatırladılır. Tapşırıq bir neçə mərhələdə yerinə yetirilir:

1. Şagirdlər əvvəlcə şeyrin məzmununu nəql edirlər. Bu üsul ssenari yazmaq işini bir qədər asanlaşdırır.

2. Ssenaridə olan struktur elementləri (məkan, rolların adları, onların nitqi, hərəkəti) kollektiv

şəkildə müzakirə olunur. Məsələn, müəllim sual verir:

– *Nənə ilə Daşqının olduğu məkanı necə təsvir edərsiniz? Sizcə, nənə ilə Daşqın söhbət zamanı hansı hisslər keçirə bilirlər? (Təəccüblə, mehribanlıqla, sevinclə, qürurla sözlərinin lövhədə yazılması tövsiyə olunur.)*

3. Şagirdlər cütlərlə və ya qruplarla iş formasında ssenari yazmağa başlayırlar. Yaxşı olar ki, müəllim ssenarinin strukturuna aid nümunə versin.

Ssenari təxminən bu şəkildə olacaq:

Evdə

Daşqın evdə masa arxasında oturub. Qarşısında – masanın üzərində çoxlu kitab-dəftər var. Nənə isə divanda oturub kitab oxuyur.

Daşqın (nənəyə müraciətlə): *Nənə, fəlakət nədir? Mənə bu sözün mənasını izah et.*

Nənə (mehribanlıqla gülümsəyərək): *Gəl, yaxın otur. Həyatda elə şeylər var ki, insanın onlara gücü çatmır. Uçqun, vulkan, zəlzələnin qarşısını insan ala bilməz. Çünki bunlar təbii fəlakətlərdir. Sunami su ilə, tornado küləklə fəlakət yaradır. Daşqın daşı da yuyub-aparır.*

Daşqın (təəccüblə): *Nənə, özün deyirsən ki, daşqın təbii fəlakətdir. Bəs mənim adımla niyə Daşqın qoymusan?*

Nənə (sevinclə): *Sən mənim günəşimsən, ayımsan! Sən olmasan, mən nənə olmazdım. Sən dünyaya gələndə mənim sevincim yerə-göyə sığmadı, aşdı-daşdı. Sevincim aşıb-daşdığına görə də sənənin adını Daşqın qoydum. Görürsən, bu ad sənə necə yaraşır?!*

(Sonra nənə Daşqını qucaqlayıb bağına basır.)

Daha sonra cütlər və ya qruplar təqdimat edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər növbəti sərbəst dərstdə ssenari əsasında tamaşa göstərə bilirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şeyri oxuyarkən müəllifin hiss və həyəcanını intonasiya və səs tonu ilə ifadə edir.	“Daşqının təəccübü” şeyri

Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslük)
Mətndəki epizoda uyğun ssenari qurub yazır.	Tap. Ç (dərslük)

2-ci dərs. "Adilin şeiri"

- Dərslük: səh. 101
- İş dəftəri: səh. 69

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmlə sadə bədii mətn yazır (st.3.1.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Keçirilən şeirlərin xatırlanması
2	Danışma	Şeir yazmaq haqqında söhbət
3	Oxu	"Adilin şeiri" mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Yazı	Şeirin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim soruşur:

– *İndiyə qədər keçdiyimiz hansı şeirləri xatırlayırsınız? Sizcə, bu şeirlərin yadda qalmasının səbəbi nə ola bilər?*

Oxu

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər "Gicitkən" şeirini səssiz oxuyurlar. Sonra isə tapşırıqdakı sualları cavablandırırlar:

Qafiyələnən sözlər: *tala-taladı, daladı, gicitkən, incidirsən.*

"Yadda saxla" rubrikası. Şagirdlərin qafiyə haqqında bilikləri xatırladılır, "ritm" haqqında məlumat verilir. Bunların şeiri digər mətnlərdən fərqləndirən xüsusiyyətlər (qafiyə, ritm) olduğu diqqətə çatdırılır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər şeir yazmağın çətinliyi haqqında müzakirə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Ola bilər ki, sinifdə şeir yaza bilən şagird var. Müəllim həmin şagirdi şeirini yoldaşlarına təqdim etməsi üçün həvəsləndirməlidir.

Oxu

"Adilin şeiri" mətni. Şagirdlər mətni səssiz oxuyurlar. Sonra müəllim lövhədə "Bizim balaca Gülər, İdman edir səhər-səhər" və "Bizim balaca Gülər, Hər gün göstərir hünər" misralarını yazır və aydın intonasiya ilə elə oxuyur ki, şagirdlər "İdman edir səhər-səhər" misrasında ritmin pozulduğunu duysunlar. Belə olan halda şagirdlər şeirdə ritmin vacib şərt olduğunu daha dəqiq anlayacaqlar.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər şeirin misralarındakı hecaları sayıb ritmin pozulmasını müəyyənləşdirirlər:

Bi-zim ba-la-ca Gü-lər (7 heca)

İd-man e-dir sə-hər-sə-hər (8 heca)

Misraların birində 7, digərində 8 heca olduğu üçün ritm pozulub. Amma "Hər gün göstərir hünər" misrasında 7 heca var. Ona görə də bu misranı Adil əlavə edəndə ritm pozulmur.

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin şeirin əlamətlərini anlamasına, onlarda şeir yazmaq həvəsi və bacarığının formalaşmasına yönəlib. Aşağıda tapşırıqların düzgün cavabları verilmişdir.

Natamam verilmiş şeirləri şagirdlər aşağıdakı kimi tamamlamalıdırlar:

*Taqqataq yağır **dolu***

*Kəsir ciğiri, **yolu.***

Bu necə möcüzədir?

*Özü daş, canı **sulu.***

*Nədir belə **ulayan,***

*Qorxulu səslər **yayan?***

Çaqqaldır, ya *canavar*,
Kimdir bundan *xəbərdar*?

Bu ulayan *küləkdir*,
Təbii *fəlakətdir*.
Onun adı *tufandır*,
Uçurub-*dağıdandır*.

Budaqlarda *gəzən quş*
Özünə yuva *qurmuş*.
Ağzında yem *gətirib*
Balaların *doyurmuş*.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirilir.

Qruplar ilkin olaraq mövzu seçimi edirlər. Daha sonra ilk misra fikirləşib tapırlar. Hər kəs növbəti misra üçün qafiyə təklif edir və təklif olunan qafiyələrdən istifadə edib yeni misralar yaradırlar.

Sonda qrupların təqdimatı dinlənilir. Şeir qafiyəsi və ritmi müzakirə olunur.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıq modeli yeni olduğu üçün əksər şagirdlər çətinlik çəkə bilərlər. Müəllim hər qrupa nümunə üçün bir misra təqdim edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Şeirdə ritmin yaranmasında misralardakı heca sayının rolunu izah edir.	Tap. C (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)
Şeir yazarkən nəzm əsərlərinə xas əsas poetik xüsusiyyətləri (qafiyə, ritm) nəzərə alır.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dərslük. Şəxs adlarının yaranması

- Dərslük: səh. 102
- İş dəftəri: səh. 70

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Həm ümumi, həm də xüsusi isim kimi işləyə bilən sözləri müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Şəxs adları kimi işlənən sözlərin aid olduğu nitq hissəsini müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Daşqının təəccübü” şeirinin xatırlanması
2	Danışma	Şəxs adlarının yaranması haqqında söhbət
3	Dil qaydaları	Şəxs adlarının yaranması və düzgün yazılışı
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər nənin nəvəsini Daşqın adlandırmasının səbəbini şeirdən nümunələr gətirməklə izah edirlər və müəyyənləşdirirlər ki, *daşqın* əvvəlcə ümumi isim kimi yaranmışdır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər şəxs adlarının necə yaranması ilə bağlı fikirlərini bildirirlər.

Dil qaydaları

“**Bunları bilməliyik**” rubrikası. Rubrikada xüsusi isimlərin (əsasən, şəxs adlarının) bəzən ümumi isimlərdən, bəzən isə sifətlərdən yarandığı diqqətə çatdırılır.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər xüsusi isim kimi işləyə bilən ümumi isimləri seçirlər: *dəniz, damla, cəsarət, səfər, nərgiz*.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Xüsusi isim kimi işləyə bilən sifətlər bunlardır: *mehriban, şirin, kamil, qəribə, ülvi, nadir, qorxmaz, göyçək, zərif*.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər xatırladıqları adamların adlarının hansının ümumi isimdən yaranmasını müəyyənləşdirirlər.

Tapşırıq E (dərslük). **Kollektiv iş.** Şagirdlər şəxs adlarının necə yaranmasını müəyyən etməklə

qruplaşdırırlar.

Konkret isimdən yarananlar: *Yasəmən, Pərvanə, Reyhan, Nazir, Şahin, Zümrüd*.

Mücərrəd isimdən yarananlar: *Nicat, Vüqar, Arzu, Xəyal, İlah, İradə*.

Əlamət bildirən sifətdən yarananlar: *Qara, Güllü*.

Keyfiyyət bildirən sifətdən yarananlar: *Mətin, Coşğun, Vurğun, Bəxtiyar, Mahir*.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər *Sevda, Xəyal, Uğur* sözlərinin altından xətt çəkməlidirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər sifətlərdən yaranan şəxs adlarını (*Şirin, Mətin, Zərif, Sadiq, Gözəl*) seçib onları cümlədə işlədirlər.

4.1.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirməklə ümumi və xüsusi ismləri fərqləndirmək və düzgün yazmaq bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A, B (dərslük)
Həm ümumi, həm də xüsusi isim kimi işlənən bilən sözləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Şəxs adları kimi işlənən sözlərin aid olduğu nitq hissəsini müəyyən edir.	Tap. Ç, E (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Xüsusi ismləri düzgün yazır.	Tap. C (iş dəftəri)

4-cü dərs. Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 103
- İş dəftəri: səh. 71

Təlim məqsədləri

- Mətnə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir (st. 2.2.3).
- Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir (st. 4.1.1).
- Mürəkkəb sözləri tərkib hissələri arasındakı mənə əlaqəsindən çıxış edərək düzgün yazır (st. 4.1.2).
- Xüsusi ismlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmə üzrə sual-cavab
2	Oxuyub-qavrama	Fakt və ya təxəyyülün müəyyən edilməsi
3	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözlərin düzgün yazılışı
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər bölmədəki mətnlərlə bağlı təəssüratlarını bölüşürlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlərə məlumdur ki, fakt həqiqət, təxəyyül isə uydurma, dəqiq olmayan fikirdir. Bu bilikləri xatırlayan şagirdlər 1-ci, 3-cü, 4-cü, 7-ci cümlələrin fakt, 2-ci, 5-ci, 6-cı cümlələrin isə təxəyyül olmasını müəyyənləşdirirlər.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər növbə ilə tapşırıqda verilmiş mürəkkəb sözlərin hansı nitq hissələrinin birləşməsindən yarandığını müəyyənləşdirirlər.

- isim + isim: *qəndqabı, tozağacı*, yerfındığı.
- isim + sifət: *dilişirin, diliuzun, əliayrı, gözüşli*.
- sifət + isim: *qaragöz, enlikürək, hazırcavab*.
- sifət + sifət: *yastı-yastı, dadsız-duzsuz, səslüküylü*.

4.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər cümlələrin tərkibindəki səhv yazılan mürəkkəb sözləri müəy-

yən etməli və onları orfoqrafik normaya uyğun köçürməlidirlər.

Doğru cavab: 1. bağayarpağı; 2. sətirbəsətir, öz-özünə; 3. mer-meyvə, üst-baş; 4. əyri-üyrü, üz-göz; 5. adbaad; 6. dost-tanış, üzuağ, gecə-gündüz.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin mürəkkəb sözləri fərqləndirmək bacarığı yoxlanılır. Cümlələrə bu sözlər əlavə edilmişdir: 1) *günorta*; 2) *kəlikotu*; 3) *gülərüz*; 4) *hazırcavab*.

4.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mürəkkəb sözləri orfoqrafik qaydaya uyğun yazırlar: *inyə-sap, iynəyarpaqlı; tozсорan, toz-torpaq*.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda verilmiş sözlərə onların əksmənalı qarşılığını artıraraq mürəkkəb sözlər düzəltmək və onları orfoqrafik qaydaya uyğun yazmaq lazımdır.

Doğru cavab: Eniş-yoxuş, ordan-burdan, əvvəl-axır, aşağı-yuxarı, sağ-sol.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələri uyğun mürəkkəb sözlərlə tamamlamaqla oxuyub-qavrama, söz ehtiyatı, həmçinin orfoqrafik bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Sözlər bu ardıcılıqla yazılır: 1) *kəlikotu*; 2) *qohum-əqrəba*; 3) *ayaqqabı*; 4) *tozсорan*; 5) *toz-torpaq*.

4.1.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Hər bir cümlədə həm ümumi, həm də xüsusi isim kimi işlənə bilən sözlər var. Şagirdlər cümlədə şəxs adlarını fərqləndirməli və onların ilk hərfini böyük yazaraq cümlələri köçürməlidirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Fakt və təxəyyülü fərqləndirir.	Tap. A (dərslük)
Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözün düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), B, C, Ç (iş dəftəri)
Xüsusi isimləri düzgün yazır.	Tap. Ç (dərslük)

Mövzu	İxtiralar	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> • Qeydlər əsasında danışıma • Dinləmə bacarığı
	Söz ehtiyatı	<ul style="list-style-type: none"> • Verilmiş izah, əlamətə uyğun sözün müəyyən olunması • <u>Yeni sözlər</u>: göz işlədikcə, bir göz qırpımında, zəka, mühəndis, işgüzar, diribaş, gözə dəymək, qasırga, sənişin, bəzəlmək, siferblat, gil, yosun, mexanizm, təkmilləşdirmək, köndələn, təkan vermək, texnika, bədbəxt, məhrum olmaq, qabiliyyət, qabarıq, şrift, emalatxana, itki, istehsal, dəst
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> • Bədii və elmi mətnlərdən qeydlər götürmək
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> • Mövzu üzrə təlimatə uyğun hekayə yazma • Mətdən qeydlər yazmaq • Yaddaş xəritəsi tərtib etmə
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> • Söz sonunda “k”, “q” samitlərinin düzgün yazılışı • “l” samiti ilə başlanan -lar², -l⁴, -l^q şəkilçilərinin düzgün yazılışı • Say, sayların yazılışı
	Filoloji anlayışlar	<ul style="list-style-type: none"> • Hekayə yazma, qeydgötürmə, yaddaş xəritəsi tərtib etmə, dinləmə bacarığı
Kompetensiyalar		<ul style="list-style-type: none"> • Müxtəlif ixtiralarla tanışlıq, dünyagörüşün inkişafı, yeni ideyaların dəstəklənməsi, yaradıcılığın inkişafı

Bu bölmədə müxtəlif ixtiralarla bağlı mövzulardan bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Əsas məqsəd şagirdlərin maraq dairəsində olan mövzulardan istifadə etməklə onların dinləmə, danışıma, oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək, mövzu ilə bağlı söz ehtiyatını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii və informativ mətnləri fərqləndirmək;
- Mətnlərdən açar sözləri seçmək;
- Sayları müəyyən etmək, -ıncı⁴ şəkilçisinin rəqəmlərlə yazılışını müəyyən etmək;
- Təxəyyülünə uyğun mətn yazmaq.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Qeydləri qruplaşdırmaq və yaddaş xəritəsi tərtib etmək.

Diferensial təlim

Bölmədəki dinləmə mətnlərindən qeydgötürmə zamanı uşaqlar üçün çətinlik yarana bilər. Bu bacarıq aşılarkən şagirdlərin fəaliyyətinə diferensial yanaşma tövsiyə edilir. Bu məqamlarla bağlı tövsiyələr dərslərin şərhlərində verilmişdir.

Bu bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: *Məlumat vərəqləri, araşdırma materialları, “Sirlidada”, “Robinzon Kruzo” kitabı.*

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

• Dərslük: səh. 6–7 • İş dəftəri: səh. 3

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir (st.3.1.2).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Köməkçi vasitələr: köhnə, uzaqdan idarə ediləməyən, pultsuz televizor şəkli.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəkil üzrə danışma
2	Danışma	Şəkillərdə verilmiş əşyaların yaranma səbəbləri haqqında müzakirə; ixtira etmək istədiyi əşya haqqında danışma və fikirlərini əsaslandırma
3	Yazı	Fikirlərini yazıda ifadə etmə; məlumat vərəqini tamamlama
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim yönəldici suallarla diqqəti bölmənin adına yönəldir: *“İxtira” sözünü necə izah edərdiniz?*

Müəllimin nəzərinə! Müəllim kömək üçün şagirdlərin yadına “kəşf” sözünü salır. Onlar artıq I sinifdən müxtəlif kəşflər haqqında məlumatlara sahibdirlər. Şagirdlərdən *ixtira* və *kəşf* sözlərini fərqləndirmək tələb edilmir. Əsas məqsəd şagirdlərin diqqətini *yeni bir şey yaratmaq, tapmaq* anlayışına yönəltməkdir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər əvvəlki siniflərdən öyrəndikləri müxtəlif ixtira və kəşfləri (od, ipək, Morze əlifbası) yada salırlar. Müəllim yönəldici suallarla şagirdləri danışma fəaliyyətinə cəlb edir:

- *Od nə üçün yaranmışdır?*
- *İpək necə kəşf edildi?*
- *Morze əlifbası hansı məqsədlə yaradıldı?*
- *Bu ixtira və kəşflərin həyatımızda hansı faydaları var?*

Diferensial təlim

Şagirdlərin səviyyəsindən asılı olaraq müəllim bu tapşırıq vasitəsilə *kəşf* və *ixtira* anlayışlarını sadə şəkildə izah edə bilər. Burada odun təbiətdə mövcud olduğunu, insanlar tərəfindən kəşf edildiyini, ipəyin və Morze əlifbasının isə insan tərəfindən yaradıldığını, ixtira olduğunu izah edə bilər.

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqda insanların gündəlik həyatda istifadə etdikləri məişət əşyaları təsvir edilmişdir. Şagirdlər bu əşyaların nə üçün yaranması və faydası haqqında danışırlar. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər gündəlik həyatda öyrəndikləri məlumatlar əsasında fikirlərini şərh edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Bu şəkillər arasında pult təsvir edilmişdir. Müasir uşaqlar pult və onun idarə etdiyi cihazı vahid qurğu kimi qəbul edirlər. Müəllim pult icad olunmamışdan əvvəl istifadə edilən televizor, kondisioner şəkilləri göstərir. Beləliklə, pultun nə üçün ixtira olunduğu haqda (rahatlıq üçün məsafədən idarə etmək) şagirdlərin müəyyən qənaətlərə gəlməsinə kömək edir.

Müzakirələr nəticəsində şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, hər bir ixtira insanın həyatını daha rahat və asan etmək, insan əməyini yüngülləşdirmək məqsədi güdür.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər dərslükdəki şəkillər üzrə danışarkən müxtəlif əşyaların ixtirası haqqında fikirlərini şərh etmişdilər. Bu tapşırıq vasitəsilə şifahi nitqdə ümumiləşdirdikləri fikirlərini fərdi şəkildə yazıda ifadə edirlər.

Tapşırıq şagirdlərin fikirlərini yazıda ifadə etmək, əsaslandırmaq bacarığını inkişaf etdirir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirmək üçün müəllim şagirdlərə müəyyən vaxt verir. Onlar hansı əşyaların ixtirası haqqında məlumat əldə etmək istədiklərini və bunun səbəbini izah edirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər ixtira etmək istədikləri əşya, onun faydası, həmin əşyanın ixtirası üçün lazım olan bilik və materiallar haqqında fikirlərini şifahi şəkildə ifadə edirlər. Tapşırıq şa-

girdlərin yaradıcı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir, onlarda özlərinə qarşı inam hissəsinin formalaşmasına, rastlaşdıqları problemi təhlil etməyə və həll yolu düşünməyə təşviq edir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Dərsləkdəki C tapşırığının davamı olaraq şagirdlər fikirlərini ümumiləşdirir və yazıda ifadə edirlər. Beləliklə, məlumat vərəqini tamamlamaqla yeni ideyanı təqdim etmək bacarığı formalaşdırılır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslək)
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və əsaslandırır.	Tap. B, C, Ç (dərslək)
Müəyyən mövzu ilə bağlı fikirlərini yazıda ifadə edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Verilmiş məlumatlara əsasən məlumat vərəqini tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)

fəsil

1 ZƏKA VƏ İXTİRA

1-ci dərsl. "Mister Smitin ixtirası" (1 hissə)

- Dərslək: səh. 8–9
- İş dəftəri: səh. 4

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii məndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Şəkli şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).

Köməkçi vasitələr: Jül Vernin "Sirli ada" kitabı.

Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Situasiya üzrə danışma
2	Danışma	Mövzu üzrə müzakirə
3	Söz ehtiyatı	"Söz boğçası" üzrə iş
4	Oxu	"Mister Smitin ixtirası" mətninin oxusu
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
6	Danışma	Şəkil üzrə danışma, fikrini əsaslandırma
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim yönəldici suallarla şagirdlərin diqqətini fəslin adına yönəldir:

- "Zəka" sözünü necə izah edərdiniz?
- İnsan zəkası ilə ixtira arasında nə əlaqə var?
- İnsanın yeni bir şey ixtira etməsi üçün ona hansı bilik və bacarıqlar gərəkdir?

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslək). Şagirdlər verilmiş situasiya ilə bağlı fikir bildirir və əsaslandırırlar. Bu tapşırıq şagirdlərin məndəki hadisələri daha yaxşı mənimsəməsinə və ixtiraların necə yaranması haqqında fikirlərinin formalaşmasına kömək edir.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 Mister Smitin ixtirası. Səslə oxu.

"Söz boğçası" rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir və şagirdlər sözlərin mənasını təxmin edirlər. Sonra isə müəllim sözləri lüğətə əsasən izah edir.

Mətnin oxusuna keçməzdən əvvəl şagirdlərin diqqəti illüstrasiyaya və mətnin adına yönəldilir: *Sizcə, məndəki obrazların başına hansı hadisələr gəlib? Onlar hansı problemlə üzləşiblər? Mətn niyə belə adlanır?* Sonra isə şagirdlər mətni səslə oxuyurlar.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər söz boğçasında öyrəndikləri sözləri verilmiş cümlələrdə yerinə yazırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslək). Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq

şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq modeli mətndəki bütün informasiya materialını bir daha nəzərdən keçirməyə, mətndə verilməyən məlumatlar haqqında da düşünməyə sövq edir. Tapşırıq oxuyub-qavrama üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcəni həll edərək oxuduqları mətnin hansı əsərdən götürülmüş parça olduğunu müəyyən edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərə həmin kitabı nümayiş etdirə bilər. Mətnin oxusu və kitabın nümayişi şagirdləri müəllimə həvəsləndirə bilər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlərin diqqəti mətndə Conatanın tonqal qalamaq təklifi ilə bağlı abzası yönəldilir. Onlar mövzu ilə bağlı fikirlərini bildirir və əsaslandırırırlar.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim II sinifdə keçdikləri “Ünsiyyət nədir” bölməsində “Qədim Oğuz eli” mətnini şagirdlərin yadına sala bilər. Orada insanların hansı məqsədlərlə tonqal qaladıqlarını xatırlada bilər.

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin dərslərin əvvəlində müzakirə etdikləri məlumatları mövzuya uyğun ümumiləşdirməyə kömək edir. Burada şagirdlər şəkillər vasitəsilə mətn qəhrəmanlarının rastlaşacağı problemlər və onların həlli yolları haqqında danışırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq əsərin baş qəhrəmanını digər obrazlardan fərqləndirmək bacarığını formalaşdırır. Müəllim şagirdlərin diqqətini obrazlar haqqında verilmiş məlumatlara yönəldir. Mətnin 3-cü abzasında mister Smitin xüsusiyyətləri və mətnin başlığı əsasında baş qəhrəmanın mister Smit olduğunu müəyyən edirlər.

Müəllim şagirdlərin nəzərinə çatdırır ki, bədii əsərdə ideyanın açılmasında baş qəhrəmanın rolu daha böyük olur. Buna görə də onun xarakteri və davranışlarına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Tapşırıq sonrakı dərslərdə hekayə yazmaq bacarığının formalaşmasına kömək edəcəkdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Verilmiş mövzu ətrafında fikirlərini şərh edir və əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni sürətli, səlis, aydın səsle oxuyur.	“Mister Smitin ixtirası” mətni
Cümləni tamamlamaq üçün kontekstə uyğun gələn sözü müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. C (dərslük)
Şekli şərh etməklə mövzu üzrə danışır.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnə istinad etməklə baş qəhrəmanı müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dərslük. “Mister Smitin ixtirası” (II hissə)

• Dərslük: səh. 10–11 • İş dəftəri: səh. 5

Təlim məqsədləri

- Oxuduğu mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səsle oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyalrı müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).

Dərslükün qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamını təxmin etmə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	Söz boğçası üzrə iş. “Mister Smitin ixtirası” (II hissə) mətninin oxunması; yeni sözlərin mənimsədilməsi

3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş; mətnlərin müqayisəsi
---	-----------------------	--

4 **Formativ qiymətləndirmə**

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər mister Smitin tapılması, tapılsa, problemləri necə həll edəcəyi haqqında fikirlərini bildirirlər. Müəllim şagirdlərin diqqətini illüstrasiyaya yönəldərək şagirdlərin hadisələri təxmin etməsinə kömək edə bilər. Şəkildə şagirdlər onun tonqal qaladığını görəcəklər. Müəllim sual verə bilər: *Sizcə, o bunu necə edəcək?*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Mister Smitin ixtirası” (II hissə).

Şagirdlər mətni səsli oxuyurlar.

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir və şagirdlər sözlərin mənasını təxmin edirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük).

Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri).

Tapşırıq oxuyub-qavrama üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər burada mətnin hər iki hissəsində verilən hadisələrin ardıcılığını müəyyən edib yazırlar.

Doğru cavab:

1. Hava balonu qəzaya uğradı.
2. Sərnişinlər adaya düşdülər.
3. Qəzadan sonra mühəndis yoxa çıxdı.
4. Dənizçi tonqal qalacağı təklif etdi.
5. Sərnişinlər mister Smiti tapdılar.
6. Dənizçi və dostları qida axtarmağa getdilər.
7. Mister Smit tonqal yandırdı.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük).

Müəllim şagirdlərin diqqətini yenidən mətnin illüstrasiyasına və mühəndisin ixtirası ilə bağlı məlumatlara yönəldir:

- Smit bu ixtirası üçün nələrdən istifadə etdi?
- O niyə saat şüşəsindən istifadə etdi?

Burada məqsəd şagirdlərin diqqətini böyüdücü şüşəyə cəlb etməkdir. Sonra tapşırıqda verilmiş əşyalardan hansının Smitin ixtirasını xatırladığı haqqında müzakirə aparılır.

Doğru cavab: Lupa.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri).

Tapşırıq şagirdlərin söz boğçasında öyrəndikləri sözlərin daha dərindən mənimsənilməsinə, obrazın xüsusiyyətlərinin təhlili bacarıqlarının formalaşmasına xidmət edir. Şagirdlər həm də kontekstdən çıxış edərək mister Smitin nümunəsində bir sıra mənəvi və əqli keyfiyyətləri yenidən təhlil edir və uyğunluğu müəyyən edirlər.

Doğru cavab: 1 – B, 2 – Ç, 3 – A, 4 – C.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük).

Səssiz oxu. Şagirdlər müəyyən vaxt ərzində verilmiş mətni oxuyurlar. Mətnə uyğun başlıqlar təklif edirlər. Sonra isə mister Smitin və Arximedinin ixtiraları müqayisə edilir. Hər iki ixtirada şüşədən istifadə edilməsi, istilik alınması kimi məqamlar qeyd olunur. Fərq isə ondadır ki, mister Smit lupanın ondan keçən şüanı bir nöqtəyə cəmləşdirmək xüsusiyyətindən istifadə etmişdi. Arximed isə güzgünün şüanı əks etdirmək, qaytarmaq xüsusiyyətini əsas götürmüşdür. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama, təhlil və analiz etmə bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. A (dərslük)
Mətni aydın, səlis oxuyur.	“Mister Smitin ixtirası” mətni (II hissə)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
İllüstrasiya və mətndəki məlumatlardan istifadə edərək fikrini əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Mətndəki obrazları xarakterizə edir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Tapşırıq D (dərslük): Layihə tapşırığı. Müəllim şagirdlərə kibritin ixtirası haqqında kitab və ya jurnallardan, ensiklopediya və ya internet resurslarından istifadə edərək məlumat toplamağı tapşırır.

3-cü dərs. Hekayənin yazılması

- Dərslik: səh. 12
- İş dəftəri: səh. 6

Təlim məqsədləri

- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st. 3.1.2).

Köməkçi vasitələr: araşdırma materialları, “Robinzon kruzo” əsəri haqqında məlumat.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bədii və informativ mətni fərqləndirmə
2	Oxuyub-qavrama	Təxəyyülə əsaslanaraq mətnə yeni epizod əlavə etmə; mətnin məzmunu ilə bağlı sualları cavablandırma
3	Yazı	Araşdırma materialları əsasında hekayə yazma; plan əsasında hekayə yazma
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: *Bədii və informativ mətnlər hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənirlər? Hansı hissələrdən ibarət olurlar?*

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər “Mister Smitin ixtirası” mətninin bədii, yoxsa informativ mətn olması haqqında fikir yürüdür və əsaslandırirlar.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər 2-ci sinifdə və 3-cü sinfin 1-ci yarımilində hər iki mətn tipi, onların məzmun və struktur xüsusiyyətləri haqqında məlumatlara yiyələniblər. Xatırlatmaq lazımdır ki, bədii mətnlərdə əsas hissə çox zaman qəhrəmanın rastlaşdığı problemlə başlanır. Informativ mətnlərdə də çox zaman hər hansı suala

cavab axtarılır və sualın yarandığı məqam girişdən əsas hissəyə keçidi təşkil edir. Burada mətn varlıq və hadisə haqqında məlumatlara görə hissələrə bölünür. Bu biliklərdən istifadə edərək şagirdlər oxuduqları mətnin bədii mətn olduğu qənaətinə gəlirlər.

2.2.4 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin epizod, mətnin məzmun və strukturu üzrə biliklərinin möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər mətndəki epizodları sadalayır, yarımbaşlıqlarla ifadə edirlər. Əsas epizodu, baş qəhrəmanın xarakterinin açıldığı epizodları qeyd edirlər. Mətni yazmaqda müəllimin məqsədi müəyyən olunur.

2.2.6 Tapşırıq C (dərslik). Mətnəki epizodlar sadalandıqdan sonra şagirdlər öz təxəyyüllərinə uyğun olaraq mətnə yeni epizod əlavə edirlər. Bunun üçün tapşırıqda şagirdlərə ipucu verilir.

Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər kibritin ixtirası haqqında araşdırma materialları və verilmiş təlimat əsasında hekayə qururlar. Əvvəlki siniflərdə şagirdlər şəkillər və verilmiş mövzu üzrə bədii mətn qurmaq bacarığına yiyələniblər. İndi isə onlara hekayə yazmaq bacarığı aşılanır.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Rubrikada şagirdlərə hekayə yazmaq üçün tövsiyələr verilmişdir. Müəllim rubrikada verilmiş məlumatları şərh edir. Şagirdlər araşdırma materialları, şəkillər və təlimat əsasında şifahi şəkildə hekayə qururlar.

Diferensial təlim

Şagirdlərin səviyyəsindən asılı olaraq müəllim fəaliyyəti qrup və ya fərdi təşkil edə bilər. Əgər şagirdlər tam mətn qurmaqda çətinlik çəkərlərsə, mətnin hər bir hissəsi yazıldıqca müzakirə edilə, tövsiyələr verilə bilər.

Şagirdlərin araşdırması üçün imkan olmayan siniflərdə müəllim aşağıdakı məlumatları təqdim edə bilər.

Həkim Volker əslən ingilis idi. O, gününün çox hissəsini dərman hazırlamaqla keçirirdi. Bir gün yenə laboratoriyada təcrübə aparırdı. Bu dəfə o, tezalışan maddələrdən istifadə edirdi. Bir neçə maddəni qabın içərisinə tökür və çubuqlarla qarışdırırdı. Çubuqların ucu qarışıqda dəyir və quruyurdu. O, çubuqları divara sürtür ki, təmizləsin.

Bu zaman çubuqlar alışımağa başlayır. Bunu görən Volker təəccüblənir. O, istifadə etdiyi maddələri tez qeyd edir və qarışdıraraq kibrit hazırlamağa başlayır.

Con Volkerin ixtirası təsadüf nəticəsində yaranır. Buna baxmayaraq bütün dünyada tanınır. Bütün insanların gündəlik istifadə etdiyi məişət əşyasına çevrilir.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin hekayə yazmaq bacarıqlarını nümayiş etdirməsinə imkan yaradır. Fəaliyyətə keçməzdən əvvəl müəllim şagirdlərə Daniel Defonun “Robinson Kruzo” əsəri və baş qəhrəman haqqında məlumat verir.

“Robinson Kruzo” əsəri haqqında məlumat: Məşhur ingilis yazıçısı Daniel Defo XVII–XVIII əsrlərdə yaşamışdır. O, bir çox əsərlərin müəllifidir. Onun ən məşhur əsəri isə “Robinson Kruzo” olmuşdur.

Yazıçı bu əsərdə qəza nəticəsində adaya düşən bir insanın adadakı həyatından bəhs edir. Əsərin qəhrəmanı Robinson Kruzodur. O, iradəli, dözümlü, yaradıcı insandır. Əsər Robinson Kruzonun adada rastlaşdığı problemlərdən, onları necə həll etdiyindən, 28 il adada yaşayandan sonra oradan xilas olub öz vətəninə qayıtmasından bəhs edir.

Verilmiş məlumatlar və plan əsasında şagirdlər hekayəni yazırlar. Əsər məzmun baxımından “Mister Smitin ixtirası” mətni ilə oxşar olduğundan şagirdlər üçün hekayəni yazmaq asanlaşır.

Şagirdlərin hekayə yazmasına kömək və qiymətləndirmək məqsədilə müəllim meyarlar təqdim edə bilər. Bu meyarlar şagirdlərin öz yazılarını qiymətləndirməsinə imkan yaradır.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Mətnin giriş hissəsində baş qəhrəman təsvir edilmişdir.			
Əsas hissədə baş qəhrəmanın başına gələn hadisələr, problemlərin həlli təsvir edilmişdir.			
Mətnin sonluq hissəsi yazılmışdır.			

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii mətnin xüsusiyyətlərini izah edir.	Tap. A (dərslük)
Təxəyyülünə uyğun olaraq mətnə yeni epizod əlavə edir.	Tap. C (dərslük)
Araşdırma materialları və təlimat əsasında hekayə qurur.	Tap. Ç (dərslük)
Verilmiş plan əsasında hekayə yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

4-cü dərs. Sözlərdə k-y əvəzlənməsi

- Dərslük: səh. 13
- İş dəftəri: səh. 7

Təlim məqsədləri

- K samiti ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin yazılışındakı səhvləri müəyyən etmə
2	Dil qaydaları	Sözlərə şəkilçilər artıraraq köçürmək; nöqtələrin yerinə sözü dəyişərək yazmaq; saitle başlanan şəkilçi artırıqda k-y əvəzlənməsi baş verməyən halları müəyyən etmək
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edirlər.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər artıq söz sonunda bəzi samitlərin düzgün yazılış qaydaları ilə tanışdırlar. İndi isə müəllim söz sonunda “k” samitinin düzgün yazılış qaydası haqqında məlumatları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur. Həmin sözlərə saitle başlanan şəkilçi artırıqda k samitinin y samiti ilə əvəz olunması haqqında məlumat verir.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər verilən sözlərə uyğun şəkilçilər artıraraq yazırlar. Bu za-

man *k-y* əvəzlənməsini bir daha nəzərdən keçirir və “Bunları bilməliyik” rubrikasında öyrəndikləri məlumatları möhkəmləndirirlər. Tapşırıq dil qaydasının mənimsənilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “yelləncək” sözü-nü cümlələrə uyğun dəyişib şəkilçilər artırmaqla yazırlar. Tapşırıq dil qaydasının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

4.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “dib-çək” sözünü cümlələrə uyğun dəyişib şəkilçilər artırmaqla yazırlar.

“Diqqət et” rubrikası. Məlumdur ki, *k* samiti ilə bitən bəzi sözlərdə bu samitin tələffüzü ilə yazılışı arasında fərq olmur. Bu sözlərə şəkilçi artırarkən *k-y* əvəzlənməsi baş vermir. Bu rubrikada həmin sözlər haqqında məlumat və nümunələr verilir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırığın məqsədi “Diqqət et” rubrikasında verilmiş məlumatları mənimsətməkdir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərə şəkilçi artıraraq hansı sözdə *k-y* əvəzlənməsinin baş vermədiyini müəyyən edirlər.

Doğru cavab: təbrik, türk, iştirak.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərə şəkilçi artıraraq hansı sözdə *k-y* əvəzlənməsinin baş vermədiyini müəyyən edirlər.

Doğru cavab: lək.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər *k-y* əvəzlənməsi ilə bağlı biliklərini yazıda tətbiq edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Söz sonunda <i>k</i> samitinin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. B, C, Ç (dərslük), tap. A, B, C, Ç (iş dəftəri)

fəsil 2 ƏN MÜHÜM İXTİRA

1-ci dərs. Təkərin ixtirası

- Dərslük: səh. 14–15
- İş dəftəri: səh. 8

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətdəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətdəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır (st. 3.1.2).
- Yazılı təqdimatın məzmununa münasibət bildirir və təkliflərini verir (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəkil üzrə danışma
2	Oxu	“Təkərin ixtirası” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Danışma	Fikirlərini əsaslandırmaqla müzakirə
5	Yazı	İnformativ mətn yazma
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərin diqqətini fəslin adına yönəldir: “Ən mühüm ixtira” dedikdə nə başa düşürsünüz? Sizcə, hansı ixtiralar bizim üçün daha gərəklidir?

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərin diqqəti tapşırıq A-da verilmiş şəkillərə yönəldilir. Burada hansı ixtiranın daha əvvəl yarandığı üzərində müzakirə aparılır. Müzakirə nəticəsində şagirdlər bu qənaətə gəlirlər ki, çox zaman mühüm bir ixtira özündən sonrakı digər ixtiralara yol açır.

Oxu

2.2.1 “Təkərin ixtirası” mətni. Növbəli oxu. “Təkərin ixtirası” mətninin oxusuna keçməmişdən əvvəl şagirdlərin diqqəti şəkllə yönəldilir:

Sizcə, insanlar qədim dövrdə ağır yükləri necə daşıyırdılar? Necə düşünürsünüz, təkər necə yaranıb?

Sonra şagirdlər mətni informativ mətnə müvafiq intonasiya ilə oxuyurlar. Mətn oxunduqca yeni sözlər izah edilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Suallar faktoloji səciyyə daşısa da, birinci suala cavab vermək üçün şagirdlər mətnin bir hissəsini məntiqi ardıcılıqla nəql etməlidirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin açar sözlər və şəkillər üzrə danışma bacarığının inkişafına xidmət edir. Bu sözlər və şəkillər şagirdlərə mətnin mövzusu ilə bağlı yeni məlumatlar verir. Onlardan istifadə edərək qədim dövrdən bu günə qədər təkərin təkmilləşməsi haqqında danışır, onun nədən hazırlandığı barədə məlumat əldə edirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər motivasiya tapşırığında gəldikləri qənaəti (bir ixtira digər ixtiraların yaranmasına imkan verir) təkər üzərində praktiki olaraq müzakirə edirlər. Burada müxtəlif əşyaların mexanizmində təkərdən istifadə edilməsi müzakirə olunur. Bu tapşırıq şagirdlərin şifahi nitqlərinin inkişafına xidmət edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırığın əsas məqsədi mətnin strukturunda müvafiq informasiyanın yerini müəyyən etməkdir. Beləliklə, şagirdlər fikirlərini əsaslandırmaq üçün məndəki müvafiq informasiyaya istinad edirlər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Burada mətni yazarkən məlumatı seçmək və ardıcılıqla təqdim etmək bacarığı inkişaf etdirilir. Şagirdlərin məlumatları ümumiləşdirmə və qruplaşdırma bacarıqları möhkəmləndirilir. Tapşırıq şagirdlərin informativ mətn yazmaq bacarığının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırığın icrasından əvvəl müzakirə aparılması məqsədəuyğundur. Müəllim informativ mətnin hissələri ilə bağlı şagirdlərin biliklərini yada salır. Sonra məlumat vərəqi oxunur və təhlil edilir.

3.1.4 Müəllim yazıdan əvvəl mətnin məzmunu və strukturunu qiymətləndirmək üçün meyarlar təqdim edir. Şagirdlər yazılarını meyarlar əsasında qiymətləndirirlər.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Mətnin giriş hissəsi ümumi məlumat verir.			
Əsas hissəyə uyğun məlumatlar doğru yazılmışdır.			
Mətnin sonluq hissəsində uyğun nəticə çıxarılmışdır.			

Şagirdlərin qurduqları mətn belə ola bilər:

Giriş hissə: İnsanlar bir çox nəqliyyat vasitələrindən istifadə edirlər. Bu vasitələrdən biri də avtomobildir. "Avtomobil" sözünün mənası *özü hərəkət edən* deməkdir.

Bəs avtomobil necə yaranmışdır?

Əsas hissə: İlk avtomobil 1885-ci ildə Almaniya yaradılmışdır. İxtiranın sahibi alman alimi Karl Benz olmuşdur. Onun ixtira etdiyi avtomobil üçtəkərli idi. Bu avtomobil bir saatda 16 kilometr yol qət edirdi.

Sonralar isə bu gün gündəlik həyatımızda istifadə etdiyimiz dördtəkərli avtomobillər yarandı. İlk belə avtomobil 1893-cü ildə ixtira edilmişdir.

Sonluq hissə: Nəqliyyat vasitələrinin ixtirası insanların həyatını asanlaşdırdı. Avtomobil insanlara uzaq məsafəni qısa müddətdə qət etməyə imkan verdi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında şəkil üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
Şəkil və açar sözlər əsasında mətnin məzmununa aid əlavə məlumatlar əldə edir.	Tap. C, D (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Məlumat vərəqi əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

2-ci dərs. Qeydgötürmə

- Dərslik: səh. 16
- İş dəftəri: səh. 9

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Dinlədiyi mətni nəql edir (st. 1.2.2).
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Açar sözlər haqqında xatırlama
2	Oxu	“İlk metro” mətninin oxusu və açar sözləri seçmə
3	Dinləmə-danışma	Dinləmə mətni və qeydlər əsasında mövzu üzrə danışma
4	Yazı	Qeydlər əsasında informativ mətn yazma
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə suallar verməklə açar sözlər haqqında xatırlatma edir.

Oxu

2.2.2 Tapşırıq A (dərslik). “İlk metro”. Səssiz oxu. Şagirdlər artıq əvvəlki siniflərdən açar sözlər haqqında biliklərə yiyələniblər. Bu tapşırıqda həmin biliklərdən istifadə edərək “İlk metro” mətnini oxuyur və açar sözləri seçib yazırlar.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Müəllim rubrikada qeydlər haqqında verilmiş məlumatları şərh edir. “İlk metro” mətnindən verilmiş qeyd vərəqi təhlil edilir.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin qeydlər haqqında biliklərinin mənimsənilməsinə xidmət edir. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirir:

“Beynəlxalq İşıqfor Günü”

Əvvəllər iri şəhərlərin küçələrində avtomobildən çox at qoşulmuş arabalar görmək olardı. Arabaların çoxluğu şəhərin küçələrində tıxac yaradırdı. İnsanlar uzun müddət səkidə dayanıb at qoşulmuş arabaların keçməsinə gözləyirdilər. Yol hərəkəti qaydalarını tənzimləmək üçün işıqfor yox idi.

İlk dəfə 1914-cü il avqust ayının 5-də Amerikanın Klivlend şəhərində işıqfor quraşdırıldı. İxtiranın sahibi isə amerikalı ixtiraçı Ceyms Hoq idi.

İlk işıqforun iki – qırmızı və yaşıl rəngli işıqları var idi. İşıqfor yeni olduğu üçün insanlar hələ buna öyrəşməmişdilər. Ona görə də sürücülərin diqqətini cəlb etmək üçün rəngini dəyişəndə həm də səs çıxarırdı. Sarı rəngi isə polislərin fiti əvəz edirdi.

Məhz həmin tarix işıqforun ad günü sayılır. Hər il avqust ayının 5-i dünyada “Beynəlxalq İşıqfor Günü” kimi qeyd edilir.

Mətni dinlədikdən sonra həmin mətndən verilmiş qeydlər əsasında mətni nəql edirlər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin qeydgötürmə üzrə bacarıqlarının möhkəmlənməsinə və tətbiqinə xidmət edir. Eyni zamanda informativ mətn yazmaq bacarıqlarının möhkəmlənməsinə imkan verir. Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirir. Şagirdlər müəllimin səsləndirdiyi dinləmə mətni əsasında qeydlər götürürlər.

2. Şagirdlər mətndən götürdükləri qeydlər əsasında informativ mətn yazırlar.

Dinləmə mətni:

“İlk üçrəngli işıqforun tarixçəsi”

Əvvəllər insanlar əllə idarə edilən və ikirəngli işıqfordan istifadə edirdilər. Sarı rəngi isə polis fitləri əvəz edirdi. Bu isə sürücülərin diqqətinin yayınmasına səbəb olurdu. Bəs bu gün istifadə etdiyimiz üçrəngli işıqfor nə zaman yaranmışdır?

1923-cü ildə amerikalı mühəndis Qarret Morqan bugünkü mükəmməl işıqforu ixtira etdi. Bu işıqforda yaşıl rəng yuxarıda, qırmızı isə aşağıda idi. Sonralar yerləri dəyişdirildi.

Bəs niyə üç rəngdən istifadə edildi?

Qırmızı rəng – təhlükəni bildirən rəng hesab edilir. Təsadüfi deyil ki, yanğınsöndürən maşınlar da qırmızı rəngdədir. Bu rəng gecə vaxtı, yağışda, dumanda da yaxşı görünür. Maşınlara hərəkəti qadağan edir, sanki “Dayan! Yol bağlıdır!” deyir.

Yaşıl rəng isə tamamilə qırmızıdan seçilir və onları qarışdırmaq mümkün deyil. Ona görə də hərəkəti qadağan etmir və “Yol açıqdır! Cəsarətlə irəli!” deyir.

Bu iki rəngin ortasında olan sarı rəng isə sürücüləri və piyadaları diqqətli olmağa çağırır və

“Diqqət! Tezliklə hərəkətə ya icazə veriləcək, ya da qadağa qoyulacaq” deyir.

Müəllimin nəzərinə! İnformativ mətn yazma iki mərhələdə icra edilə bilər:

1. Şagirdlər qeydlərini onlara təqdim olunmuş yarımbaşlıqlar üzrə qruplaşdırıla bilər.
2. Yarımbaşlıqlara uyğun olaraq mətni yazıla bilər.

Hər bir şagird yazdığı mətni oxuyur.

Diferensial təlim

Müəllim şagirdlərin səviyyəsindən asılı olaraq fəaliyyəti təşkil edə bilər. Daha fəal siniflərdə mətn tam səsləndirilə bilər. Çətinlik çəkən siniflərdə isə mətni abzas-abzas səsləndirə və şagirdlərin qeydgötürməsinə nəzarət edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnəndən açar sözləri seçir.	Tap. A (dərslük)
Dinləmə mətnindən götürülmüş qeydlər əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. B (dərslük)
Mətnəndən götürülmüş qeydlər əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dər. Sözlərdə q-ğ əvəzlənməsi

- Dərslük: səh. 17
- İş dəftəri: səh. 10

Təlim məqsədləri

- Q samiti ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin yazılışındakı səhvləri müəyyən etmə
2	Dil qaydaları	Sözlərə şəkilçilər artıraraq köçürmək; nöqtələrin yerinə sözü dəyişərək yazmaq; saitlə başlanan şəkilçi artırıqda q-ğ əvəzlənməsi baş verməyən halları müəyyən etmək
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edirlər.

Dil qaydaları

4.1.2 “Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər artıq söz sonunda bəzi samitlərin düzgün yazılış qaydaları ilə tanışdırlar. İndi isə müəllim söz sonunda q samitinin düzgün yazılış qaydası haqqında məlumatları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur. Həmin sözlərə saitlə başlanan şəkilçi artırıqda q samitinin ğ samiti ilə əvəz olunması haqqında məlumat verir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər sözlərə şəkilçilər artıraraq yazırlar. “Q” samitinin düzgün yazılışını mənimsəyirlər. Tapşırıq dil qaydasının mənimsənilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “otaq” sözünü cümlələrə uyğun şəkilçilər artırmaqla yazır, bu zaman q-ğ əvəzlənməsinə dair qaydaya riayət edirlər. Tapşırıq dil qaydasının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

“Diqqət et” rubrikası (dərslük). Söz sonunda q-ğ əvəzlənməsinin baş vermədiyə hallar müəllim tərəfindən şərh edilir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərə şəkilçi artıraraq hansı sözdə q-ğ əvəzlənməsinin baş vermədiyə halları müəyyən edirlər və həmin sözləri cümlədə işlədirlər. Tapşırıqın məqsədi “Diqqət et” rubrikasında verilmiş məlumatları mənimsətməkdir.

Doğru cavab: məntiq, şəfəq, xalq, dialoq.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərə şəkilçi artıraraq son samiti dəyişən və dəyişməyən sözləri müəyyən edib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin keçilmiş dil qaydası üzrə biliklərini nümayiş etdirməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq həm dil qaydasının, həm də cümlə qurmaq vərdişinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Söz sonunda q samitinin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. B, C (dərslük), A, B, C (iş dəftəri)

fəsil 3 İXTİRAÇI UŞAQLAR

1-ci dər. Brayl şrifti

- Dərslük: səh. 18–19
- İş dəftəri: səh. 11

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar üzrə müzakirə
2	Oxu	“Brayl əlifbası” mətninin oxusu; “Söz boğçası” üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Söz ehtiyatı	Sözlərə uyğun izahı müəyyən etmə
5	Yazı	Müqayisə cədvəli tərtib etmə
6	Danışma	Mövzu üzrə fikir bildirmə; fikrini mimika və jestlə ifadə etmə
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: *Dostlarınız və ya qohurlarınız arasında elə birisi varmı ki, nəşə ixtira etmiş olsun? Sizcə, uşaqlar da nə işə ixtira edə bilərlərimi?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin ikinci sinifdə keçdiyi mövzuları yada salır. Şagirdlər hərflərin nə üçün ixtira edildiyi haqqında danışırlar.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərin II sinifdə “Ünsiyyət nədir” bölməsinin 2-ci fəslə olan “Şəkillərdən hərflərə” fəslində öyrəndikləri məlumatlar əsasında müzakirəni genişləndirmək olar:

– *Hərflər olmayanda insanlar necə ünsiyyət qururdular? İlk hərflər necə yarandı? Əlifba necə yarandı?*

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlərin müxtəlif əlifbalar haqqında öyrəndikləri biliklər yada salınır: *Morze əlifbası nə üçün yarandı? Hansı işarələrdən istifadə edilirdi?*

Oxuyub-qavrama

2.2.2 “Brayl əlifbası” mətni. Proqnozlaşdırılmış oxu. Mətnin oxusuna keçməzdən əvvəl müəllim diqqəti mətnin başlığına və illüstrasiyalara yönəldir: *Sizcə, nə üçün mətn belə adlanır? Bu əlifba nə üçün yarandı? Müzakirədən sonra mətnin oxusu başlanır. Şagirdlər “Buna baxmayaraq Luis də başqa uşaqlar kimi oxumaq, təhsil almaq istəyirdi” cümləsinə kimi mətni oxuyurlar və sualların cavabını təxmin edirlər: Luis hansı problemlə qarşılaşmışdı? Sizcə, o bu problemi necə həll edəcəkdirdi? O nə ixtira edəcək?*

Növbəti oxu prosesi “Onlar daha yaxşı eşidirlər, dərsləri daha həssas olurlar” cümləsinə qədər davam edir və müəllim sual verir: *Onun əlifbasında hərflər necə işarələnəcək? İnsanlar hərfləri necə oxuyacaqlar?* Sonra isə mətnin davamı oxunur.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırır, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim diqqəti söz boğçasına yönəldir və şagirdlər oxuduqları mətndən çıxış edərək sözlərin mənasını təxmin edirlər. Sonra isə müəllim sözləri dəqiq izah edir.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yeni sözləri necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər söz boğçasındakı yeni sözlərə uyğun izahları müəyyən edirlər.

Doğru cavab: *Hərfin qrafik təsviri – şrift; istedad, qavrama bacarığı – qabiliyyət; hamar olmayan, çixıntılı – qabarıq; itirmək, əlindən çixmaq – məhrum olmaq.*

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər Brayl əlifbası ilə verilmiş sözdən yeni sözlər yaradır və Brayl şriftləri ilə yazırlar.

Bu tapşırıq Brayl əlifbasında hərflərin şriftlər olduğunu şagirdlərin diqqətinə çatdırmaq məqsədi

di daşıyır. Eyni zamanda şagirdlərin Brayl əlifbası haqqında öyrəndikləri məlumatları möhkəmləndirməsinə imkan yaradır.

Doğru cavab: Azər, ay, zər, an, can, baca, ara, yara, ana, nar, az və s.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırığın cütlərlə iş şəklində təşkili tövsiyə edilir. Şagirdlərdən biri yeni sözlər haqqında düşünür, digəri isə həmin sözü Brayl əlifbası ilə yazır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər Brayl şriftləri ilə verilmiş hərflərə baxaraq sözləri yazırlar. Tapşırıq Brayl əlifbası ilə bağlı öyrəndikləri məlumatların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Doğru cavab: ixtira, icad, kəşf.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Fənlərarası inteqrasiya. **İnformatika. Mətnlərdə hərflərin ölçüsünü, formasını, rəngini dəyişir (st. 3.4.2).** Şagirdlər “B” hərfinin müxtəlif şriftlərlə nümunəsinə baxaraq özləri yeni bir şriftlə “B” hərfini yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətndəki məlumatı daha dərinləndirən mənimləməsinə kömək edir. “Şrift” anlayışının mənimlənməsinə və şagirdlərin yaradıcı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Müəllimin nəzərinə! Kompüter vasitəsilə müxtəlif şriftlər şagirdlərə nümayiş etdirilə bilər.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıq şagirdlərin əldə etdikləri məlumatları müqayisə etmə bacarıqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Müəllim şagirdləri 3 qrupa bölür. Şagirdlər təyin edilmiş vaxt ərzində məlumatları oxuyurlar. Hər bir qrup öz tapşırığına uyğun məlumatı seçir və müqayisə cədvəli tərtib edir. Qrup işi bitdikdən sonra tərtib etdikləri cədvəli təqdim edirlər.

Doğru cavablar:

1-ci qrup: Morze əlifbasına aid məlumat: iki işarədən – nöqtə və tiredən istifadə edilir, uzaq məsafəyə məlumat göndərmək üçün istifadə edilir. Brayl əlifbasına aid məlumat: qabarıq nöqtələrin müxtəlif düzülüşündən istifadə olunur, görmə qabiliyyətindən məhrum insanlar üçün yaradılıb. Ortaq məlumat: hər hərfin öz cizgisi var.

2-ci qrup: Azərbaycan əlifbasına aid məlumat: böyük və kiçik hərflərin müxtəlif ölçüləri və formaları var. Brayl əlifbasına aid məlumat: qabarıq nöqtələrin müxtəlif düzülüşündən istifadə olunur,

görmə qabiliyyətindən məhrum insanlar üçün yaradılıb. Ortaq məlumat: hər hərfin öz cizgisi var.

3-cü qrup: Azərbaycan əlifbasına aid məlumat: böyük və kiçik hərflərin müxtəlif ölçüləri və formaları var. Morze əlifbasına aid məlumat: iki işarədən – nöqtə və tiredən istifadə edilir, uzaq məsafəyə məlumat göndərmək üçün istifadə edilir. Ortaq məlumat: hər hərfin öz cizgisi var.

Qeyd: “4. Hər bir hərflər müəyyən səsi bildirir” xüsusiyyəti bütün əlifbalara aiddir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər artıq müəyyən qabiliyyətindən məhrum olan insanlarda duyğu üzvlərinin necə inkişaf etdiyi haqqında məlumata yiyələniblər. Mətndəki informasiyanın nə qədər mənimləndiyini yoxlamaq məqsədilə müzakirə aparılır.

Müəllimin nəzərinə! Müzakirədən sonra şagirdlərə bu barədə məlumat verilə bilər. Bu cür insanlarda görmə daha yaxşı inkişaf etdiyindən onlar jestlərdən istifadə edərək ünsiyyət qururlar. Müəyyən televiziya verilişlərində, xəbərlərdə diktör nitqinin surdo əlifbası ilə təqdim olunmasını nümayiş etdirə bilər. Bu əlifbanın “barmaq əlifbası” da adlandırıldığı vurğulana bilər.

Tapşırıq Ə (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər mimika və jestlərdən istifadə edərək cümlələri yoldaşlarına izah edirlər. Müəllim əlavə cümlələrlə oyunu davam etdirə bilər.

Müəllimin nəzərinə! Son dövrlərdə cəmiyyətdə inklüziv təhsilə keçid, hər hansı qabiliyyətini itirmiş insanların cəmiyyətə qazandırılması üçün müəyyən tədbirlər görülür. Ümumilikdə bu dərslük və verilən tapşırıqlar şagirdlərdə bu bacarıqların, həssaslığın formalaşmasına xidmət edir. Tapşırığın oyun şəklində verilməsi şagirdlərin psixoloji olaraq yüklənməsinin qarşısını alır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A, B (dərslük)
Mətnin davamını təxmin edir.	“Brayl əlifbası” mətni
Yeni sözlərə uyğun izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. C (dərslük)
Verilmiş məlumatlar əsasında müqayisə cədvəli tərtib edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dər. Dinləmə bacarığı

- Dərslük: səh. 20
- İş dəftəri: səh. 12

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st.1.2.1).
- Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir (st. 1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar üzrə müzakirə
2	Oxu	Rollu oxu; “Uşaqların nağılı” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Dinləmə-danışma	“Eşitmək və dinləmək” dinləmə mətni; mətn əsasında suallara cavab vermə
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: *İnsanlara bir-biri ilə ünsiyyət qurmaq üçün hansı bacarıqları kömək edir? İnsan fikirlərini digər insanlara necə çatdırır?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər *eşitmək* və *dinləmək* anlayışlarını müqayisə edirlər. Müəllimin yönəldici sualları ilə onlar *“Dinləmək – eşitdiyinin fərqi nə varmaq, onu anlamaq deməkdir”* qənaətinə gəlirlər.

Oxu

2.2.1 “Uşaqların nağılı” mətni. Rollu oxu. Şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində “Uşaqların nağılı” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hisslərlə tanış olurlar. Müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Mətnə 4 obrazın – Gülnar, İlqar, Aysel və Anarın nitqi verilmişdir. Bu dəfə şagirdlər mətni səslə oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirməsinə diqqət edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətn əsasında sualı cavablandırır, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: Səhv edən Anardır (Bağbanın bir oğlu, bir qızı var idi. O, qardaşlar dedi. Uşaqlar ərik ağacı əkməmişdilər. Anar armud dedi).

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Müəllim dinləmə bacarığı ilə əlaqədar məlumatları şərh edir.

Dinləmə-danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin dinləmə bacarığının formalaşmasına xidmət edir. Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirir. Şagirdlər mətni dinləyir və verilmiş açar sözlər əsasında mətni nəql edirlər.

“Eşitmək və dinləmək”

Elşən Azərbaycan dilindən ev tapşırıqları ilə məşğul idi. Atasını isə divanda oturub qəzet oxuyurdu. Birdən Elşən atasına sarı dönüb soruşdu:

– *Ata, eşitmək və dinləmək eynimənalı sözlərdir?*

Ata qəzeti kənarə qoyub dedi:

– *Ətrafdakı səslərə qulaq as. Nə eşidirsən?*

Elşən bir az susub qulaq asdı. Sonra dedi:

– *Mətbəxdən qab-qacaq səsi gəlir... O biri otaqdan televizorun səsinə eşidirəm... Həyətdən*

uşaqların səsi gəlir... Bir də yoldan keçən maşınların səsi...

– Afərin! İndi isə gözlərini yum və hər bir səsi ayrılıqda dinləməyə çalış. Eşitdiyən səslər haqqında təəssüratını danış.

Elşən gözlərini yumdu. Birazdan danışmağa başladı:

– Televizorda, deyəsən, cizgi filmi göstərilir...

Hə, hə, “Tom və Cerrri”dir. Günayın sevimli cizgi filmi.

– Yaxşı, sonra?

– Yoldan keçən maşınların səsi bir-birinə qarışıb. Bir maşının səsi lap bərkdən gəlir. Yəqin ki, yük maşınıdır. Özü də yüklə doludur, zorla gedir. Bir neçə maşın signal verir. Görünür, yük maşını arxadan gələnlərə yol vermir.

– Əla! Davam et.

– Həyatda uşaqlar futbol oynayırlar. Həmişəki kimi, ən çox qışqıran Vüsaldır. Özü heç kimə top ötürmür, amma ona topu verməyəndə səs-küy salır. Qoy bir dərslərimi qurtarım. Düşüb futbol oynamağı ona göstərəm!

– Fikrini yayındırma. Mətbəxdəki səslər barədə nə deyə bilərsən?

Elşən gözlərini açmadan bir az da qulaq asdı və dedi:

– Anam qabları yuyur. Özü də nə isə danışır. Elə bil nədənsə narazıdır. Hə, hə, deyəsən, şikayətlənir ki, sən ona qabyuyan maşın almırsan.

– Yaxşı, yaxşı, bəsdir. İndi bildin ki, eşitməklə dinləmək arasında nə fərq var? Bayaقدan müxtəlif səslər eşidirdin, amma onların fərqi nə var-mırdın. Həmin səsləri dinləyəndə ətrafında baş verən bir çox şeylər sənə məlum oldu. Başa düşdün?

– Hə... – Elşən hələ də nəyə isə qulaq asırdı. – Ata, bir səs də eşidirəm.

– Nə səsdir elə?

– Fit səsi, küləyin vıyılması. Nə vaxtdır anam deyir ki, pəncərələrin taxtaları aralanıb. Ona görə də bayırda külək olanda evdə fit səsi eşidilir.

– Elşən, daha bəsdir. Dərslərinlə məşğul ol.

Rafiq İsmayılov

2. Dinləmə mətnindən dinləmə bacarığı ilə bağlı verilən tövsiyəni müəyyən edirlər. Bu fəaliyyət dinləmə zamanı hansı qaydalara əməl etməli olduqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

1.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər mətni nə qədər diqqətlə dinlədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1. Azərbaycan dili, 2. atasından, 3. Qəzet oxuyurdu, 4. Uşaqların səsini, maşınların səsini, 5. Mətbəxdə, 6. Qabyuyan maşının olmamasından.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini əsaslandırır.	Tap. A (dərslik)
Mətni intonasiya ilə oxuyur.	Tap. B (dərslik)
Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. C (dərslik)
Dinlədiyi mətni açar sözlər əsasında nəql edir.	Tap. Ç (dərslik)
Dinlədiyi mətnlə bağlı suallara cavab verir.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dərs. “L” samiti ilə başlanan şəkilçilər

• Dərslik: səh. 21 • İş dəftəri: səh. 13

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etmə
2	Dil qaydaları	-lar ² , -lı ⁴ , -lıq ⁴ şəkilçilərinin düzgün yazılışını müəyyən etmə
3	Yazı	Orfoqrafik səhvlərin müəyyənləşdirilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər verilmiş sözlərdəki şəkilçiləri müəyyən edir, sözləri kök və şə-

kilçiyə ayırırlar. Sonra səhv yazılmış şəkilçiləri tapırlar.

“**Bunları bilməliyə**” rubrikası. Şagirdlər artıq müəyyən şəkilçilərlə tanışdırlar. İndi isə deyilişi və yazılışı fərqlənən $-lar^2$, $-lı^4$, $-lıq^4$ şəkilçilərinin düzgün yazılış qaydasını öyrənəcəklər. Müəllim qaydaları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B, C (dərslük). Şagirdlər sözlərə şəkilçilər artıraraq yazırlar. Sözlərin deyilişi və yazılışı arasındakı fərqi müəyyən edirlər. Tapşırıq dil qaydasının mənimsənilməsinə xidmət edir.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A, B (iş dəftəri), Ç (dərslük). Tapşırıqları yerinə yetirən şagirdlər konkret orfoqrafik qayda ilə bağlı korrektə bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Mətni oxuyur və səhv yazılmış sözləri müəyyən edirlər.

2. Həmin sözlərin düzgün yazılış qaydasını müəyyən etməklə mətni köçürürlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
“L” hərfi ilə başlanan şəkilçilərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. B, C (dərslük)
Başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir və yazır.	Tap. A, B (iş dəftəri), tap. Ç, D (dərslük)

fəsil 4 ÖZÜN DÜZƏLT

1-ci dər. “Əsrin oyuncağı”

• Dərslük: səh. 22–23 • İş dəftəri: səh. 14

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii məndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Məndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Köməkçi vasitələr: Leqo dəsti.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə müzakirə
2	Oxu	“Əsrin oyuncağı” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə tapşırıqların işlənməsi
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin izahı; cümlə qurma
5	Yazı	Məlumat vərəqini tamamlama
6	Danışma	Mövzu üzrə danışma
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş suallar əsasında şagirdlərin fikirləri dinlənir.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Əsrin oyuncağı” mətni. Növbəli oxu.

Oxu fəaliyyəti zamanı diqqət mətnin başlığına yönəldilir: *Sizcə, mətn niyə belə adlanır? Hansı oyuncaq əsrin oyuncağı hesab edilir?* Sonra isə mətn intonasiya ilə oxunur. Mətn oxunduqca şagirdlər rast gəldikləri yeni sözlərin mənasını təxmin edir və müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırırlar.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə oxu fəaliyyətindən öncə tapşırıqlar ki, oxu zamanı

üzərində ulduz işarəsi olan sözlə rastlaşdıqda əlavə məlumata diqqət etsinlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlər obrazın peşəsinə (dülgər) uyğun illüstrasiyanı müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətndən öyrəndikləri məlumatı genişləndirir. Eyni zamanda şagirdlər müxtəlif peşə adları ilə tanış olurlar.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər obrazın xarakterini mətnə istinad edərək əsaslandırırlar. Tapşırıq şagirdlərin obrazı təhlil etmə və dəyərləndirmə bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Doğru cavab:

Qənaətcil idi: Dülgər düşündü ki, itkiyə gedən taxta parçalarından oyuncaqlar hazırlayıb sata bilər.

Yeniliyi qəbul edirdi: Olie Qotfredin fikrini bəyəndi və onu dəstəklədi.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər verilmiş izahlara uyğun olaraq oxu fəaliyyəti zamanı öyrəndikləri sözlərin mənalarını müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin söz ehtiyatını mənimsəməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər öyrəndikləri yeni sözləri nitqdə tətbiq edirlər. Tapşırıq eyni zamanda şagirdlərin cümlə qurmaq vərdişinin möhkəmlənməsinə kömək edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər digər oyuncaqlarla leqo oyuncağını müqayisə edirlər. Tapşırıq şagirdlərin fikir bildirmə, təhlil və müqayisə etmə bacarıqlarının formalaşmasına xidmət edir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər leqo haqqında əldə etdikləri məlumatlardan istifadə edərək nümunə əsasında məlumat vərdəqi tərtib edirlər. Tapşırıq əldə edilmiş məlumatların sistemləşdirilməsi və vizuallaşdırılması bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	“Əsrin oyuncağı” mətni
Mətnin məzmunu ilə bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Obrazın davranışına uyğun mətndən cümlələr seçib əsaslandırır.	Tap. B (iş dəftəri)
Verilmiş izaha uyğun sözləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Yeni sözlərdən cümlələr qurur.	Tap. C (iş dəftəri)
Mətndən əldə etdiyi məlumatlar əsasında məlumat vərdəqi tərtib edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dər. Yaddaş xəritəsi

- Dərslük: səh. 24
- İş dəftəri: səh. 15

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları qeyd edir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışıq (st. 1.2.1).
- Qeyd götürməklə dinləyir (st. 1.1.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (yaddaş xəritəsi) hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Qeydgötürmənin faydası haqqında xatırlama
2	Oxuyub-qavrama	Mətnin oxunması və şəkillərə uyğun məlumatların müəyyən edilməsi
3	Danışma	Qeydlər əsasında mövzu üzrə danışma
4	Yazı	Yaddaş xəritəsinin hazırlanması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərlə qeydgötürmənin faydaları haqqında müzakirə aparır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslük). “Sehrli kub” mətni.

Səssiz oxu. Şagirdlər mətni oxuduqca ayrıca bir vərəqdə açar sözləri seçib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin qeydgötürmə bacarığının formalaşdırılmasına xidmət edir. Müəllim bildirir ki, onlar mətni diqqətlə oxumalı, hər bir vacib informasiyanı söz və ya söz birləşməsi ilə qeyd etməlidirlər.

Sonra mətn səsli oxunur, şagirdlər fərdi olaraq seçdikləri açar sözləri müqayisə edirlər. Ümumi müzakirə yolu ilə düzgün seçilmiş sözlər müəyyənləşdirilir və lövhədə yazılır.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətndə verilmiş Rubik kubunun təsvirinə aid cümlələri seçirlər. Bununla mətni nə dərəcədə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab:

1-ci şəkil – Rubik kubunun üzlərinin hərəsi bir rəngdə olur və bu üzler fırlana bilər.

2-ci şəkil – Onları fırlatmaqla kiçik kubların yerini dəyişmək – bir üzdən o biri üzünə aparmaq olur. Bu zaman kubun üzündəki rənglər qarışıq.

3-cü şəkil – Oyunçu kubu elə yığmalıdır ki, hər üz bir rəngdə olsun.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Müəllim şagirdlərə şifahi təqdimat zamanı qeydlərdən istifadə edə bildiklərini bir daha vurğulayır. Rubrikada yaddaş xəritəsi haqqında məlumatları şərh edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş. Tapşırıq “Faydalı məsləhət” rubrikasında verilmiş məlumatların şagirdlər tərəfindən daha dərindən mənimsənilməsinə xidmət edir. Eyni zamanda şagirdlərin şifahi nitq bacarığının inkişafına kömək edir. Bu tapşırıqda şagirdlər “yaddaş xəritəsi”nin nümunəsini görürlər. Praktiki olaraq biliklərini möhkəmləndirirlər. Tapşırığın icrası iki mərhələdə təşkil edilir:

1. Yaddaş xəritəsinin strukturu üzərində iş aparılır. Burada şagirdlər mövzu ilə bağlı qeydlərin müxtəlif başlıqlar altında qruplaşmasını görürlər. Bu cür qruplaşma mövzuya aid məlumatları ardıcılıqla təqdim etməyə imkan verir. Burada mövzudan asılı olaraq qeydlər üzrə qruplaşmaların sayı dəyişə bilər.

2. Yaddaş xəritəsinin məzmunu üzərində iş aparılır. Şagirdlər cütlərlə işləyirlər. “Sehrli kub” mətnindən Rubik kubu haqqında qeydlər götürmüşdülər. İndi isə kubun ixtirası haqqında qeydlər verilmişdir. Şagirdlər qeydlərlə tanış olur və öz qeydləri ilə birləşdirərək kubun ixtirası haqqında şifahi təqdimat edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Bu cür qruplaşdırma şagirdin araşdırma zamanı əldə etdiyi məlumatları həm məntiqi, həm də məzmun ardıcılığı ilə təqdim etməsinə kömək edir. Bu bacarıq şagirdə yazılı nitqində də lazım olur. Belə ki, esse, informativ və ya bədii mətn yazarkən məlumatları mətnin giriş, əsas və sonluq hissələrinə uyğun qruplaşdırmasına imkan yaradır. Beləliklə, yaddaş xəritəsi şagirdlərin müxtəlif mənbələrdən əldə etdikləri qeydləri şifahi və yazılı nitqində tətbiqinə kömək edir.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin qeydgötürmə üzrə bacarıqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir. Bu dəfə şagirdlər dinləmə mətni əsasında qeydlər götürürlər. Müəllim mətni səsləndirir:

Teddi ayı

Uşaqlar yumşaq oyuncaqlarla oynamağı çox sevirlər. Belə oyuncaqlardan biri də oyuncaq ayı Teddidir. Kiçikyaşlı uşaqların sevimli ayıdığı olan Teddinin çox maraqlı tarixçəsi var.

Amerika prezidenti Teodor Ruzvelt ov etməyi çox sevirdi. Bir gün o, yenə dostları ilə birlikdə ayı ovuna çıxır. Nə qədər gəzsə də, heç nə ovlaya bilmir. Onun hirsələndiyini görən dostları balaca bir ayı balasını tutub ağaca bağlayırlar. Teodor ayının ağaca bağlandığını görəndə daha çox qəzəblənir.

Hadisənin şahidi olan jurnalistlərdən biri 1902-ci il noyabrın 16-da qəzetə məqalə yazır və hadisə zamanı çəkilmiş şəkil də dərc edir. Şəkil çox məzali alınır: hirsli prezident və yanında qəhvəyi rəngli, yekəqulaq ayı balası.

Amerikanın Bruklin şəhərində şam mağazasının sahibi olan Moris Miçtom bu şəkilə görür və ağına yeni bir ideya gəlir. O öz həyat yoldaşından xahiş edir ki, parçadan belə bir oyuncaq ayı tixsin. Sonra qəzetdəki şəkillə birlikdə mağazasının vitrininə qoyur. Yanında isə “Teodorun ayısı” yazır. Mağazanın qarşısından keçən insanlar oyuncağa

çox böyük marağ göstərirlər. Bunu görən Moris oyuncağın satışı ilə məşğul olmağa başlayır. Ayının adı isə “Teddi ayı” kimi tarixə düşür.

Diferensial təlim

Qeydgötürmə bacarığı yeni olduğu üçün bəzi şagirdlərdə çətinlik yarada bilər. Sınıf səviyyəsindən asılı olaraq müəllim mətni abzas-abzas səsləndirə və hər dəfə qeydlərin doğruluğunu müzakirə edə bilər.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər “Teddi ayı” mətnindən verilmiş qeydlər əsasında yaddaş xəritəsini tamamlayırlar. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər qeydləri qruplaşdıraraq yaddaş xəritəsini tərtib etmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab:

İxtiranın adı: Teddi ayı.

İxtiranın tarixçəsi: Amerika prezidenti, Teodor Ruzvelt, ov etmək, jurnalist.

Zaman və məkan: 1902-ci il, noyabrın 16-sı.

İxtiraçı: Moris Miçtom, şam mağazasının sahibi, Teodorun ayısı.

Oyuncağın təsviri: oyuncaq ayı, ayı balası, yeqəqulaq, qəhvəyi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Oxuduğu mətndən açar sözləri seçir.	Tap. A (dərslük)
Mətndən şəkllə uyğun cümlələri seçir.	Tap. B (dərslük)
Qeydlər əsasında mövzu üzrə danışıq.	Tap. C (dərslük)
Dinlədiyi mətndən qeydlər götürür.	Tap. Ç (dərslük)
Qeydlər əsasında yaddaş xəritəsini tamamlayır.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dərslük. Say

- Dərslük: səh. 25
- İş dəftəri: səh. 16

Təlim məqsədləri

- Miqdar və sıra saylarını morfoloji əlamətinə görə fərqləndirir (st.4.1.3).

Dərslükün qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlədəki sayı müəyyən etmə
2	Dil qaydaları	Say haqqında məlumat; miqdar və sıra sayını fərqləndirmə; miqdar sayından sıra sayı düzəltmə; dəqiq və təxmini sayları müəyyən etmə
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda şagirdlər cümlələri oxuyur və sayları müəyyən edirlər. Tapşırığın məqsədi say bildirən sözlər haqqında aşağı siniflərdə əldə etdikləri biliklərin təkrarına yönəlib.

Dil qaydaları

4.1.3 “Bunları bilməliyə” rubrikası. Şagirdlər aşağı siniflərdə say bildirən sözlər üzrə ilkin biliklərə yiyələniblər. İndi isə bu söz qrupunun “say” adlandığını öyrənirlər, bununla da onların say haqqında bilikləri dərinləşir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər verilmiş sayları miqdar və sıra sayları olaraq qruplaşdırırlar. Tapşırıq şagirdlərin “Bunları bilməliyə” rubrikasında say haqqında aldıkları biliklərin mənimsənilməsinə yönəlib.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər hər bir saya uyğun sualı qeyd edirlər. Tapşırıq şagirdlərin dil qaydaları üzrə öyrəndikləri biliklərin möhkəmlənməsinə yönəlib.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş miqdar saylarına *-inc^l* şəkilçisi artırmaqla sıra sayları düzəldirlər. Tapşırıq say haqqında biliklərin tətbiqinə xidmət edir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər miqdar saylarından sıra sayları düzəldir, söz və rəqəmlə yazırlar. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər say haqqında öyrəndikləri bilikləri necə qavradıklarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilmiş saylar arasından dəqiq miqdar bildirən sayları seçirlər.

Tapşırıq şagirdlərin miqdar sayları üzrə biliklərinin dərinləşməsinə xidmət edir.

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim təxmini miqdar bildirən saylarla bağlı məlumatları şərh edir.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər cümlələrdən təxmini sayları seçib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin təxmini və dəqiq miqdar bildirən saylar üzrə öyrəndiklərinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər məzmunu uyğun olaraq saylar əlavə edib cümlələri tamamlayırlar. Bununla da say haqqında əldə etdikləri bilikləri nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Miqdar saylarından sıra sayları düzəldir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Dəqiq və təxmini miqdar bildirən sayları fərqləndirir.	Tap. Ç, D (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

fəsil 5 RƏQƏMLƏRİN TARİXİ

1-ci dər. “Rəqəmlərin yaranması” (I hissə)

• Dərslük: səh. 26–27 • İş dəftəri: səh. 17

Təlim məqsədləri

- İnformativ məndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Məndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə müzakirə
2	Oxu	“Rəqəmlərin yaranması” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətn əsasında tapşırıqların işlənməsi; məndən qeydlər götürmə
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mövzu üzrə ilkin biliklərinin öyrənilməsinə xidmət edir.

Oxu. Oxuyub-qavrama

2.2.2 “Rəqəmlərin yaranması” mətni. Səssiz

oxu. Mətnin oxusu iki mərhələdə təşkil edilir. Əvvəl şagirdlər mətnin birinci hissəsində (“İlk rəqəmlər necə yarandı?”) verilən məlumatları oxuyurlar. Müəllim şagirdlərə müəyyən vaxt verir. Şagirdlər mətni səssiz oxuyurlar. Oxuduqca yeni öyrəndikləri məlumatları qeyd edirlər. Sonra şagirdlərin qeyd etdikləri məlumatlar təhlil edilir və müzakirə təşkil edilir.

Mətnin daha dərindən mənimsənilməsi üçün şagirdlərə əlavə tapşırıqlar verilə bilər.

Əlavə tapşırıq 1. Şagirdlərin diqqəti “Bu, maraqlıdır” rubrikasına yönəldilir. Şagirdlər məlumatı oxuyur və mətnə əsasən rəqəmlərin yarandığı dövrdən əvvələ və ya sonraya aid olması ilə bağlı müzakirə aparırlar.

Əlavə tapşırıq 2. Mətnin oxusundan sonra şagirdlər illüstrasiyalarda verilmiş məlumatlarla məndəki məlumatları uyğunlaşdırırlar.

Sonra mətnin ikinci yarımbaşlığı – “Niyə məhz onluq say sistemi?” oxunur. Müəllim məlumatın

daha yaxşı mənimsənilməsi üçün şagirdlərə əlavə tapşırıq verir.

Əlavə tapşırıq 3. Lövhədə üçrəqəmli ədədlər yazılır. Şagirdlər üç-üç lövhəyə çıxaraq yazılmış ədədləri əyani şəkildə (barmaqlarını qatlamaqla) nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Mətnə verilmiş şəkllə baxaraq Misir rəqəmləri ilə 114 rəqəmini yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətnəndən əldə etdikləri bilikləri əyani tətbiq etmək bacarığını formalaşdırır.

Tapşırıq Ç (dərslük). Çətinlik dərəcəsi bir qədər yüksək olduğu üçün müəllik şagirdlərin diqqətini mətnin sonuncu abzasına yönəldir. Həmin abzaddan məlum olur ki, birinci adam təkliyi – 7, ikinci adam onluğu – 50, üçüncü adam yüzlüyü – 200 işarə edir. Doğru cavab: 257.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətni səssiz oxuyur və qeydlər götürürlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnəndən əsas faktları seçir.	“Rəqəmlərin yaranması” mətni, tap. A (iş dəftəri)
Mətnədəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
İllüstrasiyadan istifadə etməklə mətnin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.	Tap. C, Ç (dərslük)

2-ci dər. “Rəqəmlərin yaranması” (II hissə)

• Dərslük: səh. 28–29 • İş dəftəri: səh. 17

Təlim məqsədləri

- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətnədəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).
- Sayları söz və rəqəmlə düzgün yazır (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sxem üzrə danışma
2	Oxu	Mətnin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Dil qaydaları	Araşdırma materialları əsasında mətn yazma
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Verilmiş sxem şərh edilir. Tapşırıq Azərbaycan dili və riyaziyyat fənlərinin inteqrasiyasına imkan yaradır. Eyni zamanda verilmiş sxem əsasında şagirdlərin verbal-qrafik informasiyanı şərh etmək bacarığı yoxlanılır.

Oxu

2.2.1 Səslə oxu. Mətn oxunur. Şagirdlər mətni oxuduqca qavrama üçün çətinlik yaradan məqamlar şərh edilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnə əsasən doğru fikirləri müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Doğru cavab:

1. Ərəb rəqəmlərində ədədləri ifadə etmək üçün 0-dan 9-a qədər rəqəmlərdən istifadə olunur.
2. Ərəb rəqəmləri Hindistanda yaranmışdır.
3. Xarəzmi ərəb rəqəmlərinin başqa xalqlar arasında yayılmasına nail olmuşdur.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin hər iki hissəsində verilmiş məlumatlara əsasən rəqəmlərin yaranma ardıcılığını müəyyən edirlər. Həmin ardıcılığı təsdiq edən cümlələri mətndən seçib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətndəki məlumatları tətbiq etmək bacarıqlarını formalaşdırır.

Doğru cavab: 1. Misir rəqəmləri, 2. Roma rəqəmləri, 3. Ərəb rəqəmləri.

İlk rəqəmlər qədim Misirdə yaranmışdır. Ərəb rəqəmləri ilə tanış olana qədər avropalılar Roma rəqəmlərindən istifadə edirdilər. Roma rəqəmləri ərəb rəqəmlərindən min il əvvəl yaranmışdır.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətndə verilmiş Roma rəqəmlərinin yazılışından istifadə edərək ərəb rəqəmləri ilə yazılmış sayları Roma rəqəmləri ilə ifadə edirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətndən əldə etdikləri məlumatların tətbiqinə xidmət edir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər Roma rəqəmləri haqqında əldə etdikləri biliklərdən istifadə edərək bu rəqəmlərlə yazılmış sayları ərəb rəqəmləri və sözlə ifadə edib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətndən əldə etdikləri məlumatların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Şagirdlər cümlələrdəki sayları sözlə ifadə edib cümlələri köçürürlər.

2. Hansı cümlədəki sayın ifadəsində sözün daha çox olduğunu müəyyən edirlər.

Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıq sayların söz və rəqəmlə ifadəsi ilə bağlı şagirdlərin biliklərinin yoxlanmasına xidmət edir.

Doğru cavab: B.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İnformativ mətni düzgün, aydın oxuyur.	“Rəqəmlərin yaranması”
Mətnin məzmunu üzrə suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
Hadisələrin düzgün ardıcılığını müəyyən edən cümlələri mətndən seçib yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

Sayları Roma rəqəmləri ilə yazır.	Tap. C (dərslük)
Roma rəqəmləri ilə verilmiş sayları ərəb rəqəmləri ilə yazır.	Tap. Ç, D, E (dərslük)

3-cü dərslük. Sayların yazılışı

- Dərslük: səh. 30
- İş dəftəri: səh. 18

Təlim məqsədləri

- Sayları söz və rəqəmlə düzgün yazır (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sayın yazılışını yada salma
2	Dil qaydaları	Sayların sözlə, rəqəmlə yazılışının müəyyən edilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə sayları və yazılış formasını müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin sayların yazılışı ilə bağlı biliklərinin xatırlanmasına xidmət edir.

Dil qaydaları

4.1.2 “Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər aşağı siniflərdə sayların yazılışı ilə bağlı ilkin məlumatlara yiyələniblər. İndi isə sayların yazılışı ilə bağlı məlumatlar dərinləşdirilir. Burada həm ərəb, həm Roma rəqəmləri, həm də sözlə sayların yazılışı üzrə biliklərə yiyələnirlər. Müəllim məlumatları şərh edir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər rəqəmlə verilmiş miqdar və sıra saylarını sözlə ifadə edib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin “Bunları bilməliyik” rubrikasında sayların yazılışı haqqında aldıkları biliklərin mənimsənilməsinə yönəlib.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər sözlə verilmiş sayları ərəb rəqəmləri ilə yazırlar. Sıra saylarının yazılışı ilə bağlı şagirdlərin ikinci sinifdə öyrəndikləri biliklər (-inc⁴ şəkilçisinin rəqəmlərlə yazılışı) xatırlana bilər. Tapşırıq şagirdlərin dil qaydaları üzrə öyrəndikləri biliklərin möhkəmlən-

məsinə yönəlib.

Tapşırıq Ç (dərslük). Riyaziyyatla inteqrasiya. Şagirdlər riyaziyyat fənnindən öyrəndikləri məlumatlar əsasında suallara cavab yazır, sayları rəqəmlə ifadə edirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər say haqqında öyrəndikləri bilikləri necə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim tərəfindən şərh edilir. Şagirdlərin diqqəti sıra saylarının Roma rəqəmləri ilə yazılışına yönəldilir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin sıra saylarını Roma rəqəmləri ilə ifadə etməsinə aid biliklərinin mənimsənilməsinə xidmət edir.

Müəllimin nəzərinə! Nəzərə almaq lazımdır ki, Roma rəqəmlərinin *-inci* şəkilçisi ilə işlənməsi yazıda tez-tez təsadüf olunan xətalardan biridir. Burada müəllim Roma rəqəmlərinin daha çox sadalamanı, əsrləri, sinifləri ifadə etmək məqsədilə işləndiyini vurğulaya bilər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər sayların Roma rəqəmləri ilə yazılış qaydalarını nə dərəcədə mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab:

1. Avtomobil XIX əsrdə ixtira edilmişdir.
2. Xarəzmi IX əsrdə yaşamışdır.
3. Ərəb rəqəmləri XVI əsrdən geniş istifadə olunmuşdur.
4. İlk üçrəngli işıqfor XX əsrdə icad edilmişdir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər 10 dairəsində verilmiş rəqəmləri cədvəldəki nümunələrdən istifadə edərək yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin sayların yazılışını ilə bağlı biliklərini ümumiləşdirməyə və yoxlamağa xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sayı sözlə düzgün yazır.	Tap. B (dərslük)
Sayı ərəb rəqəmləri ilə düzgün yazır.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)

Sıra sayını Roma rəqəmləri ilə düzgün yazır.

Tap. D (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)

Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 31
- İş dəftəri: səh. 19

Təlim məqsədləri

- Özünün və başqasının yazısını dil qaydaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).
- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Miqdar saylarının dəqiq və təxmini miqdar bildirdiyini müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sayın yazılışını yada salma
2	Dil qaydaları	Sayların sözlə, rəqəmlə yazılışının müəyyən edilməsi
3	Yazı	Yaddaş xəritəsi tərtib etmə
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim bölmə üzrə sözlərin və şəkilçilərin düzgün yazılışını ilə bağlı qaydaları yada salır.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər sözlərin düzgün yazılışını ilə bağlı bu bölmədə öyrəndikləri dil qaydalarını nə dərəcədə mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: *Qarlı-saxtalı qış gəlmişdi. Qışın öz gözəllikləri var: dağlar, təpələr, düzlər pambıq kimi ağ qarla örtülmüşdü. Ağacların budaqları qara bürünmüşdü. Arabir buludların arasından günəşin ilıq şüaları gözləri qamaşdırırdı.*

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mötərizədə verilmiş sözləri cümlələrə uyğun şəkildə dəyişərək yazırlar. Tapşırıq vasitəsilə söz sonunda *k-y*, *q-ğ* əvəzlənməsi ilə bağlı şagirdlərin bilik və bacarıqları yoxlanılır.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər təxmini miqdar bildirən sayları müəyyən edirlər. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər müəyyən və qeyri-müəyyən miqdar saylarını fərqləndirmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: çoxlu, bir az, xeyli.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilmiş sayları dəqiq, təxmini miqdar bildirən və sıra sayları olaraq qruplaşdırırlar. Tapşırıq sayın məna növləri ilə bağlı mənimsənilmiş biliklərin şagirdlərin təsəvvüründə sistemləşməsinə xidmət edir.

Doğru cavab:

1. Varlığın dəqiq sayını bildirir: yüz, əlli.
2. Varlığın təxmini sayını bildirir: yeddi-səkkiz, onlarla, minlərlə, çoxlu, az-çox.
3. Varlığın sırasını bildirir: on birinci, qırxıncı, doqquzuncu.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər cümlələrin məzmununa uyğun gələn sayları müəyyən edirlər. Tapşırıq eyni zamanda riyaziyyat və həyat bilgisi ilə inteqrasiyaya xidmət edir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər bu bölmədə mənimsədikləri qeydgötürmə və qeydlər əsasında yaddaş xəritəsi tərtib etmə bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Şagirdlər açar sözlərin altından xətt çəkirlər.
2. Qeydlərini yaddaş xəritəsində verilmiş başlıqlar altında qruplaşdırıb yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edib düzgün yazır.	Tap. A (dərslük)
Sonu <i>k</i> və <i>q</i> samitləri ilə bitən sözlərə şəkilçilər əlavə edərək düzgün yazır.	Tap. B (dərslük)
Sayın növlərini müəyyən edir.	Tap. C, Ç, D (dərslük)
Mətdən götürdüyü qeydlər əsasında yaddaş xəritəsini tamamlayır.	Tap. A (iş dəftəri)

Mövzu	Qəhrəmanlar unudulmur	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışıma Tərtib etdiyi suallar əsasında dialoq qurma Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rabitəli mətn şəklində təqdim etmə
	Söz ehtiyatı	<p><u>Yeni sözlər:</u> hökmranlıq, xidmət, məqbərə, zülmkar, şücaət, əsirlik, hərəkət, təltif etmək, məğlub etmək, kəşfiyyatçı, yağmalamaq, talamaq, yapıncı, öymək, handan-hana, əsir, bahadır, yasa batmaq, bəsləmək, yabı, çəlimsiz, qulun, kəhər, niqab, hasil olmaq, qurşaq tutmaq, əlverişli, önəmli, pənah gətirmək, himayə, satqınlıq, göydəndüşmə, şirnikləndirmək, bürc, müqavimət, başsağlığı, çərkəzi, yavər, əbədiləşdirmək, türbə, əfsanə, möhtəşəm, ərən, yağlı, örüş, sayğı, əzəmət, lərzəyə gətirmək, məruzə etmək, pilot, rəşadətli, əmin, dron.</p>
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> Mətndəki obrazların nitqinin onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirilməsi Mətn üzrə obrazlar xəritəsinin tərtib edilməsi Tarixi mətnlərin oxusu
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> Qrafik təsvirin (cədvəlin) rabitəli mətnə çevrilməsi Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimatın hazırlanması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrinin müəyyən edilməsi Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqələrinə görə uyğun gələn bağlayıcıların müəyyən edilməsi Bağlayıcıların vergüllə işlənməsi
	Filoloji anlayışlar	<ul style="list-style-type: none"> Qəhrəmanlıq dastanı Obrazlar xəritəsi Bağlayıcı Mürəkkəb cümlə
Kompetensiyalar	Vətənpərvərlik hissinin aşılınması, Vətən torpaqlarının qorunması, Vətən uğrunda canından keçən el igidləri haqqında məlumatların zənginləşdirilməsi	

Bu bölmənin mövzusu vətənpərvərlik, Vətən torpaqlarının qorunması, Vətən uğrunda canından keçən el igidlərinin şücaətləri ilə bağlıdır. Şagirdlər tarixboyu Azərbaycan torpaqlarının bütövlüyü uğrunda canından keçən qəhrəmanları tanıyır, onlar haqqında məlumat alırlar. Bu mövzuda təqdim olunmuş bədii mətnlər vasitəsilə şagirdlərin dinləmə, danışıma, oxu və yazı bacarıqları inkişaf etdirilir, söz ehtiyatı zənginləşdirilir, bir sıra mənəvi dəyərlər aşılır.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Mövzu ətrafında danışıq və münasibət bildirir;
- Fakt və münasibət bildirən cümlələri fərqləndirir;
- Məlumat almaq üçün suallar tərtib edir;
- Cümləni söz və söz birləşməsindən fərqləndirir;
- İfadə etdiyi ümumi anlayışa görə (varlıq, əlamət, say, hərəkət) sözləri qruplaşdırır.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Məlumat vərəqində verilmiş məlumatların rabitəli mətn şəklində təqdim edilməsi;
- Tarixi hadisələrlə zəngin mətnləri dinləyərkən lazımı qeydlərin aparılması.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslik: səh. 32–33 • İş dəftəri: səh. 20

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Sətiraltı fikir və informasiyanı izah edir (st. 2.2.3).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).

Köməkçi vasitələr: Azərbaycanın qəhrəman oğulları haqqında hazırlanmış videoçarx, şəkillər, qəhrəmanlıq mövzusunda mahnılar.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Danışma	Bölmənin mövzusu üzrə müzakirə
3	Söz ehtiyatı	“Söz boğçası”ndakı sözlərin izahı və möhkəmləndirilməsi
4	Danışma	Qəhrəmanlar haqqında məlumat vərəqindəki məlumatların rabitəli mətnə çevirərək şifahi təqdimatı
5	Oxuyub-qavrama	Əsas fikrin müəyyənləşdirilməsi; fikirlərin hansı yarımbaşlığa aid olduğunu müəyyənləşdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə Azərbaycanın qəhrəman oğulları haqqında hazırlanmış videoçarx, şəkillər nümayiş etdirir və yaxud qəhrəmanlıq mövzusunda mahnılardan birini dinlədir. Aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

- *Sizcə, bu bölmənin mövzusu nə olacaq?*
- *Hansı qəhrəmanları tanıyırsınız? Onlar hansı hərəkətləri ilə sizin yaddaşınızda qalıblar?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırirlar. Oxuduqları mətn-

lərdən nümunələr gətirməklə fikirlərini izah edirlər.

Söz ehtiyatı

2.1.1 “Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (*hökmranlıq, xidmət, məqbərə, zülmkar, şücaət, əsirlik, təltif etmək, məğlub etmək, kəşfiyyatçı*) təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını açıqlayır:

hökmranlıq – hakimiyyət, hökmran olmaq;
xidmət – qulluq etmə, işləmə;
məqbərə – qəbirlərin üzərində xüsusi tikili;
zülmkar – zalım, qəddar;
şücaət – döyüş meydanında göstərilən igidlik;
əsirlik – əsir düşmüş adamın hal və vəziyyəti;
təltif etmək – xidmətlərinə görə orden, medal vermək;

məğlub etmək – qalib gəlmək;

kəşfiyyatçı – düşmənin yerini və sayını müəyyənləşdirən əsgər və ya zabit.

Şagirdlər sözlərin dəqiq izahından sonra onları müxtəlif cümlələrdə işlədirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Söz ehtiyatının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Qruplarla iş. Bu tapşırıqın qruplarla yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir.

Tapşırıqı yerinə yetirmək üçün qruplara müəyyən vaxt verilir. Qrup üzvləri məlumat vərəqindəki məlumatları genişləndirərək qəhrəmanlar haqqında şifahi təqdimata hazırlanırlar. Əlbəttə, şifahi təqdimat zamanı fikirlərini ardıcılıqla, rabitəli şəkildə ifadə etmək üçün qeydlər aparmaq lazımdır. Qrup üzvləri təqdimat zamanı söyləyəcəkləri məlumatları dəftərdə qeyd edə bilərlər. Daha sonra qrup üzvləri təqdimat üçün nümayəndə seçirlər.

Təqdimat təxminən aşağıdakı məzmununda ola bilər:

1 qrup

Cavad xan

Cavad xan böyük Azərbaycan sərkərdəsi, dövlət xadimi, Gəncə xanlığının hökmdarı idi. Cavad xan 1748-ci ildə Gəncə şəhərində doğulub. 1804-cü ilə qədər Gəncədə yaşayıb. 1786-cı ildən Gəncə xanlığına hökmranlıq edib. Gəncəni müdafiə etmək üçün rus qoşunlarına qarşı mübarizə aparıb. Oğlu Hüseynqulu xanla birlikdə Gəncə uğrunda döyüşlərdə iştirak edib. Cavad xan 1804-cü ildə

Gəncə uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına şəhid olub. Cavad xanın xatirəsini əbədiləşdirmək üçün onun qəbri üzərində məqbərə tikilib.

II qrup

Koroğlu

Koroğlu Azərbaycanın xalq qəhrəmanıdır. O, 16-cı əsrin sonu – 17-ci əsrin əvvəllərində yaşayıb və zülmkar ağalara qarşı mübarizə aparıb. Bu mübarizədə iştirak etmək üçün onun dəstəsinə yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi igid qoşulmuşdu. Koroğlu öz dəstəsi ilə Çanlıbel qalasında məskən salmışdı. O, Qıratın belində, əlində Misri qılınc, yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi igidi ilə kasıb insanların haqqını qorumaq üçün döyüşürdü. Koroğlunun və igidlərinin döyüşlərdə göstərdiyi şücaətlər “Koroğlu” dastanında təsvir edilir.

III qrup

Rağuf Orucov

Polkovnik-leytenant Rağuf Orucov Azərbaycan ordusunun təcrübəli kəşfiyyatçısı idi. O, Azərbaycan dövlətinin erməni işğalçılarına qarşı apardığı mübarizədə iştirak edib. İşğal edilmiş torpaqlar uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına vuruşub. Başçılıq etdiyi kəşfiyyat qrupu ilə birlikdə dəfələrlə erməni əsirliyində olan əsgərlərimizi xilas edib. Murovdağda göstərdiyi belə qəhrəmanlıqlarına görə onu “Murov qartalı” deyə çağırırdılar. “İgidliyə görə” medalı ilə təltif edilib. 2016-cı il Aprel döyüşləri zamanı şəhid olub.

IV qrup

Salatın Əsgərova

Salatın Əsgərova jurnalist idi. Qarabağ müharibəsi zamanı cəbhə bölgələrindən reportajlar hazırlayırdı. O, 1991-ci ilin yanvar ayında Şuşaya gedir. Burada döyüşən əsgərlərimizlə görüşüb müsahibə hazırlamaq istəyir. Lakin Qaladərəsi kəndi yaxınlığında şəhid olur. İndi həmin kənd qəhrəman jurnalistin şərəfinə Salatınkənd adlandırılır. Göstərdiyi şücaətə görə Salatın Əsgərova Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülüşdür.

Hər qrup hazırladığı məlumatı təqdim edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin əsas fikri müəyyənləşdirmək bacarığının inkişafına yönəlib. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini B tapşırığında verilmiş məlumat və

qindəki uyğun məlumatlarla əlaqələndirərək izah edirlər. Məsələn:

1. **İgid oğul düşməne ayılmaz.** Cavad xan hakimi olduğu Gəncə şəhərini sona qədər müdafiə etmişdi. Düşməne boyun əyməmiş, Gəncə uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşdu.

2. **Aslanın erkəyi, dişisi olmaz.** Salatın Əsgərova qadın olmasına baxmayaraq mərd və igid jurnalist idi. O, reportaj hazırlamaq üçün cəbhə bölgəsinə yollanmışdı. Qorxu bilmədən daim qızğın döyüş gedən rayonlara getmiş, hazırladığı müsahibələri xalqa çatdırmışdı.

3. **Şəhidlər ölməz, Vətən bölünməz.** Rağuf Orucov, Salatın Əsgərova kimi qəhrəmanlarımız Azərbaycanın bütövlüyü uğrunda mübarizə aparmış, şəhidlik zirvəsinə ucalmışlar. Xalq öz qəhrəmanlarını unutmur. Onların adını daim əbədiləşdirir.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirlərin hansı yarımbaşlığa aid olduğunu müəyyənləşdirməklə məlumat və rəqlərindəki məlumatları qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavablar: 1-ci, 5-ci fikirlər Koroğlu, 3-cü, 6-cı fikirlər Cavad xan, 2-ci, 8-ci fikirlər Rağuf Orucov və 4-cü, 7-ci fikirlər Salatın Əsgərovaya aiddir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	“Söz boğçası”, tap. A (iş dəftəri)
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəbitəli mətn şəklində təqdim edir.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki detalları əsas fikirlə əlaqələndirir.	Tap. C (dərslük)
Mətnə aid məlumatları uyğun yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllim növbəti dərse nümayiş etdirmək üçün Dədə Qorqudun və qopuz alətinin şəklini əldə edir.

fəsil 1 HÜNƏR GÖSTƏR, AD QAZAN

1-ci dər. “Qaraca çoban”

• Dərslük: səh. 34–36 • İş dəftəri: səh. 21

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
 - Bədii mətndə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Dədə Qorqudun şəklinin nümayişi
2	Danışma	Dədə Qorqud və Oğuz eli haqqında məlumatın xatırlanması
3	Oxu	“Qaraca çoban” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; mətndəki epizodların və obrazların təhlili
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim Dədə Qorqudun şəklini nümayiş etdirir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər 2-ci sinifdə Oğuz eli və Dədə Qorqud haqqında (Azərbaycan dili dərsliyi I hissə, səhifə 21-də “Yadigar adlar” şeiri və səhifə 22-də Dədə Qorqud haqqında kiçik mətn) məlumat alıblar. Müəllim şagirdlərə bu mətnləri xatırladır. Şagirdlər Dədə Qorqud və Oğuz eli haqqında bildikləri məlumatları sinif yoldaşları ilə bölüşürlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Qaraca çoban” mətni üzrə iş. Rollu oxu. Əvvəlcə şagirdlər müəyyən vaxt ərzində

“Qaraca çoban” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hissləri təsəvvür edirlər.

Daha sonra müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Bu dəfə şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan yerində, düzgün istifadə etmələrinə diqqət yetirir, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə necə səsləndirmələrini müşahidə edir.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (*yağmalamaq, talamaq, yapıncı, öymək, sayıqlıq, handan-hana*) təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər:

yağmalamaq – soymaq, qarət eləmək;

talamaq – var-yoxunu güclə əlindən almaq;

yapıncı – basılmış keçi yunundan (keçədən) hazırlanan plaşa oxşar qolsuz, uzun, enli geyim;

öymək – tərifləmək;

sayıqlıq – işində, hərəkətində sayıq, ehtiyatlı, diqqətli olma;

handan-hana – sonradan.

2.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətndən “sapand” sözünün iştirak etdiyi cümləni bir daha oxuyur, kontekstə görə və mətnə çəkilmiş şəkllə əsasən mənasını təxmin edirlər. Daha sonra müəllim həmin sözün dəqiq mənasını izah edir: *sapand* – “daş atmaq üçün qədim silah” deməkdir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar şagirdlərin mətni diqqətlə oxuyub-qavradıqlarını yoxlamağa xidmət edir. Müəllim sualların sayını artır da bilər.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlərdən qeyri-ardıcıl verilmiş epizodların mətnə uyğun ardıcılığını müəyyənləşdirmək tələb olunur.

Epizodların ardıcılığı: 4, 3, 1, 6, 2, 5, 7.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə mətndəki epizodlarda Qaraca çobanın xarakterinin necə açıldığı təhlil olunur. Əvvəlcə tapşırıqda verilmiş xarakter səciyyələndirən sözlərin (*sədaqətli, ayıq-sayıq, güclü-qüvvətli*) mənaları aydınlaşdırılır. Daha sonra həmin xarakterlərin açıldığı epizodlar müəyyənləşdirilir.

Doğru cavablar:

1. *Sədaqətli:* Qazan xan el-obasını xilas etmək üçün düşmən üstünə gedəndə çoban: “Oğuz eli-

nin qisası mənim də qisasımdır”, – deyib onu tək qoymur.

2. *Ayıq-sayıq*: Çoban gecə pis yuxu görür. Sanki ona pis bir hadisə baş verəcəyi əyan olur. Üç yerdə təpə boyda daş yığır. Sapandını əlinə alıb gözləyir.

3. *Güclü-qüvvətli*: Qazan xan çobanı bir ağaca möhkəm sarıyır. Amma çoban ağacı kökündən qoparıb belinə alır, Qazan xanın arxasınca yola düzəlir.

Daha sonra şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini həmin epizodlarla uyğunlaşdırırlar. Beləliklə, mətnin ideyası müəyyənləşdirilir. Bu tapşırıq şagirdlərin təhlil aparmaq, şərh etmək, əsaslandırmaq kimi vacib bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərdə münasibət bildirmək, əsaslandırmaq kimi vacib bacarıqları inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	“Qaraca çoban” mətni
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Mətndə açıq şəkildə ifadə edilmiş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllim növbəti dərslə nümayiş etdirmək üçün “Dədə Qorqud” filmindən çobanın düşmənləri dəf etməsi, Qazan xanın çobanı ağaca sarıması səhnələrini əldə edir.

2-ci dərsl. Qəhrəmanlıq dastanı

• Dərslük: səh. 36 • İş dəftəri: səh. 22

Təlim məqsədləri

- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətnədə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Dədə Qorqud” filmindən bəzi, səhnələrin nümayişi
2	Söz ehtiyatı	“Qaraca” sözünün mənasının təxmin edilməsi
3	Dinləmə. Yazı	“Dirsə xan oğlu Buğac” dinləmə mətninin üzrə iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə “Dədə Qorqud” filmindən çobanın düşmənləri dəf etməsi səhnəsini nümayiş etdirir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda “Qarabağ” sözünün izahı verilmişdir. Müəllim şagirdlərin diqqətini “qara” sözünün izahına yönəldir və şagirdlər bu izahdan çıxış edərək çobanın adının mənasını təxmin edirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. Bu rubrikada “Qəhrəmanlıq dastanı” haqqında məlumat verilib. Qəhrəmanlıq dastanlarında xalqın azadlığı uğrunda mübarizə aparan igidlərin şücaətindən bəhs olunur. Müəllim Qazan xan və Qaraca çobanı nümunə gətirməklə fikrini əsaslandırır.

Dinləmə. Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim dinləmə mətninin yalnız giriş və əsas hissəsini səsləndirir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şəkillərə əsasən

mətnin sonluğunu təxmin edib yazırlar. Bu fəaliyyətdən sonra müəllim mətnin sonluğunu oxuyur. Şagirdlər mətnin sonluğunu öz təxminləri ilə müqayisə edirlər.

Diferensial təlim

Müəllim şəkillərə istinad edərək mətnin sonluğunu yazmaqda çətinlik çəkən şagirdlərə istifadə üçün açar sözlər verə bilər: *atılmaq, yapışmaq, çəkişmək, buynuz, güc vermək, qalib gəlmək, xilas etmək, alqışlamaq, Dədə Qorqud, qəhrəmanlıq, ad vermək.*

“Dirsə xan oğlu Buğac” dinləmə mətni

Oğuz xanlarından Dirsə xanın uzun illərdən sonra bir oğlu dünyaya gəldi. Bu oğlan böyüyüb yetkin yaşa çatmışdı. Lakin hələ ona ad qoyulmamışdı. Oğuz elinin bir adəti vardı, uşaq doğulanda ona ad qoymazdılar. O gərək özü hünər göstərüb ad qazanaydı.

Deyilənə görə, Oğuz elinin başçısı xanlar xanı Bayandır xanın bir döyüşkən buğası vardı. Bu buğa o qədər güclü idi ki, daşa buynuz vursaydı, daşı un kimi üydərdi. İldə bir dəfə – Novruz bayramında buğanı meydana çıxarardılar.

Bir dəfə yenə yazda buğanı tövlədən çıxardılar. Dəmir zəncirli buğanı üç kişi sağdan, üç kişi də soldan tutmuşdu. Onu darta-darta zor-güc ilə meydanın ortasına gətirdilər. Camaat buğanın tamaşasına durmuşdu. Bayram meydanına toplaşmış qızların al-qırmızı geyimləri buğanın diqqətini cəlb etdi. Zəncirini kişilərin əlindən çıxarıb onlara hücum elədi. Meydana çaxnaşma düşdü. Hər bir tərəfə qaçdı. Buğa Bayandır xanın qızı Burla xatunun qarşısında dayandı. Qızarmış gözlərini ona zilləyib ayağını yerə döydü. Hər kəs nəfəsini içinə çəkib həyəcanla onlara baxırdı.

Bu vaxt Dirsə xanın oğlu buğanın qarşısına atıldı. Əllərini atıb onun buynuzlarından yapışdı. Ayaqlarını yerə elə möhkəm dayadı ki, dizə qədər torpağa batdı. Oğlanla buğa xeyli çəkişdilər. Nə o buna güc gələ bildi, nə də bu ona. Dirsə xanın oğlu öz-özünə düşündü:

– Evi dirək saxlayar. Mən niyə buna dirək olmuşam? Mənə söykənib daha möhkəm güc verir.

O, qəfildən əlini buğanın buynuzlarından çəkdi. Buğa dizləri üstə yerə çökdü. Öküzü gətirən kişilər gəlib tez buğanı yenidən zəncirlədilər.

Hamı gəncin gücünə-qüvvətinə heyran oldu. Alqış səsləri göyə ucaldı. Dədə Qorqud göstərdiyi qəhrəmanlığa görə gəncə Buğac adı verdi.

1.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “Dirsə xan

oğlu Buğac” mətni üzrə hekayə xəritəsi tərtib edirlər. Bununla da mətnin məzmununu qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin mətnləri nə qədər diqqətlə dinlədiklərini və oxuduqlarını yoxlamağa imkan verir.

Doğru cavablar: 1 – A, 2 – B, 3 – C, 4 – B, 5 – A, 6 – C.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər dinləmə mətnindəki məlumatları qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq eyni zamanda onların söz ehtiyatını zənginləşdirməyə imkan verir. Sonda şagirdlər daha bir Oğuz igidinin adını öyrənirlər.

Doğru cavablar:

Yuxarıdan aşağı: 1. Buğac, 2. Bayandır, 4. möhkəm.

Soldan sağa: 3. meydan, 5. Dirsə. 6. hünər.

İgidin adı: Beyrək.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
İllüstrasiyadan istifadə etməklə mətnin sonluğunu yazır.	Tap. B (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. C (dərslük)
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə edilmiş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dər. Köməkçi sözlər

- Dərslük: səh. 37
- İş dəftəri: səh. 23

Təlim məqsədləri

- Köməkçi sözləri əsas nitq hissələrindən fərqləndirir (st. 4.1.3).
- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Verilmiş sözlərin ad, əlamət, say, varlıq anlayışı altında qruplaşdırılması
2	Dil qaydaları	Köməkçi sözlərin fərqləndirilməsi; cümlələrdə buraxılmış köməkçi sözlərin bərpası
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözləri cədvəl üzrə qruplaşdırırlar. Bəzi sözlər (*bəh-bəh, amma, və, axı, uf, çünki*) cədvəlin heç bir sütununa uyğun gəlmir.

Müəllimin nəzərinə! Birinci yarımda şagirdlərə *söz* və *anlayış* haqqında geniş məlumat verilib. Şagirdlər “anlayış” dedikdə sözlərin ifadə etdiyi ümumi leksik mənanı (*ad, əlamət, say, hərəkət*) anlaşırlar. Lakin bəzi sözlər anlayış bildirmir. İbtidai siniflərdə bu sözlər “köməkçi sözlər” adı ilə təqdim edilir.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Bunları bilməliyik” rubrikasına yönəldir. Köməkçi sözlər haqqında verilmiş məlumatları şərh edir.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələri oxuyur, hər bir sözə sual verməklə anlayış ifadə edib-etmədiyini müəyyənləşdirirlər.

4.1.3 Tapşırıq C, Ç (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə buraxılmış köməkçi sözləri məzmununa əsasən bərpa edirlər. Bununla da köməkçi sözlərin cümlədəki rolunu anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin anlayış bildirən və bildirməyən sözləri fərqləndirmə bə-

carığını inkişaf etdirməyə xidmət edir.

İş dəftərində verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin köməkçi sözləri fərqləndirmək bacarığının inkişafına yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Köməkçi sözləri əsas nitq hissələrindən fərqləndirir.	Tap. A, B, D (dərslük), tap. A, B, Ç (iş dəftəri)
Cümlələrin məzmununa əsasən buraxılmış köməkçi sözləri əlavə edir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllim növbəti dərstdə nümayiş etdirmək üçün Qazan xan, Qaraca çoban və Buğacın şəklini əldə edir.

fəsil 2 EL İGİDLƏRİ İLƏ TANINAR

1-ci dər. “Səgrəyin dastanı” (I hissə)

- Dərslük: səh. 38–39
- İş dəftəri: səh. 24

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Danışarkən fəal leksikadan istifadə edir (st. 1.2.3).

Köməkçi vasitələr: Oğuz igidlərindən Qazan xan, Qaraca çoban və Buğacın şəkli.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müxtəlif Oğuz qəhrəmanlarının şəkillərinin nümayişi
2	Danışma	Tanış olduqları Oğuz qəhrəmanlarının şücaətləri haqqında söhbət
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Səgrəyin dastanı” mətninin I hissəsinin oxusu; “Söz boğçası” üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; səbəb-nəticə əlaqəli cümlələrin tamamlanması; mətnin məzmunu ilə bağlı sualların tərtib edilməsi
5	Danışma	Alqışlardan yerli-yerində istifadə edilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim Qazan xan, Qaraca çoban və Buğacın şəklini nümayiş etdirir. Şagirdlər bu şəkillərə baxır, dərsin mövzusunun təxmin edirlər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər keçən dərslərdə bir neçə Oğuz igidi haqqında məlumat alıblar. Onlar həmin igidləri xatırlayıb, onların göstərdikləri şücaətlər haqqında danışirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 “Səgrəyin dastanı” mətninin I hissəsi üzrə iş. Növbə ilə oxu. Şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Müəllim şagirdlərin oxu zamanı bir-

birini izləməsini yoxlamaq məqsədilə hər abzasın məzmununa uyğun suallar verir. Oxu zamanı tanış olmayan sözlərin mənasını izah edilir. Şagirdlər əvvəlcə sözləri kontekstə əsaslanaraq izah etməyə çalışır, daha sonra isə lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

“Söz boğçası”ndakı sözlərin düzgün izahı:

əsir – müharibədə ələ keçirilən düşmən əsgəri, zabiti və s.;

dustaq – həbs olunmuş, yaxud dustaqxanada saxlanılan adam;

bahadır – igid, cəsur, qəhrəman, pəhləvan;

yasa batmaq – çox kədərlənmək, qəmlənmək.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətndə rast gəlinən yeni sözlərin mənalərini mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. Şagirdlər mətndəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sual əvəzlərindən istifadə edərək mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edirlər.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Müəllim şagirdlərə ikinci sinifdə alqışlarla bağlı öyrəndikləri məlumatları xatırladır. Bu tapşırıq şagirdlərin aşağı siniflərdə qazandıqları nitq etiketlərindən situasiyaya uyğun istifadə etmək bacarığının möhkəmlənməsinə xidmət edir. Onlar eyni zamanda özləri də alqışlar düşünüb deyə bilirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Araşdırma (Ev-layihə tapşırığı). Şagirdlərin araşdırma bacarığının inkişafına xidmət edir. Bu cür tapşırıqların evdə icra edilməsi tövsiyə olunur. Şagirdlər növbəti dərstdə qopuz aləti haqqında təqdimat hazırlayacaqlar. Buna görə də əvvəlcədən bu alət haqqında araşdırma aparır, məlumat toplayırlar. Yaxşı olardı ki, internetdən istifadə etmə imkanları olan şagirdlərə internet resurslarından istifadə üçün linklər verilsin. İnternetdən istifadə edə bilməyənlərə isə kitab, jurnal, ensiklopediya adları vermək olar. Şagirdlərə kömək məqsədilə konkret suallar da təqdim etmək olar:

– Qopuz necə alətdir?

- Quruluşu necədir?
- Bu musiqi aləti hansı xalqa mənsubdur?
- “Qopuz” dedikdə hansı dastan qəhrəmanları yada düşür?

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Şifahi nitqində standart ifadələrdən yerli-yerində istifadə edir.	Tap. Ç (dərslük)

2-ci dər. “Səgrəyin dastanı” (II hissə)

- Dərslük: səh. 39–40
- İş dəftəri: səh. 25

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Səgrəyin dastanı” mətninin I hissəsinin xatırlanması
2	Danışma	Tapşırıqda verilmiş sual ətrafında müzakirə
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Səgrəyin dastanı” mətninin II hissəsi üzrə iş

4	Oxuyub-qavrama	Səbəb-nəticə əlaqəli cümlələrin tamamlanması; nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyənləşdirmək
5	Yazı	Mövzu ilə bağlı məlumatların məntiqi ardıcılıqla yazılması; qopuz aləti haqqında təqdimatın hazırlanması
6 Formativ qiymətləndirmə		

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərslər oxuduqları “Səgrəyin dastanı” mətninin I hissəsi haqqında suallar verir. Bununla da keçmiş dərslər yenidən xatırlanır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Bəzən mətnlərdə kiçik detallar olur ki, oxucu diqqətindən kənar qalır. Lakin hadisələrin sonrakı gedişində məlum olur ki, bu əşyalar əsərin ideyasının, baş qəhrəmanın xarakterinin açılmasında və yaxud onun problemlərinin həll olunmasında böyük rol oynayır. Bu tapşırıqda verilmiş sualı cavablandırmaqla şagirdlərin diqqəti belə məqamlardan birinə yönəldilir. *Dədə Qorqud nə üçün Səgrəyə qopuz verir? Niyə məhz qopuz?* Bu tip tapşırıqlar şagirdlərin həm öz mövqeyini bildirmə, əsaslandırma kimi vacib bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də diqqətli oxucu kimi formalaşmalarına xidmət edir.

Oxu. Söz ehtiyatı

“Səgrəyin dastanı” mətninin II hissəsi üzrə iş. Şagirdlər mətnin II hissəsini oxuyur, tanış olmayan sözləri dəftərlərinə qeyd edirlər. Daha sonra lüğət vasitəsilə həmin sözlərin mənası araşdırılır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətndəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şeir parçasını oxuyur, bu sözlərin hansı obrazın nitqinə aid olduğunu müəyyənləşdirirlər. Mətnə uyğun epizoda istinad edərək fikirlərini əsaslandırırırlar.

Doğru cavab: Şeir parçası Əgrəyin nitqinə aiddir.

Uyğun epizod: Əgrək ilə Səgrək arasındakı dialoq zamanı Əgrəyin nitqinə aid ola bilər. Əgrək

qarşısında dayanan igidin onun doğma qardaşı olduğunu anlayanda həmin sözləri söyləyir.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər bir neçə dərslərdir ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı əsasında işlənmiş mətnlərlə tanış olurlar. Bu mətnlərdə Oğuz igidlərinin qəhrəmanlıqlarından bəhs edilir. Onların göstərdikləri şücaətlər haqqında şagirdlərin müəyyən məlumatları var. Həmin məlumatları cədvəlın uyğun bölmələrində məntiqi ardıcılıqla yazırlar. Beləliklə, həm məzmunu mənimsədiklərini, həm də yazı bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

3.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər qopuz aləti haqqında apardıqları araşdırma nəticəsində əldə etdikləri məlumatlardan və şəkillərdən istifadə edərək təqdimat hazırlayırlar.

Diferensial təlim

Təqdimatlar üçün müxtəlif formalar seçmək olar: A4 ölçülü kağızlar üzərində, PowerPoint proqramı vasitəsilə və s.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir.	“Səgrəyin dastanı” mətninin II hissəsi
Mətnədə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Dialogi mətnədə nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Mövzu ilə bağlı fikirlərini məntiqi ardıcılıqla yazıda ifadə edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dərslük. Mürəkkəb cümlə

• Dərslük: səh. 41 • İş dəftəri: səh. 26

Təlim məqsədləri

- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur (st. 4.1.4).

Dərslükün qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlə haqqında biliklərin (bitkin fikir bildirməsi) xatırlanması
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb cümlə haqqında məlumatın şərh; mürəkkəb cümlələrin fərqləndirilməsi; mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrinin müəyyənləşdirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş söz sıralarına yönəldir və soruşur:

- Hansı bənddə verilmiş söz sırasında fikir ifadə olunub? (Doğru cavab: Ç)
- Bitmiş fikir ifadə edən söz sırasına nə deyilir? (Cümlə)

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyəm” rubrikası. Müəllim bu rubrikada mürəkkəb cümlə haqqında verilmiş məlumatları şərh edir. Şagirdlər aşağı siniflərdə cümlə anlayışı ilə tanış olmuşlar. Cümlənin fikir ifadə etdiyini bilirlər. Bu dərslədə isə bəzi cümlələrdə bir deyil, bir neçə fikrin ifadə olunduğu haqda məlumat alırlar.

4.1.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin “Bunları bilməliyəm” rubrikasında mürəkkəb cümlə haqqında aldıkları biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib. Şagirdlər qarışıq verilmiş cümlələr içərisindən mürəkkəb cümlələri seçməklə onu fərqləndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavablar: 1, 3, 4.

Müəllimin nəzərinə! Mürəkkəb cümlənin tərkibindəki fikirləri ayırmaq bacarığını formalaşdırmaq üçün ilk tapşırıqları kollektiv şəkildə, cümlələri lövhəyə yazaraq izah etmək məqsədəuyğundur. Məsələn: 1. Yaz gəldi, bağçada güllər açdı. Bu cümlədə iki fikir var: 1. Yaz gəldi. 2. Bağçada güllər açdı.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər müxtəlif sütunlarda verilmiş fikirlərlə tanış olur, məzmunca uyğun gələnləri bir cümlədə birləşdirərək mürəkkəb cümlə yaradırlar.

Doğru cavablar: 1 – b, 2 – a, 3 – ç, 4 – c.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirlərə daha bir fikir əlavə edərək mürəkkəb cümlə yaradırlar.

Məsələn:

1. *Külək əsir, yarpaqlar yerə tökülür.*

2. *Müəllim sual verir, şagirdlər onu cavablandırırlar.*

3. *İşıqforun yaşıl işığı yandı, maşınlar hərəkət etdi.*

4. *Nihadın yeddi yaşı oldu, dostu onu təbrik etdi.*

5. *Mina dərslərini bitirdi, atası onu parka aparadı.*

Tapşırıq A, B, C, Ç (iş dəftəri). İş dəftərində verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin mürəkkəb cümlə haqqında öyrəndikləri biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mürəkkəb cümlələri fərqləndirir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Cümlələrin məzmunu arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə yaradır.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Verilmiş fikrin məzmununa uyğun daha bir fikir əlavə edərək mürəkkəb cümlə yaradır.	Tap. Ç (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)

fəsil 3 İGİD DÖYÜŞDƏ BƏLLİ OLAR

1-ci dər. “Ağ atlı oğlan” (I hissə)

• Dərslük: səh. 42–43 • İş dəftəri: səh. 27

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Lüğət dən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətdəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Məqsədə uyğun olaraq məktub yazır (st. 3.1.2).
- Oxuduğu mətn haqqında rəy yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Danışma	Tapşırıqda verilmiş fikirlə bağlı münasibətin bildirilməsi
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsinin oxusu; söz ehtiyatı üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Səbəb-nəticə əlaqəli cümlələrin tamamlanması; mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması
5	Yazı	Mətdəki bir obrazın dilindən digər obraza məktub yazılması; “Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsi üzrə rəy yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə aşağı sinifdə oxuduqları nağılları xatırladıb soruşur:

– *Hansı nağıl qəhrəmanlarını tanıyırsınız? Hansı nağıl qəhrəmanı Vətəninin, el-obasının dar günündə köməyə çatır, ağılı, gücü hesabına Vətəni xilas edir? (2-ci sinif. “Biləndərin nağılı”)*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş “İgid döyüşdə bəlli olar” ifadəsini izah etməyə, bu fikir haqqında öz mövqelərini bildirməyə çalışırlar. Oxuduqları, dinlədikləri mətn-

lərdən, müşahidə etdikləri hadisələrdən nümunələr gətirməklə öz fikirlərini əsaslandırirlar. Müəllim şagirdlərə fikirlərini tam izah edə bilmələri üçün əlavə yönəldici suallar da verə bilər:

– *Qəhrəmanlıq nədir? Eşitdiyiniz, oxuduğunuz əsərlərdən nümunələr gətirin.*

– *Bəzən kimsə başqasının qəhrəmanlığını öz adına çıxmaq istəyir. Buna münasibətinizi bildirin.*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Ağ atlı oğlan” mətni üzrə iş. Rollu oxu.

Əvvəlcə şagirdlər müəyyən vaxt ərzində “Ağ atlı oğlan” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hissləri təsəvvür edirlər. Daha sonra müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür: müəllif, mehtər, Xanbala, Nərbala, Daşgüvar şah. Bu dəfə şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan yerində, düzgün istifadə etmələrinə diqqət edir, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə necə səsləndirmələrini müşahidə edir.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”ndakı sözlərin (*bəsləmək, yabı, çalimsiz, qulun, köhlən, hasil olmaq, qurşaq tutmaq*) mənasını kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Sözlərin izahı:

bəsləmək – qulluq etmək;

yabı – arıq, əldən düşmüş, yaraşıqsız at;

çalimsiz – arıq, bədəncə zəif;

qulun – körpə at balası;

köhlən – yaxşı bəslənmiş at;

hasil olmaq – əldə etmək;

qurşaq tutmaq – güləşmək.

Qeyd: Sonuncu ifadə frazeologizmdir. Müəllim bu ifadəni izah edərkən “qurşaq” sözünü izah edir və güləşçilərin çox zaman qurşaqdan yapışaraq güləşdiklərini bildirir.

2.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər lüğətdən istifadə edərək tapşırıqda verilmiş “qulun”, “kəhər”, “madyan”, “dayça” və “yabı” sözlərinin mənalərini araşdırır və müqayisə edirlər.

Qulun – körpə at balası;

Kəhər – açıq-şabalıdı rəngli at;

Madyan – dişi at;

Dayça – bir yaşlı erkək at balası;

Yabı – arıq, əldən düşmüş, yaraşıqsız at.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətndəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını yoxlamaq mümkündür. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları oxuyur, mətndən cavabını tapa bilmədikləri sualları seçirlər.

– *Mehtərin adı nə idi?*

– *Hadisələr hansı ölkədə baş verir?*

– *Nərbala atını necə adlandırmışdı?*

Müəllimin nəzərinə! Mətdə “*Nərbala döyüşə niyə niqabla çıxdı?*” sualının da birbaşa cavabı yoxdur. Lakin məzmunundan çıxış edərək şagird bu sualın cavabını təxmin edə bilər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq Ç (dərslük). 2-ci sinifdə şagirdlər əməli yazı nümunəsi ilə, məktubla tanış olublar. Bu dərstdə müəllim şagirdlərin diqqətini Səlim şahın Daşgüvar şaha göndərdiyi xəbərə yönəldir: “Bir gün qonşu ölkənin hökmdarı Səlim şah hücum çəkib şəhərin yaxınlığında düşərgə qurdu. Daşgüvar şaha xəbər göndərdi ki, pəhləvanı yarışı keçirsinlər. Kimin pəhləvanı qalib gəlsə, şəhər onun olsun”. Yönəldici suallarla şagirdlərin diqqətini mətndəki əsas məqamlara cəlb edir.

– *Səlim şahın məqsədi nədir?*

– *Səlim şah nə istəyir?*

– *Səlim şahın şərti nədir?*

Bu suallar şagirdlərə məktubun mətnini (məzmununu) təsəvvür etməyə kömək edəcək. Şagirdlər mətnin tərkib hissələrinin ardıcılığına əməl etməklə Səlim şahın dilindən Daşgüvar şaha məktub yazırlar.

Diferensial təlim

Müəllim çətinlik çəkən şagirdlərə məktubun məzmununa aid hazır cümlələri qeyri-ardıcıl şəkildə təqdim edə bilər. Şagirdlər həmin cümlələrin düzgün ardıcılığını bərpa edərək məktub yaza bilərlər.

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər artıq 2-ci sinifdə dinlədikləri və yaxud oxuduqları mətn haqqında rəy yazmaq bacarığına yiyələnmişlər.

Bu tapşırıq vasitəsilə həmin bacarıq möhkəmləndirilir, daha da inkişaf etdirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz münasibətini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	“Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsi (dərslük)
Lügətdən istifadə etməklə sözün mənasını izah edir.	Tap. B (dərslük)
Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Məqsədə uyğun olaraq məktub yazır	Tap. Ç (dərslük)
Oxuduğu mətn haqqında rəy yazaraq öz münasibətini bildirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllimə lövhədə nümayiş etdirmək üçün dərslüyün 44-cü səhifəsində verilmiş obrazlar xəritəsini iri formatda hazırlamaq tövsiyə edilir.

2-ci dər. “Ağ atlı oğlan” (II hissə)

- Dərslük: səh. 44
- İş dəftəri: səh. 28

Təlim məqsədləri

- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).

Köməkçi vasitələr: Lövhədə nümayiş etdirmək üçün iri formatda obrazlar xəritəsi.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Oxuyub-qavrama	“Ağ atlı oğlan” mətninə istinad edərək Xanbala obrazının təhlili
3	Dinləmə	“Ağ atlı oğlan” mətnindən “Ov səhnəsi”
4	Oxuyub-qavrama	Obrazlar xəritəsinin tərtib edilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərslə oxuduqları “Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsi haqqında suallar verir. Bununla da keçmiş dərslə yenidən xatırlanır.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə obrazların xarakteri və davranışları müzakirə edilir, “Ağ atlı oğlan” mətninin I hissəsindən uyğun epizodlar xatırlanmaqla fikirlər əsaslandırılır.

Xanbala kobud və təkəbbürlüdür.

Uyğun epizod: Mehtər boz rəngli bir qulunu göstərərək dedi:

– Bircə il bu quluna yaxşı qulluq olunsa, cıdırda ona çatan at olmaz.

– Bu yabını oğlun Nərbalaya saxla, – deyər Xanbala başqa at seçdi.

Əsaslandırma: Xanbala özünü mehtərin oğlundan üstün tutur, özünə yaraşdırmadığını ona layiq görür. Xanbala özündən böyük insanla kobudcasına danışır.

Padşah ədalətsizdir.

Uyğun epizod: Pəhləvan yarışının keçiriləcəyini eşidən Nərbala padşahın hüzuruna gəlib baş əydi:

– Qibleyi-aləm, icazə verin, sabahki döyüşə mən çıxım.

– Şir kimi oğlanlarıma nə gəlib ki, ölkəmi mehtər oğlu xilas eləsin, – deyər şah dilləndi.

Əsaslandırma: Padşah ədalətsiz qərar verir, insanlar arasında ayrı-seçkilik qoyur. Nərbalanın mehtər oğlu olduğu üçün yarışda iştirak etməsinə icazə vermir.

Nərbala vətənpərvərdir.

Uyğun epizod: Ağ atlı oğlan Daşgüvar padşaha yaxınlaşdı, niqabını üzündən açdı:

– Qibleyi-aləm, məni qəhrəmanlığa layiq görməsən də, Vətən torpaqlarımızı təhlükəyə ata

bilməzdim. Qəhrəmanlıq var-dövlətlə, taxt-tacla alınmır, döyüş meydanında qazanılır.

Əsaslandırma: Padşah Nərbalaya mehtər oğlu olduğu üçün yarışda iştirak etməsinə icazə verməyə də, o, üzünü gizlədib döyüş meydanına girir. Vətən torpaqlarını işğaldan azad edir.

“Yadda saxla” rubrikası. Bu rubrikada obrazlar xəritəsi haqqında məlumat verilib ki, bu da obrazları təhlil etməyə kömək edir. Mətnə iştirak edən obrazların düzgün səciyyələndirilməsi oxuyub-qavrama bacarığının əsas göstəricilərindən biridir. Bu bacarıq mətnin ideyasının düzgün müəyyənləşdirilməsində mühüm rol oynayır.

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərdə obrazlar xəritəsinin hazırlanması bacarığının formalaşdırılmasına xidmət edir. Öyrədici tapşırıq olduğu üçün kollektiv formada yerinə yetirilməsi daha məqsəduyğundur. Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş cümlələrə yönəldir. Daşgüvar şah haqqında verilmiş cümlələr oxunur və obrazlar xəritəsinin uyğun bölməsinə əlavə edilir.

1. *Obrazın təqdimatı:* Daşgüvar hökmdardır.

2. *Xüsusiyyəti:* Daşgüvar şah ədalətsizdir.

Əsaslandırılması: Mehtər oğlu olduğu üçün Nərbalaya döyüşmək üçün icazə vermədi.

3. *Keçirdiyi hisslər:* Qəzəblənir.

Əsaslandırılması: Oğlanlarının uduzduğunu gören şah qəzəbdən dodaqlarını çeynəyirdi.

4. *Yadda qalan sözləri:* Şir kimi oğlanlarıma nə gəlib ki, ölkəmi mehtər oğlu xilas eləsin!

Dinləmə. Oxuyub-qavrama

1.1.1, 2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “Yadda saxla” rubrikasında obrazlar xəritəsi haqqında məlumat aldıqdan sonra bu bacarıq dinləmə mətni vasitəsilə tətbiq olunur. Müəllim “Ağ atlı oğlan” mətnindən ov səhnəsini təsvir edən abzası səsləndirir:

“Ağ atlı oğlan” mətnindən “Ov səhnəsi”

Şahzadələr, Xanbala və Bəybala tez-tez ova çıxırdılar. Mehtərin oğlu Nərbalanı da özləri ilə götürürdülər ki, onlara qulluq eləsin: vurulan heyvanları gətirsin, çadır qursun, ocaq qalasin, yemək bişirsin.

Bir dəfə, necə oldusa, qəfildən kolların arasından bir şir çıxıb Xanbalanın üstünə atıldı. Şir nəhəng pəncələri ilə Xanbalanın boğazından yapışdı. Bu zaman Nərbala uzaqda idi: ocaq qalamaq üçün odun toplayırdı. Bəybala isə Xanbalanın ya-

xınlığında idi. Amma şiri gören kimi qardaşını qoyub qaçdı. Xanbala elə qışqırırdı ki, səsi bütün meşəyə əks-səda salırdı. Xanbalanın səsinə eşidən Nərbala özünü köməyə yetirdi. Şirlə əlbəyaxa oldu. Xanbalanı ölümdən xilas etdi.

Xanbala çaşıb-qalmışdı. Doğma qardaşı onu atıb qaçmışdı. Bəyənmədiyi, yuxarıdan aşağı baxdığı mehtər oğlu isə özünü ona görə təhlükəyə atmışdı. Fikirləşəndə ki bu hadisəni eşidən hər kəs Nərbalanın qəhrəmanlığından danışıcaq, paxıllıqdan ürəyi partlayırdı. Odur ki üzünü Nərbalaya tutub dedi:

– Bura bax, mehtər oğlu, bu hadisədən heç kimin xəbəri olmamalıdır. Onsuz da yazıq bir mehtər oğlunun şahzadəni xilas etməsinə heç kim inanmaz.

Özü isə şirin dərisini soyub çiyinə aldı, qalibana şəkildə saraya tərəf yollandı.

Şəhərdə hamı Xanbalanı alqışladı, onun cəsarətinə əhsən dedi.

Dərslükdəki tapşırıq şifahi şəkildə yerinə yetirilir. Müəllim yönəldici suallarla şagirdlərə kömək edir:

– Xanbala kim idi?

– Xanbalanın xarakteri necə idi? Dinlədiyiniz abzasdakı hansı epizodla bunu əsaslandırma bilərsiniz?

– Xanbala hansı hissləri keçirdi? Hansı epizodla bunu əsaslandırma bilərsiniz?

– Dinlədiyiniz abzasda Xanbalanın hansı sözləri diqqətinizi daha çox cəlb etdi, yadınızda qaldı?

– Xanbala obrazına münasibətiniz necədir? Niyə? Fikrinizi əsaslandırın.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər dərslükdə təqdim edilmiş C tapşırığını şifahi yerinə yetirdikdən sonra iş dəftərindəki tapşırığı sərbəst şəkildə yazırlar. İş dəftərindəki tapşırıq şagirdlərin obrazlar xəritəsi ilə bağlı qazandıqları bilikləri yoxlamağa imkan verir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri və ya davranışı haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. A, C (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə obrazlar xəritəsi tərtib edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)

3-cü dər. Mürəkkəb cümlədə vergül və bağlayıcılar

- Dərslük: səh. 45
- İş dəftəri: səh. 29

Təlim məqsədləri

- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında vergül işarəsindən istifadə edir (st. 4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Buraxılmış sözləri əlavə etməklə cümlənin bərpa edilməsi
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bir-birinə bağlamağa kömək edən sözlər haqqında məlumatın verilməsi; <i>ki, amma, ancaq, lakin, çünki</i> bağlayıcıları işlənən cümlələrdə vergülün yerinin müəyyənləşdirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş cümlələrə yönəldir. Şagirdlər cümlələri oxuyur və buraxılmış köməkçi sözləri bərpa edirlər. Beləliklə, şagirdlərin diqqəti bu sözlərə yönəlir.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər artıq “mürəkkəb cümlə” anlayışı ilə tanış olmuşlar. Müəllim bu rubrikada mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bir-birinə bağlamağa kömək edən sözlər haqqında məlumat verir. Belə sözlərin *bağlayıcı* adlandığını izah edir. Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında həm vergüldən, həm də bağlayıcıdan istifadə edilməsi nümunələr əsasında şərh olunur.

Məsələn: “Göy guruldadı, yağış yağdı” mürəkkəb cümləsinin tərkib hissələri arasında yalnız vergüldən istifadə edilib. “Göy guruldadı və yağış yağdı”, “Həsən dərsi izah etdi, lakin Səlim anlamadı”, “Günəş ətrafı əvvəlki kimi isitmirdi, çünki qış gəlmişdi” cümlələrində isə *və, lakin, çünki* bağlayıcılarından istifadə edilib.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin bağlayıcılar haqqında

aldıqları məlumatların möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Doğru cavablar:

Dərslükdəki B tapşırığının düzgün cavabları: 2-ci və 3-cü cümlələr.

İş dəftərindəki A tapşırığının düzgün cavabları: 2-ci, 4-cü, 5-ci və 6-cı cümlələr.

4.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələri oxuyur və cümlənin məzmununa əsasən buraxılmış bağlayıcıları artırırlar.

Doğru cavablar: 1. Çünki; 2. Amma, ancaq, lakin bağlayıcılarından biri; 3. Və; 4. Çünki; 5. Və; 6. Amma, ancaq, lakin bağlayıcılarından biri.

“Diqqət et” rubrikası (dərslük). Şagirdlərin diqqəti bağlayıcıların vergüllə işlənməsi qaydalarına yönəlir. Nümunələr əsasında vergül işarələrinin cümlədə yeri izah edilir.

4.1.5 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdə buraxılmış bağlayıcıları bərpa edir, uyğun yerlərdə vergül işarəsini qoyurlar. Bu tapşırıqlar şagirdlərdə mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında vergülün yerini düzgün müəyyənləşdirmək bacarığını inkişaf etdirir.

Dərslükdəki C tapşırığının düzgün cavabları: 1. Və; 2. Ona görə də; 3. Amma, ancaq, lakin bağlayıcılarından biri; 4. Çünki; 5. Ona görə də.

İş dəftərindəki C tapşırığının düzgün cavabları: *Günəş artıq az-az görünür, çünki payız gəlib. Payızda Yer Günəşdən uzaqlaşır, ona görə də istilik azalır. Soyuq küləklər əsir və tez-tez yağışlar yağır. Bəzi quşlar isti ölkələrə köçür, amma sərçə öz Vətənini tərk etmir.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Tərkib hissələri arasında bağlayıcı işlənən mürəkkəb cümlələri seçir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

Ki, amma, ancaq, lakin, çünki bağlayıcıları işlənən cümlələrdə vergülün yerini müəyyən edir.

Tap. C (dərslük),
tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Bölmənin giriş dərslində Cavad xan haqqında təqdim edilmiş məlumat vərəqini iri formatda hazırlamaq tövsiyə edilir.

fəsil

4

QƏHRƏMANLAR UNUDULMUR

1-ci dərs. “Cavad xan” (I hissə)

• Dərslük: səh. 46–48 • İş dəftəri: səh. 30

Təlim məqsədləri

- Mətni sürətli, səlis, aydın səsle oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).

Köməkçi vasitələr: Lövhədə nümayiş etdirmək üçün Cavad xan haqqında iri formatda məlumat vərəqi.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cavad xan haqqında məlumat vərəqinə əsasən Cavad xan haqqında məlumatların xatırlanması
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Cavad xan” mətninin I hissəsinin oxusu; söz ehtiyatı üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; mətnin abzasları ilə yarımbaşlıqların uyğunlaşdırılması
4	Oxu. Söz ehtiyatı	“Cavad xan” mətninin II hissəsinin oxusu; söz ehtiyatı üzrə iş
5	Oxuyub-qavrama	Mətnə cavabı olmayan sualların müəyyənləşdirilməsi
6	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mətnə çəkilmiş illüstrasiyalarla uyğunlaşdırılması
7	Oxuyub-qavrama	Obrazlar xəritəsinin tərtibi
8	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim bölmənin giriş dərslində Cavad xan haqqında təqdim edilmiş məlumat vərəqini bir

daha şagirdlərə nümayiş etdirir. Yöndüçü suallar verməklə Cavad xan haqqında öyrəndikləri məlumatları xatırladırlar.

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim lövhədə ikisütunlu cədvəl çəkir. Sütunun birinə “Nə öyrəndim?”, digərinə isə “Daha nə bilmək istədim?” başlıqlarını yazır. Şagirdlər bölmənin giriş dərində Cavad xan haqqında verilmiş məlumat vərəqinə istinad edərək Cavad xan haqqında öyrəndikləri məlumatları cədvəlin “Nə öyrəndim?” bölməsinə qeyd edirlər. Daha sonra şagirdlər Cavad xan haqqında əlavə məlumat almaq üçün suallar tərtib edib cədvəlin “Daha nə bilmək istədim?” bölməsinə yazırlar. Sonra sualları oxuyurlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Cavad xan” mətninin I hissəsi üzrə iş.

Şagirdlər növbə ilə “Cavad xan” mətninin I hissəsini ucadan, aydın səslə oxuyurlar.

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”ndakı sözlərin (*əlverişli, önəmli, pənah gətirmək, himayə, satqınlıq, göydəndüşmə, şirnikləndirmək*) mənasını kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər. Sözlərin dəqiq mənası:

- əlverişli* – yararlı, uyğun;
- önəmli* – vacib, mühüm;
- pənah gətirmək* – kömək, imdad istəmək;
- himayə* – daha zəif olanı qoruma; qayğı;
- satqınlıq* – namərdlik, xainlik;
- göydəndüşmə* – təsadüfi, gözlənilməz;
- şirnikləndirmək* – daha da həvəs oyatmaq.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük).

Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük).

Şagirdlər tapşırıqda verilmiş yarımbaşlıqları oxuyur və mətnin nömrələnmiş abzasları ilə uyğunlaşdırırlar. Tapşırıq yarımbaşlıqların mətndəki rolunu müəyyənləşdirmək bacarığını inkişaf etdirməyə yönəlib.

“Cavad xan” mətninin II hissəsi üzrə iş. Şagirdlər növbə ilə “Cavad xan” mətninin II hissəsini ucadan, aydın səslə oxuyurlar.

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”ndakı sözlərin (*bürç, müqavimət, başsağlığı, çərkəzi, əbədləşdirmək, türbə*) mənasını kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər. Sözlərin dəqiq mənalrı:

müqavimət – hücumə, təzyiqə, təsirə qarşı güc göstərmə;

başsağlığı – yaxın adamı ölmüş bir şəxsə, ya ailəyə təsəlli vermə, səbir vermə;

çərkəzi – Qafqaz xalqlarının geydikləri döşü vəznəli uzun kişi geyimi (milli paltarı);

əbədləşdirmək – daim nəsillərin xatirəsində yaşatmaq, həmişəlik xatirə qoymaq;

türbə – böyük şəxslərin qəbirləri üzərində tikilən və sonradan çox vaxt ziyarətqah olan bina; məqbərə, mavzoley.

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük).

Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırmaqla mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Qeyd: “Ruslar Gəncəyə neçənci ildə hücum ediblər?” sualının cavabı mətnin 1-ci hissəsindədir. (Mətnin əvvəli: “1804-cü il idi. Rusiya Azərbaycanı ələ keçirməyə çalışırdı”.)

Söz ehtiyatı

2.2.1 Tapşırıq D (dərslük).

Şagirdlər yeni öyrəndikləri sözləri mətnə çəkilmiş illüstrasiyalarla uyğunlaşdırır və bununla da sözlərin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

2.2.4 Tapşırıq A (iş dəftəri).

Tapşırıq şagirdlərdə obrazlar xəritəsinin hazırlanması bacarığının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Şagirdlərin cavabları təxminən belə ola bilər:

1. *Obrazın təqdimatı:* Cavad xan 1786–1804-cü illərdə Gəncə xanı olub.

2. *Xüsusiyyəti:* Cavad xan cəsurdur, vətənpərvərdir.

Əsaslandırılması: Gəncəni son nəfəsinə qədər rus qoşunundan müdafiə edir. Vətən uğrunda şəhid olur.

3. *Keçirdiyi hisslər:* Qəzəblənir.

Əsaslandırılması: Sisyanovun Gəncəni təslim etmək haqqında məktubu oxuyarkən qəzəblənir.

4. *Yadda qalan sözləri:* Bu xəyaldan əl çək! Gəncəyə yalnız meyitimin üstündən keçə bilər! Mən öləndən sonra, özgə cür yox!

Araşdırma (Ev-layihə tapşırığı)

Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıq evdə yerinə ye-

tirmək üçün nəzərdə tutulub. Şagirdlərin araşdırma bacarığının inkişafına xidmət edir. Müəllim şagirdləri dörd qrupa ayırır. Hər bir qrup bir mövzu haqqında araşdırma aparır:

I qrup: Gəncə qapıları

II qrup: Gəncə xanlığı

III qrup: Gəncə qalası

IV qrup: General Sisyanov

Şagirdlər növbəti dərstdə sinifdə topladıqları məlumatlar əsasında faktlar xəritəsi hazırlayacaqlar. Buna görə də əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş mövzular haqqında araşdırma aparır, məlumat toplayırlar. Yaxşı olardı ki, internetdən istifadə etmə imkanları olan şagirdlərə internet resurslarından istifadə üçün linklər verilsin. İnternetdən istifadə edə bilməyənlərə isə kitab, jurnal, ensiklopediya adları vermək olar. Şagirdlərə kömək məqsədilə yönəldici suallar da vermək olar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük)
Mətni sürətli, səlis, aydın səsle oxuyur.	“Cavad xan” mətni (dərslük)
Mətnədə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B, Ç (dərslük)
Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir.	Tap. C (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. D (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə obrazlar xəritəsi tərtib edir.	Tap. A (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Cavad xan” (II hissə)

• Dərslük: səh. 48 • İş dəftəri: səh. 31

Təlim məqsədləri

- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Mövzu üzrə apardığı araşdırmaların nəticələrini təqdim edir (st. 1.2.2).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Keçən dərstdə oxunmuş mətnlərin xatırlanması
2	Danışma	“Ağ atlı oğlan” və “Cavad xan” mətnlərinin müqayisəsi; mövzu ilə bağlı şifahi təqdimat
3	Yazı	II Qarabağ müharibəsi haqqında faktlar xəritəsinin tərtib edilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərstdə oxuduqları “Cavad xan” və “Ağ atlı oğlan” mətnlərinin məzmunu haqqında suallar verir. Bununla da həmin mətnlər yenidən xatırlanır.

Danışma

1.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırmaqla “Cavad xan” və “Ağ atlı oğlan” mətnləri müqayisə edilir. Tapşırıqın məqsədi şagirdlərin diqqətini hadisələrin dəqiq vaxtı, yeri göstərilən mətnə yönəltməkdir.

Bu dərstdə tarixi faktlarla zəngin mətnlərin oxusu haqqında məsləhətlər verilir. Belə mətnləri oxuyarkən hadisələrin baş verdiyi yer və zaman, hadisələrin iştirakçısı olan tarixi şəxsiyyətlər haqqında araşdırma apararaq əlavə məlumatlar toplamaq olar.

1.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Keçən dərs şagirdlər “Cavad xan” mətnini oxuyublar. Bu mətnədə Gəncənin işğal edilməsi tarixi hadisəsi əks edilib. Şagirdlərə bu tarixi hadisəni daha dəqiq təsvir etmək üçün hadisələrin baş verdiyi yer – Gəncə xanlığı, Gəncə qalası, Gəncə qapıları və hadisənin iştirakçısı olan Sisyanov haqqında araşdırma aparmaq tapşırılıb. Qruplar topladıqları məlumatlara

əsasən Gəncənin işğalı haqqında yaddaş xəritəsi tərtib edəcəklər.

Müəllimin nəzərinə! Bu tapşırığı kollektiv şəkildə yerinə yetirmək tövsiyə edilir. Müəllim lövhədə aşağıdakı yarımbaşlıqları qeyd edə bilər:

1. *Tarixi hadisənin adı:* Gəncənin işğalı
 2. *Hadisənin baş verdiyi ərazi:* Gəncə xanlığı, Gəncə qapıları, Gəncə qalası
 3. *Hadisənin iştirakçıları olan tarixi şəxsiyyətlər:* Cavad xan, Sisyanov
- Daha sonra şagirdlərə araşdırdığı məlumatları bu hadisə ilə əlaqələndirmək üçün yönəldici suallar verə bilər:

1. *Gəncə xanlığı haqqında hansı əlavə məlumatlar topladınız?*
2. *Gəncə qapıları, Gəncə qalası haqqında nə bilirsiniz?*
3. *Sisyanov haqqında hansı məlumatlarınız var?*

Dinləmə. Yazı

3.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tarixi faktlarla zəngin mətnlərlə işləmək haqqında məlumat alıblar. Eyni zamanda onlar I bölmədə mətni dinləyərkən qeyd götürmək bacarığına yiyələniblər. Bu bilik və bacarıqlar növbəti mərhələdə dinləmə mətni üzrə iş zamanı tətbiq olunur. Müəllim “Dəmir yumruq” mətnini bir dəfə səsləndirir. Daha sonra şagirdlərin diqqətini tapşırıqdakı cədvələ yönəldir. Şagirdlər cədvəlin bölmələri ilə tanış olurlar. Hansı yarımbaşlıqlara aid qeyd götürəcəklərini müəyyənləşdirirlər. Bundan sonra müəllim dinləmə mətnini bir daha asta-asta oxuyur. Şagirdlər cədvəlin bölmələrinə uyğun qeydlər götürürlər.

“Dəmir yumruq” mətni üzrə iş

Tabii sərvətlərlə zəngin olan Qarabağ Azərbaycanın ən qədim guşələrindən biridir. Mənfur qonşumuz Ermənistan əslər boyu bu torpaqlara göz dikib, əl uzadıb. 1992-ci ilin fevral ayından başlayaraq 1993-cü ilin oktyabrın 10-a kimi Dağlıq Qarabağ və ona bitişik 7 rayonumuzu işğal edib.

Azərbaycan dövləti heç zaman müharibə tərəfdarı olmayıb. İşğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarını geri qaytarmaq üçün ulu öndər Heydər Əliyev, sonralar isə prezident İlham Əliyev daim sülh danışıqları aparıb. Lakin işğalçı Ermənistan sülh yolunu deyil, müharibəni seçib.

2020-ci il sentyabrın 27-si Ermənistan tərəfi Azərbaycanın sərhəd rayonlarını yenidən atəşə tutdu. Bu, səbir kasasının daşması üçün sonuncu damla idi. Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev işğal olunmuş torpaqları geri qaytarmaq üçün hərbi əməliyyata başlamaq əmrini verdi. Bu əməliyyat “Dəmir yumruq” adlandı.

Hər bir Azərbaycan vətəndaşı Vətən uğrunda yumruq kimi birləşdi. Sentyabr ayının 27-dən başlayan II Qarabağ müharibəsi noyabr ayının 10-da Azərbaycan ordusunun qələbəsi ilə bitdi. 44 gün davam edən müharibə ərzində oktyabrın 4-ü Cəbrayıl, oktyabrın 17-si Füzuli, oktyabrın 20-si Zəngilan, oktyabrın 25-i Qubadlı, noyabrın 8-i Şuşa, noyabrın 20-si Ağdam, noyabrın 25-i Kəlbəcər və dekabrın 1-i Laçın rayonu işğaldan azad edildi.

Azərbaycanın döyünən qəlbi Şuşa şəhəri uğrunda gedən döyüşləri xarici ölkələrin jurnalistləri belə təsvir edirlər: “Azərbaycan əsgərləri Şuşaya çatmaq üçün sıldırım qayaları aşırıdılar. Onlar Şuşanı tanksız, topsuz, dronsuz, sadəcə, əlbəyaxa döyüşlə aldılar”. Şuşa uğrunda gedən döyüşlərdə, əsasən, Azərbaycanın Xüsusi Təyinatlı Qüvvələri iştirak edirdilər. Bu qüvvələrə Hikmət Mirzəyev, Zaur Məmmədov, Tehran Mənsimov kimi komandanlar rəhbərlik edirdilər. Şuşanın işğaldan azad edildiyi gün, yəni noyabrın 8-i Azərbaycanda Zəfər Günü elan edildi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. A (dərslük)
Mövzu ilə bağlı araşdırmalar apararaq təqdimatlar edir.	Tap. C (dərslük)
Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dər. Bağlayıcıların növləri

- Dərslük: səh. 49 • İş dəftəri: səh. 32

Təlim məqsədləri

- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Buraxılmış bağlayıcıları əlavə etməklə cümlənin bərpa edilməsi
2	Dil qaydaları	Bağlayıcıların məna növləri haqqında məlumatların şərh
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş cümlələrə yönəldir. Şagirdlər cümlələri oxuyur və buraxılmış bağlayıcıları bərpa edirlər. Beləliklə, şagirdlər başa düşürlər ki, bağlayıcının seçimi cümlənin tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsindən asılıdır.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Şagirdlər artıq *bağlayıcı* termini ilə tanışdırlar. *Və, amma, ancaq, lakin, çünki, ona görə də* bağlayıcılarından nitqlərində istifadə edirlər. Bu dərstdə isə “Bunları bilməliyə” rubrikasında bağlayıcıların mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə uyğun istifadə edilməsi haqqında məlumatlar şərh edilir.

Məsələn: *“Payız gəldi və yarpaqlar saraldı”* mürəkkəb cümləsinin tərkibindəki fikirlər bir-birinin davamı kimi verilib. *“Payız gəldi, amma yarpaqlar hələ saralmamışdı”* cümləsində fikirlər qarşılaşdırılır, *“Yarpaqlar saralmışdı, çünki payız gəlmişdi”* cümləsində isə fikirlər arasında səbəb-nəticə əlaqəsi var.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin “Bunları bilməliyə” rubrikasından bağlayıcıların növləri haqqında öyrəndikləri biliklərin tətbiqinə imkan yaradır.

Doğru cavablar: B tapşırığı (dərslük):

Birləşdirir – 1-ci və 5-ci cümlələr

Qarşılaşdırır – 2-ci cümlə

Səbəbini ifadə edir – 3-cü və 4-cü cümlələr

Doğru cavablar: A tapşırığı (iş dəftəri):

Birləşdirir – 2-ci və 4-cü cümlələr

Qarşılaşdırır – 3-cü və 5-ci cümlələr

Səbəbini ifadə edir – 1-ci və 6-cı cümlələr.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər həm mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrini müəyyənləşdirir, həm də tərkib hissələri arasında uyğun bağlayıcılardan istifadə edirlər.

Doğru cavablar: C tapşırığı (dərslük):

1 – c: *Yaz gəldi və buzlar əridi.*

2 – a: *Müəllim bir də izah etdi, çünki Sara yaxşı anlamamışdı.*

3 – b: *Qar yağmışdı, amma hava soyuq deyildi.*

Doğru cavablar: B tapşırığı (iş dəftəri):

1 – c: *İldırım çaxdı və hər tərəf işıqlandı.*

2 – a: *Hava soyuq deyildi, amma uşaq üşüyürdü.*

3 – b: *Telefonları söndürdük, çünki tamaşa başlamışdı.*

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə uyğun bağlayıcılardan istifadə etmək bacarığını möhkəmləndirir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqda mürəkkəb cümlənin tərkib hissəsi olan bir fikir verilib. Şagirdlər istifadə olunan bağlayıcıya əsasən daha bir fikir artıraraq mürəkkəb cümlə yaradırlar. Beləliklə, bağlayıcıların məna növlərini anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bağlayıcıları növlərinə görə qruplaşdırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Bağlayıcının növünə əsasən mürəkkəb cümlə qurur.	Tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllimə prezident İlham Əliyevin Qarabağ müharibəsi haqqında çıxışlarından kadrlar hazırlamaq tövsiyə edilir.

1-ci dər. “Bura Vətəndir!” (I və II hissə)

• Dərslük: səh. 50–52 • İş dəftəri: səh. 33

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Sətiraltı fikir və informasiyanı izah edir (st. 2.2.3).
- Mətnə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir (st. 2.2.4).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Köməkçi vasitələr: Prezident İlham Əliyevin Qarabağ müharibəsi haqqında çıxışlarından hazırlanmış kadrlar.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Prezident İlham Əliyevin Qarabağ müharibəsi haqqında çıxışlarından hazırladığı kadrların nümayişi
2	Danışma	Şagirdlərin Qarabağ müharibəsi, müharibə iştirakçıları haqqında bildiklərini danışması
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Bura Vətəndir!” mətninin I və II hissəsinin oxusu; söz ehtiyatı üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; mətndəki detalların əsas fikirlə əlaqələndirilməsi; bədii mətnlərdə verilmiş tarixi hadisələrin müəyyənləşdirilməsi
5	Yazı	Mətnəndən seçilmiş epizodların yazıda əks edilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim prezident İlham Əliyevin Qarabağ müharibəsi haqqında çıxışlarından hazırladığı kadrları nümayiş etdirir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualı cavablandırır, oxuduqları, dinlədikləri mətnlərdən, müşahidə etdikləri hadisələrdən nümunələr gətirməklə Qarabağ müharibəsi iştirakçıları haqqında bildiklərini danışirlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Bura Vətəndir” mətninin I və II hissəsi üzrə iş. Əvvəlcə müəllim “Bura Vətəndir!” mətnini uca səslə oxuyur. Mətni ifadəli oxumaq, təsir gücünü artırmaq üçün xüsusi səs tonu seçir, lazım olan yerlərdə pauzalardan istifadə edir. Məsələn: *1993-cü il (pauza) avqust ayı (pauza) Füzuli rayonu (pauza).*

“Belə danışirlar ki, (pauza) keçmiş zamanlarda (pauza) düşmənlər Vətənimizə basqın edibmişlər. Ərənlərimiz silahlanıb düşmən qarşısına çıxırlar. İgidlərdən biri kəndə yaxınlaşan düşmən ordusunu görüb Allaha dua edir: (pauza) “Allahım, (pauza) məni bir dağa çevir, ordunun qarşısını kəsim. Yağı düşmənin ayağı torpağımıza dəyməsin. Elə bu vaxt igid hündür bir dağa çevrilir. (pauza) Deyirlər ki, hətta günəş də sanki bu dağa sayğı göstərir. İlk şüalarını onun üzərinə salır, əvvəlcə onu isindirir. Camaat (pauza) bu dağı (pauza) Ərgünəş adlandırır. Bu dağ əzəmət, yenilməzlik rəmzi sayılır”.

Daha sonra şagirdlər növbə ilə “Bura Vətəndir” mətninin I və II hissəsini oxuyurlar.

2.1.1 “Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”ndakı sözlərin (*əfsanə, möhtəşəm, arən, yağı, örüş, sayğı, əzəmət, lərzəyə gətirmək*) mənasını kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər. Sözlərin dəqiq mənalari:

əfsanə – nəsillərdən nəsillərə ağızda doluşan və çox zaman sehrli hadisələrdən bəhs edən hekayə;

Qeyd: 7-ci bölmədə şagirdlər əfsanə janrı haqqında daha geniş məlumat alacaqlar.

möhtəşəm – insanı valeh edən, əzəmətli;

arən – igid;

yağı – düşmən;

örüş – mal-qara otarılan yer, geniş otlaq;

sayğı – hörmət;

əzəmət – böyüklük, möhtəşəmlik;

lərzəyə gətirmək – titrətmək.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər söz boğçasından tapşırıqda verilmiş sözlərə yaxınmənalı olan

ları seçirlər. Bununla da bu sözlərin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətnə Ərgünəş dağ haqqında verilmiş əfsanəni nəql edirlər.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Bəzən mətnlərin əvvəlində bəzi varlıqlar haqqında epizodik məlumatlar verilir. Lakin daha sonra aydın olur ki, bu varlıqlar əsərin ideyasının, baş qəhrəmanın xarakterinin açılmasında və yaxud onun problemlərinin həll olunmasında böyük rol oynayır. Bu tapşırıqda verilmiş sualı cavablandırmaq şagirdlərin diqqəti belə məqamlardan birinə yönəldilir: *Mətnə nə üçün məhz dağ haqqında əfsanə danışılır?*

Mətnin növbəti epizodlarında isə müəllifin nə üçün məhz dağ haqqında əfsanə verməsinin səbəbi aydın olur. Mətnin baş qəhrəmanı çətin anlarda öz kəndlərini həmin dağa tapşırır. Bu tip tapşırıqlar şagirdlərin həm öz mövqelərini bildirmə, əsaslandırma kimi vacib bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də diqqətli oxucu kimi formalaşmalarına xidmət edir.

2.2.4 Tapşırıq D (dərslük). Bu tapşırıqda verilmiş suala cavab verməklə şagirdlərin diqqəti mətndəki tarixi faktlara yönəldilir. Şagirdlər artıq keçən dərstdə tarixi faktlarla zəngin mətnlərin oxusu haqqında məlumat almışlar. Bu dərstdə isə bəzən bədii mətnlərdə də tarixi faktların verilməsi haqqında məlumat verilir.

Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər “Bura Vətəndir!” mətninə aid həqiqi hadisələri əks etdirən cümlələri seçirlər.

Doğru cavablar:

- Füzuli rayonu 1993-cü ildə işğal olunub.
- 1999-cu ildə Bərdə şəhərində qaçqın şəhərciyi olub.
- El-obasından köçkün düşənlər qaçqın şəhərciyində məskunlaşmışlar.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “Bura Vətəndir!” mətnindən seçilmiş epizodları öz sözləri ilə yazırlar. Bununla həm öyrəndikləri məlumatları, həm də yazı bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətnin ekspressiv təsirini artırmaq üçün pauzalardan istifadə edir.	“Bura Vətəndir” mətni (dərslük)
Yeni sözləri yaxınmənalı sözlərin köməyi ilə izah edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki detalları əsas fikirlə əlaqələndirir.	Tap. Ç (dərslük)
Bədii mətndəki məlumat və hadisələrin fakt və ya təxəyyül olduğunu müəyyən edir.	Tap. D, E (dərslük)
Mətnədən seçilmiş epizodu yazıda əks etdirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərstdə şagirdlər Azərbaycan əsgəri ilə müsahibə təqdim edəcəklər (Dərslük: səh 53, tapşırıq D). Şagirdlər artıq müsahibə hazırlamaq haqqında məlumatlanmışlar. Onlar müsahibəyə əvvəlcədən hazırlaşmağın vacibliyini bilirlər. Bu səbəbdən müəllim şagirdlərə müsahibələrinə verəcəkləri sualları evdə hazırlamağı tapşırır.

2-ci dər. “Bura Vətəndir!” (III hissə)

• Dərslük: səh. 52–53 • İş dəftəri: səh. 34

Təlim məqsədləri

- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (yarımbaşlıq) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Məqsədə uyğun olaraq şüar yazır (st. 3.1.2).
- Araşdırdığı məlumatlar və tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur (st. 1.2.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Keçən dərstdə oxunmuş “Bura Vətəndir!” mətninin I və II hissələrinin xatırlanması
2	Danışma	Şekli şərh etməklə Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması haqqında söhbət
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin hissələrinin uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırılması; mətnin hissələrinə aid məlumatların müəyyənləşdirilməsi; mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlara əsasən cümlələrin tamamlanması
5	Yazı	Şüarların yazılması
6	Danışma	Azərbaycan əsgəri ilə müsahibə
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərstdə oxuduqları “Bura Vətəndir” mətninin birinci iki hissəsi haqqında suallar verir. Bununla da keçmiş dərslə yenidən xatırlanır.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda çəkilmiş şəkllə yönəldir. Şəkildə II Qarabağ müharibəsi iştirakçısı topçu Vüsal Şah-

kərəmov təsvir edilib. Şagirdlər şəkli şərh etməklə mövzu üzrə danışirlər. Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması haqqında bildikləri məlumatları yoldaşları ilə bölüşürlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

“Bura Vətəndir!” mətninin III hissəsi üzrə iş. Şagirdlər növbə ilə “Bura Vətəndir!” mətninin III hissəsini ucadan, aydın səslə oxuyurlar.

“Söz boğçası” rubrikası. Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”ndakı sözlərin (*məruzə etmək, rəşadətli, amin olmaq, dron*) mənasını kontekstə əsasən təxmin edirlər. Daha sonra isə təxminlərini lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Sözlərin izahı:

məruzə etmək – mövzu və ya tapşırılmış işin icrası barədə nitq söyləmək; hesabat vermək;

rəşadətli – igid, qoçaq;

amin olmaq – arxayın olmaq;

dron – foto, videoçəkilişlər etmək, müşahidə aparmaq və ya havadan zərbə endirmək üçün məsafədən idarə edilən pilotsuz uçuş aparatı.

2.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnin məzmununa və tapşırıqda verilmiş açar sözlərə əsasən *pilot, dron, proqramçı* sözlərinin mənasını təxmin edir, daha sonra lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətnin müxtəlif günlərdə oxuduqları hissələrinin məzmununu nəql etməklə mətni bitkin formada qavrayırlar. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin mətnin hissələrini yarımbaşlıqlarla ifadə etmək bacarığı da möhkəmləndirilir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş suallara mətnin hansı hissəsində cavab tapa biləcəklərini müəyyənləşdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətnin hissələrinə aid məlumatları necə qavradıqlarını yoxlamağa imkan verir.

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda verilmiş suala cavab verməklə şagirdlərin diqqəti mətndəki tarixi faktlara yönəldilir. Şagirdlər II Qarabağ müharibəsinə aid həqiqi hadisələri əks etdirən cümlələri seçirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “Bura Vətəndir” mətnindəki tarixi faktlara istinad edərək tapşırıqda verilmiş cümlələri tamamlayırlar.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər artıq 2-ci sinifdə müəyyən mövzu üzrə çağırış xarakterli

cümlələrin, yəni şüarların yazılması haqqında məlumat alıblar. Bu tapşırıqda Azərbaycan ordusunun II Qarabağ müharibəsində qazandığı qələbəsi mövzusunda şüarlar yazacaqlar.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər II Qarabağ müharibəsində Azərbaycan ordusunun qələbəsi, Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad edilməsi haqqında onları maraqlandıran məsələlər haqqında suallar tərtib edirlər. Azərbaycan əsgərinədən müsahibə alırlar.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim sinfə II Qarabağ müharibəsi qazilərini dəvət edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şekli şərh etməklə mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır.	Tap. C (dərslük)
Mətnin hissələrinə aid məlumatları müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlara əsasən sualları cavablandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlara əsasən cümlələri tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)
Tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur.	Tap. D (dərslük)

3-cü dərslük. Bağlayıcıların bir-birini əvəz etməsi

• Dərslük: səh. 54 • İş dəftəri: səh. 35

Təlim məqsədləri

- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur (st. 4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlədəki bağlayıcının digər bağlayıcı ilə əvəz edilməsi
2	Dil qaydaları	Bir-birini əvəz edən bağlayıcılar haqqında məlumatların şərh
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş cümləyə yönəldir. Şagirdlər cümlədə işlənmiş bağlayıcının növünü müəyyənləşdirirlər. Həmin bağlayıcını uyğun gələn digər bağlayıcı ilə əvəz edirlər. Bununla da şagirdlərin diqqəti dərsin əsas məqsədinə, yəni bəzi bağlayıcıların bir-birini əvəz edə bilməsinə yönəlir.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Müəllim “Bunları bilməliyə” rubrikasındakı məlumatları şərh edir. Bir-birini əvəz edə bilən bağlayıcıları cümlədə işlədərək nümunələr göstərir, fikrini əsaslandırır.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Dərslükdə verilmiş B tapşırığı şagirdlərin “Bunları bilməliyə” rubrikasından öyrəndikləri biliklərin tətbiqinə imkan yaradır.

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim bu rubrikada verilmiş məlumatları şərh etmək üçün lövhəyə aşağıdakı cümlələri yazır:

1. Yusif *və* Murad idmançıdırlar.

2. Yusif qapını açdı *və* Murad içəri daxil oldu.

Şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

– Hansı cümlədə “*və*” bağlayıcısı cümlələri deyil, sözləri bir-birinə bağlayıb?

– Hansı cümlədə “*və*” bağlayıcısını “*ilə*” bağlayıcısı ilə əvəz etmək olar?

Şagirdlər *və* bağlayıcısını *ilə* bağlayıcısı ilə əvəz edib cümlələri yenidən oxuyurlar. Müəllim belə bir izahat verir:

– Əgər və bağlayıcısını *ilə* bağlayıcısı ilə əvəz edə bilərsinizə, deməli, o, sözləri bir-birinə bağlayıb.

4.1.4 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqlar “Diqqət et” rubrikasında aldıkları məlumatları tətbiq etmək üçün imkan yaradır. Şagirdlər “və” bağlayıcısının sözləri, yoxsa mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini bağladığını müəyyənləşdirirlər.

Tapşırıq A, B (iş dəftəri). İş dəftərindəki tapşırıqlar şagirdlərin bağlayıcıların növləri haqqında öyrəndikləri bilikləri yoxlamağa imkan verir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. B, Ç (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 55
- İş dəftəri: səh. 36

Təlim məqsədləri

- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur (st. 4.1.4).
- Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında vergül işarəsindən istifadə edir (st. 4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmə üzrə keçilmiş mövzuların xatırlanması
2	Dil qaydaları	Bölmə üzrə keçilmiş dil qaydalarının xatırlanması
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

“Qəhrəmanlar unudulmur” bölməsi üzrə sonuncu dərs olduğu üçün müəllim bu bölmədə keçirilən mövzuları, mətnləri sual-cavab üsulu ilə xatırladır. Şagirdlərin bölmə haqqında ümumi

fikirləri, təəssüratları dinlənilir. Bölmənin tədrisində şagirdlərə mürəkkəb cümlələr və köməkçi sözlərlə bağlı biliklər mənimsədilmişdir. Bu dərstdə həmin biliklər üzrə ümumiləşdirmə aparılır.

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə buraxılmış köməkçi sözləri məzmunu əsasən bərpa edirlər. Bununla da köməkçi sözlərin cümlədəki rolunu anladıklarını nümayiş etdirirlər.

4.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq mürəkkəb cümlə haqqında məlumatların necə qavranıldığını yoxlayır. Şagirdlər mürəkkəb cümlələrin tərkibindəki fikirləri müəyyənləşdirməklə onları sadə cümlələr şəklində yazırlar.

4.1.4 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirlərə daha bir fikir əlavə edərək mürəkkəb cümlə yaradırlar.

4.1.3 Tapşırıq C, Ç, D (dərslük), tapşırıq B, Ç (iş dəftəri). Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında işlənən bağlayıcılar həmin hissələr arasında məna əlaqəsinə vurğulayır: qarşılaşdırma, birləşdirmə, səbəb-nəticə və s. Bu tapşırıqlarda şagirdlər empirik olaraq həmin məna əlaqələrini müəyyənləşdirir, onlara uyğun bağlayıcıdan istifadə edirlər.

4.1.5 Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıq mürəkkəb cümlədə vergüldən istifadə bacarığını inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir.	Tap. A, C, Ç, D (dərslük), tap. B, Ç (iş dəftəri)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur.	Tap. B (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
<i>Ki, amma, ancaq, lakin, çünki</i> bağlayıcıları işlənən cümlələrdə vergülün yerini müəyyən edir.	Tap. E (dərslük)

Mövzu		Odlar yurdu
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> • Mövzu üzrə danışma • Tanış mövzu haqqında danışma (müxtəlif ölkələrə aid simvollar, tarixi abidələr, tarixi şəxsiyyətlər və s. haqqında) • Qrafik informasiyanın rəhbərli mətn şəklində nəql edilməsi • Dinləmə mətninin tərtib edilmiş suallar əsasında nəql edilməsi • Təxəyyülə uyğun qurulmuş əfsanənin nəql edilməsi • Məlumat vəərəqlərinin köməyi ilə mətnin genişləndirilərək nəql edilməsi
	Söz ehtiyatı	<u>Yeni sözlər</u> : arif, boynunu vurmaq, sal, ilxı, tayfa, mənfur, kip, səhəng, ah-nalə, didərgin salmaq, zəbt etmək, cah-calal, duyuq düşmək, karvanbaşı, zıncırov, ləhləmək, ecazkar, mənzilbaşı, intiqam, pərən-pərən düşmək, qatran, əzəmətli, sıldırım, oyuq.
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> • Bədii və informativ mətnlərin fərqləndirilməsi • Qrafik informasiyanın oxunması • Əfsanənin janr xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi • Rəvayətin janr xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> • Əfsanənin yazılması • Yaddaş xəritəsinin tərtib edilməsi • Rəvayətin yazılması • Qrafik təsvirin (cədvəl) rəhbərli mətn şəklində yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	<ul style="list-style-type: none"> • Şəxs əvəzlilikləri • Feil haqqında ümumi məlumat • Feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsi
	Filoloji anlayışlar	Əfsanə, bənzətmə, sözün həqiqi və məcazi mənası, rəvayət
Kompetensiyalar		Əfsanə və rəvayətin fərqləndirilməsi; tarixi mətnlə rəvayətin fərqləndirilməsi; bədii təsvir vasitələrinin (bənzətmə) müəyyən edilməsi; həqiqi və məcazi mənalı sözlərin fərqləndirilməsi

Bu bölmədə Odlar diyarının sərhədlərindən, tarixi abidələrindən, qalalarından, tarixi şəxsiyyətlərindən bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii və informativ mətnləri fərqləndirir, sadə formada təhlil edir;
- Verilmiş mövzu ətrafında fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edir;
- Hüsnxət normalarına uyğun sərbəst yazır.

Mənimsəməkdə çətinlik doğuran məqamlar:

- Tanış olmayan janra aid mətnin yazılması;
- Cümlə daxilindəki feillərin zamanını dəyişmək.

Diferensial təlim:

Əfsanə və rəvayət yazılması prosesində şagirdlərin fəaliyyətinə fərdi, diferensial yanaşma. (Bu məqamlarla bağlı tövsiyələr dərslərin şərhində verilmişdir.)

7-ci bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: *simvolların əks olunduğu illüstrasiyalar, Azərbaycanın xəritəsi, qalalara aid şəkillər, mövzuya aid məlumat vəərəqləri və s.*

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslük: səh. 56–57
- İş dəftəri: səh. 37

Təlim məqsədləri

- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışıq (st. 1.2.2).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- İnformativ mətndə fikir və arqumentlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).

Köməkçi vasitələr: mövzuya aid illüstrasiyalar.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müxtəlif ölkələrin simvolları haqqında söhbət
2	Danışma	Məlumat vərəqi və şəkillər üzrə danışma
3	Oxu. Oxuyub-qavrama	Kiçikhəcmli mətnlərin oxusu; mətndən verilən məlumatın aid olduğu varlıq və ya anlayışın müəyyən edilməsi
4	Söz ehtiyatı	Verilmiş izahlar əsasında anlayışın müəyyən edilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə onlara tanış olan *rəmz* (simvol) sözünü xatırladır. Aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir: *Rəmz nədir?*

Müəllimin yönəldici sualları və kollektiv müzakirə yolu ilə suala cavab tapılır: *Rəmz hər hansı bir fikri və ya anlayışı ifadə edən varlıq, rəsm, işarədir.*

Müəllim “rəmz” anlayışını əyani şəkildə izah etmək üçün Azərbaycan gerbini nümayiş etdirir. Gerbimizdə əks olunan rəmzlərin mənalarını soruşur:

- Qalxan* – güc, qüdrət rəmzi;
- Səkkizguşəli ulduz* – Günəş, əbədlilik rəmzi;
- Alov* – odlar diyarı;
- Palıd budağı* – möhkəmlik, dayanıqlıq;
- Sünbül* – bərəkət.

Danışma

Müzakirə açmaqda əsas məqsəd *rəmz* sözünün mənasını xatırlatmaqdır. Şagirdlərin fikirləri dinlənilir. Onlar rəmzlərin ölkələri, şəhərləri və s. tanıtması haqqında danışırlar. Şagirdlər tanışlıqları müxtəlif tikililərin adını çəkə bilirlər. Lakin hər adıçəkilən tikilinin, həqiqətən, rəmz olub-olmaması müzakirə zamanı dəqiqləşdirilir.

Sonda şagirdlər belə bir qənaətə gəlirlər ki, hər bir ölkənin tarixi keçmişi ilə bağlı rəmzi var və bu onu dünyaya tanıdır.

1.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda müxtəlif ölkələrin ən məşhur simvolları haqqında məlumat vərəqləri verilib. Şagirdlər məlumat vərəqində verilən şəkillərlə tanış olur və məlumatlara əsaslanmaqla ölkələrin rəmzləri haqqında danışırlar.

Nümunə:

1-ci məlumat vərəqi:

Bu abidə Kolizey adlanır. Kolizey İtaliyanın paytaxtı Roma şəhərində yerləşir. Abidənin tikintisi 72–80-ci illərə aiddir. Bəzi divarları uçub-dağılıb. Salamət qalmış ən hündür divarı 48 metrdir. Bu gün Kolizey səmada açıq muzey kimi qorunub saxlanılır. Kolizeyin təsvirini görən hər kəsin gözünün önündə İtaliya canlanır. Çünki Kolizey İtaliyanın simvoludur.

2-ci məlumat vərəqi:

Aya Sofya məbədi Türkiyənin ən böyük şəhəri olan İstanbulda yerləşir. Məbəd 532–537-ci illər ərzində inşa edilib. Məbədin dörd qülləsi var. Ən hündür qülləsi 83 metrdir. Aya Sofya əvvəllər muzey olub. İstanbulla gələn turistlər həvəslə ora gedir, bu möhtəşəm tikili ilə yaxından tanış olurdular. İndi isə Aya Sofya məscid kimi fəaliyyət göstərir. Hazırda müsəlmanların ibadət yeridir.

3-cü məlumat vərəqi:

Biq Ben qülləsi İngiltərənin paytaxtı London şəhərində yerləşir. Qüllə 1859-cu ildə inşa olunub. Biq Ben qülləsi çox hündür və azəmətli görünür. Onun hündürlüyü 96 metrdir. Qüllənin üzərində nəhəng saat var. Bu saat dünyanın ən nəhəng saatlarındanır.

4-cü məlumat vərəqi:

Kreml Rusiyanın ən məşhur tarixi abidəsidir. O, Rusiyanın paytaxtı Moskva şəhərində yerləşir. Bu möhtəşəm abidənin tikintisi 13 il davam edib. Kremlin tikintisi 1482-ci ildə başlanıb 1495-ci ildə başa çatıb. Kremlin kərpicdən tikilən 20 qülləsi var. Ən böyük qüllənin hündürlüyü 80 metrə çatır.

Bir zamanlar Kreml müdafiə məqsədilə tikilsə də, indi Rusiyanın simvolu kimi məşhur olan tarixi abidədir.

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda Azərbaycanın iki məşhur binası təqdim olunur: keçmişin yadigarı olan Qız qalası və müasir Alov qüllələri.

Hər iki bina şagirdlərə tanışdır. Şagirdlər bil-diklərini xatırlayaraq bu haqda danışirlar. Hansı binanı Azərbaycanın rəmzi hesab etmələri barədə öz fikirlərini söyləyir və niyə belə düşündüklərini izah edirlər.

Oxu

1.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda Azərbaycanın nə üçün “Odlar yurdu” adlandırılması haqqında şagirdlərin fikri soruşulur. Şagirdlər bu haqda düşündüklərini danışirlar, sonra Yanardağ və Atəşgah haqqında olan kiçik mətnləri oxuyurlar. Öz danışdıqlarını mətnlərdəki məlumatlarla müqayisə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Hər iki mətnə şagirdlərin diqqəti yerin altından çıxan qazın yanmasına yönəldilir. Sonda müəllim Azərbaycanın Odlar yurdu adlandırılmasına aydınlıq gətirir. Məsələn: *Azərbaycan həmişə neft və qazla zəngin olub. Keçmişdə bu təbii sərvətlər o qədər çox olub ki, müxtəlif ərazilərdə yerin altından çıxaraq alovlanıb yanmış. Bunu möcüzə zənn edən insanlar hətta bu yanan alova, oda sitayiş edirmişlər. Ona görə də Azərbaycanı Odlar yurdu adlandırıblar.*

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda məlumat vərəqlərindəki tarixi abidələrə aid informasiya verilir. Şagirdlər bu məlumatların hansı abidəyə aid olduğunu müəyyən etməlidirlər.

Cavab: 1. Kreml; 2. Aya Sofya; 3. Kolizey; 4. Biq Ben; 5. Atəşgah.

Bu tapşırıq şagirdlərin öyrəndiklərini tətbiq etməklə qazandıqları biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıqda təqdim olunan kriptogramlar şagirdlər üçün yenidir. Kriptogramları həll etməklə onlar Azərbaycanda olan daha iki tarixi abidənin adını öyrənəcəklər.

Kriptogram 1

Şagirdlər verilmiş izahları oxuyur, həmin izahlara aid sözü tapırlar. Həmin sözlərin neçə hərflər

dən ibarət olmasını izahın qarşısında verilmiş rəqəmlərin sayına görə müəyyən etmək olur.

1. Şeir yazmaq qabiliyyəti olan şəxs – *şair*
2. Atın ayağının altına vurulan dəmir – *nal*
3. Dənizin, çayın və s. kənarı – *sahil*
4. Pulsuz, ödənişsiz – *həvay*

Sonra hərfləri kriptogramda uyğun rəqəmlər olan xanalara yazırlar. Nəticədə axtarılan abidə adını oxumaq mümkün olur.

Cavab: Şirvanşahlar sarayı.

Kriptogram 2

Bu kriptogramın cavabını şagirdlər riyazi biliklərini yoxlamaqla tapırlar.

1. L Roma rəqəminin sözlə ifadəsi – *əllinci*
2. Bölmə əməlinə artıq qalan – *qalıq*
3. Əl-Xarəzminin riyaziyyata gətirdiyi rəqəm adının ilk hərfi – *s (sıfır)*

Cavab: Əlincə qalası.

Bu kriptogramlar əyləncəli olmaqla yanaşı, şagirdlərə əlavə məlumat öyrənməyə və biliklərini möhkəmləndirməyə kömək edir.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda Azərbaycan Respublikasının sərhədləri, çayları, gölləri, dağları haqqında məlumat vərəqi verilmişdir. Şagirdlər məlumat vərəqində verilmiş informasiyadan istifadə etməklə rabitəli mətn qurmalıdırlar. Bu tapşırıq şagirdlərin şifahi nitq bacarığını inkişaf etdirməyə yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatı rabitəli mətn şəklində təqdim edir.	Tap. A, Ç (dərslük)
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. B (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Məlumat vərəqində verilmiş informasiyanı mənimsədiyini nümayiş etdirir.	Tap. A (iş dəftəri)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

1-ci dər. "Aldədə əfsanəsi"

- Dərslük: səh. 58–60
- İş dəftəri: səh. 38

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasıya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Verbal və qrafik materialları (xəritə) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

Köməkçi vasitələr: izahlı lüğət.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə. Danışma	Azərbaycanın coğrafi obyektlərinin xatırlanması; Azərbaycandakı dağlar haqqında söhbət
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Aldədə əfsanəsi" mətninin fasiləli oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	"Aldədə əfsanəsi" mətninin məzmunu üzrə iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim keçən dərstdə öyrənilən coğrafi obyektləri xatırladır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər bildikləri dağlar haqqında danışirlər. Bu dağların Azərbaycanın hansı ərazisində olması, əgər bilirlərsə, hündürlüyü və s. haqqında söhbət açırlar.

Müəllimin nəzərinə! Ola bilər ki, şagirdlər Azərbaycanda olmayan hansısa dağın adını çəksinlər. Bu zaman həmin dağın Azərbaycana aid olmaması şagirdlərə xatırladılmalıdır. Çünki məqsəd Azərbaycan ərazisini tanıtmadır.

Oxu

"Aldədə əfsanəsi" mətni üzrə iş. Fasiləli oxu.

Müəllim oxu prosesini səlis oxuya bilən bir neçə şagird vasitəsilə həyata keçirə bilər. Şagirdlərdən biri oxuya başlayır.

"O, inandığı adamlardan üç nəfəri yanına çağırıb dedi..." cümləsindən sonra oxu prosesi dayandırılır. Şagirdlərin təxminləri soruşulur: *Bağdad xəlifəsi adamlarına nə deyə bilər?* Şagirdlər müxtəlif versiyalar söyləyirlər, sonra oxu davam etdirilir, əslində, xəlifənin nə deməsi aydın olur. Oxu prosesi davam edir. *"Aldədə isə hündür bir daşın üstündə oturub"* cümləsindən sonra oxu dayandırılır. *Bundan sonra nə baş verə bilər?* sualı ilə sinfə müraciət olunur. Yenə də şagirdlərin təxminləri dinlənir.

Bu qaydada aşağıdakı cümlələrdən sonra oxu prosesi dayandırılır və şagirdlərin təxminləri dinlənir:

...Onlar yurdda bir təndir qaladılar...

...Xəlifənin adamları təndirin ağızını açanda gözlərinə inanmadılar...

...Xəlifənin adamları çox sevindilər...

...Gərək əməl edəsiniz...

Mətni fasiləli şəkildə oxutdurmaqda məqsəd şagirdlərdə hadisələrin gedişinə maraq yaratmaq, onların fikrini bütünlüklə oxuya cəlb etməkdir.

Söz ehtiyatı

Yeni sözlərin mənimsədilməsi iş dəftərində iki tapşırıq (A, B) vasitəsilə həyata keçirilir.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda verilmiş cümlələrdə fərqləndirilmiş ifadələrin yerinə söz boğçasından uyğun gələn sözləri taparaq lüğətlə dəqiqləşdirmək və uyğun boşluqlarda yazmaq lazımdır:

At sürüsü – *ilxi*; hər şeyi anlayan – *arif*.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıqın tələbinə görə yeni sözlərin təxmini mənasını müəyyən etmək və lüğətlə dəqiqləşdirmək lazımdır. Bunun üçün cümlələrdə ifadə olunan fikri tamamlaşdırmaq məqsədilə yeni sözləri lüğətlə dəqiqləşdirərək uyğun nöqtələrin yerinə yazmaq lazımdır: *1. boynunu vurmaq, 2. sal.*

Hər iki tapşırıqın əsas məqsədi odur ki, şagirdlər öyrəndikləri yeni sözləri kontekstə uyğun olaraq işlətmək bacarığını inkişaf etdirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Mətnin sonunda məzmunla bağlı faktoloji suallar təqdim olunur. Şagirdlər bu sualları ətraflı şəkildə cavablandırmaq üçün mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

1.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlərə Azərbaycanın xəritəsi təqdim olunub. Şagirdlər xəritədən mətndə adıçəkilən dağları

(Ağrıdağ, Şahdağ, Savalan) tapmalı və onlar haqqında bildiklərini danışmalıdırlar.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə əlavə məlumat vermək olar:

1. *Ağrıdağ* Türkiyədə ən hündür dağ hesab olunur. Azərbaycan, Türkiyə, İran və Ermənistanın sərhədində yerləşir. Hündürlüyü 5000 metrdən artıqdır.

2. *Şahdağ* Qusar rayonu ərazisində yerləşir. Hündürlüyü 4000 metrdən çoxdur. Hazırda dağın ətrafında eyniadlı turizm mərkəzi fəaliyyət göstərir.

3. *Savalan* Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil şəhəri yaxınlığında İran ərazisində yerləşir. Hündürlüyü 5000 metrə yaxındır. Alpinizm idman növü üçün əlverişlidir.

2.2.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda əfsanənin əsas obrazı olan Aldədən əsas xüsusiyyətləri sadalanır. Şagirdlər mətnə istinad etməklə bu fikirləri əsaslandırirlar.

1. *Aldədə möcüzələr yaradır. O, ocaqda, bağlı təndirin içində yanmır. Əksinə, saqqalından buz sallanır. Atdığı çubuqların hər biri uca dağların zirvələrinə düşür.*

2. *Aldədə vətənpərvərdir. O, Bağdad xəlifəsinin adamlarından vətəninin toxunulmazlığını istəyir. Torpağını göz bəbəyi kimi qoruyur.*

3. *Aldədə müdrikdir. O, Bağdad xəlifəsinin adamlarının nə üçün gəldiklərini anlayır. Onlarla münaqişəyə girmir.*

Tapşırıq mətndəki obrazları tanımağa, onların xarakterini mətndən nümunələr gətirməklə əsaslandırmağa yönləndirir.

2.2.3 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə görə şagirdlər obrazlar haqqında sərbəst fikir yürüdürlər.

Bağdad xəlifəsi: Bağdad xəlifəsi haqqında “ədələtlidir” deyə bilərlər. Çünki o, adamlarına tapşırıq ki, xalqı aldadırsa, cəzalansın, doğrudan da, möcüzələr yaradırsa, bütün istəyi yerinə yetirilsin.

Xəlifənin adamları: Sözlərinin üstündə durandılar. Söz verdikləri üçün Aldədən nə özünə, nə də torpağına zərər verdilər. Odlar yurdu yadların hücumuna məruz qalmadı.

Bu tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığını möhkəmləndirir. Onlar hər bir obraz haqqında sərbəst fikir yürüdərək öz fikirlərini əsaslandırirlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır. Bədii mətni oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözlün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Xəritəni şərh etməklə mövzu üzrə danışır.	Tap. C (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. C, Ç (iş dəftəri)

2-ci dərs. Əfsanə

• Dərslük: səh. 60 • İş dəftəri: səh. 39

Təlim məqsədləri

- Mətnə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir (st. 2.2.4).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st. 3.1.2).
- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Həqiqətə uyğun olan və olmayan məqamların fərqləndirilməsi istiqamətində söhbət
2	Oxuyub-qavrama	Dinləmə mətninin nəqli; əfsanə janrının xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi

3	Yazı	Janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla əfsanə yazılması
4	Danışma	Şəkillər üzrə əfsanənin qurulması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər VI bölmədə, “Bura Vətəndir” mətnində Ərgünəş əfsanəsi ilə tanış olublar. Həmin mətnə və tapşırıqlarda “əfsanə” sözündən istifadə edilmişdir. Müəllim şagirdlərə bu əfsanəni xatırladır. Aşağıdakı suallarla müraciət edir:

– Sizcə, insan dağa çevrilə bilərmi?

– Sizcə, nə üçün “Bura Vətəndir” mətni hekayə, Ərgünəş haqqında mətn isə əfsanə adlanır?

Suallarla bağlı təşkil olunan müzakirənin məqsədi mətnlərdə real və irreal hadisələr haqqında təsəvvür yaratmaqdır.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda “Aldədə əfsanəsi”ndən Aldədə obrazına aid hərəkətlər verilib. Şagirdlər bu hərəkətlərin həqiqi, yoxsa xəyali olduğunu müəyyən edirlər.

Cavab: qoyun otarması, torpağını sevməsi, müdrik danışması – real (həqiqi); odda yanmaması, çubuqları dağın başına atması, saqqalından buz sallanması – irreal (xəyali) məqamlardır.

Bu tapşırıqın əsas məqsədi şagirdlərdə əfsanə janrının ən vacib xüsusiyyəti – bu mətnlərdə bir çox hadisələrin həqiqətə uyğun olmaması (insanın quşa çevrilməsi, canlının daşa dönməsi, quşların, heyvanların dil açıb danışması və s.) haqqında təsəvvür yaratmaqdır.

“Yadda saxla” rubrikasında əfsanə haqqında məlumat verilir.

2.2.3 Tapşırıq B, C (dərslük). Dinləmə ilə inteqrasiya. Məqsəd şagirdlərə əfsanə janrının məzmun xüsusiyyətlərini mənimsətməkdir. Şagirdlər B tapşırığı əsasında dinləmə mətninin məzmununu şərh edir, C tapşırığı üzrə əfsanə janrına aid xüsusiyyətləri əsaslandırır. Müəllim “Ayla Günəşin əfsanəsi” dinləmə mətnini oxuyur.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə mətnin oxusu zamanı diqqətli olmaq, lazımı qeydlər götürmək tövsiyə olunur. Onlara mətni nəql edəcəkləri xatırladılır.

Dinləmə mətni: “Ayla Günəşin əfsanəsi”
Lap qədim zamanlarda göylərdə bir oğlanla

bir qız dostluq edirmişlər. Oğlanın adı Ay, qızın adı Günəş imiş.

Günəşin gur, qaynar saçları varmış. O, gecələr saçlarını yığar, gündüzlər isə açıb çiyinlərinə tökərmiş. Günəş saçlarını ətrafa səpələyəndə kimsə ona yaxın düşə bilməzmiş. Ona görə də dostu Aydan başqa heç kim Günəşi yaxından görməyibmiş.

Ayın işıqlı üzünü güzgü kimi parıldayırmış. Onun yanağında qapqara xal varmış. Günəş bu xala görə Aya həsəd aparırmış, amma Ay bundan xəbərsizmiş.

Günlərin bir günü Günəş Aya deyir:

– Kaş ki sən xalın mənə olaydı. Sən o xalı qoparıb mənə versən, bilərəm ki, əsl dostsan.

Ay bir qədər düşünür, sonra üzündəki xalı qoparıb Günəşə verir. Günəş cəld xalı öz üzünə yapışdırır.

Xalın yerindən axan qan Ayın üzündə iri ləkə kimi qalır. Amma onun bundan xəbəri yox idi. Dostunu sevindiriyi üçün çox xoşbəxt idi.

Birdən Günəşin gözü Ayın üzünə sataşdı. O, ucadan güldü:

– Üzündəki ləkəyə bax. Sən çirkin oldun, amma mən gözəlləşdim.

Ay üzünü silməyə başladı. Amma ləkə getmədi. Qan donub-qalmışdı. Ay çox pərt olmuşdu. Günəşin qəhqəhələri isə ara vermirdi. Dostunun hərəkətindən inciyən Ay kor-peşman halda oradan uzaqlaşdı. O gündən Ayla Günəşi bir yerdə görən olmadı. Günəş batanda Ay səmada görünürdü, Günəş çıxanda Ay qaçıb gizləndi.

Oxu başa çatdıqdan sonra şagirdlər mətnə aid suallar tərtib edirlər. Suallar təxminən belə ola bilər:

1. Dostlar harada yaşayırdılar?
2. Günəş Aydan nə istədi?
3. Niyə Ay Günəşin sözünü yerə salmadı?
4. Günəş Ayın sədaqətini necə dəyərləndirdi?
5. Niyə Ayla Günəş heç vaxt görüşmədilər?

Sonra isə bu suallardan istifadə edərək mətni nəql edirlər. Bu tapşırıq şagirdlərdən mətni dinləyərkən diqqətli olmağı, mətndəki əsas hadisələri yadda saxlamağı tələb edir; dinlədiyi mətni nəql etmək bacarığını möhkəmləndirir.

Tapşırıq C (dərslük). Dərslükdəki C tapşırığı üzrə şagirdlər dinlədikləri mətnin əfsanə olmasını əsaslandırırlar. Doğru cavab:

1. Səma cisimlərinin insan kimi danışması
2. Ayın üzündə xal olması
3. Ayın üzündən qan axması
4. Günəşin Ayı pərt etməsi
5. Ayın insan kimi kəsib getməsi və s.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər obrazların davranışının səbəbini mətnin məzmununa əsaslanmaqla izah edirlər.

Cavab:

1. Ay, çətin də olsa, Günəşin istəyini yerinə yetirdi, çünki Ay çox sədaqətli dost idi və öz dostunu çox istəyirdi. Ona görə də onun sözünü yerə salmadı.

2. Ay xalını qopardı, ona görə də xalın yeri qanadı. Qan Ayın üzündə donaraq ləkə əmələ gətirdi.

3. Ay çox pərt oldu, çünki düşünürdü ki, dostu da onu çox istəyir. O, Günəşdən belə münasibət gözləmədi.

4. Ay küsüb getdi. Beləliklə, bir daha dostları bir yerdə görənlər olmadı. Günəş batanda Ay səmada göründü, Günəş çıxanda Ay qaçıb gizləndi.

Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığını möhkəmləndirir.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıqda şagirdlərə süjetli illüstrasiya təqdim olunur. Verilən üç şəklın məzmunundan istifadə edərək çobanyastığı haqqında əfsanə yazmaq tələb olunur. Bu çiçəyin niyə belə adlandırılması şagirdlərdə maraq doğura bilər. Onlar təxəyyüllərinə uyğun (şəkillərdən istifadə etməklə) əfsanə yazırlar. Çiçəyi insan kimi danışdırma bilərlər.

Nümunə: Çobanyastığı əfsanəsi

Qədim zamanlarda bir çoban vardı. O, həmişə qoyun sürüsünü dağın ətəyinə çıxarırdı. Dağın ətəyi yamyaşıl otlarla dolu olardı. Sürü orada otlayar, çoban da daşın üstündə dincələrdi.

Günlərin birində sürü otlayan zaman çobanın möhkəm yuxusu gəlir. Başını dincəldiyi daşın üstünə qoyub bir az gözünün acısını almaq istəyir. Nə qədər çalışsa da, gözünə yuxu getmir. Bunu görənlər ağ ləçəkli çiçəklər çobanı səsləyir:

– Çoban, bizi də, başının altına qoy. Rahat olarsan.

Çoban ayağa qalxır, ağ çiçəklərdən iri dəstə yığıb başının altına qoyaraq yatır. Çiçəklərin ortası məxmər kimi tükü, yastıq kimi yumşaq olduğundan çoban şirin yuxuya gedir.

O vaxtdan bu çiçəyə çobanyastığı deyirlər.

Tapşırıq şagirdlərdə janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla əfsanə yazmaq bacarığını formalaşdırır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda maral və qızılgül şəkilləri verilib. Maral qeyri-adi buyuzları ilə başqa heyvanlardan, qızılgül isə tikanları ilə digər çiçəklərdən seçilir. Tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər bu anlayışlarla bağlı təxəyyüllərinə uyğun əfsanə düşünüb danışmalıdırlar. Əfsanələrini adlandırsalar, daha yaxşı olar. Bu məqamda müəllim şagirdləri əfsanə yazmaqla bağlı verilən “Faydalı məsləhət”ə yönəldir. Faydalı məsləhət həm dərslükdəki bu tapşırıqda, həm də iş dəftərindəki əfsanə yazmaq bacarığını formalaşdırır. B tapşırığına aydınlıq gətirir. Şagirdlər öz əfsanələrini təqdim etdikdən sonra müəllim də öz versiyasını şagirdlərə danışır.

Nümunə: Buynuzlu maral əfsanəsi

Dağların qoynunda bir maral yaşayırdı. Onun gözəl xalları, qapqara gözləri, ox kimi kirpikləri var idi. Amma buynuzu yox idi. Buynuzunun olmaması maralı çox darıxdırırdı. Sıldırım qayalarda tez-tez rastlaşdığı dağkeçisini görəndə fikirləşirdi ki, necə möhkəm buynuzları var; onların hesabına başqa heyvanlardan qoruna bilər. Kaş mənəm də belə buynuzum olaydı.

Bir gün maral dağın ətəyindəki meşəyə enir. O, ac idi. Maral ağacların arası ilə qaça-qaça ot axtarır. Birdən sürətlə qaçan maralın başı iri bir ağacın budağına keçir. Nə qədər çalışır, budağı başından çıxara bilmir. Bir dəfə də möhkəm dərtnanda budaq qırılıb maralın başında qalır. Beləcə, maral ən böyük arzusuna çatır.

O vaxtdan maralın başında ağac budağına oxşar buynuz var.

Nümunə: Tikanlı gül əfsanəsi

Qədim zamanlarda bir düzənlikdə çoxlu güllər bitirmiş. Bu güllərin hamısı al-əlvan, gözəl imiş. Həmişə quşlar, böcəklər, kəpənəklər bu düzənlikdə ora-bura uçuşur, çiçəkdən çiçəyə qonur, sonda bir çiçəyin üstündə dayanırdılar. Bu çiçəyin adı qızılgül idi. Qızılgülün qalın ləçəklərinin üstü həşəratlarla dolu olardı. Həm yumşaq ləçəkləri, həm də ətrafı bürüyən gözəl ətri bütün canlıları qızılgülün başına toplayırdı. Artıq bu vəziyyətdən qızılgül tənə gəlmişdi.

Bir gün yenə quşlar, cücülər ona hücum çəkəndə qızılgül dillənir: “Ləçəklərimi əzirlər, budaqlarımı qırırlar. Axı mən buna dözmə bilmirəm. Kaş elə bir şey baş verəydi ki, hamı qorxaydı, mənə yaxın düşməyəydi”.

Elə bu zaman gülün gövdəsi möhkəm titrəyir, hər tərəfindən çıxıntılar görünür. Yavaş-yavaş on-

lar uzanaraq şiş uclu tikana çevrilirlər. Qızılgülün bütün gövdəsi, budaqları tikanla dolur, quşların, böcəklərin bədəninə batmağa başlayır. Canlılar arasına çaxnaşma düşür. Bir andaca qızılgüldən uzaqlaşirlər.

O gündən qızılgül şax dayanır, hamı onunla ehtiyatlı davranır. O, tikanlarına görə bütün çiçəklərdən seçilir və “güllərin şahı” adlandırılır.

Tapşırığın əsas məqsədi şifahi nitq bacarığını inkişaf etdirməklə yanaşı, təxəyyülü və eyni zamanda əfsanə janrının xüsusiyyətlərinə uyğun mətn qurmağı inkişaf etdirməkdir.

Diferensial təlim

Əfsanə yazmaqda çətinlik çəkən şagirdlərə mövzuya uyğun suallar tərtib etmək tapşırığı verilə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii mətnlərdə real və irreal məqamları fərqləndirir.	Tap. A (dərslük)
Dinlədiyi mətni tərtib etdiyi suallar əsasında nəql edir.	Tap. B (dərslük)
Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Obrazın davranışının və keçirdiyi hisslərin səbəbini izah edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla mətn qurub danışır.	Tap. Ç (dərslük)
Janr xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla mətn yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dər. Şəxs əvəzliyi

- Dərslük: səh. 61
- İş dəftəri: səh. 40

Təlim məqsədləri

- Şəxs əvəzlilərinin qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Verbal və qrafik materialları (sxem) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəxs əvəzlilərinin fərqləndirilməsi
2	Dil qaydaları	Şəxs əvəzlilərinin cümlələrdə işlənməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim kiçik şeir parçası oxuyur:

Özümə “mən” deyirəm,

Əliyə “sən” deyirəm.

Boylanıb sağa-sola,

“O” deyirəm Erola.

Bütün dostlar “onlar”dır.

“Siz” Əliyə Anardır.

Birləşsək hər birimiz,

O zaman oluruq “biz”.

Müəllim bu nümunədə işlənən əvəzlilər haqqında izahat verir. Şagirdlərdə şəxs əvəzliləri ilə bağlı ilkin təsəvvür yaranır.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Bu tapşırıqda iki cümlə verilib: *Şəbnəm üçüncü sinifdə oxuyur. O, dərslə əlaqəsizdir.* Şagirdlərdən “o” əvəzliyinin hansı sözün yerində işləndiyi soruşulur.

Cavab: O – Şəbnəm.

“Bunları bilməliyəm” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Bunları bilməliyəm” rubrikasına yönəldir. Bu rubrikada şəxs əvəzliyi sadə yolla izah edilir.

4.1.3, 1.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlərə cədvəl təqdim olunur. Cədvəldə şəxs əvəzliləri haqqında məlumat öz əksini tapır. Cədvəldə verilən məlumatı nümunə əsasında şərh etmək tələb olunur.

Cavab: Şəxs əvəzliləri təkdə və cəmdə olur. Birinci şəxsin təkisi “mən” əvəzliyidir. İkinci şəxsin təkisi isə “sən” əvəzliyidir. Üçüncü şəxsin təkisi “o” əvəzliyidir. Birinci şəxsin cəmi “biz” əvəzliyidir. İkinci şəxsin cəmi siz, üçüncü şəxsin cəmi “onlar” əvəzliyidir. Tapşırıq qrafik informasiyanı rəhbərlik mətnə çevirmək bacarığını inkişaf etdirir.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıqda şagirdlərə cümlələr təqdim olunur. Onlar bu cümlələrdə işlənən əvəzlilərin neçənci şəxsə aid olduğunu müəyyən etməlidirlər:

Cavab: 1. Sən – II şəxsin təkisi; 2. Biz – I şəxsin cəmi; 3. Mən – I şəxsin təkisi; 4. Biz – I şəxsin cəmi,

sizi – II şəxsin cəmi; 5. Onlar – III şəxsin cəmi, sənə – II şəxsin tək; 6. O – III şəxsin tək, mənim – I şəxsin tək; 7. sizdən – II şəxsin cəmi.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırığın tələbinə əsasən cümlələrdəki nöqtələrin yerinə uyğun şəxs əvəzlilikləri yazmaq lazımdır. Əvəzliliklər cümlənin xəbərinin şəxs sonluğuna uyğun olaraq müəyyən edilir.

Cavab: 1. mən; 2. biz; 3. sən; 4. siz; 5. o; 6. onlar.

Tapşırıq D (dərslük). Verilmiş kiçik mətnə şəxs əvəzliliklərinin hansı sözü əvəz etdiyi müəyyən edilir.

Nümunə: O – Fərhad.

Cavab: Sən – Səlim; onu – qələmi; biz – Səlim və Fərhad; mən – Fərhad; onlar – uşaqlar.

İş dəftərində də eynitipli tapşırıqlar verilib. Bu tapşırıqlar qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqda cümlələrdəki nöqtələrin yerinə uyğun şəxs əvəzlilikləri yazmaq tələb olunur. Şagirdlər bunu cümlədə xəbərin şəkilçisinə görə müəyyən edirlər.

Cavab: 1. mən; 2. sən; 3. siz; 4. biz; 5. onlar; 6. o.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə əsasən verilmiş əvəzlilik və məsdər formasında olan feillərdən cümlə qurmaq lazımdır. Məqsəd cümlədə əvəzlilikləri və feilləri düzgün uzlaşdırmaq bacarığını möhkəmlətməkdir.

Məsələn:

Mən inşa yazıram.

Sən yuxudan vaxtında oyandın.

Onlar gəzintiyə gedəcəklər.

Siz bu gün maraqlı filmə baxacaqsınız.

O, yavaş-yavaş baş verənləri xatırlayırdı.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıq qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Verilmiş mətnə şəxs əvəzlilikləri işlənilib. Şagirdlərdən həmin əvəzliliklərin hansı sözü əvəz etdiyini müəyyənləşdirmək tələb olunur. Onlar bu sözləri müəyyənləşdirib uyğun sətirlərdə yazmalıdırlar.

Cavab: Onun – sincabın; sizi – dovşan balalarını; sən – sincab; o – qoza; bizim – dovşan balalarının; ona – sincaba; onu – kökü; onlar – dovşan balaları və sincab.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəxs əvəzliliklərinin qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən edir.	Tap. A, C, Ç, E (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında qrafik informasiyanı şərh edir.	Tap. B (dərslük)
Cümlədə şəxs əvəzlilikləri ilə feilləri qrammatik baxımdan uzlaşdırır.	Tap. A, B (iş dəftəri)

1-ci dər. “Göyçə gölü əfsanəsi”

- Dərslük: səh. 62–63
- İş dəftəri: səh. 41

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- İnformativ mətndəki fakt və fikirlərə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).

Köməkçi vasitələr: izahlı lüğət.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Gölün digər su hövzələrindən fərqi haqqında söhbət
2	Danışma	Bildiği məlumatlar haqqında söhbət
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Göyçə gölü əfsanəsi” və “Göyçə mahalı” mətnlərinin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	Mətnlərin məzmununun mənimsədilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sinfə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

1. Hansı su hövzələrini tanıyırsınız?
2. Gölün dənizdən və çaydan fərqi nədir?
3. Sizcə, göl necə yaranmışdır?

Müzakirədən sonra şagirdlərdə göllər, onların yaranması haqqında müəyyən fikir formalaşır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər bildikləri göllərin adını çəkirlər. Əgər göllər haqqında hər hansı bir məlumatları varsa, bu haqda danışirlər.

Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərin onlara tanış olan mövzu ətrafında danışmaq, öz fikirlərini ifadə etmək bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Oxu

Əfsanənin oxusu növbəli şəkildə həyata keçirilir. Şagirdlər mətni aydın, səlis şəkildə növbə ilə

oxuyurlar. Oxu prosesi bitdikdən sonra yeni sözlərin mənimsədilməsi başlanır. Bu proses iş dəftərində öz əksini tapıb.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Mətn oxunduqdan sonra şagirdlərə faktoloji suallar təqdim olunur. Şagirdlər bu sualları cavablandırmaqla mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Söz ehtiyatı

2.2.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər yeni tanış olduqları sözlərlə onların izahlarını uyğunlaşdırırlar.

Cavab: 1 – b, 2 – c, 3 – ç, 4 – a.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırığın tələbinə görə şagirdlər verilmiş sözləri məna və qrammatik baxımdan uyğunlaşdıraraq söz birləşməsi yaratmalıdırlar. Tapşırıq şagirdlərin sözləri kontekstə uyğun işlətmək bacarığını inkişaf etdirir.

Cavab: bulaq suyu, tayfa başçısı, səhəngi götürmək, kip bağlamaq.

Oxu

Tapşırıq C (dərslük). Müəllim uşaqlara mətni səssiz oxumağı tapşırır. Şagirdlər mətni oxuyarkən əsas faktları qeyd edirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda şagirdlər oxuduqları informativ mətndəki faktlara əsasən “Göyçə gölü əfsanəsi”ndəki məlumatların həqiqətə uyğun olub-olmamasını müəyyən edirlər. Əfsanədəki bir çox məlumatlar informativ mətndə də öz əksini tapıb. Ortaq məlumatlar aşağıdakılardır:

Göyçənin tarixən Azərbaycan torpağı olması, Göyçə mahalında Göyçə gölünün olması, əhalinin əkinçilik və maldarlıqla məşğul olması, yadelli düşmənlərin bu torpağa göz dikməsi.

2.2.5 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər Göyçənin qədim Azərbaycan torpağı olması faktının min illər bundan əvvəl yaranmış “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında öz əksini tapdığını söyləməlidirlər. Tapşırıq informativ mətndən hər hansı fikri əsaslandırmaq arqumenti tapmaq bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.3 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər Göygölün yaranmasından bəhs edən mətni oxuyaraq onun məzmununu “Göyçə gölü əfsanəsi” ilə müqayisə edirlər. Mətnlərin xarakterindən asılı olaraq oxşar varlıqların yaranması fərqli təqdim olunur. Göygölün yaranması tarixi faktla izah olunur, çünki bu

mətn informativ xarakter daşıyır. Bədii mətndəki Göyçə gölünün yaranması isə uydurmadır, həqiqətə uyğun deyil, çünki bu mətn əfsanə janrında yazılmışdır.

2.2.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda şagirdlərdən verilən sualları cavablandırmaq və onların hansı mətnə aid olduğunu müəyyən etmək tələb olunur.

Cavab: 1. Təxminən 100 il əvvəl Göyçə gölü Sevan adlandırıldı. (*Göyçə mahalı*)

2. Göyçə əhalisi əkinçilik və maldarlıqla məşğul idi. (*hər iki mətn*)

3. İnsanlar suyun daşmaması üçün iri qapaq düzəldilər. (*"Göyçə gölü əfsanəsi"*)

4. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanında Göyçə gölü haqqında məlumat var. (*Göyçə mahalı*)

Tapşırığın əsas məqsədi eyni mövzuda yazılmış müxtəlif tipli mətnləri məzmunu görə müqayisə etmək bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. Ç, D (dərslük)
Bədii və informativ mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. E (dərslük)

2-ci dər. Bənzətmə

• Dərslük: səh. 64 • İş dəftəri: səh. 42

Təlim məqsədləri

• Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bənzətmənin izahı və mənimsədiməsi
2	Söz ehtiyatı	Bənzəyən və bənzədilənin fərqləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə aşağıdakıları yazır:

Bibər çox acı idi. Bibər zəhər kimi acı idi.

Sonra sinfə müraciət edir:

– *Hansı cümlədə bibərin acılığı daha təsirli ifadə olunub? Bibər acılığına görə nəyə bənzədilib?*

Müzakirə nəticəsində şagirdlərə aydın olur ki, bibərin acılığını təsəvvürdə daha aydın canlandırmaq üçün o, zəhərə bənzədilib.

2.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda "Göyçə gölü əfsanəsi"ndən cümlə verilib. *Bulağın suyu buz kimi soyuq idi.* Şagirdlərdən bulağın suyunun nəyə bənzədilməsi soruşulur.

"**Yadda saxla**" rubrikasında bənzətmə haqqında məlumat verilib. Nümunə əsasında bənzəyən və bənzədilən şagirdlərə izah olunub. *Lalə quş kimi uçurdu* nümunəsində *Lalənin* bənzəyən, *quşun* isə bənzədilən olması diqqətə çatdırılır.

Oxuyub-qavrama

Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqda verilən cümlələrdə altından xətt çəkilmiş ifadələri uyğun bənzətmələrlə əvəz etmək tələb olunur.

Cavab: 1. *Qarpızın bal kimi dadı var.* 2. *O, qartal kimi düşmənin üstünə şığıdı.* 3. *Maşının mühərriki saat kimi işləyir.* 4. *Şəhərin yolları şüşə kimi idi.* 5. *Uşağın üzü qorxudan qar kimi olmuşdu.*

Tapşırıq C (dərslük). Cümlələrdə bənzədilən sözün altından xətt çəkilib. Şagirdlər uyğun bənzəyənləri nöqtələrin yerinə yazmalıdırlar. Bununla da onlarda obrazlı ifadə yaratmaq bacarığı formalaşdırılır.

Cavab: 1. *Mənim atamın polad kimi iradəsi var.* 2. *Məktəbin həyəti qazan kimi qaynayırdı.* 3. *Üç-*

rəngli bayrağımız dəniz kimi dalğalanırdı. 4. Bu lağın suyu göz yaş kimi dumduru idi.

Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda tərkibində bənzəyən və bənzədilən olan cümlələr verilib. Şagirdlər onları müəyyən etməli və köçürərək altından xətt çəkməlidirlər.

Cavab: 1. İgidlərimiz – dağ; 2. Firuz baba – uşaq; 3. Məstan – pələng; 4. Günəlin yanaqları – lələ; 5. Külək – qurd; 6. Körpənin saçları – ipək.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın tələbinə əsasən cümlələrdə qoyulan boşluqlara uyğun bənzədilənləri yazmaq lazımdır.

Cavab: 1. gül kimi; 2. yarpaq kimi; 3. ipək kimi; 4. daş kimi; 5. ox kimi.

Bu tapşırıq şagirdlərin qazandıqları yeni birləşmələrin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdəki bənzəyən və bənzədiləni seçib cədvəlin uyğun xanasında yazırlar.

Cavab:

Bənzəyən – yanaqlar; bənzədilən – alma

Bənzəyən – üz; bənzədilən – ay

Bənzəyən – iradə; bənzədilən – dəmir

Bənzəyən – gözlər; bənzədilən – muncuq

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda bənzəyənləri seçib cümlələrdəki boşluqlara yazmaq tələb olunur.

Cavab: 1. balaca müğənni; 2. burnumun ucu; 3. xırda daşlar; 4. şəhli çəmən; 5. suyun üzü.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bənzətmə yaratmaq üçün müvafiq sözlər seçir.	Tap. A, B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Rast gəldiyi bənzətmələrdə bənzəyən və bənzədiləni fərqləndirir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)

3-cü dərslük. Feil

• Dərslük: səh. 65 • İş dəftəri: səh. 43

Təlim məqsədləri

- Feilin ümumi qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək feili uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Hərəkət bildirən sözlərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Feilin ümumi qrammatik xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sözlər səsləndirir və şagirdlərə bunlara hərəkət bildirən sözlər əlavə etməklə cümlə qurmaq tapşırığını verir.

Məktəb, dərs; uşaqlar, meşə, çiyələk; Anar, su, soyuq.

Şagirdlər feillər artırmaqla müxtəlif cümlələr qururlar.

Məktəbdə dərslər başlandı. Uşaqlar meşədən çoxlu çiyələk yığdılar. Anar soyuq su içdi.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda “Aldədə əfsanəsi”ndən cümlələr verilib. Şagirdlər həmin cümlələrin tərkibindən hərəkət bildirən sözləri seçməli və onlara sual verməlidirlər.

Cavab: 1. Aldədə möcüzə yaradır. (*nə edir?*)

2. Xəbər Bağdad xəlifəsinə çatdı. (*nə etdi?*)

3. Ərəblər təəccübləndilər. (*nə etdilər?*)

4. Bu çubuqların hərəsini bir tərəfə atacağam. (*nə edəcəyəm?*)

Tapşırıq şagirdlərdə hərəkət bildirən sözləri seçmək və onlara sual vermək bacarığını formalaşdırır.

“**Bunları bilməliyik**” rubrikasında feil haqqında məlumat verilir. Şagirdlərə onların tanıdıqları hərəkət bildirən sözlərin feil adlanması sadə dildə izah olunur. Feillərin müxtəlif suallara cavab verməsi, eləcə də şəkilçilər qəbul edərək formaca dəyişə bilməsi şagirdlərin nəzərinə çatdırılır.

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər onlara təqdim olunan feilləri kök və şəkilçiyə ayırmalıdır. Tapşırıqın əsas məqsədi feillərin kökünü və onları formaca dəyişən şəkilçiləri müəyyən etməklə feillərin dəyişməsinə müşahidə etməkdir.

Cavab: Danış-ır, oynadı, gül-əcək, soruş-du, get-di, sev-ir, yaz-acaq, qoru-yar, böyü-dü, sus-acaq, saxla-yar, gör-dü, yoxla-yır, keç-di, aç-ır.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqın modeli fərqli olsa da, eyni məqsədə xidmət edir.

Cavab: Saxladı, barış-ır, gətir-əcək, darıxdı.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər boşluqlara uyğun gələn təsdiq və ya inkar feilləri yazmaqla verilmiş cümlələri köçürürlər. Bu zaman onlar kontekstdən – cümlənin ifadə etdiyi fikirdən və bəzi sözlərdən (*heç vaxt, heç nə, hamısı və s.*) çıxış edirlər.

- Cavab:** 1. Əsəd həmişə düzgün danışır.
2. Vətən öz igid oğullarını unutmaz.
3. Bu maraqlı işi bütün uşaqlar bəyəndi.
4. Ləman bilsə də, heç nə deməyəcək.
5. O utandığından başını aşağı saldı.

4.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Atalar sözlərində nöqtələrin yerinə cümlənin semantikasına uyğun olaraq təsdiq və ya inkar feil yazılmalıdır.

Cavab: 1. Acgözün qarnı *doyar*, gözü *doymaz*.
2. Ağıllı düşməndən *qorxma*, ağılsız dostdan *qorx*.

3. Qılınc yarası *sağalar*, söz yarası *sağalmaz*.

Hər iki tapşırıq şagirdlərin təsdiq və inkar feillər haqqında öyrəndiklərini möhkəmləndirməyə xidmət edir.

Bu mərhələdə şagirdlərə “Diqqət et” rubrikası təqdim olunur.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim əlavə olaraq şagirdlərin nəzərinə çatdırı bilər ki, hər bir feilin kökü əmr bildirir: *get, oxu, dinlə*. Lakin *-maq²* şəkilçisi ilə işləndikdə feil hərəkətin adını bildirir: *Oxumaq (nə?) insanın dünyagörüşünü artırır*.

4.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər bu sıralardan feilin lüğətdə verilən formasını (məsdər formasını) müəyyən etməlidirlər. Tapşırıq “Diqqət et” rubrikasında verilmiş biliyin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Cavab: 1 – b; 2 – c; 3 – c.

4.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər məsdər formasında verilən feillərə uyğun şəkilçilər artırır

boşluqlara yazmaqla cümlələri tamamlayır və dəftərlərinə köçürürlər.

1. *Aydın üçüncü sinifdə oxuyur.*
2. *Sınıf otağımız ikinci mərtəbədə yerləşir.*
3. *Bağcadakı güllərin ətri hər tərəfə yayılır.*
4. *Göyərçin yuvasına qondu.*

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqın tələbinə əsasən şagirdlər verilmiş feillərə uyğun şəkilçilər artırmaqla cümlə qurub yazmalıdırlar.

Nümunə:

1. *Mən nənəmlə parkda gəzirəm.*
2. *Biz dərs oxumaqdan yoruluruq.*
3. *Atam bağda çoxlu ağac əkdi.*
4. *Babam torpağı şumlayır.*

Feillərin şəxsə və zamana görə dəyişməsi haqda növbəti fəsillərdə məlumat veriləcək. Bu dərstdə isə şagirdlər feilləri cümlədə kontekstə uyğun işlətmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Bu zaman onlar, sadəcə, empirik olaraq dil duyumundan çıxış edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən asılı olaraq feilin qrammatik formasını müəyyən edir.	Tap. A, Ç (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)
Sözün kök və şəkilçiyə ayırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Təsdiq və inkar feilləri fərqləndirir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Feilin başlanğıc formasını müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)

1-ci dər. “Çahargah əfsanəsi”

- Dərslük: səh. 66–67
- İş dəftəri: səh. 44

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Əfsanə janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).

Köməkçi vasitələr: S.Hacıbəyovun “Karvan” süitəsi, izahlı lüğət.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Soltan Hacıbəyovun “Karvan” süitəsinin səsləndirilməsi
2	Danışma	Muğamlarımız və xalq mahnılarımız haqqında söhbət
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Çahargah əfsanəsi”nin oxusu; yeni sözlərin mənimsənilməsi
4	Oxuyub-qavrama	“Çahargah əfsanəsi”nin məzmunu üzrə iş
5	Dinləmə	“Muğamlarımız” dinləmə mətni üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim Soltan Hacıbəyovun “Karvan” süitəsini səsləndirir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərin diqqətini bu musiqinin ahəngdar, axıcı olmasına yönəltmək olar: musiqini dinlədikcə sanki dəvələrin ağır-ağır yerışı göz önündə canlanır, zınqırovların səsi eşidilir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Fənlərarası inteqrasiya. Şagirdlərdən hansı xalq mahnılarımızın, muğamlarımızın adını eşitdikləri soruşulur.

Şagirdlər tanıdıqları xalq mahnılarının adlarını çəkirlər. Müəllim də şagirdlərə yardım edərək bir neçə xalq musiqimizi xatırladır (“Küçələrə su səpmişəm”, “Pəncərədən daş gəlir” xalq mahnıları, 30 il sonra Şuşada Kənan Bayramının ifasında səsləndirilən “Bayatı-Şiraz muğamı” və s.). Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərin diqqətini mövzuya yönəltməkdir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir. Onlar sözləri bir-bir oxuyur, mənasını təxmin edir, sonra izahlı lüğətlə dəqiqləşdirirlər.

cah-calal – dəbdəbə, təmtəraq, var-dövlət;

duyuq düşmək – baş verəcək bir hadisəni qabaqcadan hiss etmək;

karvanbaşı – karvana başçılıq edən adam;

zınqırov – heyvanların boynuna taxılan xırda zəng;

ecazkar – qeyri-adi, hər kəsi heyrətə salan;

ləhləmək – tez-tez və ağır nəfəs almaq, tövşümək (heyvan haqqında);

mənzilbaşı – yola çıxarkən gediləcək son ünvan.

2.2.1 Növbəli oxu. Oxu prosesində müəllimin seçdiyi hər şagird mətndən müəyyən hissəni oxuyur.

Müəllimin nəzərinə! Bədii mətnin emosionallığını artırmaq məqsədilə şagirdlərin düzgün səs tonu seçmələri, hadisələrin dramatikliyini nəzərə çarpdırmaq üçün mətni uyğun intonasiya ilə oxumaları üçün oxu prosesi müəllimin köməyi ilə həyata keçirilir. Məqsəd şagirdlərin aydın, düzgün, səlis oxu bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqda şagirdlərə faktoloji suallar təqdim olunur. Onlar mətnə əsaslanmaqla bu sualları cavablandırirlar. Bəzi suallar ətrafında əhatəli danışmaq tələb olunur. Şagirdlərə öz fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə etmək üçün şərait yaradılır.

Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq şagirdlərin məntiqi düşüncəsini yoxlayır: *Sizcə, karvanda dəvələrin boynuna zınqırovlar nə məqsədlə asılır?* Bu haqda şagirdlərin cavabları dinlənir.

Cavab: Dəvələrin səhralıqda itməməsi üçün onların boynuna zınqırov taxılır. Dəvə karvandan

ayrı düşərsə, zıncırovun səsinə görə onun yerini müəyyən etmək olur.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda şagirdlərə bu sualla müraciət olunur: *Hansı epizoddan mətnin əfsanə olduğunu demək mümkündür?*

Mətnədə belə bir epizod var: *Musiqiçi görür ki, dəvələr çox yorulublar. Onlar qalxıb getmək istəmir. Bu zaman gözü dəvələrin boynundakı zıncırovlara sataşan musiqiçi onları çıxarır, müəyyən ardıcılıqla yenidən yerlərini dəyişərək dəvələrin boynuna taxır. Bəzi zıncırovu tarım çəkir, bəzisini isə boş bağlayır. Dəvələr durub yeriməyə başlayırlar. Bu zaman zıncırovlardan çıxan ecazkar musiqi ətrafa yayılır.*

Bu epizoddakı uydurma (zıncırov səmindən ecazkar musiqinin yaranması) mətnin əfsanə olduğunu deməyə imkan verir.

Tapşırıq şagirdlərin yeni öyrəndikləri əfsanə janrının xüsusiyyətlərini bir daha xatırladaraq qazanılmış bilikləri möhkəmləndirir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). **Şaquli inteqrasiya 2-ci sinif.** Mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikirləri müəyyənləşdirir (st. 2.2.4).

Bu tapşırıqda mətnə aid cümlələr verilib. Şagirdlər cümlələrdə verilən fikirlərin doğru və ya yanlış olduğunu müəyyən etməlidirlər.

1. Padşah musiqiçini saraya dəvət etdi. – D
2. Musiqiçi padşahın təklifini qəbul etmədi. – D
3. Vəzir musiqiçi ilə başqa ölkəyə yollandı. – Y
4. Musiqiçi dəvə karvanına rast gəldi. – D
5. Karvana yaxınlaşan musiqiçi eşitdiyi zıncırov səslərinə heyran oldu. – Y
6. Bütün dəvələrin boynundakı zıncırovlar bir yerə toplandı. – Y
7. Hamı yaranan musiqiyə valeh oldu. – D

Bu tapşırığın köməyi ilə şagirdlər oxuduqları mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda əfsanədəki obrazların nitqindən nümunələr verilib. Şagirdlər bu nümunələrin hansı obraza aid olduğunu müəyyən etməlidirlər. Sonra isə həmin obrazlara öz münasibətlərini bildirməlidirlər.

Cavab: (nümunə)

1-ci nümunə musiqiçinin nitqindəndir.

Musiqiçi xalqını sevir, ona görə də saray həyatını qəbul etmir. O, istedadlıdır, gözəl musiqilər bəstələyir. Ağılıdır, çətin vəziyyətdən çıxmağı bacırır.

2-ci nümunə vəzirin nitqindəndir.

Vəzir istedadlı insanlara dəyər verir. Musiqiçi istedadlı olduğuna görə şahın onu cəzalandırmasına razı olmadı və musiqiçini zindandan xilas etdi.

3-cü nümunə padşahın dilindəndir.

Padşah insanlara dəyər vermir, lovğadır, zalımdır, ədalətsizdir. O istəyir ki, istedadlı musiqiçi ancaq ona mahnılar həsr eləsin. Razı olmayanda da musiqiçini zindana atdırır.

Bu tapşırıq oxuyub-qavrama bacarığının inkişafına, obrazları təhlil etmə qabiliyyətinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq D (dərslük). Bu tapşırıq dinləmə mətni əsasında yerinə yetirilir.

Müəllimin nəzərinə! Mətni oxuyarkən şagirdlərə qeydlər götürmək tövsiyə olunur. Mətni aramla oxumaq lazımdır ki, şagirdlər qeyd götürə bilsinlər.

“Muğamlarımız”

(dinləmə mətni)

Azərbaycan xalq musiqisinin ən sevilən növü muğamdır. Muğamın müəllifi yoxdur. O, xalqın yaratdığı musiqi əsəridir.

Azərbaycan muğamının 7 əsas növü var: Rast, Şur, Segah, Çahargah, Bayatı-Şiraz, Şüştər, Humayun.

Muğam oxuyan adam xanəndə adlanır. Muğam çox zaman tar, kamança və qavalın müşayiəti ilə – üçlük şəkildə ifa olunur. Tarzən tarı, kamançaçı kamançanı çalır. Xanəndə isə muğam oxuya-oxuya qavalı çalır.

Azərbaycanın görkəmli muğam ustaları var. Məsələn: Cabbar Qaryağdıoğlu, Seyid Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov, İslam Rzayev, Rübabə Muradova və s. Sadiqcan, Qurban Pirimov, Əhsən Dadaşov və başqaları məşhur tarzənlərimizdir.

Məşhur kamança ustamız Habil Əliyev də muğam sənətinin inkişafına xidmət edən sənətkardır.

Müasir dövrdə Alim Qasimov muğamı dünyaya tanıdıb.

Bu gün də Azərbaycan muğamı sevilə-sevilə dinlənir.

Mətnin oxusu başa çatdıqdan sonra şagirdlər qeydlər əsasında cədvəli tamamlayırlar.

Tapşırıq muğam haqqında məlumat verməklə yanaşı, şagirdlərin dinlədiyi mətnə qeyd götürmək bacarığını təkmilləşdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır. Kontekstdən təxmin etdiyi məna ilə sözün lüğəvi mənasını müqayisə edir.	Tap. A, C (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikirləri müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. B (iş dəftəri)
Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dər. Sözün həqiqi və məcazi mənası

- Dərslük: səh. 68
- İş dəftəri: səh. 45

Təlim məqsədləri

- Çoxmənalı sözün kontekstə görə mənasını müəyyən edir (st. 2.1.2).
- Sözün həqiqi və məcazi mənaları arasındakı bağlılığı müəyyən edir (st. 2.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Həqiqi və məcazi məna haqqında söhbət
2	Söz ehtiyatı	Çoxmənalı sözün mənimsədilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə bir neçə ifadə yazır: *adamin boğazı – çəkmənin boğazı; daş bina – daş ürək; kitab vermək – yol vermək*. İfadələrdə fərqləndirilmiş sözlərin mənaları arasındakı fərq müzakirə olunur.

Oxu

2.1.2 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda iki cümlə verilib: 1. *Ramilin ayağı əzildi*. 2. *Stolun ayağı təmir olundu*. Eyni zamanda cümlələrə aid təsvirlər də var.

Şagirdlər hər iki ifadədə “ayaq” sözünün mənasını müəyyən etməli, hansının daha əvvəl yaranması barədə fikirlərini söyləməlidirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər cavab verməkdə çətinlik çəksələr, onlara izah olunmalıdır ki, ayaq insanın aşağı ətrafıdır. Bu ifadə əvvəl yaranıb və həqiqi mənada işlənib. Cansız əşyaların da aşağı hissələri buna bənzədilərək ayaq adlandırılıb. Stolun aşağı hissəsinə sonradan “stolun ayağı” deyilib. Burada həmin söz məcazi mənada işlənib.

Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərdə sözün məcazi mənası haqqında ilkin təsəvvür yaratmaqdır.

“Yadda saxla” rubrikasında sözün həqiqi və məcazi mənası haqqında məlumat verilir. Nümunə əsasında sözün hər iki mənası izah olunur.

Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda eyni söz hər iki mənada işlənib. Şagirdlər sözün hansı cümlədə həqiqi, hansında məcazi mənada işləndiyini müəyyən edirlər.

Cavab: 1 – a; 2 – b; 3 – b; 4 – b.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıqda sözün lüğətdə verilən mənalarından məcazi olanını seçmək lazımdır. Tapşırığı düzgün yerinə yetirmək üçün şagirdlər verilən izahları diqqətlə oxumalı, sözün məcazi mənasını dəqiqləşdirməlidirlər.

Cavab: 1. yumşaq – xoş, mülayim. *Yumşaq xasiyyət*.

2. qızıl – çox dəyərlı, çox gözəl. *Qızıl əllər*.

Bu tapşırıq şagirdlərin həqiqi və məcazi mənaları sözləri fərqləndirmək bacarığını möhkəmləndirir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər verilmiş cümlələrdə nöqtələrin yerinə elə sözlər seçib yazmalıdırlar ki, cümlədəki feil məcazi məna ifadə etsin. Çətin tapşırıq olsa da, şagirdlərdə dil

duyumunun inkişafına xidmət edir.

Cavab: 1. Vaxt uçur. 2. Yarpaqlar pıçıldaşdı. 3. Təbiət yazın gəlişinə sevinir. 4. Həyat qaynayır. 5. Vətən bizi çağırır.

2.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tərkibində məcazi mənalı söz işlənmiş cümlələri işarələməli, sonra müvafiq sözün altından xətt çəkməlidirlər.

Cavab: 1. Çayın üzü; 3. Meşə geyinmişdi; 4. Təbiət oyanırdı; 6. Kəndin ayağı; 7. Bulağın gözü.

2-ci və 5-ci cümlələrdə məcazi mənalı söz işlənməyib.

2.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Dərsləkdəki Ç tapşırığı ilə eyni xarakterlidir. Bu tapşırıqda da cümlələrə elə söz artırılmalıdır ki, məcazi mənə ifadə olunsun.

Cavab: 1. Söyüdü yarpaqları pıçıldaşır.

2. Yazda meşə, çöl, çəmənlər sevinir.

3. Yazın gəlişi ilə təbiət oyandı.

4. Bu sözün dərin mənası var.

5. Mahirin xasiyyəti çox yumşaqdır.

Şagirdlər bu tapşırığı yerinə yetirməklə sözün kontekstə görə həqiqi və məcazi mənasını müəyyən etmək vərdişi qazanırlar.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda hər cümləyə aid iki söz verilib. Şagirdlər elə söz seçib əlavə etməlidirlər ki, cümlədə altından xətt çəkilmiş söz məcazi mənə ifadə etsin.

Cavab:

1. Saat qəflətən susdu.

2. Ayaqqabının burnu stola dəydi.

3. Arzular qanad açıb uçdu.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Bu tapşırıqda şagirdlər eyni sözü həm həqiqi, həm də məcazi mənada işlətməlidirlər.

Sözlər	Həqiqi mənə	Məcazi mənə
ətək	paltarın ətəyi	dağın ətəyi
qol	insanın qolu	pencəyin qolu
acı	acı bibər	acı dil
ağır	ağır çanta	ağır söz
dil	körpənin dili	pianonun dili

Bu tapşırıq sözün həqiqi və məcazi mənasını düzgün müəyyən etmək üçün şagirdlərin qazanmışları bilik və bacarıqları möhkəmləndirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözün həqiqi və məcazi (törəmə) mənalı arasındakı bağlılığı müəyyən edir.	Tap. A, B, C (dərslək), tap. A, Ç (iş dəftəri)
Çoxmənalı sözün kontekstə görə mənasını müəyyən edir.	Tap. C (dərslək), tap. B, C (iş dəftəri)

3-cü dər. Feilin şəxsə görə dəyişməsi

• Dərslək: səh. 69 • İş dəftəri: səh. 46

Təlim məqsədləri

- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək feili uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Feilin müxtəlif qrammatik formada işlədilməsinin mənimsədilməsi
2	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə “gülmək” sözünü yazır. Sonra sinfə müraciət edərək bir-bir şəxs əvəzliliklərini sadalamağı tapşırır. Daha sonra *gülmək* sözünü həmin əvəzliliklərə uyğun dəyişirlər.

Şagirdlər qaydaları bilməsələr belə, dil daşıyıcıları olduqları üçün tapşırığın öhdəsindən gələcəklər.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslək). Tapşırıqda üç cümlə verilib. Cümlələrin tərkibindəki *oxumaq* sözü şəkilçilər qəbul edərək dəyişir. Sual olunur ki, bu dəyişmənin səbəbi nədir?

Cavab: Bu dəyişmənin səbəbi şəxs əvəzlilikləridir. Şəxs əvəzlilikləri dəyişdikcə feil də müvafiq şəkilçilər qəbul edərək dəyişir.

“**Bunları bilməliyik**” rubrikasında feilin şəxsə görə dəyişməsi izah olunur. Feilin şəkilçilərinin şəxs əvəzliyinə uyğun olaraq dəyişməsi diqqətə çatdırılır.

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər uyğunlaşdırma aparmalıdırlar. Tapşırıq şagirdlərdə feili şəxsə görə dəyişdirmək bacarığını formalaşdırır.

Tapşırıq C (dərslük), C (iş dəftəri). Bu tapşırıqlarda cümlələr təqdim olunub. Şagirdlər feillərin şəxs sonluğuna uyğun olaraq cümlələrdəki nöqtələrin yerinə şəxs əvəzlilikləri yazmaqla cümlələri köçürürlər.

Cavab:

Tapşırıq C (dərslük)

1. biz; 2. sən; 3. onlar; 4. mən; 5. siz; 6. o.

Tapşırıq C (iş dəftəri)

1. sən; 2. biz; 3. mən; 4. siz; 5. onlar; 6. o.

Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda verilmiş cümlələrə feillər artırmaq lazımdır. Məsdər formasında olan feillərə cümlədəki şəxs əvəzliliklərinə uyğun şəkilçilər artırmaq lazımdır.

Cavab:

1. Biz müəllimin izahlarını diqqətlə dinlədik.

2. Boş vaxtım olanda mən kitab oxuyuram.

3. Sən həmişəki kimi ədalətli danışsan.

4. O öz çalışqanlığı ilə hər zaman hamıdan seçilir.

5. Onlar bütün problemlərin həllində yaxından iştirak etdilər.

6. Siz Vətənin torpaqlarını göz bəbəyi kimi qorumalısınız.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqın tələbinə əsasən bacarmaq feilini şəxsə görə dəyişərək cədvəli tamamlamaq lazımdır.

Cavab:

I şəxs Mən bacardım Biz bacardıq

II şəxs Sən bacardın Siz bacardınız

III şəxs O bacardı Onlar bacardılar

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırıqda şəxs əvəzliliklərinə uyğun feilləri seçərək onları nümunədə olduğu kimi uyğunlaşdırırlar.

Cavab:

Sən soruşursan. Sən oxudun.

O yazdı. O gülür.

Tapşırıq şagirdlərin yeni mövzunu mənimsəmələrinə kömək edir.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin nəzərinə çatdırılır ki, cümlədə feillər yalnız şəxsə görə deyil, həm də kəmiyyətə görə dəyişir.

Cavab:

1. Mən üçüncü sinifdə oxuyuram – Biz üçüncü sinifdə oxuyuruq.

2. Sən düzgün qərar vermişən – Siz düzgün qərar vermişiniz.

3. O, bir neçə dil öyrənib – Onlar bir neçə dil öyrəniblər.

Müəllimin nəzərinə! Bu tapşırıqı əksinə davam etdirmək də olar. Şagirdlərə şəxs əvəzliyi cəmdə olan cümlə vermək olar. Onlar bunu həmin əvəzliyin təkisi ilə əvəz edərək dəyişə bilərlər. Bu zaman dəyişən feil şəkilçilərinə diqqət etmək lazımdır. Bu tapşırıq qazanılmış bilikləri möhkəmlətməklə bərabər, şagirdlərdə yeni bacarıqlar formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlədə şəxs əvəzlilikləri ilə feilləri qrammatik baxımdan uzlaşdırır.	Tap. A, B, C, Ç (dərslük), tap. A, B, C, Ç (iş dəftəri)

fəsil 4 QIZ QALASI

1-ci dər. "Odlar qızı"

- Dərslük: səh. 70–71
- İş dəftəri: səh. 47

Təlim məqsədləri

- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Yaxınmənalı sözlərin köməyi ilə sözləri izah edir (st. 2.1.4).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Sətirləti fikir və informasiyanı izah edir (st. 2.2.3).
- Əfsanə janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tarixi abidələr haqqında söhbət
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Qız qalası" mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Hekayə xəritəsinin tərtib edilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərin Qız qalası haqqında bildiklərini danışirlar. Qalanın adı ilə bağlı şagirdlər öz təxminlərini söyləyirlər. Müəllim şifahi nitq fəaliyyətini genişləndirmək üçün şagirdlərə tapşırıq bilər ki, qalanın adı ilə bağlı əfsanə düşünüb-danışsınlar. Nəzərə almaq lazımdır ki, şagirdlər artıq əfsanə janrının xüsusiyyətləri ilə tanışdırlar.

Oxu

2.2.1 Müəllim şagirdlərlə növbəli şəkildə mətnin oxusunu təşkil edir. Onlara səlis, aydın səslə oxumaq tövsiyə olunur. Şagirdlərə xatırladılır ki, mətnin oxusu zamanı söz boğçasına daxil olmayan elə sözlərlə qarşılaşa bilərlər ki, mənasını dəqiq bilmirlər. Həmin sözləri qeyd etmək tap-

şırıdır. Əgər oxu mərhələsi bitdikdən sonra belə sözlər qeyd olunursa, onlar üzərində iş aparılır. Həmin sözləri müəllim izah edir.

Söz ehtiyatı

2.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqdakı cümlələrdə söz boğçasındakı sözlərin mənasına uyğun gələn ifadələr işlənib. Şagirdlər həmin ifadələrin mənalərini müəyyən etməli və söz boğçasından onlara mənaca yaxın olan sözləri uyğun sətirlərdə yazmalıdırlar. Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərin yeni sözləri mənimsəməsi və nitqdə işlətməsidir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Bu çalışma modeli şagirddən diqqətli oxu bacarığı tələb edir.

Cavab:

2-ci və 4-cü sualların cavabı mətndə yoxdur. Çünki düşmən tərəfinin nə qədər itki verməsi və ilk dəfə qalanı kimin Qız qalası adlandırması haqqında mətndə məlumat verilmir. 1-ci sualın cavabı mətndə var. Düşmənin tez-tez şəhərə hücum etməsinin səbəbi bu yurdun zəngin təbii sərvətlərinin olması idi. 3-cü sualın cavabı mətndə bir-başına olmasa da, onu müəyyən etmək asandır. Mətndə şəhərin 90 gün mühasirədə qaldığı deyilir. Şagirdlər bunu asanlıqla müəyyən edə bilərlər ki, 90 gün 3 aydır.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıqda mətndəki hadisələrin hansı problemdən başladığı və necə həll olunduğu soruşulur.

Cavab: Mətndəki əsas problem şəhərin yadellilər tərəfindən mühasirəyə alınmasıdır. Problem möcüzəli Odlar qızının düşməni məğlub etməsi ilə öz həllini tapır.

Tapşırığın əsas məqsədi şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığını inkişaf etdirməkdir.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda belə cümlə verilib: *Qədimdə Qız qalası mayak rolunu oynayırdı.* Şagirdlərə "mayak" sözünün mənası xatırladılır (onlar əvvəlki siniflərdə bu sözlə tanış olublar): *Mayak gəmilərə yol göstərmək məqsədilə sahil yaxınlığında inşa olunan tikilidir.* *Mayak* sözünün mənasını xatırladıqdan sonra şagirdlər mətnin birinci abzasında verilən fikri təsdiq edən cümləni seçməlidirlər.

Cavab: *Şəhərə yaxınlaşan hər bir gəmiçi onu uzaqdan görürdü.*

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlərdən mətnin əfsanə janrına aid olmasını əsaslandırmaq tələb olunur.

Cavab: Alovun gözəl bir qıza dönməsi, mavi alovdan qılıncın olması, yerin odlu nəfəsinin alovlanıb yanması və s. hadisələr qeyri-adi, möcüzəli olduğu üçün mətn əfsanədir.

2.2.2 Tapşırıq E (dərslük). Tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər mətndəki hadisələrin düzgün ardıcılığını müəyyən etməlidirlər. Ardıcılıq aşağıdakı kimi olmalıdır.

Cavab: 2, 3, 1, 4.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda “Odlar qızı” mətninin məzmununa aid hekayə xəritəsini tamamlamaq tələb olunur. Tapşırığı yerinə yetirmək üçün müəllim tövsiyə edir ki, şagirdlər hekayə xəritəsini diqqətlə nəzərdən keçirsinlər. Boşluqları hansı məlumatlarla tamamlamalı olduqlarını özləri üçün müəyyən etsinlər. Sonra işin icrasına başlasınlar.

Cavab:

Mətnin adı: Odlar qızı.

Məkan: Odlar yurdu, Abşeron torpağında şəhər.

Baş qəhrəman: möcüzəli Odlar qızı.

Digər obrazlar: Şəhərin ağsaqqalı, şəhər əhalisi, düşmənlər.

Plan:

1. *Giriş hissə:* Sahildə ucalan möhtəşəm qala

2. *Əsas hissə:*

1) Şəhərin düşmən mühasirəsində qalması

2) Ağsaqqalın Od tanrısına müraciəti

3) Odlar qızının qalanın başında görünməsi

4) Odlar qızının yurdunu xilas etməsi

3. *Sonluq hissə:* Qalanın “Qız qalası” adlandırılması

Hekayə xəritəsini tərtib etməklə şagirdlər oxuduqları mətni dərinlən mənimsədiklərini nümayiş etdirmiş olurlar. Tapşırıq qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Fikrin dəqiq ifadə olunmasında yaxınmənalı sözlərin rolunu müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikirləri müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnin kompozisiyasında problemin yaranması və həlli məqamlarını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Əfsanə janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)
Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. E (dərslük)
Mətnin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Qız qalası”

- Dərslik: səh. 72
- İş dəftəri: səh. 48

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Mətnə müəllif mövqeyini faktlardan, təxəyyülü real hadisədən fərqləndirir (st. 2.2.3).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Kiçik şeir parçasının oxunması
2	Oxuyub-qavrama	İnformativ mətnin mənimsədilməsi
3	Yazı	Mətnin məzmununa uyğun hekayə xəritəsinin tərtib olunması
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sifə kiçik bir şeir parçası ilə müraciət edir:

Xəzərin sahilində

Sirli qala ucalır.

Onun əzəmətindən

Böyük bir xalq güc alır.

Söhbət hansı qaladan gedir?

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Mətnin oxusuna başlamazdan əvvəl müəllim şagirdlərə xatırladır ki, oxu zamanı rast gəldikləri faktları dəftərdə qeyd etmək lazımdır. Sonra səssiz oxu prosesi həyata keçirilir. Şagirdlər mətndən aşağıdakı qeydləri götürə bilirlər.

Cavab:

1. Bakıda yerləşir.
2. Hündürlüyü 28 metrdir.
3. 8 mərtəbədən ibarətdir.
4. Qorunan abidədir.

Oxu başa çatdıqdan sonra şagirdlər öz qeydlərini səsləndirirlər. Mətni qeydlər götürməklə

oxumaq diqqətli oxunu təmin edən vasitələrdəndir.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər mətnin bitkin hissələrini yarımbaşlıqlara ayırmalıdır. Tapşırığı icra etmək üçün şagirdlərdən bitkin hissələri fərqləndirə bilmək bacarığı tələb olunur. Mətn hissələrə ayırdıqdan sonra yarımbaşlıqlar şəklində adlandırılmalıdır. Adlandırma söz birləşməsi və ya sual cümləsi şəklində ola bilər.

Nümunə:

1. Azərbaycanın simvolu
2. Qalanın quruluşu
3. Qız qalasının sirləri
4. Qalanın yaşı
5. Qalanın təyinatı

Mətni bitkin hissələrə ayırmaq və həmin hissələri adlandırmaq şagirdlərin mətnin strukturunu və məzmununu anladıklarını nümayiş etdirir.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslik). Tapşırığın şərtinə görə şagirdlər mətndən verilən fikirlərin fakt, yoxsa mülahizə olduğunu müəyyən edirlər.

Cavab:

1-ci və 2-ci cümlədə ifadə olunan faktdır. Digər cümlələrdəki fikirlər isə öz təsdiqini tapmadığı üçün mülahizədir.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq iki mərhələdən ibarətdir. Şagirdlərə “Odlar qızı” və “Qız qalası” mətnlərindən suallar təqdim olunur. Onlar əvvəlcə sualların hansı mətnə aid olduğunu qeyd etməlidirlər. Sonra isə sualların altından onların cavablarını yazmalıdırlar.

Cavab:

1-ci və 4-cü suallar “Odlar qızı” mətninə aiddir.

2-ci və 3-cü suallar isə “Qız qalası” mətninə aiddir.

1. *Yurdun xilasını üçün ağsaqqal Od tanrısından kömək istədi.*

2. *Qız qalası 8 mərtəbədən ibarətdir.*

3. *Bu sualın cavabı şagirdlərin öz yanaşmasından asılıdır.*

4. *Odlar qızı düşmənin üzərinə hücum etdi. Beləcə, Odlar yurdu düşməndən azad oldu.*

Mətnləri diqqətlə oxuyan şagird sualları cavablandırmaqla yanaşı, onların hansı mətnə aid olduğunu da asanlıqla müəyyən edəcək.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “Qız qalası” və “Odlar qızı” mətnini məzmun xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edirlər.

Cavab:

“Odlar qızı” mətninə aid xüsusiyyətlər:

1. Bədii mətnidir; 2. Möcüzəli əhvalat var; 4. Obrazlar var.

“Qız qalası” mətninə aid xüsusiyyətlər:

3. Faktların sayı çoxdur; 5. İnformativ mətnidir; 6. Qalanın geniş təsviri var.

Bu tapşırıq şagirdlərin müqayisə etmə bacarığını inkişaf etdirməklə yanaşı, bədii və informativ mətnlərin fərqi haqqında təsəvvürlərini dərinləşdirir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırığın şərtinə əsasən şagirdlər “Qız qalası” mətnindən götürdükləri qeydləri qruplaşdırmaqla “Yaddaş xəritəsi” tərtib edirlər. Bu tapşırıq qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsində, faktları qruplaşdırmaq bacarığının inkişafında önəmli rol oynayır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Qeyd götürməklə mətni oxuyur.	Tap. A (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla (sual cümləsi və ya söz birləşməsi ilə) adlandırır.	Tap. B (dərslük)
Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir.	Tap. B (iş dəftəri)
Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem) şəklində təqdim edir.	Tap. D (dərslük)

3-cü dərs. Feilin zamanları

• Dərslük: səh. 73 • İş dəftəri: səh. 49

Təlim məqsədləri

• Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək feili uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1 Mövzuya yönəltmə	Feilin zamanları haqqında söhbət
2 Dil qaydaları	İş və ya hərəkətin icra vaxtını müəyyən etməklə feilin zamanlarının fərqləndirilməsi; feili müxtəlif zamanlarda işlədərək cümlələr qurulması; feillərin zamanlara görə qruplaşdırılması
3 Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə beş feil yazır:

Oxudu, oxumuşdur, oxuyur, oxuyacaq, oxuyar.

O, “Bu feillər bir-birindən nəyə görə fərqlənir?”

sualı ilə sinfə müraciət edir. Şagirdlər aşkar edirlər ki, 1) eyni hərəkəti ifadə edir, 2) hərəkətin icraçısı 3-cü şəxsin təkidir. Müəllimin yönəldici sualları ilə şagirdlər müəyyən edirlər ki, burada fərqlənən hərəkətin icra olunduğu zamandır.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirdikdən sonra şagirdlərdə zaman haqqında müəyyən fikir formalaşır.

“**Bunları bilməliyik**” rubrikasında feilin zamanları haqqında məlumat və nümunələr verilib. Şagirdlər zaman şəkilçiləri və zamandan asılı olaraq feilin sualları ilə tanış olurlar.

Tapşırıq B (dərslük). Verilmiş cümlələrdə feilin hansı zamana aid olduğu müəyyən edilir.

1. oynayrlar (indiki zaman);
2. gedəcəyik (gələcək zaman);
3. yayıldı (keçmiş zaman);
4. əyləşdi (keçmiş zaman);
5. danışar (gələcək zaman);
6. hazırlaşmışam (keçmiş zaman);
7. seçirsən (indiki zaman).

Tapşırıq şagirdlərdən həm feilləri seçmək, həm də onların aid olduğu zamanı müəyyən etmək bacarığı tələb edir.

Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda feillər verilib. Şagirdlər onları müxtəlif zamanlarda cümlələrdə işlətməlidirlər. Tapşırıq cümlə qurmaq bacarığını inkişaf etdirməklə yanaşı, feilləri müxtəlif zamanlarda cümlənin tərkibində dəyişmək verdiyi formalaşdırır.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilmiş cümlələrin tərkibindəki feilləri tələb olunan zamana görə dəyişirlər.

Cavab:

Aqşın dərəcə gecikdi – *gecikir.*

Dostlarım bizə qonaq gəldilər – *gələcəklər.*

Bağban ağacları suladı – *sulayar.*

Əli babasına məktub yazır – *yazdı.*

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda cədvəl verilib. Verilən feilləri zamana uyğun olaraq cədvəlin xanalarına düzgün yazmaq lazımdır.

Cavab:

Keçmiş zaman: *yazdı, yoxladı, gəlmişdir, dedi.*

İndiki zaman: *gətirir, danlayır, alır, yatır.*

Gələcək zaman: *danışacaq, soruşar, bağışlayacaq, gözləyər.*

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda verilən sözlərdən cümlələr qurmaq lazımdır. Diqqət etmək lazımdır ki, feil mötərizə daxilində verilmiş zamanda işlədilsin.

Cavab nümunəsi:

1. Arif dərslərinə səylə hazırlaşmışdı.

2. Qış fəslində ayı mağarada yatır.

3. Aysu bayramda rəfiqəsinə hədiyyə alacaq.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıq şagirdlərin məntiqini yoxlayır və möhkəmləndirir. Şagirdlər söz sırasında olan dörd feildən hansının fərqli olduğunu müəyyən edirlər.

Cavab:

1 – b; sıradakı feillər indiki zamandadır, fərqlənən feil isə gələcək zamanda işlənib.

2 – c; sıradakı feillər keçmiş, fərqlənən isə indiki zamandadır.

3 – ç; sıradakı feillər gələcək, fərqlənən isə keçmiş zamandadır.

Bu tapşırıq şagirdlərin feilin zamanı haqqında öyrəndiklərini tətbiq etməyə imkan verir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Hərəkətin zamanından asılı olaraq feili uyğun qrammatik formada işlədir.	Tap. A, B (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Kontekstdən asılı olaraq feilin qrammatik formasını müəyyən edir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)

1-ci dər. Qalalarımız

- Dərslük: səh. 74–75
- İş dəftəri: səh. 50

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Azərbaycanda olan qalaların xatırlanması
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Qalalarımız” mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Danışma	Qalaların təyinatı haqqında söhbət
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzərində iş
5	Danışma	Şəkilin təsvir edilməsi və mövzu üzrə təxminmə
6	Formativ qiymətləndirmə	

Köməkçi vasitələr: illüstrasiyalar.

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sifə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

– *Azərbaycanda yerləşən hansı qala adlarını eşitmisiniz? Yaşadığınız ərazidə qala varmı? Qala ilə qayanın fərqi nədir?*

Qeyd: Azərbaycanın bir çox guşələrində qədim qala qalıqları mövcuddur və yerli əhali indi də onların adlarını nitqdə işlədir. Buna görə də şagirdlər əvvəlki dərslərdə tanış olduqları Qız qalasıdan başqa, Çıraqqala, Əlincəqala və s. qala adlarını çəke bilirlər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər bildikləri məlumatlar və məntiq əsasında qalaların məqsədi haqqında fikir yürüdürlər. Onlar baxdıqları

filmlərdən, oxuduqları mətnlərdən də müəyyən nəticələrə gələ bilirlər.

Müəllim fikirləri ümumiləşdirə bilər:

Qədimdə qalalar müdafiə məqsədilə tikilirdi. Adətən, qalalar ən hündür ərazilərdə, yüksəkliklərdə tikilirdi. Çünki hündürlükdən düşmənin yaxınlaşdığını, bütün ətrafı asanlıqla müşahidə etmək mümkün idi.

Təhlükəli vəziyyət yarananda elin qız-gəlinini, yaşlıları, uşaqları qalada qoruyurdular. Qalalara yaxınlaşmaq elə də asan olmurdu.

Oxu

2.2.1 Növbəli oxu. Şagirdlər növbəli oxu prosesinə cəlb edirlər. Müəllim onların informativ mətnə uyğun səs tonuna, sözləri düzgün, aydın tələffüz etmələrinə nəzarət edir.

Söz ehtiyatı

Oxudan sonra söz boğçasındakı sözlər müzakirə olunur. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər yeni sözlərin mənasını izah edirlər. Bu sözlərin mənimsədilməsi ilə bağlı fəaliyyət iş dəftərində aparılır.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda verilmiş izahların qarşısında söz boğçasından uyğun gələn ifadəni yazmaq tələb olunur.

Cavab: 1. qatran; 2. sıldırım.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələrin mətnin məzmununa uyğun gəlib-gəlmədiyini müəyyən edirlər.

Cavab:

1-ci cümlədəki fikir *yanlışdır*, çünki Gələrsən-görərsən qalası Zaqatalada yox, Şəkiddə yerləşir.

3-cü cümlədəki fikir də *yanlışdır*, çünki mətnə görə, şəkililər Nadir şaha təslim olmadılar.

2-ci, 4-cü, 5-ci cümlələrdə ifadə olunan fikirlər *doğrudur*.

Bu tip tapşırıqlar diqqətli oxu bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda mətnin giriş və sonluq hissəsində verilən məlumatların hansı qalaya aid olduğu sual olunur. Tapşırıq test xarakterlidir. Şagirdlər verilən cavablardan uyğun olanı seçməlidirlər.

Mətnin giriş və sonluq hissəsində qalalar haqqında ümumi məlumat verilib: qalaların yerləşdiyi coğrafi mövqe, tikilmə məqsədi, onların tarixi əhəmiyyəti və qorunmasının vacibliyi. Bu məlu-

matlarda ayrılıqda hər hansı qalaya aid fərqli xüsusiyət öz əksini tapmadığı üçün onları hər iki qalaya şamil etmək olar.

Cavab: C. Hər iki qalaya.

Bu tapşırıq mətnin tərkib hissələrini fərqləndirməklə yanaşı, şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığını möhkəmləndirir.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıqda mətndən qalalara aid müxtəlif fikirlər verilib. Verilən fikirlərin hansı qalaya aid olması soruşulur. Gələrsən-görərsən qalasına aid fikirlər 1-ci xanada, Pəri qalasına aid fikirlər 2-ci xanada, hər ikisinə aid olan fikirlər isə 3-cü xanada işarələnir.

Cavab: 1 – 3; 2 – 2; 3 – 3; 4 – 1; 5 – 2; 6 – 1.

Tapşırıq mətnin bitkin hissələrinə aid məlumatları fərqləndirmək bacarığını inkişaf etdirir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqın tələbinə əsasən mətnin tərkib hissələrinə aid suallar tərtib etmək lazımdır.

Nümunə:

Giriş hissə:

- Nə üçün qalaları yüksəkliklərdə salırdılar?
- Qalalardan nə məqsədlə istifadə olunurdu?

Əsas hissə:

- Nadir şahın Şəkiyə qoşun yeritməsinin səbəbi nə idi?
- Gələrsən-görərsən qalasının adı necə yarandı?
- Pəri qalası harada və necə tikilmişdi?
- Pəri qalasının adı necə yaranıb?

Sonluq hissə:

- Sizcə, niyə qalalarımızı qorumalıyıq?

Müəllimin nəzərinə! Sualları yazarkən yaxşı olar ki, şagirdlərə mətnin tərkib hissələri, ümumi məzmununda onların rol və funksiyaları xatırladılsın.

Tapşırıq şagirdlərin mətnin tərkib hissələrini fərqləndirməklə hər hissənin məzmununu necə qavradıqlarını yoxlayır.

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda haqqında danışılan hər iki qalaya aid illüstrasiya verilib. Şagirdlər mətndən aldıkları məlumat (qalaların görünüşü, yerləşdiyi mövqe və s.) əsasında illüstrasiyaların hansı qalalara aid olduğunu müəyyənləşdirir və onları sözlə təsvir edirlər.

Cavab: 1. Gələrsən-görərsən; 2. Pəri qalası.

Tapşırıqın əsas məqsədi illüstrasiya əsasında mövzu üzrə danışmaq bacarığını inkişaf etdirməkdir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Bu, şagirdlərin dünyagörüşünü, məntiqi təfəkkürünü, düşünmə qabiliyyətini və təxəyyülünü inkişaf etdirən bir tapşırıqdır.

Bu sualı şagirdlərin hər biri öz məntiqinə uyğun cavablandırma bilər. Müəllim cavabları bu şəkildə ümumiləşdirə bilər:

Keçmişdə qalaları tikmək üçün heç bir texniki vasitə yox idi. Daşları kəsən aparat, onları dağların başına daşımaq üçün yük maşınları, tikinti materiallarını yuxarı daşımaq üçün qaldırıcı kranlar – bunların heç birinin olmadığı şəraitdə insanlar belə əzəmətli qalalar tikib bizə yadigar qoyublar. İnsanlar min metrərlə məsafəyə hər şeyi əl və arabalarla daşıyıblar. Belə ağır zəhmət hesabına tikilən qalalarımız bizim mənəvi sərvətimizdir. Bu gün tikilən hündürmərtəbəli binaların tikintisi ilə qalalarımızın tikintisini müqayisə etsək, görərik ki, keçmişdə insanlarımız nə qədər ağır əl əməyindən istifadə ediblər.

Müəllimin nəzərinə! Söhbəti müasir tikililərin inşasına yönəltməklə müqayisə aparmaq olar. Bu, keçmiş dövrün çətinliklərini daha aydın təsəvvür etməyə yardım edər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A, D (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) məlumatları müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında qrafik informasiyanı şərh edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnin tərkib hissələrinə aid suallar tərtib edir.	Tap. C (iş dəftəri)

2-ci dərs. Məlumat vərəqləri üzərində iş

- Dərslik: səh. 76
- İş dəftəri: səh. 51

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Verbal-qrafik informasiyanı (məlumat vərəqi) mənimsədiyini nümayiş etdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Tarixi şəxsiyyət” ifadəsi haqqında söhbət
2	Oxu	Faktoloji sualın cavablandırılması
3	Danışma	Məlumat vərəqlərindən istifadə etməklə mətnin məzmununun genişləndirilməsi
4	Yazı	Məlumat vərəqlərinin rabitəli mətn şəklində yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “tarixi şəxsiyyət” ifadəsinə aydınlıq gətirir. *Kimə tarixi şəxsiyyət demək olar?* sualı ətrafında müzakirə aparılır. Yönləndirici suallarla şagirdlər belə bir qənaətə gəlirlər ki, ölkələrin tarixində mühüm rol oynamış, adları tarixin yadlığında qalmış insanlar tarixi şəxsiyyətlər sayılır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıqda qoyulmuş sual faktoloji xarakter daşıyır və əvvəlki dərslə əlaqə yaratmağa xidmət edir. Cavab: Nadir şah və Əmir Teymur.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Bu tapşırıqda görkəmli şəxsiyyətlər haqqında məlumat vərəqləri təqdim olunub. Şagirdlər məlumat vərəqlərini

oxumaqla qrafik informasiyanı rabitəli mətnə çevirmək bacarığını nümayiş etdirirlər.

Cavab nümunəsi:

Nadir şah haqqında məlumat vərəqi

Nadir şah 1689-cu ildə Xorasanda sadə bir ailədə doğulub. Onun ana dili türk dili olub. O, böyük sarkərdə kimi şöhrət qazanıb. Nadir şah 1736-cı ildə 47 yaşında hakimiyyət başına gəlib. O, Hindistanı, Əfqanıstanı işğal edərək öz torpaqlarına qatıb, böyük Əfşarlar dövlətini yaradıb. Nadir şah ömrünün sonuna kimi hökmdar olub. O, 1747-ci ildə 58 yaşında vəfat edib.

Əmir Teymur haqqında məlumat vərəqi

Əmir Teymur 1336-cı ildə doğulub. O, türk, fars, ərəb dillərini bilib. Teymurlar dövlətinin başçısı olan Əmir Teymur 1370-ci ildə 34 yaşında hakimiyyətə gəlib. O, çoxlu ölkə fəth edib. Döyüşlərin birində ayağından yaralanıb. Bu yaralanmadan sonra Əmir Teymur həmişəlik axsayıb. Ona “Teymurləng” ləqəbi veriblər.

Əmir Teymur ömrünün sonuna kimi hökmdar olub. O, 1405-ci ildə 69 yaşında vəfat edib.

Müəllimin nəzərinə! Məlumat vərəqində verilənlərdən çıxış edərək əlavə faktlar da toplamaq mümkündür. Məsələn, rəqəmlərdən və tarixi faktlardan istifadə etməklə həm Nadir şahın, həm də Teymurləngin neçə yaşında hakimiyyətə gəlməsi, neçə il hökmdar olması, neçə yaşında vəfat etməsi kimi məlumatlar əldə etmək olar. Şagirdlərə bu iş üsulu izah edilərək tövsiyə olunsa, onlara məlumat vərəqi üzərində işləmək daha maraqlı olar.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslik). Bu tapşırıq şagirdlərin dil bacarıqları ilə yanaşı, riyazi təfəkkürünü də yoxlayır.

Məlumat vərəqlərindəki faktları tutuşdurmaq la sualları cavablandırmaq lazımdır.

Cavab:

1. *Hansı hökmdar əvvəl yaşayıb: Nadir şah, yoxsa Əmir Teymur?*

Nadir şahın doğum tarixi – 1689-cu il
Əmir Teymurun doğum tarixi – 1336-cı il
 $1689 - 1336 = 353$

Əmir Teymur Nadir şahdan 353 il əvvəl doğulub.

2. *Nadir şah neçə yaşında hökmdar olub?*

Nadir şahın doğum tarixi – 1689-cu il
Hakimiyyətə gəldiyi il 1736-cı il

1736 – 1689 = 47

Nadir şah 47 yaşında hakimiyyətə gəlib.

3. *Nadir şah neçə il hökmdarlıq edib?*

Nadir şahın hökmranlıq illəri (1736–1747)

1747 – 1736 = 11

Nadir şah 11 il hökmranlıq edir.

4. *Əmir Teymur neçə il yaşayıb?*

Əmir Teymurun yaşadığı illər (1336–1405)

1405 – 1336 = 69

Əmir Teymur 69 il ömür sürüb.

Bu tapşırıq faktlardan istifadə etməklə yeni məlumat əldə etmək bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq əsasən şagirdlər Nadir şah və Əmir Teymur haqqında öyrəndikləri məlumatları müqayisə edirlər.

Cavab:

Nadir şah aid xüsusiyyətlər: 4, 6, 7

Əmir Teymura aid xüsusiyyətlər: 2, 3, 8

Hər ikisinə aid xüsusiyyətlər: 1, 5

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırığın tələbinə əsasən şagirdlər əldə etdikləri yeni məlumatlardan istifadə etməklə “Qalalarımız” mətnini genişləndirib nəql etməlidirlər.

Tapşırığı yerinə yetirmək üçün iki qrup seçilir.

I qrup. Gələrsən-görərsən + Nadir şah haqqında məlumat vərəqi

II qrup. Pəri qalası + Əmir Teymur haqqında məlumat vərəqi

Tapşırıq şagirdlərin yaradıcılıq və şifahi nitq bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığın tələbi ilə qrafik informasiya cümlələr şəklində yazılmışdır.

Cavab nümunəsi:

1. *Nadir şah.*

Nadir şah 1689-cu ildə doğulub, 1747-ci ildə vəfat edib. O, 1736-cı ildən 1747-ci ilə qədər Əfşarlar dövlətinə başçılıq edib.

2. *Əmir Teymur.*

Əmir Teymur 1336-cı ildə doğulub, 1405-ci ildə vəfat edib. O, 1370-ci ildən 1405-ci ilədək Teymurilər dövlətinə başçılıq edib.

Tapşırıq şagirdlərin qrafik informasiyanı yazıda rəhbərlik mətnə çevirmək bacarığını formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. A (dərslük)
Verbal-qrafik informasiyanı (məlumat vərəqi, cədvəl, sxem) mənimsədiyini nümayiş etdirir.	Tap. B (dərslük)
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunan məlumat əldə edir.	Tap. C (dərslük)
Əldə etdiyi məlumatlara və ya təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətn(lər)dən əldə etdiyi məlumatları müqayisə edir və qruplaşdırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Qrafik informasiyanı yazıda rəhbərlik cümlələr şəklində təqdim edir.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərslük. Rəvayət

• Dərslük: səh. 77 • İş dəftəri: səh. 52

Təlim məqsədləri

- Rəvayət janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətn növlərinin xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	Rəvayət janrı haqqında ilkin təsəvvürün yaradılması
3	Dinləmə	"Brilyant qaşlı üzük" mətni üzrə iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Əfsanə ilə rəvayət arasındakı fərqi aydınlaşdırmaq üçün dərslükdəki A tapşırığından istifadə olunur: *Bu bölmədəki hansı mətndə möcüzəli hadisəyə rast gəlinmir?*

Cavab: Qalalar mətnində.

Digər mətnlər əfsanə olduğu üçün onlarda möcüzəli hadisələrin təsviri var. Beləliklə, şagirdlər bölmənin mətnlərini yenidən yada salırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 “Yadda saxla” rubrikasında rəvayətin janr xüsusiyyətləri haqqında məlumat verilib.

Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda Əmir Teymurla bağlı iki mətn verilib. Şagirdlər hər iki mətni növbəli şəkildə oxuyurlar. Oxu başa çatdıqdan sonra mətnlərdən hansının rəvayət olduğu müəyyənləşdirilir.

Bu mətnlərdən birincisi rəvayətdir. Bu mətnin tərkibində “deyilənə görə” ifadəsinin işlənməsi onun rəvayət olması fikrini təsdiq edir. İkincisi isə informativ mətndir. Çünki həqiqətən baş vermiş döyüşdən bəhs olunur, həmin döyüşün konkret tarixi göstərilir.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırığın məqsədi şagirdlərə rəvayət janrının səciyyəvi xüsusiyyətlərini mənimsətməkdir. Müəllim “Brilyant qaşlı üzük” mətnini səsləndirir və şagirdlərə tapşırır ki, dinləmə zamanı rəvayətə xas xüsusiyyətlərə diqqət etsinlər.

Brilyant qaşlı üzük

Deyilənə görə, bir gün Hacı Zeynalabdinin könlünə balıq ləvəngisi düşür. Aşpazını bazara göndərir ki, balıq alsın. Aşpaz bir azdan əliboş qayıdır. Deyir ki, bazarda bir dənə də olsun təzə balıq yoxdur. Hacı özü bazara gedib bunun səbəbini öyrənir. Balıqçılardan biri deyir:

– Dənizdə bir neçə gün külək oldu. Balıqçılar ova çıxmadılar. İndi də balığın qiymətini elə qaldırıblar ki, gətirib satmaq sərf eləmir.

Ertəsi gün Hacı Zeynalabdin faytona minib dəniz qırağına gedir. Balıqçılardan təzə tutulmuş balıq alır. Barmağından çox bahalı brilyant üzüyünü çıxarıb balığın ağzına atır. Balıq üzüyü udan kimi onu suya buraxır. Bir söz demədən evə qayıdır.

Bu xəbər bütün balıqçılara yayılır. Balıqçılar qarnında brilyant üzük gəzdirən balığın axtarışına

çıxırlar. İki gündən sonra Bakı bazarlarında balıq əlindən tərpanmək olmur. Balığın qiyməti elə ucuzlaşır ki, ən kasıb adamlar belə balıq ala bilirlər.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra müzakirə edirlər və rəvayətə xas xüsusiyyətləri əsaslandırırlar.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim Hacı Zeynalabdin Tağıyevin (1823-1924) həyatı və xeyriyyəçilik fəaliyyəti haqqında əlavə məlumat verə bilər və yaşagirdlərə onun haqqında araşdırma aparmaq tapşırıla bilər.

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). İş dəftərindəki tapşırıqlar vasitəsilə şagirdlər dinlədikləri mətnin mövzu, məzmun, janr xüsusiyyətlərini mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər. A tapşırığını yerinə yetirməklə şagirdlər mətnin mövzusunu (Ç variantı) müəyyənləşdirirlər.

Şagirdlər C tapşırığını yerinə yetirərkən təxminən bu fikirləri yazı bilərlər:

- Mətdə real məkan və tarixi şəxsiyyətin adı çəkilib.
- Mətdə möcüzəli əhvalat yoxdur.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Bədii və informativ mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. B (dərslük)
Dinlədiyi mətnin məzmun-bədii xüsusiyyətlərinə görə janrını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. A, B, C (iş dəftəri).

4-cü dər. Feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsi

- Dərslük: səh. 78
- İş dəftəri: səh. 53

Təlim məqsədləri

- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək feili uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Feillərə mümkün qrammatik şəkilçilər artırmaqla xatırlatma
2	Dil qaydaları	Feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsinin mənimsədilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə feilin zamanlarını və şəxs əvəzliliklərini xatırladır. Sonra lövhəyə *öyrənmək* feilini yazır. Müəllim şagirdləri bir-bir lövhəyə dəvət edir. Onlara feilə mümkün şəkilçilər artırmaq tapşırığı verir.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Bu tapşırıqda *yazmaq* feili cümlələrin tərkibində müxtəlif zamanlarda şəxslər üzrə dəyişib. Şagirdlər bu feilin hansı şəxsə və zamana aid olduğunu müəyyən etməlidirlər.

Cavab:

Yazdım – 1-ci şəxs, keçmiş zaman

Yazırsan – 2-ci şəxs, indiki zaman

Yazacaq – 3-cü şəxs, gələcək zaman

Tapşırığın ardınca feilin şəxsə və zamana görə dəyişməsi “Bunları bilməliyik” rubrikasında izah olunur. Yaxşı olar ki, müəllim *çalışmaq* feilini lövhədə bütün şəxslər üzrə indiki zamanda dəyişərək şəkilçilərin qoşulma ardıcılığını şagirdlərə izah etsin. Eyni zamanda o da diqqətə çatdırılır ki, 3-cü şəxsin təki bəzən şəxs sonluğunu (-*dır*) qəbul etmir (*yazır, yazdı, yazar* və s.).

Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda cümlələr verilib. Nümunəyə əsasən həmin cümlələrin tərkibindəki feillərin zamanını və zaman şəkilçilərini müəyyən etmək lazımdır.

Cavab:

2. Sən bu işi bacaracaqsan. (*gələcək zaman*)

3. Mən babamı çox istəyirəm. (*indiki zaman*)

4. Siz bu xəbərə çox sevinəcəksiniz (*gələcək zaman*)

5. O, səbirlə hamını dinlədi. (*keçmiş zaman*)

6. Biz sizi axşam yeməyinə gözləyirik. (*indiki zaman*)

Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər feildə zaman məfhumu yaradan şəkilçini müəyyənləşdirmiş olurlar.

Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda verilən feillərdə şəxs sonluqlarını müəyyən etməklə hərəkətin hansı şəxsə aid olduğunu müəyyənləşdirmək tələb olunur.

Cavab:

Böldük (I şəxsin cəmi), cüçərdi (şəxs sonluğu yoxdur; III şəxsin təki), bürədim (I şəxsin təki), bişirirsən (II şəxsin təki), buraxdılar (III şəxsin cəmi), bilərsiniz (II şəxsin cəmi), bəyənik (I şəxsin cəmi), xoşladın (II şəxsin təki), bəsləyirlər (III şəxsin cəmi), çağıracağım (I şəxsin cəmi), oxudunuz (II şəxsin cəmi), çadırəm (I şəxsin təki), calayarsan (II şəxsin təki).

Tapşırıq yeni qazanılmış biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda verilmiş feillər əsasında cədvəli nümunəyə uyğun tamamlamaq tələb olunur.

Feil	Zaman	Şəxs
dağıdacaqlar	gələcək zaman	III şəxsin cəmi
inanmışıq	keçmiş zaman	I şəxsin cəmi
dərdi	keçmiş zaman	III şəxsin təki
dayandıq	keçmiş zaman	I şəxsin cəmi
güvənirəm	indiki zaman	I şəxsin təki
dəyişdiniz	keçmiş zaman	II şəxsin cəmi
istədim	keçmiş zaman	I şəxsin təki

Tapşırığın əsas məqsədi feilin qrammatik formasının zamana və şəxsə görə necə dəyişdiyini qavramaq, beləliklə, şagirdlərdə dil duyumunu inkişaf etdirməkdir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıqda *qaçmaq, susmaq, görüşmək* feillərini şəxsə və zamana görə dəyişmək tələb olunur.

Tapşırıq qazanılmış bilikləri möhkəmləndirir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Verilmiş cədvəli nümunə əsasında tamamlamaq tapşırığının tələbidir.

Cavab:

Keçmiş zaman

Mən oxudum; Sən oxudun; O oxudu;
Biz oxuduq; Siz oxudunuz; Onlar oxudular.

İndiki zaman

Mən oxuyuram; Sən oxuyursan; O oxuyur;
Biz oxuyuruq; Siz oxuyursunuz; Onlar oxuyurlar.

Gələcək zaman

Mən oxuyacağam; Sən oxuyacaqsan; Onlar oxuyacaqlar;

Biz oxuyacağıq; Siz oxuyacaqsınız; Onlar oxuyacaqlar.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq dərslikdəki C tapşırığının analoqudur. Tapşırığın şərtinə əsasən cədvəli verilmiş feillər üzrə tamamlamaq lazımdır. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mənim sədikləri bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər.

Feil	Zaman	Şəxs
yaşayırdı	indiki zaman	I şəxsin cəmi
soruşdun	keçmiş zaman	II şəxsin tək
yoxlayırlar	indiki zaman	III şəxsin cəmi
söyləyəcəyəm	gələcək zaman	I şəxsin tək
dinləyər	gələcək zaman	III şəxsin tək

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqda verilmiş feillər əsasında cədvəli tamamlamaq tələb olunur. Şagirdlər feilləri kök və şəkilçiyə ayırmalıdır. Nisbətən çətin tapşırıqdır. Feilin kökünü, zaman şəkilçilərini və şəxs sonluqlarını uyğun xanalara yazmaqla cədvəl doldurulmalıdır.

Feil	Feilin kökü	Zaman şəkilçisi	Şəxs şəkilçisi
donmuşdur	don	-muş	-dur
qoruyuram	qoru	-yur	-am
qazandı	qazan	-dı	-lar
sevinəcəksiniz	sevin	-əcək	-siniz
axtarırsan	axtar	-ır	-san
tapacağıq	tap	-acaq	-ıq

Bu tapşırıq şagirdlərin təfəkküründə qrammatik biliklərlə (kök, şəkilçi) semantik duyum (zaman, şəxs) arasında əlaqəni formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən asılı olaraq feilin qrammatik formasını müəyyən edir.	Tap. A, B, C, Ç (dərslik), tap. B (iş dəftəri)
Uyğun şəkilçilər artırmaqla feili şəxsə və zamana görə dəyişir.	Tap. D (dərslik), tap. A, C (iş dəftəri)

Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslik: səh. 79
- İş dəftəri: səh. 54

Təlim məqsədləri

- Bədii mətdəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Çoxmənalı sözün və ya omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir (st. 2.1.2).
- Əsas nitq hissələrinin (feil, əvəzlik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).
- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmə üzrə sual-cavab
2	Oxuyub-qavrama	Bölmə boyunca oxunulan mətnlərə aid faktların yazılması
3	Söz ehtiyatı	Həqiqi və məcazi mənalı sözlərin müəyyənləşdirilməsi
4	Dil qaydaları	Şəxs əvəzliləri və feilin ümumi qrammatik formalarına aid biliklərin möhkəmləndirilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim suallar vasitəsilə bölməyə aid mətnləri xatırladır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin bu bölmədə öyrəndikləri mövzuları necə mənim sədiklərini müəyyən edir. Onlar öyrəndikləri məlumatları cədvələ yazmaqla bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıqda cümlələrə bu sözlər əlavə edilməlidir:

Cavab:

Əfsanə qəhrəmanları: Aldədə, Göyçək, Odlar qızı.

Tarixi şəxsiyyətlər: Nadir şah, Əmir Teymur, Ağabəyim.

Azərbaycanın tarixi abidələri: Qız qalası, Gə-lərsən-görərsən, Pəri qalası.

Azərbaycan musiqisi: Çahargah əfsanəsi.

Söz ehtiyatı

2.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər kontekstdən çıxış edərək sözün həqiqi və ya məcazi mənada işləndiyini müəyyənləşdirir, bu haqda biliklərini möhkəmləndirirlər.

Məcəzi mənalı sözlərin işləndiyi cümlələr: 2, 3, 5, 6, 8, 11, 14.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Verilmiş kiçikhəcmli mətnə əvəzliliklərin hansı sözləri əvəz etdiyini müəyyən etmək tələb olunur.

Cavab:

Onlar – uşaqlar

Ona – qaradamına

Onu – kökü

Onu – Ziyanı

Mən – Ziya

Sizə – uşaqlara

O – Ziya

Bu tapşırıqda şəxs əvəzliliklərinin hansı sözü əvəz etdiyini müəyyən etmək bacarığı möhkəmləndirilir.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər cümlələrin tərkibində səhv yazılan feilləri düzgün yazaraq cümlələri köçürürlər.

Cavab:

1. Biz heyvanları çox sevirik.

2. Sən üçüncü sinifdə oxuyursan.

3. Siz tədbirdə çıxış edəcəksiniz.

4. Mən dərsə cavab verdim.

5. Onlar evdə dincəldilər.

6. O hamıdan yaxşı cavab verdi.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda cümlələr verilib. Feillərin yeri boş saxlanılıb. İstifadə üçün cümlələrin qarşısında təsdiq və inkarda işlənmiş feillər verilib. Tapşırığın tələbi belədir: Hansı cümlədə nöqtələrin yerinə həm təsdiq, həm də inkar feil yazmaq mümkündür?

Cavab:

1-ci və 4-cü cümlələrdə nöqtələrin yerinə yalnız inkarda olan feillər yazmaq mümkündür. 2-ci

və 3-cü cümlələrdə isə nöqtələrin yerinə həm təsdiq, həm də inkar feillər yazmaq olar.

Əli bu gün tapşırıqlarını yazdı.

Əli bu gün tapşırıqlarını yazmadı.

Orxanın papağı çox köhnəlmişdi.

Orxanın papağı çox köhnəlməmişdi.

Bu tapşırıq təsdiq və inkar feilləri kontekstə görə düzgün işlətmək bacarığını möhkəmləndirir.

4.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Bu tapşırıqda məsdər formasında verilmiş feilləri müvafiq şəxsə və zamanda işlədərək cümlə qurub yazmaq tələb olunur.

Cavab:

Aparmaq – aparırsan. *Sən kitabı nə zaman aparırsan?*

Gülmək – güldülər. *Uşaqlar bu sözə ürəkdən güldülər.*

Baxmaq – baxacaşıq. *Bu gün birlikdə filmə baxacaşıq.*

Tapşırıq verilmiş kateqoriyalara görə sözlərin düzgün qrammatik formasını müəyyən etmək bacarığını formalaşdırır.

4.1.5 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda cümlələr verilib. Cümlələrin tərkibində işlənmiş əvəzliliklərin hansı sözü əvəz etdiyini müəyyən etmək lazımdır.

Cavab:

1. Ayselgil təzə mənzilə köçüblər. O (mənzil) dördotaqlıdır. Onlar (Ayselgil) çox sevinirlər.

2. Əli dedi: "Samir, mən (Əli) səni (Samiri) evimizə dəvət edirəm. Biz (Əli və Samir) birlikdə filmə baxarıq.

3. Jalə rəfə yaxınlaşdı, onu (rəfi) səliqəyə saldı. Ana dedi: "Afərin sənə (Jaləyə), mənim (ananın) qızım".

4.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). "Dördündən biri fərqlidir" tipli tapşırıqda verilmiş bəndlərdən biri digərlərindən fərqlənir.

Bu tapşırıqda sıra ilə verilmiş feillərdən biri hansısa xüsusiyyətinə görə digərlərindən fərqlidir. Feillər üç parametərə görə fərqlənir:

A. Şəxsə görə B. Zamana görə C. Təsdiq və ya inkara görə

1. B. göründü; bildi; gizləni; oynadı

2. C. səslədim; görüşdüm; bilmədim; çatdım

3. B. yollanırsan; danışırsan; susdun; deyirsən

4. A. görmədi; istəmədi; yazmadıq; almadı

Şagirdlərdən xüsusi diqqət tələb edən bu tapşırıq feilə aid keçilənlərin təkrarına imkan yaradır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir.	Tap. A (iş dəftəri)
Şəxs əvəzliliklərinin qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Kontekstdən asılı olaraq feilin qrammatik formasını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)
Təsdiq və inkar feilləri fərqləndirir.	Tap. Ç (dərslük)
Uyğun şəkilçilər artırmaqla feili şəxsə və zamana görə dəyişir.	Tap. D (dərslük)

Mövzu	Hikmət xəzinəsi	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	<ul style="list-style-type: none"> Situasiyaya uyğun atalar sözü və aforizmlərin işlədilməsi Janrın (lətifə) xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla mətnin nəql olunması.
	Söz ehtiyatı	<p><u>Yeni sözlər:</u> hikmət, kəlam, firavan, gileylənmək, minnətsiz, əsirgəmək, alnıaçıq, üzüağ, xəcalət, aludə olmaq, vərdiş, nəsihət, pusqu, kəsəyən, kəviz, məharət, pərişan.</p> <p><u>Frazeoloji birləşmələr:</u> əl açmaq, baş əymək, əl çəkmək, tərkinə almaq, qulp qoymaq, əlacı kəsilmək.</p>
	Oxu	<ul style="list-style-type: none"> Mətni oxuyarkən səs tonu ilə obrazların nitqini müəllif nitqindən fərqləndirmə Bədii mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirmə
	Yazı	<ul style="list-style-type: none"> Mətnin qısa məzmununun yazılması Şəkillər əsasında bədii mətnin yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	3-cü sinifdə keçilmiş dil qaydalarının təkrar olunması
	Filoloji anlayışlar	<ul style="list-style-type: none"> atalar sözü, aforizm, təmsil, hekayət, lətifə
Kompetensiyalar		<ul style="list-style-type: none"> mənəvi dəyərlərin təbliği

Bu bölmədə bir sıra mənəvi dəyərlərdən (birlik, əməksevərlik, çalışqanlıq və s.) bəhs edən ibrətamiz məzmunlu bədii mətnlər təqdim olunur. Bölmədə şagirdlərin bədii mətnlərin müxtəlif janrları ilə (hekayət, təmsil, lətifə və s.) tanış olması, onlarda ifadə olunan hikmətin qavranılması bədii mətnlərin mütaliəsinə maraq, sevgi oyadır. Əsas məqsəd isə şagirdlərin müxtəlif növ bədii mətnlərin məzmun, ideya, struktur xüsusiyyətlərini analiz etməsi ilə dinləmə, oxuyub-qavrama, danışma və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Dinlədiyi mətndəki əsas məlumatlarla bağlı suallara cavab verir;
- Mətni aydın, səlis oxuyur;
- Mətndəki əsas və köməkçi epizodları fərqləndirir;
- Obrazın xarakterini təhlil etməklə mətnin ideyasını müəyyənləşdirir;
- Bədii mətni plan əsasında nəql edir;
- Bəzi atalar sözlərinin ifadə etdiyi fikri izah edir.

Diferensial təlim

Bölmədə müxtəlif növ bədii mətnlər (hekayət, təmsil, lətifə) təqdim edilmişdir. Bu mətnlərin ideyasının müəyyənləşdirilməsi, şəkillər əsasında bədii mətnin yazılması, atalar sözləri və aforizmlərin ifadə etdiyi fikrin izah edilməsi danışma, oxuyub-qavrama, yazı bacarığı kifayət qədər inkişaf etməmiş uşaqlar üçün çətinlik yarada bilər. Belə şagirdlərin fəaliyyətinə diferensial yanaşmaq tövsiyə olunur. Bu məqamlarla bağlı tövsiyələr dərslərin şərhində verilmişdir.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- İbrətamiz məzmunlu mətnlərin ideyasının müəyyənləşdirilməsi;
- Fikrin dolayısı yolla ifadə edildiyi atalar sözləri və aforizmlərin izah edilməsi.

8-ci bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: *orfoqrafiya lüğəti və izahlı lüğət, vatman kağızları* və s.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslük: səh. 80–81
- İş dəftəri: səh. 55

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st. 3.1.2).

Köməkçi vasitələr: İş vərəqləri (MV: səh. 87-də verilmiş mətnlərin üzünün çıxarılması).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İbrətəməz məzmunlu mətnlərin xatırlanması
2	Danışma	“Xoşbəxtlik nədir?” mövzusu üzrə danışma
3	Oxu. Oxuyub-qavrama	“Həyat dərsi” mətninin oxusu və ideyasının müəyyənləşdirilməsi
4	Dinləmə	“Şah və xidmətçi” mətninin ideyasının müəyyən olunması
5	Oxu	Mətnlərin oxunması və ideyasının müəyyənləşdirilməsi
6	Yazı	Mətnin tamamlanması
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim soruşur:

– *Siz informativ mətnləri oxumağı sevinirsiniz, yoxsa bədii mətnləri? Bədii əsərlərin mütəaliəsi nə üçün vacibdir? (Həyatı əks etdirən əsərlərin tərbixi əhəmiyyəti vurğulanmalı və bu bölmədə təqdim olunan mətnlərin ibrətəməz məzmunlu olması deyilməlidir.) Hansı bədii mətnləri xatırlayırsınız? Bu mətnləri oxuduqdan sonra xarakterinizdə, fikirlərinizdə hansı dəyişikliklər oldu?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim yönəldici suallarla şagirdlərə indiyə qədər keçilmiş mətnləri

(“Yöndəmsiz timsah” – I sinif, “Bir parça torpaq” – II sinif, “Cəmil + Mahir” – III sinif) xatırladır. Şagirdlər bu mətnlərin oxucuya tələq etdiyi mənəvi dəyərlər haqqında danışırlar. Müəllim şagirdlərin fikirlərini ümumiləşdirir:

– Bədii əsərlərin çoxu həyatda baş verən hadisələri əks etdirir və belə əsərlər oxucunun həyatda doğru yol tutmasına, xarakterinin dəyişməsinə yardım edir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər “xoşbəxtlik” sözünün mənası ilə bağlı ilkin fikirlərini söyləyirlər. Sonra müəllim onların yaş səviyyəsini nəzərə alaraq bu sözün mənasını izah edir. Şagirdlər “*Xoşbəxt olmaq üçün insana sağlamlıq lazımdır, yoxsa var-dövlət?*” sualı ətrafında müzakirə aparırlar.

Oxu

2.2.1 “Həyat dərsi” mətni. Rollu oxu. Şagirdlər mətni əvvəlcə səssiz oxuyurlar. Tanış olmayan sözlərin (*firavan, gileylənmək* və s.) mənasını müəllimin köməyi ilə dəqiqləşdirirlər. Sonra müəllim rolları bölüşdürür, bir neçə şagird mətni səslə oxuyur. Müəllim faktoloji suallar verir:

– *Oğlan nədən gileylənirdi? O niyə müəlliminin “Sən ki böyük dövlət sahibsan!” sözünə təəccübləndi? Oğlan hansı həqiqəti başa düşdü? Sizcə, mətnin adı niyə “Həyat dərsi” adlanır?*

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirləri müzakirə edir və mətnin ideyasını əks etdirən fikri (*Ən böyük dövlət sağlamlıqdır*) müəyyənləşdirirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim “Həyat dərsi” mətninin ideyasını əks etdirən ibrətəməz fikrin nümunəsində “hikmət” və “kəlam” sözlərinin mənasını açıqlayır.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün müəllim “Şah və xidmətçi” mətnini səsləndirir:

“Şah və xidmətçi”

Keçmiş zamanlarda bir şah varmış. Bu şah həmişə bir neçə güclü köpək saxlayarmış. Şahın kimsə acığı tutanda onu itlərə atarmış. İtlər də o saat onu parçalayıb yeyərmiş.

Şahın cavan bir xidmətçisi var idi. O hər dəfə itlərin yanına gələndə özü ilə bir parça ət gətirər və onlara atardı. İtlər cavanı gördükdə onu mehribanlıqla qarşılayardılar.

Günlərin birində zülmkar şahın xidmətçiyə acı-ğı tutur. Əmr edir ki, onu itlərə atırlar. Gəncin əl-qolunu bağlayıb itlərə atırlar. Lakin itlər oğlanı dərhal tanıyır, ona toxunmurlar. Onu dövrəyə alıb mehriban davranırlar. Bundan xəbər tutan şah heyratə gəlir. Xidmətçini yanına gətizdirib necə sağ qaldığını soruşur. Xidmətçi deyir:

– Mən illərdir sənin qulluğunda durdum. Ancaq sən qəzəblənib məni itlərə atdın. İtlər isə onları yedizdirib qulluq etdiyim üçün mənə toxunmadılar.

Şah itlərin vəfasını görüb öz əməmindən peşman olur.

N.Gəncəvinin mənzum hekayəsi əsasında

Oxu

2.2.4 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Müəllim aşağıdakı mətnlərin üzünü çıxarıb qruplara paylayır.

QEYBƏT

Bir adam müdrik qocanın yanına gəlib deyir:

– Filankəs sənin haqqında pis sözlər dedi.

– Nə vaxt?

– Bu gün.

– Harada?

– Öz evində.

– Sən onun evində nə edirdin?

– Ziyafət verirdi. Məni də dəvət etmişdi.

– Nə yedin?

– Səkkiz növ yemək var idi. Hamısından yedim.

Qoca deyir:

– Səkkiz növ yeməyi qarnına sığışdırmısan. Bu bir sözü niyə qarnında saxlaya bilmədin?

Akif Mehmed

KİMİN NƏYİ VARSA

Bir müdrik başqa bir kəndə köçür, amma bir neçə gəncdən başqa heç kim ona əhəmiyyət vermir. Əksinə, kəndin sakinləri onu ələ salırlar.

Bir gün müdrik öz şagirdləri ilə gedirmiş. Bu vaxt bir neçə nəfər müdriki təhqir etməyə başlayır. Müdrik onlara yaxınlaşıb onu təhqir edənlərə alqış edir. Həmin adamlar çıxıb gedəndən sonra şagirdləri müdriyə irad tutub deyirlər:

– Onlar ağızlarına gələnə sizə dedilər, siz isə onlara xoş söz dediniz.

Müdrik şagirdlərinə belə cavab verir:

– Bizim hər birimiz nəyimiz varsa, onu da başqalarına təklif edirik.

Paulo Koelyo

OTUZ ADAM

Bir padşahın Ayaz adlı köməkçisi var idi. Padşah həmişə onu tərifləyir, digər bəylərdən üstün tuturdu. Bu, padşahın adamlarını narazı salırdı.

Bir gün padşah narazı bəylərə dərs vermək üçün onlarla birlikdə ova çıxır. Ov zamanı uzaqdan keçən bir karvan görünür. Bəylərdən birinə tapşırır ki, bu karvanın haradan gəldiyini öyrənsin.

Bəy öyrənib məlumat verir ki, karvan Rey şəhərindən gəlir. Padşah karvanın haraya getdiyini soruşur. Bəy cavab verə bilmir. Padşah bunu öyrənmək üçün ikinci bəyi karvana göndərir.

İkinci bəy öyrənir ki, karvan Yəmənə gedir. Ancaq padşahın başqa sualını cavablandıra bilmir.

Padşah suallarına cavab tapmaq üçün yanındakı bəyləri bir-birinin ardınca karvana sarı göndərir. Yenə də suallarına tam cavab tapa bilmir.

Odur ki padşah Ayazı çağırtdırır. Onu da karvana göndərir. Ayaz qayıtdıqda padşah ona düz otuz sual verir. O bütün sualları cavablandırır. Padşah isə üzünü bəylərə tutub deyir:

– İndi gördünüz mü? Ayaz otuz nəfərin otuz dəfəyə öyrəndiyini bir dəfəyə öyrənib gəldi. Deməli, Ayaz ona verilən qiymətə layiqdir.

DƏNİZ QORXUSU

Bir şah öz qulu ilə gəmiyə minmişdi. Bu qul ömründə dəniz səfərində olmamışdı. O, qorxudan əsməyə və ucadan ağlamağa başladı. Gəmidəkilər nə qədər çalışdırsa, onu sakitləşdirə bilmədilər. Qulun bu halını görən şahın kefi pozuldu.

Gəmidə müdrik bir adam var idi. Onun təklifi ilə qulu dənizə atırlar. Qul bir neçə dəfə suya batıb-çıxdı. Sonra onu saclarından tutub gəmiyə dardılar. Qul gəmiyə çıxan kimi dinməz-söyləməz bir küncdə oturdu. Onun bu hərəkəti şahı qəribə gəldi. Səbəbini həmin müdrik adamdan soruşdu.

Kişi cavab verdi:

– Bu qul dənizdə batmaq qorxusunu keçirməmişdi. Ona görə də gəmidəki rahatlığın qədrini bilmirdi.

Sədi Şirazi

Qruplar onlara təqdim olunmuş mətni oxuyur, mətnin ideyasını müzakirə yolu ilə müəyyənləşdirirlər. Bir neçə cümlə ilə mətnin ideyasını ifadə edirlər.

Mətnlərin ideyası:

Qeybət: Birinin sözünü başqasına demək, xəbərçilik etmək yaxşı xüsusiyyət deyil.

Kimin nəyi varsa: Hər kəs öz ağılı və tərbiyəsi

ilə hərəkət edir.

Otuz adam: Ağıllı və fərasətli olanlar həmişə hörmət sahibi olurlar.

Dəniz qorxusu: Çətinliyə düşməyən sakitliyin qədrini bilməz.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı müstəqil yerinə yetirməklə hikmətli ifadəni (kəlamı) seçə bildiklərini nümayiş etdirirlər. Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra kəlamın (*Bir buğda əkməsən, min buğda biçməzsən*) mənası şagirdlərlə müzakirə olunur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlərin yaş xüsusiyyəti nəzərə alınmaqla mətnə ifadə olunan hikmət şagirdlərlə müzakirə oluna bilər. Şagirdlər nar ağacının düşüncə və davranışlarını analiz edərək mətnin ideyasını (*Bar verən ağacı kəsməzlər*) təxminən belə izah edə bilərlər: *İnsan yararlı olmalı, başqalarına xeyirxah davranmalıdır.*

Yazı

3.1.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıq şagirdlərin hadisələri analiz edib nəticə çıxarmaq bacarığını və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir.

Şagirdlər mətni təxminən belə davam etdirə bilərlər:

– *Görürsən, bu balaca ağaclar bir-birini qoruyub güclü küləkdən xilas olmuşlar. İnsanlar da çətin vəziyyətdə bir-birinə kömək etməlidirlər.*

Kiçikhəcmli ibrətamiz məzmunlu mətnlərlə tanış olan şagirdlərə “Hikmət xəzinəsi” bölməsinin adı, mövzusu, məzmunu aydınlaşır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	“Həyat dərsi” mətni
Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir.	Tap. C, Ç, D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Bədii mətnin məzmununa uyğun sonluq yazır.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil 1 ƏMƏKSEVƏRLİK

1-ci dər. “Kərpickəsən kişinin hekayəti”

• Dərslük: səh. 82–83 • İş dəftəri: səh. 56

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin köməyi ilə sözləri izah edir (st. 2.1.4).
- Hər hansı hadisəni ssenari şəklində yazılı təqdim edir (st. 3.1.1).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mövzu üzrə sual-cavab
2	Oxu	Mətnin rollu oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu və ideyası üzrə iş
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Yazı	Mətn əsasında ssenarinin yazılması; şəkillər üzrə mətnin qurulması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə suallar verir:

– *Kimə əməksevər insan deyilir? Ailənizdə və ətrafınızda kimləri əməksevər hesab edirsiniz?*

Oxu

2.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini illüstrasiyaya cəlb edir. Şagirdlər obrazların zahiri görkəmini (qoca, cavan, kasıb, varlı) müqayisə edirlər. Sonra müəllim soruşur:

– *Sizcə, yaraşığı, gənc oğlan kasıb və ağır işlə məşğul olan qoca kişiye nə deyir?*

Şagirdlər sual ətrafında mətnin məzmununu təxmin edirlər. Ola bilər ki, şagirdlərin təxminləri mətnin məzmunundan çox fərqli olsun. Bu zaman müəllim mətnin oxunmasına maraq yaratmaq üçün müdaxilə etməməlidir.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim mətnin adında “hekayət” sözü ilə rastlaşan şagirdlərə “hekayət” haqqında qısa məlumat verir.

Rollu oxu. Müəllim şagirdlərə mətni səssiz oxumağı və obrazların hiss-həyəcanını ifadə edən cümlələrə diqqət etməyi tapşırır. Şagirdlər mətni oxuduqca tanış olmayan sözlərin mənasını müəllimin köməyi ilə dəqiqləşdirirlər. Sonra müəllim rolları bölüşdürür, bir neçə şagird mətni səslə oxuyur. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan yerində istifadə etməsinə, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirməsinə diqqət yetirir.

Müəllimin nəzərinə! Mətnin “Rollu oxu” üsulu ilə oxunması iş dəftərindəki B tapşırığının yerinə yetirilməsində şagirdlərə kömək olacaq.

Oxuyub-qavrama

Müəllim mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji suallar verməklə şagirdlərin oxuyub-qavramasını yoxlayır:

– *Hekayənin baş qəhrəmanı nə işlə məşğul idi? Cavan oğlanın sözlərinə nə üçün kişinin acığı tutdu?*

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər misralarla abzasları uyğunlaşdırırlar:

- 1-ci iki misra: 5-ci abzas;
- 2-ci iki misra: 3-cü abzas;
- 3-cü iki misra: 1-ci abzas;
- 4-cü iki misra: sonuncu abzas.

Müəllimin nəzərinə! Bölmə boyunca Nizami Gəncəvinin bir neçə hekayəti şagirdlərə təqdim olunur. Müəllim şagirdlərə Nizami Gəncəvi haqqında kiçik məlumat verə bilər:

“XII əsrdə yaşayıb-yaradan görkəmli şairdir. Gəncədə doğulub, ömrünün sonuna qədər orada yaşayıb. İbrətəməz məzmunlu xeyli əsəri var və s.” Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, bu hekayəti müəllif şeir formasında, yəni nəzmlə yazmışdır. Dərslikdə isə hekayətin məzmununu nəsrə verilib.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlərdən mətndəki obrazların davranışına münasibət bildirmək

tələb olunur. Tapşırıq şagirdlərin tənqidi təfəkkürünün inkişaf etdirilməsinə yönəlib. Şagirdlər fikirlərini təxminən belə əsaslandırma bilirlər:

– *Kişi haqlıdır, adam kiməsə möhtac olmamaq üçün öz ruzisini özü qazanmalıdır.*

– *Oğlan haqlıdır, yaşlı adamlara qayğı göstərməliyə, onları işləməyə qoymamalıyıq.*

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqdakı fikirlərin hamısı mətnin məzmununa uyğundur. Ancaq mətnin əsas ideyası belədir: *İnsan öz zəhməti ilə yaşmalıdır.*

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir və şagirdlər sözlərin mənasını müəllimin köməyi ilə izah edirlər.

2.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər yeni öyrəndikləri sözləri müxtəlif kontekstdə istifadə etməklə söz ehtiyatlarını inkişaf etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – c, 2 – b, 3 – ç, 4 – a.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər oxuduqları dialoji mətn əsasında ssenari yazmaqla bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər.

3.1.2 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətn qurma bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər şəkilləri nəzərdən keçirir və şəkillərin altında verilmiş şərhləri oxuyurlar. Təsvir olunmuş hadisəni analiz edir, baş qəhrəman üçün ad seçirlər.

Diferensial təlim

Mətn yazmaqda çətinlik çəkən şagirdlərə müəllim suallardan ibarət plan hazırlayıb verə bilər:

Plan

1. Birinci şəkildə qaranquş nə edir?
2. Kim qaranquşun yuva qurmasını izləyir?
3. Oğlan qaranquşa kömək etmək üçün nə axtarıb-tapacaq?
4. Oğlan quşun yuvasına nə üçün çıxıb?
5. Qaranquş nə vaxt gəldi? O, yuvasında nə gördü? Nə üçün yad çör-çöpü bayıra atdı?
6. Oğlan bunu görüb nə düşündü?

Şagirdlər təxminən belə bir mətn yazma bilirlər: *Yaz idi. Kənanın evinin eyvanında qaranquş yuva qurmağa çalışırdı. Kənan hər gün onu maraqla izləyir, intizarla yuvanın hazır olmasını gözləyirdi.*

Bir gün qaranquş ağzında nazik bir çöp gətirib yuvasına qoydu və yenidən uçub-getdi. Kənan

bunu görüb lap hövsələdən çıxdı. Həyatdan kiçik çör-çöp tapıb eyvana dırmaşdı. Onları ehmalca yuvanın kənarlarına düzdü. Sonra öz yerində oturub tamaşa etməyə başladı.

Birazdan qaranquş gəlib çıxdı. Gətirdiyi çöpü yuvaya qoydu. Yad çör-çöpü bir-bir dimdiyinə alıb bayıra atdı. Kənan bu işə lap mat qalmışdı. Demək, quşlar da öz zəhməti ilə yaşamağı üstün tuturlar.

Mətnin ideyası: Hər kəs öz zəhməti ilə yaşamamalıdır.

Mətnə verilmiş ad: Qaranquş yuvası.

Şagirdlər mətnlərini fərqli sonluqla tamamlaya bilərlər: Məsələn:

Qaranquş yuvasında yad çör-çöpü görüb qorxdu. Yuvasının təhlükədə olduğunu düşündü.

Mətnlərini belə tamamlayan şagirdlər buna uyğun ideya müəyyənləşdirə bilərlər: *Hər kəs öz yuvasını yadlardan qorumalıdır.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səs-ləndirir.	Tap. A (dərslük)
Nəzm və nəsrə yazılmış eyni məzmunlu mətnləri müqayisə edir.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki obrazların davranış-larına münasibət bildirir.	Tap. C (dərslük)
Verilmiş fikirlərdən əsərin ideyasına uyğun gələnini seçir.	Tap. Ç (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki epizoda uyğun sse-nari yazır.	Tap. B (iş dəftəri)
Verilmiş açar söz və şəkillərdən istifadə edərək kiçikhəcmli mətn yazır.	Tap. D (dərslük)

2-ci dərs. Atalar sözləri

• Dərslük: səh. 84 • İş dəftəri: səh. 57

Təlim məqsədləri

- Obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).
- Bədii nümunələrdə fikrin təsirli və dəqiq ifadə olunmasında yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin rolunu müəyyən edir (st. 2.1.3).
- Situasiyaya uyğun gələn standart ifadələr (atalar sözü, aforizm) seçir (st. 2.1.3).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Kərpickəsən kişinin hekayəti”nin xatırlanması
2	Söz ehtiyatı	Atalar sözlərində ifadə olunmuş müdrik fikrin izah edilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Kərpickəsən kişinin hekayəti”nə aid suallar verməklə mətni xatırladır.

– *Kərpickəsən kişinin xarakteri necə idi?*

Söz ehtiyatı

2.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər mətndən çıxış etməklə tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini təxminən belə izah edirlər:

– *Əmək insanı ucaldır.* Hekayətdə qoca kərpickəsən kişi öz əməksevərliyi ilə başqalarının hörmətini qazanır.

– *Zəhmətlə yeyilən acı soğan minnətlə yeyilən baldan şirindir.* Hekayətdə qoca kərpickəsən kişi ilə cavan oğlanın söhbətindən məlum olur ki, o, kərpic kəsməklə, ağır zəhmət hesabına qazandığı bir parça çörəyi başqasının ona verdiyi bir qarın çörəkdən üstün tutur.

İkinci atalar sözündə fikir dolayısı yolla çatdırıldığı üçün onun izahı şagirdlər üçün bir qədər çətin ola bilər. Müəllim şagirdlərə izah etməlidir ki, oxuduqları hekayətdə soğan və bal haqqında söhbət getməsə də, atalar sözünü həmin hekayətin ideyası ilə bağlamaq olar.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllimin rubrikada verilən məlumatı və nümunəni şagirdlərin yaş

səviyyəsinə uyğun olaraq situasiyalar əsasında izah etməsi tövsiyə olunur. Məsələn:

– *Tutaq ki, yoldaşınız kitabını itirib və onu tapmağı sonraya saxlayır. Bu məqamda ona “Dəmiri isti-isti döyərlər, sonra gec olar” deyib məsləhət verə bilərsiniz. Gördüyünüz kimi, atalar sözünün məzmunu dəmirlə bağlı olsa da, biz onu tamamilə başqa məqamda istifadə edə bilərik.*

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərində müdrik fikrin necə ifadə olunmasını təhlil edirlər.

Doğru cavab: “Sürüdən ayrılan qoyunu qurd yeyər” və “Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz” atalar sözlərində fikir dolayısı yolla ifadə olunub. Şagirdlər bu atalar sözlərini əvvəlcə müəllimin yönəldici sualları ilə (*Nə üçün sürüdən ayrılan qoyunu qurd yeyər? Halva-halva deməklə halva yeyib-doyduğumuzu düşünə bilərikmi? və s.*) həqiqi mənada izah edirlər. Sonra həmin atalar sözlərində ifadə olunan müdrik fikri müəyyənləşdirirlər: *Tək qalan adam gücsüz, köməksiz olar; İnsan məqsədinə nail olmaq üçün zəhmət çəkməlidir.*

Tapşırıq C (dərslük). Müəllimin köməyi ilə şagirdlər həyatdan nümunələr gətirməklə atalar sözlərini izah edir, onların işlənmə məqamları haqqında danışırlar.

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini tamamlamaqla həm oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də söz ehtiyatlarını zənginləşdirirlər.

Doğru cavab: 1 – c, 2 – ç, 3 – b, 4 – a.

2.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər atalar sözlərinin məzmunundakı uyğunsuzluğu müəyyənləşdirməklə həm oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də əksmənalı sözlər üzrə biliklərini xatırlayırlar.

Doğru cavab: 1. yaman – yaxşı; 2. yayda – qışda; 3. axşamın – gündüzün; 4. biçmək – əkmək; 5. qürbət – vətən.

Müəllimin nəzərinə! Atalar sözlərində əksmənalı sözlərin işlənməsi bu bədii nümunələrin daha təsirli və yaddaqalan olmasını təmin edir. Müəllim şagirdlərə əksmənalı sözlərin işləndiyi atalar sözləri tapmağı tapşırıqda bilər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə atalar sözlərinin ifadə etdiyi hikməti anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – b; 2 – c; 3 – a.

“Hirsli başda ağıl olmaz” atalar sözündə fikir birbaşa ifadə edilmişdir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər atalar sözlərini uyğun sözlə tamamlayıb və əksər atalar sözlərində qafiyənin rolunu izah edirlər. Qafiyənin olması atalar sözlərinin yadda qalmasını asanlaşdırır. Bəzi şagirdlər 3-cü və 4-cü atalar sözünü tamamlamaqda çətinlik çəkə bilərlər. Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra həmin atalar sözlərinin müzakirəsi tövsiyə olunur.

2.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlərin atalar sözünü uyğun situasiyalarda istifadə etmək bacarığı yoxlanılır. Şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, mətdəki situasiyaya “Hoppanmamış “hop” demə” atalar sözü uyğundur və bu atalar sözündə fikir dolayısı yolla ifadə olunub.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Atalar sözünün ifadə etdiyi müdrik fikri izah edir.	Tap. A, C (dərslük)
Atalar sözündə obrazlı ifadə olunmuş fikri müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Mətdəki situasiyaya uyğun atalar sözü seçir.	Tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə qruplarla işin təşkili üçün vatman kağızları lazım olacaq.

3-cü dərsl. Samitlərin yazılışı

- Dərslük: səh. 85
- İş dəftəri: səh. 58

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).

Köməkçi vasitələr: orfoqrafiya lüğəti, vatman kağızları.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Orfoqrafik qaydaların xatırlanması
2	Dil qaydaları	Söz ortasında və söz sonunda bəzi samitlərin düzgün yazılışının müəyyən edilməsi; sözlərin orfoqrafik normalara uyğun yazılması; <i>k-y</i> və <i>q-ğ</i> əvəzlənməsi; samitlə başlayan bəzi şəkilçilərin yazılışı
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər söz sonunda və söz ortasında bəzi samitlərin düzgün yazılış qaydaları, həmçinin *k-y* və *q-ğ* əvəzlənməsi üzrə qrammatik qayda ilə tanışdırlar. Bu dərsdə şagirdlərin həmin mövzular üzrə bilik və bacarıqları təkrar olunur.

Müəllim öyrədilən qaydaları yada salmaq üçün lövhədə bir neçə sözü səhv yazaraq şagirdlərə səhvi müəyyənləşdirməyi tapşırır.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq A (dərslik). Kollektiv iş. Şagirdlər orfoqrafik qaydalardan çıxış edərək atalar sözlərindəki səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışını müəyyənləşdirirlər: 1) çaqqal; 2) barmağın; 3) tüstü; 4) ağac.

Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıqda aşağıdakı dil qaydaları üzrə bilik və bacarıqlar möhkəmləndirilir.

1. Söz ortasında yanaşı gələn eynicinsli samitlərin yazılışı;
 2. Söz ortasında yanaşı gələn fərqli samitlərin yazılışı;
 3. Söz sonunda cingiltili samitlərin yazılışı;
 4. Sözü şəkilçi əlavə etdikdə *k-y* əvəzlənməsi;
 5. Sözü şəkilçi əlavə etdikdə *q-ğ* əvəzlənməsi.
- Tapşırıqın cütlərlə iş formasında yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir.

Doğru cavab: 1) C; 2) Ç; 3) A; 4) Ç; 5) Ç.

Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər orfoqrafik biliklərini tətbiq edərək cümlələrdəki sözləri uyğun hərflərlə tamamlayıb köçürürlər.

Müəllimin nəzərinə! Bu tipli tapşırıqların yoxlanmasına şagirdlərin özlərini cəlb etmək dərsin interaktivliyinə kömək edir, şagirdlərin biliklərini möhkəmləndirir, reaktə etmək bacarıqlarını formalaşdırır. Yoxlama zamanı şagirdlərin lüğətdən is-

tifadəsinə imkan yaradılmalıdır.

Tapşırıq A, C (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırıqları müstəqil şəkildə yerinə yetirməklə orfoqrafik biliklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıqda verilmiş sözləri kök və şəkilçiyə ayırmaqla müəyyən edirlər ki, "kötüyə" sözündə sözün kökü "kötük"dür və bu sözü saitle başlayan şəkilçi artırıldığı üçün *k-y* əvəzlənməsi baş verir. "Körpəyə" və "körpüyə" sözlərində isə sözün kökü "körpə" və "körpü"dür. Şagirdlər "kötük" sözünə samitlə başlayan şəkilçi artıraraq yazmaqla dil qaydasını mənimsədiyini nümayiş etdirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə "y" samitinin bitişdirici funksiyası haqqında izahat vermək tövsiyə olunmur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Əvvəlki dərslərdə *l* samiti ilə başlayan şəkilçilərin (*-lar², -lq⁴, -ll⁴*) yazılışı üzrə şagirdlərə mənimsədilən bilik və bacarıqlar möhkəmləndirilir.

Doğru cavab: 1. pislik; 2. dostluğun; 3. qəhrəmanlar; 4. atlı; 5. birlik.

Tapşırıq Ç (dərslik). Qruplarla iş. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin orfoqrafik qaydalar üzrə bilik və bacarıqları ümumiləşdirilir. Qruplar əvvəlcə cədvəldə verilmiş sözlərin düzgün yazılışını və aid olduğu orfoqrafik qaydanı müzakirə yolu ilə müəyyənləşdirirlər. İş vərəqində həmin qaydanı əks etdirən əlavə sözlər yazırlar. Hazırlayacaqları plakatın məzmunu ilə bağlı başlıq düşünüb müzakirə edirlər.

Müzakirələr bitdikdən sonra vatman kağızı üzərində iş başlanır. Müəllim qrupları müəyyənləşdirən zaman diqqət etməlidir ki, hər qrupda tərtibat bacarığı olan şagirdlər iştirak etsin.

Diferensial təlim

Bəzi qruplar plakatın məzmunu üzrə başlıq seçərkən çətinlik çəkə bilərlər. Bu zaman müəllim şagirdlərə uyğun başlıqlar təqdim edə bilər:

I qrup: Söz sonunda *b, c, d, g* samitlərinin yazılışı;

II qrup: Yanaşı gələn *kk, qq, pp, tt* samitlərinin yazılışı;

III qrup: Söz ortasında yanaşı gələn müxtəlif samitlərin yazılışı;

IV qrup: *l* samiti ilə başlayan bəzi şəkilçilərin yazılışı.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.	Tap. A, B (dərslük)
Samitlərin yazılışı ilə bağlı orfoqrafik normaları yazısında tətbiq edir.	Tap. C (dərslük), tap. A, C (iş dəftəri)
K, q samitləri ilə bitən sözləri orfoqrafik normalara uyğun yazır.	Tap. C (dərslük)
Sözdə "l" samiti ilə başlayan şəkilçiləri orfoqrafik normalara uyğun yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

fəsil 2 NƏSİHƏT**1-ci dər. Ruminin məsləhəti**

• Dərslük: səh. 86–87 • İş dəftəri: səh. 59

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.5).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	"Məsləhət" mövzusu üzrə danışma
2	Oxu	"Ruminin məsləhəti" mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Söz ehtiyatı	Müdrük fikirlərin müzakirəsi
5	Yazı	Mövzu ətrafında fikirlərin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş suallar əsasında şagirdlərlə müzakirə aparılır. Suallar şagirdlərin şəxsi həyatları ilə bağlı olduğu üçün onları danışmağa həvəsləndirəcək.

Oxu

2.2.1 "Ruminin məsləhəti" mətni. Növbəli oxu.

Şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Müəllim şagirdlərin bir-birini izləməsini yoxlamaq üçün oxunulan hissəyə aid suallar verir.

Şagirdlər sonuncu abzasda tanış olmayan söz və ifadələrin (*aludə olmaq, vərdiş, əl çəkmək*) mənalərini kontekstdən çıxış edərək təxmini izah edirlər. Müəllim həmin söz və ifadələrin izahını dəqiqləşdirib “söz boğçası”na əlavə edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətndəki faktları tutuşdurmaqla bu qənaətə gəlirlər ki, ana ilə oğlu şairdən məsləhət almaq üçün 21 gün (3 həftə) gözləyirlər.

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, verilmiş fikirlərin hamısı mətnin məzmununa uyğundur. Ancaq mətnin ideyası belədir: *Başqalarına verdiyin məsləhətə əvvəlcə özün əməl etməlisən.*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər nümunə ilə tanış olduqdan sonra verilmiş fikirləri əsaslandıraraq tamamlayırlar, daha sonra kitabı tərsinə çevirməklə Azərbaycanın müdrik şəxsiyyətlərindən biri olan Abbasqulu ağa Bakıxanovun fikirləri ilə tanış olur, həmin fikirləri öz fikirləri ilə müqayisə edirlər.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər yeni öyrəndikləri sözləri başqa kontekstlərdə işlətməklə həmin sözləri mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcəni həll etməklə mətndəki şairin adını öyrənirlər: *Cəlaləddin Rumi.*

Daha sonra şagirdlər tapşırıqda verilmiş kəlamın ifadə etdiyi fikri müəyyənləşdirirlər:

Bildiklərimizi başqaları ilə bölüşəndə biliyimiz tükənməz.

Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra kəlamın kollektiv şəkildə müzakirə edilməsi tövsiyə olunur.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq E (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıqda verilmiş nümunə ilə tanış olan qruplar mövzu ətrafında fikir mübadiləsi aparmaqla məsləhətlər yazır, təqdimat edirlər.

Diferensial təlim

Şagirdlər tapşırıqda verilmiş mövzulara aid indiyə qədər bir neçə mətn oxumuşlar. Müəllim həmin mətnləri (“*Cəmil + Mahir*”, “*Anaya məktub*”, “*Ağıllı daxil*”, “*İki alma*” və s.) xatırlatmaqla qruplara kömək edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii və informativ mətnləri oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	“Ruminin məsləhəti” mətni
Mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki əlaqəli faktları tutuşdurmaqla nəticələr çıxarır.	Tap. C (dərslük)
Əsərin ideyasına uyğun gələninini seçir.	Tap. Ç (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini əsaslandırır.	Tap. D (dərslük)
Cümləni tamamlamaq üçün kontekstə uyğun gələn sözü müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mövzu ilə bağlı tövsiyə xarakterli fikirlərini yazıda əks etdirir.	Tap. E (dərslük)

2-ci dər. Aforizmlər

• Dərslük: səh. 88 • İş dəftəri: səh. 60

Təlim məqsədləri

- obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Birlik mövzusu üzrə danışıma
2	Söz ehtiyatı	Aforizmlərin mənimsədilməsi
3	Oxu	“Oğlum Məhəmmədə nəsihət” şeirinin oxusu
4	Dinləmə	“Sərkərdə və qarışqa” mətninin dinlənməsi və aforizmlərin seçilməsi
5	Oxu	Natamam verilmiş aforizmlərin tamamlanması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda eyni məzmunlu iki nəsihətamiz fikir verilmişdir. Hər iki fikir müəllimin köməyi ilə şagirdlər tərəfindən müqayisə olunur. Aydın olur ki, hər iki fikir ibrətamiz məzmunludur. 1-ci fikrin müəllifi yazılıb, ancaq ikinci fikrin müəllifi məlum deyil. Atalar sözləri müəllifi unudulan müdrik fikirlərdir.

Söz ehtiyatı

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər rubrikada verilmiş məlumatla tanış olur və aforizmlərlə oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirirlər.

2.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər verilmiş aforizmləri oxuyur, ifadə olunan fikri izah edir və uyğun atalar sözünü seçirlər.

Doğru cavab: 1 – c; 2 – a; 3 – b.

Oxu

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər verilmiş vaxt ərzində Nizami Gəncəvinin “Oğlum Məhəmmədə nəsihət” şeirini səssiz oxuyurlar. Tanış olmayan sözləri seçib mənasını müəyyənləşdirirlər. Bir neçə şagird şeiri ifadəli oxuyur. Sonra aforizm kimi seçdikləri misraları söyləyib fikirlərini əsaslandırirlər.

Şagirdlər aforizm kimi bu misraları seçə bilirlər:

- 1) Ata nəsihəti faydasız olmaz.
- 2) Bir elmi öyrənmək istədikdə sən çalış ki, hər şeyi kamil biləsən.
- 3) Kamil bir palançı olsa da insan, Yaxşıdır yarımçıq papaqçılıqdan.
- 4) Bir insan əliboş gəzməsin gərək.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Müəllim “Sərkərdə və qarışqa” mətnini səsləndirir:

“Sərkərdə və qarışqa”

Bir gün bir sərkərdə döyüşdə məğlub olur. Tamam ruhdan düşür. Bıkef halda oturub fikirləşirdi. Birdən binanın divarında hərəkət edən qarışqa sərkərdənin gözünə sataşdı. Qarışqa bir buğda dənəsini divarla yuxarı qaldırır, gücü çatmayıb yerə salırdı. Qarışqa yenə də buğda dənəsini götürüb divarla yuxarı dırmaşırdı. Beləliklə, qarışqa otuz doqquz dəfə buğdanı yerə saldı. Nəhayət, axırncı dəfə o, buğda dənəsini öz yuvasına apara bildi. Sərkərdə gördü ki, qarışqa öz məqsədi yolunda necə inadla, səbirlə mübarizə aparır. Sərkərdənin gözlərinə sanki işıq gəldi. O, qarışqanın hərəkətindən özü üçün ibrət götürdü. Yeni qüvvə toplayıb məqsədinə nail oldu. Düşməne qalib gəldi.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra müəllim şagirdlərə mətnlə bağlı suallar verir:

– Sərkərdə nə üçün bıkef idi? Qarışqa buğdanı aparmaq üçün neçə dəfə cəhd etdi? Sərkərdə qarışqadan nə öyrəndi? Sizcə, sərkərdənin qalib gəlməsinə səbəb nə oldu?

Cütlərlə iş. Cütlər mətndən çıxan nəticəni müzakirə edib bir neçə aforizm yazmağa bilirlər:

– Uğursuzluqla qarşılaşanda ruhdan düşməməliyə. Məqsədimizə çatmaq üçün əziyyət çəkməliyə. İnsan bəzən kiçik bir həşəratdan da ibrət götürə bilər və s.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər müstəqil şəkildə tapşırığı yerinə yetirdikdən sonra öz yazdıqları variantlarla burada verilən variantları müqayisə edirlər.

Doğru cavab: C.

Oxu

2.2.6 Tapşırıq B, Ç (iş dəftəri). Şagirdlərin aforizmi oxuyub ifadə olunan fikri qavraması yoxlanılır.

Doğru cavab: B tapşırığı – b variantı;

Ç tapşırığı – Səhər oyananda düşün ki, sən nə edəcəksən, axşam yatanda fikirləş ki, bu gün nə etmişən. (Pifaqor)

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin həm oxuyub-qavramasını, həm də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Aforizmi səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Eyni məzmunlu atalar sözləri və aforizmləri müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Oxuduğu mətndən düşündürücü bədii ifadələr seçir.	Tap. C (dərslük)
Dinlədiyi mətnin ideyasını əks etdirən fikirləri müəyyənləşdirir.	Tap. Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətni janrın tələbinə uyğun tamamlayır.	Tap. B, C, Ç (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Üzərinə sözün tərkibi üzrə qrammatik qaydalara aid suallar (hər şagirdə bir sual) yazılmış iş vərəqləri hazırlamaq tövsiyə olunur. Suallar fərdi və ya cütlər üçün nəzərdə tutula bilər.

Məsələn: 1) *Mürəkkəb* sözü seç.

2) *Hansı* sözün tərkibində şəkilçi var?

3) *Hansı* sözün kökü isimdir?

4) *Sözdəki* şəkilçinin altından xətt çək və s.

3-cü dərslə. Sözün tərkibi

- Dərslük: səh. 89
- İş dəftəri: səh. 61

Təlim məqsədləri

- Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Mürəkkəb sözləri tərkib hissələri arasındakı mənə əlaqəsindən çıxış edərək düzgün yazır (st. 4.1.2).
- Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözün tərkibi üzrə mənimsədilmiş biliklərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Sözün tərkibi üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Bu dərslə şagirdlərin 3-cü sinifdə mənimsədikləri sözün tərkibi üzrə bilikləri təkrarlanır və möhkəmləndirilir.

Müəllim əvvəlcədən hazırladığı kiçik vərəqləri şagirdlərə paylayır. Şagirdlər fərdi və ya cütlərlə iş formasında sualları yazılı cavablandıraraq müəllimə təhvil verirlər. Yazılan doğru və yanlış cavablar müzakirə olunur. Məqsəd şagirdlərin mövzu üzrə biliklərini xatırlatmaqla onlarda mövzuya maraq oyatmaqdır.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş aforizmi oxuyur və aforizmdə işlənən sözlərin tərkibini suallar əsasında təhlil edirlər.

Doğru cavab: 1) düşmən, axmaq; 2) dostdan, yaxşıdır; 3) ağıllı.

Tapşırıq B (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər doğru və yanlış fikirləri müəyyənləşdirməklə 3-cü sinifdə sözün tərkibi üzrə əldə etdikləri biliklərini möhkəmləndirirlər.

Doğru cavab: 1-ci, 2-ci və 4-cü fikirlər doğru, 3-cü və 5-ci fikirlər yanlışdır.

Tapşırıq C, Ç (dərslük). Hər iki tapşırıq şagirdlərə kök və şəkilçi üzrə öyrədilən biliklərin möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır.

Ç tapşırığı üzrə doğru cavablar: 1. qorxaq; 2. köksüz; 3. çalışqan; 4. təhlükəli.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Ahəng qanunundan asılı olaraq iki və dörd cür yazılan şəkilçilər xatırlanır və şagirdlərin bilik və bacarıqları möhkəmləndirilir.

4.1.2 Tapşırıq D (dərslük), B (iş dəftəri). Şagirdlər aşağıdakı qaydalara əməl edərək tapşırıq yerinə yetirirlər:

1) müxtəlifmənalı sözlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözlər bitişik yazılır;

2) yaxınmənalı, əksmənalı, bir tərəfi ayrılıqda işlənə bilməyən sözlərin birləşməsindən və eyni sözün təkrarından əmələ gələn mürəkkəb sözlər defislə yazılır.

Şagirdlər verilmiş sözlərə mənə uyğunluğu olan sözlər artıraraq söz birləşmələri yazırlar.

4.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq modeli yeni olduğu üçün müəllim lövhədə başqa bir nümunə yazmaqla izahat verə bilər:

Məsələn: (*susuz – suz*) + (*it + i*) = *suiti*.

Doğru cavab: 1) acgöz; 2) çobanyastığı.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş yer adlarının tərkibini təhlil etməklə sözün tərkibi üzrə bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözün kök və şəkilçiyə ayırır.	Tap. A, C, Ç (dərslük)
Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasında məna əlaqəsindən çıxış edərək onun düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir.	Tap. Ç (iş dəftəri)

fəsil 3 BİRLİK

1-ci dərs. “Bir dəstə göyərçin”

• Dərslük: səh. 90–91 • İş dəftəri: səh. 62

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Birlik mövzusu üzrə danışma
2	Oxu	“Bir dəstə göyərçin” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu ilə bağlı sualların cavablandırılması
4	Danışma	Mövzu ətrafında danışma
5	Söz ehtiyatı	Mətnin ideyası ilə bağlı atalar sözlərinin təhlili
6	Yazı	Mətndəki epizodların təsvir edilməsi
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər “*Birlik nədir?*” sualı ətrafında danışmaqla fəslin mövzusu ilə tanış olurlar.

Oxu

2.2.1 Tapşırıq A (dərslük). “Bir dəstə göyərçin” mətni. Mətnin ilk üç abzası oxunur və müəllim suallar verir: *Göyərçinlər necə xilas ola bilərlər? Sizcə, göyərçinlərin başçısı Alabaxta onlara necə kömək edəcək?*

Şagirdlər öz təxəyyüllərinə uyğun və mətnə çəkilmiş illüstrasiyadan çıxış edərək mətnin davamını təxmin edə bilərlər. Məqsəd şagirdlərdə mətnin oxunmasına maraq oyatmaqdır.

Növbəti iki abzas şagirdlər tərəfindən növbə ilə oxunur. Müəllim soruşur:

– *Ovçu göyərçinləri torla birlikdə göydə görün-
də nə üçün çəşib-qaldı? Ovçu göyərçinləri nə üçün
izləməyə başladı? Sizcə, hadisələr necə davam
edəcək?*

Şagirdlər mətnin davamını təxmin edirlər. Son-
ra şagirdlər Alabaxta ilə göyərçinlərin dialoqunu
obrazların hiss-həyəcanına uyğun səs tonu ilə
oxuyurlar.

Sonuncu abzas oxunmazdan öncə müəllim şa-
girdlərin diqqətini ikinci illüstrasiyaya yönəldir və
deyir:

– *Mətnin sonluğunu təxmin edin. Göyərçinlər
azadlığa necə çıxdılar?*

Daha sonra mətnin sonluğu oxunur.

“**Söz boğçası**” rubrikası. Şagirdlər mətni oxu-
duqca rast gəldikləri yeni sözlərin (pusqu, kəsəyən
və s.) mənasını müəllimin köməyi ilə aydınlaş-
dırırlar.

Oxuyub-qavrama

**2.2.2 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş
dəftəri).** Dərslükdəki B tapşırığında verilmiş fak-
toloji suallar və iş dəftərindəki hekayə xəritəsi
vasitəsilə şagirdlərin mətnin məzmununu qavra-
ması yoxlanılır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C, Ç (dərslük). Şagirdlər debat
xarakterli suala cavab vermək üçün Alabaxta ob-
razının davranışlarını nümunə gətirə bilirlər.

Söz ehtiyatı

2.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlərin atalar
sözlərinin ifadə forması ilə bağlı əldə etdikləri
biliklər möhkəmləndirilir.

Doğru cavab: Güc birlikdədir.

Şagirdlər obrazlı şəkildə ifadə olunmuş atalar
sözlərini təxminən belə izah edə bilirlər:

“**Tək əldən səs çıxmaz**” atalar sözündə ifadə
olunan fikir belədir: *Problemi tək həll etmək çətin
olur.* Təmsildə də göyərçinlər ovçunun əlindən
xilas olmaq üçün güclərini birləşdirdilər.

“**El bir olsa, dağ oynadar yerindən**” atalar sö-
zündə fikir mübaligə ilə çatdırılır: *Birlik hətta dağ
da yerindən tərpədə bilər.* Təmsildə göyərçinlərin
birləşib torla birlikdə göyə qalxa bilməsi haqqında
da bu atalar sözünü söyləmək olar.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər illüstra-
siya əsasında oxuduqları mətnin qısa məzmu-
nunu yazmaqla təsvir etmə bacarıqlarını inkişaf
etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar
və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni intonasiya ilə oxuyur.	Tap. A (dərslük)
Bədii mətndəki obrazları, ha- disələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir	Tap. B, C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Müəyyən fikirlə bağlı öz möv- qeyini bildirir və onu əsas- landırır.	Tap. C, Ç (dərslük)
Atalar sözlərinin bədii xüsu- siyyətlərini izah edir.	Tap. D (dərslük)
Mətnədən seçilmiş epizodu yazıda təsvir edir.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dər. Təmsil

- Dərslük: səh. 92
- İş dəftəri: səh. 63

Təlim məqsədləri

- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Təmsil janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st. 3.1.2).
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin xatırlanması
2	Oxu	“Sığırçın və Göyərçin” mətninin oxunması
3	Oxuyub-qavrama	“Sığırçın və Göyərçin” mətni ilə “Bir dəstə göyərçin” mətninin müqayisəsi
4	Yazı	Təmsilin yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Bir dəstə göyərçin” mətninin məzmunu və ideyası ilə bağlı suallar verməklə mətni xatırladır.

Oxu

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər əvvəlcə müəllimin verdiyi vaxt ərzində şeiri səssiz, sonra növbə ilə ifadəli şəkildə oxuyurlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Müəllim şagirdlərin şeiri qavramasını yoxlamaq üçün suallar verir:

– *Oxuduğunuz şeirdə obrazlar kimlərdir? Şeirdə müəllif hansı fikri oxuculara çatdırmaq istəyir? Şeir sonluğunda hansı kəlam söylənir?*

Şagirdlər şeiri obraz və məzmun baxımından “Bir dəstə göyərçin” mətni ilə təxminən belə müqayisə edə bilirlər:

– Hər iki mətndə əsas obrazlar quşlardır. Hər iki mətndə quşlar tələyə düşürlər. “Bir dəstə göyərçin” mətnində tələdən xilas olmaq üçün quşlar güclərini birləşdirir, “Sığırçin və Göyərçin” mətnində isə biri digərinə tələyə düşdüyü üçün gülür, lağ edir və sonda cəzasını alır.

Məzmunlarında oxşarlıq olmasına baxmayaraq hər iki mətnin ideyası bir-birindən fərqlidir.

Mətnlərdən biri nağıl formasında (nəsrə), digəri şeir formasında (nəzmlə) yazılmışdır.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər “Bir dəstə göyərçin” ilə “Sığırçin və Göyərçin” mətnlərinin nümunəsində təmsil janrının xüsusiyyətləri ilə tanış olurlar.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər indiyə qədər oxuduqları mətnləri (“Çil toyuq və balaları”, “Qartalın təşəkkürü”, “Məlikməmmədin nağılı”, “İlbizin çanağı”) xatırlayır və təmsilləri (“İlbizin çanağı”, “Çil toyuq və balaları”) müəyyənləşdirirlər.

Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Qruplar onlara təqdim olunmuş təmsili oxuyur, müzakirə edib sualları cavablandırırlar. Sonda qrupların təqdimatı dinlənir.

Siçan və Dəvə

Bir siçanla dəvə dost olmuşdular. Siçan özündən razı və lovğanın biri, dəvə isə ağıllı və müdrik idi. Günlərin bir günü Siçan Dəvəyə dedi:

– *Artıq buralarda yaşamaq məni bezdirdi. Gəl yaşamaq üçün başqa yer seçək. Mən hər tərəfi beş barmağım kimi tanıyıram. Sənə bələdçilik edə bilərəm. Dəvə dostunun xətrinə dəyməmək üçün*

razılaşdı. Siçan qabaqda, Dəvə də onun arxasında yola düşdülər. Gəlib kiçik bir çayın kənarına çatdılar. Siçan qorxa-qorxa dedi:

– *Mən bu çaydan keçə bilmərəm.*

Dəvə gülümsünərək dedi:

– *Niyə? Bu ki çox balaca çaydır. Qorxursan?*

– *Yox, yox. Bu çay sənə balaca gəlir, amma biz siçanlara onun suyu nəhəng dərya kimi görünür.*

– *Axı sən dedin ki, bələdçilik edəcəksən. Ona görə də gərək qabağa özün düşəsən.*

Siçan utandığından başını aşağı saldı. Yersiz lovğalıq etdiyi üçün peşman oldu.

Cəlaləddin Rumi

Sincab və Balıq

Sincab ilə Balıq göl qırağında görüşdülər. Onlar dost olmaq istədilər. Əvvəlcə Balıq Sincabı evinə dəvət etdi. Amma Sincab qorxdu ki, suda boğular. Ona görə də Balığın evinə getmədi. Sincab təklif etdi ki, Balıq onun evinə gəlsin. Balıq isə ağaca çıxma bilmədi. Beləcə, Sincab ilə Balığın dostluğu pozuldu.

Ayı və Şir

Əlbir olub bir ayı bir şir ilə

Ovladılar dovşanı tədbir ilə.

Olmadılar razı onu bölməyə,

Çıxdı iş axır ölüb-öldürməyə;

Çeynədilər, dişlədilər, diddilər.

Bir-birini al-qana qər qətdilər.

Özlərini taqətdən saldılar,

Hər biri bir səmtə düşüb-qaldılar.

Tülkü uzaqdan görüb ol haləti

Bildi ki, yox heç birinin taqəti.

Gəldi götürdü ovu, etdi fərar,

Həsət ilə baxdı dalınca onlar.

Abbas Səhhət

Ağıllı Qarışqa

Bala dovşana dedi anası:

– *Gəl kömək elə mənə, qadası!*

Görürsən, işim başımdan aşır.

Sən də buğdanı yuvaya daşı.

– *Mən oynamağa gedirəm axı!*

Deyib boz Dovşan qaçdı aşağı.

Gördü, yamacda kiçik Qarışqa

Kəlam daşıyır öz yuvasına.

Dedi: – Balaca, işləmə bunca!

Gəl oynayaq biz yamac boyunca.

Qarışqa dedi: – Sonra oynaram,

Mənə bu işi tapşırıb anam.

Hikmət Ziya

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin giriş hissəsini oxuyur və şəkillərdə hadisənin gedişini izləyir və nəticə çıxararaq təmsili tamamlayırlar.

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin fikirlərini yazılı şəkildə ifadə etmək bacarığını inkişaf etdirir.

Müəllimin nəzərinə! Təmsilin mövzusu şagirdlərin yaş xüsusiyyətinə uyğundur və bəzi şagirdlərdə bu xüsusiyyət özünü bariz göstərir. Həmin şagirdlər üçün tapşırıqın həm də tərbiyəvi əhəmiyyəti var.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Oxuduğu mətnlər arasında oxşar epizodları müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Təmsil janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. B, C (dərslük)
Verilmiş şəkil və şərhlər əsasında təmsil yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərs. Əsas və köməkçi sözlər

• Dərslük: səh. 93 • İş dəftəri: səh. 64

Təlim məqsədləri

- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlilik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).
- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Cümlədəki sözlər arasındakı əlaqədən çıxış edərək əsas nitq hissələrini uyğun qrammatik formada işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Nitq hissələri üzrə biliklərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Əsas və köməkçi sözlər üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə bir neçə cümlə yazıb şagirdlərə tapşır ki, cümlədəki sözlərin aid olduğu nitq hissəsini söyləsinlər. Çalışmaq lazımdır ki, seçilmiş cümlələrdə keçilməyən nitq hissələrinə aid sözlər işlənməsin. Cümlələr təxminən belə ola bilər:

– *Sevinirəm ki, dərstdə çoxlu şagird iştirak edir. Təəssüflənirəm ki, Əli, Sevda məktəbə gəlməyiblər.*

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər verilmiş cümlələri cədvəl üzrə qruplaşdırmaqla keçilən nitq hissələrini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər tapşırıqda verilmiş fikirləri analiz edərək doğru və yanlış olduqlarını müəyyən edirlər.

Doğru cavab: 1-ci, 4-cü, 5-ci, 6-cı fikirlər doğru, 2-ci və 3-cü fikirlər yanlışdır.

Tapşırıq C (dərslük). Verilmiş müxtəlif cümlələrə say, sifət və isim əlavə etməklə cümlələri genişləndirirlər. Bununla da şagirdlər həm nitq hissələrini fərqləndirir, həm də cümlə qurmaq bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Təxminən belə yaza bilirlər:

1. Ana üç böyük top aldı.
2. Müəllim bir neçə maraqlı şeir söylədi.
3. Ramiz on qırmızı qələm gətirdi.
4. Əsgər bir balaca ev gördü.
5. Bağban iki iri armud dərdi.
6. Dərzi beş uzun don tikdi.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər əsas və köməkçi nitq hissələrini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1. çünki; 2. və, ancaq; 3. ilə, və; 4. və, çünki.

4.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər verilmiş xüsusiyyətlərə aid sözləri müəyyənləşdir-məklə isim və feil üzrə biliklərini möhkəmləndirirlər.

Doğru cavab: 1 – d; 2 – a; 3 – ç; 4 – b; 5 – c; 6 – e.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq şagirdlərin həm nitq hissələri üzrə biliklərini, həm də söz ehtiyatını möhkəmləndirir.

Doğru cavab: 1. isim; 2. sifət; 3. say; 4. əvəzlik; 5. feil; 6. bağlayıcı.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrin məzmununa uyğun olaraq köməkçi sözlərdən istifadə etməklə bilik və bacarıqlarını möhkəmləndirirlər.

Doğru cavab: 1. və; 2. amma; 3. çünki.

4.1.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər dil daşıyıcıları olduqlarına görə onlar feilləri asanlıqla şəxsə görə dəyişə bilirlər. Bu tapşırıqda isə şagirdlər cümlələri oxuyur və cümlələrdəki feilləri deyil, feilin tələbinə görə şəxs əvəzliyini dəyişirlər.

Doğru cavab:

1. **Siz** ingilis dilini də öyrənməlisiniz.
2. **Biz** gündəlik idmanla məşğul oluruq.
3. **Sən** çimərliyə gedəcəksən?
4. **Biz** Samirlə Gəncəyə getdik.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Bu tapşırıqda feillər məsdər formasında verilib və şagirdlər feilləri tələb olunan qaydada dəyişirlər.

Doğru cavab: gözləmədiniz; barışacaqlar; yapışmadı.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Əsas nitq hissələrini (isim, sifət, say, feil, əvəzlik) leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinə görə müəyyənləşdirir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Köməkçi sözləri əsas nitq hissələrindən fərqləndirir.	Tap. B, Ç (dərslük)
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Feilləri şəxsə və zamana görə dəyişdirir.	Tap. C, Ç (iş dəftəri)

1-ci dər. “Molla ilə oğlu”

• Dərslük: səh. 94–95 • İş dəftəri: səh. 65

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətnəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətnəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Lətifə janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin gülməli əhvalat söyləməsi
2	Danışma	Şagirdlərin gülməli əhvalat danışması
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Molla ilə oğlu” mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi; lətifə janrının tanıtılması
5	Yazı	Sualların yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim dərslük vaxtı başına gələn gülməli əhvalatlardan birini və ya aşağıdakı əhvalatı danışa bilər:

Bir gün şagirdlərimdən birinə dedim:

– Kamran, boynuna al, sənə yerinə bu tapşırığı kim yazıb?

– Müəllim, bilmirəm, düz sözümdür! Mən yatmağa tez getmişdim!

Müəllim danışdığı əhvalat nümunəsində “yumor” sözünü izah edir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər başlarına gələn gülməli əhvalat danışsınlar. Danışdıqları əh-

valatda hansı məqamın gülüş doğurması müzakirə olunsun.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Molla ilə oğlu” mətni. Rollu oxu. Mətnə müxtəlif obrazların nitqi olduğu üçün rollu oxu məqsədəuyğundur. Şagirdlər mətni növbəli şəkildə oxuyurlar.

2.2.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətni oxuduqca tanış olmayan sözlərin mənasını müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırırlar. “Söz boğçası” üzrə iş aparılır. İfadələrin mənası aydınlaşdırılır. Şagirdlər tapşırığı müstəqil yerinə yetirməklə ifadələrin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim faktoloji suallar vasitəsilə şagirdlərin mətnin məzmununu necə qavradıqlarını yoxlayır.

Doğru cavab: Mətnə 5 epizod var.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər əvvəlcə mətnəki əsas fikri ifadə edən cümləni müəyyənləşdirirlər: *Hamiya qulaq assan, gərək eşşəyi belinə alasan.*

Sonrakı mərhələdə müəyyən edirlər ki, bu fikri başqa cür *“Başqalarının dediyi ilə oturub-durmaq olmaz”* kimi ifadə etmək olar.

Müəllim əlavə izah verə bilər:

– İnsan hər hansı addımı atarkən özü düşünməli və başqalarından məsləhət alsın belə, qərarını özü verməlidir.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər təmsil haqqında rubrikada verilən məlumatla tanış olurlar.

“Molla ilə oğlu” mətninin nümunəsində lətifənin xüsusiyyətləri müzakirə olunur.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər “Diş ağrısı” mətnini müəllimin verdiyi vaxt ərzində səssiz oxuyub lətifə olmasını əsaslandıraraq xüsusiyyətləri müəyyənləşdirirlər. Sonra bir neçə şagird lətifəni, obrazların nitqini onların keçirdiyi hiss və həyəcana uyğun intonasiya ilə oxuyurlar. Mətnin lətifə olmasını əsaslandıraraq xüsusiyyətləri *(yığcamdır, gülüş doğurur, hikmətamiz məzmunu var, əsas fikir sonda aydın olur)* söyləyirlər.

2.2.4 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər lətifənin ideyasına uyğun atalar sözünü seçirlər.

Doğru cavab: Bu canın o candan xəbəri olmaz.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıqda verilmiş digər atalar sözlərində ifadə olunan fikir-

ləri və işlənmə məqamını şagirdlərə izah etmək tövsiyə olunur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq üç mərhələdən ibarətdir.

1. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş mətni oxuyur, gülüş yaranan cümlələrin altından xətt çəkirlər.

2. Lətifənin ideyasına uyğun atalar sözünü müəyyənləşdirirlər.

3. Lətifənin baş qəhrəmanının davranışına münasibət bildirirlər.

Lətifənin ideyasına “Yalançının şahidi yanında olar” atalar sözü uyğun gəlir. Molla qonşusuna eşşəyin dəyirmanına getdiyini söyləyərkən tövlədən eşşəyin səsi gəlir və Mollanın yalan danışması ortaya çıxır. Mollanın hazırcavab olub pərt vəziyyətdən çıxma bilməsi də lətifədə gülüş yaranan məqamdır. Şagirdlər baş qəhrəmanın davranışına münasibət bildirərkən bu məqamı da qeyd edə bilərlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə “Yumor və hikmət” fəslində təqdim olunmuş bir neçə lətifənin baş qəhrəmanı Molla Nəsrəddindir. Müəllimin onun haqqında kiçik məlumat verməsi tövsiyə olunur. Molla Nəsrəddinin hazırcavab, çoxbilmiş, eyni zamanda avam, sadələvəh xüsusiyyətləri onun haqqında lətifələrin yaranmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycan lətifələrinin başqa tanınmış qəhrəmanları da var. *Bəhlul Danəndə, şəkili Hacı dayı və s.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəxsi həyatından nümunələr gətirməklə fikrini əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	“Molla ilə oğlu” mətni
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki əlaqəli faktları tutuşdurmaqla nəticələr çıxarır.	Tap. B (dərslük)
Lətifə janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)

Verilmiş atalar sözlərindən əsərin ideyasına uyğun gələninini seçir.

Tap. D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. 1. Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıqın məqsədi şagirdlərdə lətifə danışmaq bacarığını formalaşdırmaqdır. Şagirdlər oxuduqları lətifələrdən birini seçib növbəti dərslə danışacaqlar. Müəllim şagirdlərə tapşırıq ki, oxuduqları lətifələri evdə ailə üzvlərinə söyləsinlər. 2. Dərsləyin 96-cı səhifəsindəki Ç tapşırıqı üzrə qruplarla iş təşkil etmək üçün müəllimə “Molla və qonşusu” mətninin (MV: səh. 104) üzünü çıxarmaq tövsiyə olunur.

2-ci dərsl. Lətifə

• Dərslük: səh. 96 • İş dəftəri: səh. 66

Təlim məqsədləri

- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).
- Dinlədiyi mətnin mövzu və məzmununa yaradıcı yanaşmaqla danışır (st. 1.2.1).
- Dialogi mətni səhnələşdirərkən improvizələr edir (st. 2.2.6).

Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Lətifə janrının xüsusiyyətlərinin xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	Lətifələrin tamamlanması
3	Danışma	Lətifələrin təlimata əsasən söylənilməsi
4	Oxuyub-qavrama	“Molla və qonşusu” mətni əsasında tamaşanın qurulması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə sual verir:

– *Lətifəni digər mətnlərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyət nədir?*

Oxuyub-qavrama

2.2.6 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş kiçik dialogları oxuyur, uyğun variantı

seçməklə lətifə yaradırlar. Məqsəd şagirdlərdə yumor hissini inkişaf etdirməkdir.

Doğru cavab: 1 – b; 2 – b; 3 – a; 4 – b.

Şagirdlər seçdikləri cavabları əsaslandırmalıdırlar.

Tapşırıq A, B (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırıqları müstəqil yerinə yetirməklə lətifə ilə bağlı bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

1-ci lətifədəki obrazın yalan danışması gülüş yaradır. **Doğru cavab:** b) Pilləkənlə düşəndə yıxıldı, ayağı sındı, ona görə də evə qaçdı.

2-ci lətifədə isə gülüş yaradan məqam budur: Müəllim bölmə əməlinə dair sual verdiyi halda şagird 8 rəqəminin formasına görə bölünməsinə danışıq. **Doğru cavab:** b) 0 və 3.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir.

Şagirdlər təxminən belə yazırlar:

1-ci lətifə: – Bir, iki, üç, dörd, beş.

2-ci lətifə: – Qızardılmışlar.

3-cü lətifə: – Amma onu uzatmaq olur.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərə müəllim əvvəlki tapşırıq modelində olduğu kimi variantlar təqdim edə bilər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük).

Müəllim dinləmə mətnini səsləndirmədən öncə şagirdlərə tapşırıq:

– *Mən lətifəni söyləyən zaman səsimin tonuna, istifadə etdiyim jest və mimikalara diqqət edin. Bu sızə növbəti tapşırıqları yerinə yetirməyə kömək edəcək.*

“Molla və qonşusu”

Molla Nəsrəddin bir gün dostlarından birinə məktub yazmış. Bir nəfər də onun yanında durub gizlin-gizlin yazdıqlarını oxuyurmuş. Molla axırda təngə gəlib məktubda yazır ki:

– *Əziz dostum! Sənə çox şeylər yazacaqdım. Ancaq bu saat yanımda ədəbsizin biri dayanıb, hər nə yazıramsa, oxuyur.*

Kişi bunu da oxuyub hirslənir ki:

– *Bu nədir? Sənin nə haqqın var, məni ədəbsiz adlandırırısan?*

Molla deyir:

– *Çünki başqasının məktubunu oxuyursan.*

Kişi deyir:

– *Mən nə zaman sənin məktubunu oxudum?*

Molla deyir:

– *Bax indi ki oxumursan, nə bildin, mən sənin haqqında ora nə yazmışam?*

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş təlimatı oxuyub təqdimata hazırlanırlar.

Şagirdlər təqdimat edən yoldaşlarının fəaliyyətini qiymətləndirməlidirlər. Bunun üçün müəllim lövhədə “Yoldaşını qiymətləndir” cədvəli çəke bilər:

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Aydın səsle danışdı.			
Jest və mimikalari danışığa uyğun idi.			
İfadəli və təsiredici danışdı.			
Lətifənin gülüş yaradan sonuncu cümləsini fərqli səstəni ilə dedi.			

Oxuyub-qavrama

2.2.6 Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş.

Müəllim qruplara onların dinlədikləri “Molla və qonşusu” lətifəsini təqdim edir. Qruplara müzakirə və məşq üçün bir qədər vaxt verir.

Qrup üzvləri tərəfindən iki aktyor seçilir. Hər birinin rolu, nitqi, hərəkətləri müzakirə olunur, iş vərəqində tamaşanın ssenarisi hazırlanır. Sonda qruplar təqdimat edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni janrın tələbinə uyğun tamamlayır.	Tap. A (dərslük), tap. A, B, C (iş dəftəri)
Lətifəni janrın xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla nəql edir.	Tap. C (dərslük)
Dialoji mətni səhnələşdirərkən improvizələr edir.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dər. Söz birləşməsi və cümlə

- Dərslük: səh. 97 • İş dəftəri: səh. 67

Təlim məqsədləri

- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.4).
- Sadə cümlələr arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb cümlə qurur (st. 4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Söz birləşməsi və cümlələrin fərqləndirilməsi
2	Dil qaydaları	Söz birləşməsi və cümlə üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə “hava” sözü yazır və ardıcılıqla bu tapşırıqları verir:

- *Bu sözdən söz birləşmələri yaradın.*
- *Bu söz birləşməsindən cümlələr qurun.*
- *İndi isə bu cümləyə başqa bir cümlə əlavə edib mürəkkəb cümlə yaradın.*

Müəllim şagirdlərdən aldığı cavablar əsasında lövhədə təxminən belə yaza bilər:

1. *Hava.* 2. *Küləkli hava.* 3. *Mənim küləkli havadan xoşum gəlmir.* 4. *Mənim küləkli havadan xoşum gəlmir, ancaq məktəbə getməliyəm.*

Dil qaydaları

Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər lətifəni oxuyur və qrammatik sualları cavablandırırlar.

Doğru cavab: 1. Üç cümlə; 2. Birinci cümlə; 3. İki cümlə; 4. Sonuncu cümlə.

4.1.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin söz birləşmələri üzrə bilik və bacarıqlarının tətbiqi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

4.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər cümlələr arasından 1-ci, 2-ci və 5-ci cümlənin mürəkkəb cümlə olmasını müəyyənləşdirdikdən sonra həmin cümlələrə uyğun gələn bağlayıcılar əlavə etməklə köçürürlər. Bununla da şagirdlərin mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında bağlayıcılardan istifadə bacarıqları möhkəmləndirilir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıqda isə bağlayıcıların mürəkkəb cümlədə rolunu anlayan şagirdlər cümlələri uyğun məzmununda tamamlayırlar.

1. *Çox maraqlı oyun gedir, amma mən evə qayıtmalıyam.*

2. *Mən xəstələndim, çünki bu gün hava çox soyuq idi.*

3. *Adilin bacısı yıxıldı və Adil atasını köməyə çağırırdı.*

4. *Həkim bir qədər gec gəldi, çünki yolda tıxac yaranmışdı.*

5. *Aşğarlar məktəbə gəlmişdilər, ona görə də uşaqlar aşğarlara təşəkkür etdilər.*

4.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər qrammatik biliklərini tətbiq edərək tapşırıqda verilmiş şəkli yazılı təsvir edirlər.

4.1.4 Tapşırıq B, C (iş dəftəri). Tapşırıqlar mürəkkəb cümlə üzrə mənimsənilən bilik və bacarıqları möhkəmləndirmək məqsədi daşıyır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyənləşdirərək söz birləşmələri yaradır.	Tap. B (dərslük)
Cümlənin tərkib hissələri arasında məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcı müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Şəklə aid açar söz, söz birləşməsi və cümlələr yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)

1-ci dərs. "Fitnə" (I hissə)

• Dərslik: səh. 98–99 • İş dəftəri: səh. 68

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Yaxınmənalı və əksmənalı sözlərin köməyi ilə söz və ifadələri izah edir (st. 2.1.4).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Mətni məzmununa və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Məharətli, istedadlı olmaq haqqında söhbət
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Fitnə" (I hissə) mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə sualların cavablandırılması; yeni epizodun mətndəki yerinin müəyyənləşdirilməsi
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdləri xüsusi qabiliyyətləri haqqında danışdırmaq onlarda "Fitnə" mətninin oxunmasına maraq oyadacaq. Müəllim bir sıra xüsusi qabiliyyət tələb edən sənət adlarını (rəssamlıq, rəqqaslıq, şahmat, idman və s.) çəkməklə şagirdləri öz bacarıqları üzrə düşündürə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 "Fitnə" mətni. Növbə ilə oxu. Şagirdlər mətni bir-birini izləyərək oxuyurlar. Tanış olmayan sözləri qeyd edirlər. Sonda müəllim şagirdlərə tanış olmayan sözlərin mənasını kontekstə əsasən izah etməyi tapşırır. Şagirdlər təxmin etdikləri mənanı söylədikdən sonra müəllimin və ya lüğətin köməyi ilə həmin sözlərin mənalərini dəqiqləşdirirlər.

Sözlərin izahı:

Kəniz – xidmətçi qız, qulluqçu; *öyünmək* – özünü öymək, özünü tərifləmək; *lovğalanmaq*; *pərişan* – 1) dağınıq, qatma-qarışıq, nizamsız, 2) qəmli, kədərli, qüssəli.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə mətndə işlənən "quşu gözündən vurmaq" ifadəsinin başqa situasiyalarda da işləndiyini onların nəzərinə çatdırmaq tövsiyə olunur. Məsələn, *Kamil sonuncu cavabı ilə lap quşu gözündən vurdu* və s.

2.1.4 Tapşırıq A, B (iş dəftəri). Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və yaxınmənalı qarşılığını müəyyənləşdirir.

Doğru cavab: Tap. A: öyünmək; məharət; hirs-lənmək.

Tap. B: Pərişan – kədərli, məyus, fikirli, bikef, qəmgin və s.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırmaqla mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.5 Tapşırıq C (iş dəftəri). Səbəb-nəticə cədvəlini tamamlamaqla mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1. Fitnə Bəhram şahı qəzəbləndirdi. *Bəhram şah onu öldürməyi əmr etdi.*

2. *Fitnə sərkərdəni razı saldı ki, onu öldürməsin.* Sərkərdə Fitnəni öldürmədi.

3. Sərkərdə Bəhram şahı Fitnəni öldürdüyünü dedi. *Bəhram şah verdiyi əmrə görə peşman oldu, kədərləndi.*

2.2.6 Tapşırıq C (dərslik). Müəllim "Bəhramın ceyran ovlaması" epizoduna aid hissəni səsləndirir:

Bir gün Bəhram ovda idi. Fitnə də onunla getmişdi. Bəhram fikir verib gördü ki, Fitnədən başqa hamı onun şücaətini tərifləyir. Bəhram Fitnəni yanına çağıraraq dedi:

– Sən niyə susursan? Mənim ovçuluq məharətimə bəyənmədinmi?

Bu zaman kolların arasından bir ceyran çıxdı. Bəhram ceyranı göstərərək dedi:

– Odur, bax, bizə tərəf bir ceyran qaçır. İstəyirsən, bir oxla o ceyranın ayağını başına tikim?

Bunu deyib Bəhram kamanına daş qoydu və ceyranın başını nişan aldı. Daşı elə məharətlə atdı ki, düz ceyranın qulağına dəydi. Ceyran ayağını

qaldırıb ağrıyan qulağını qaşımağa başladı. Bəhram da elə bunu gözləyirdi. Cəld kamana ox keçirib atdı. Ox ceyranın dirnağından keçib başına sancıldı. Ceyran yerə yığıldı. Bəhram özündən razı halda Fitnəyə baxıb tərif gözlədi.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra bu epizodun mətndəki yerini müəyyən edirlər.

Doğru cavab: Epizod mətnin giriş hissəsinə uyğundur.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər şəkildən və dinlədikləri hissədən çıxış edərək Bəhram şahın ovçuluğu haqqında Fitnənin fikrini şərh edirlər. Şagirdlər Fitnənin sözlərini belə izah edə bilirlər:

– İnsan ən çətin işin öhdəsindən vədişlə gələ bilər. Sənin şücaətin, məharətin güclü olmağında deyil, vədişinin nəticəsidir. O qədər ov etmişən ki, artıq ovunu nişan alıb dəqiq vura bilirsən. Hər kəs sənin qədər ov etsə, o da bacara bilər.

Tapşırıq D (dərslük). Mətnin davamını təxmin edib öz versiyalarını söyləyirlər. Bununla da onların hadisələri analiz etmək bacarığı və yaradıcı təfəkkürləri inkişaf etdirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözlün mənasını təxmin edir, yaxınmənalı sözlə izah edir.	“Fitnə” mətni. Tap. A, B (iş dəftəri)
Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Obrazın davranışı haqqında verilmiş fikri əsaslandırır.	Tap. C (iş dəftəri)
Yeni epizodun mətndəki yerini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Öyrəndiyi məlumatlardan çıxış edərək mətndəki fikirləri şərh edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dər. “Fitnə” (II hissə)

• Dərslük: səh. 100–101 • İş dəftəri: səh. 69

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözlün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Bədii mətni hadisələrin ardıcılığına uyğun nəql edir (st. 1.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İllüstrasiyaya baxıb mətnin məzmununun təxmin edilməsi
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Fitnə” (II hissə) mətninin oxunması; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	“Fitnə” mətnindəki obrazların xarakter və davranışlarının təhlili
4	Danışma	Mətnin nəql olunması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərin diqqətini illüstrasiyaya yönəldir və soruşur:

– Sızca, Fitnə 1-ci şəkildə buzovu və 2-ci şəkildə öküzü nə üçün çiyinə qaldırıb? O bunu necə bacarıb?

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (dərslük). “Fitnə” mətninin davamı növbə ilə oxunur. Müəllim şagirdlərə tapşırır ki, mətni oxuduqca tünd hərflərlə verilmiş cümlələrin məzmununa diqqət yetirsinlər. Müəllimin nəyə işarə etdiyi üzərində düşüünsünlər.

“Söz boğçası” rubrikası. Mətn oxunduqdan sonra müəllim “söz boğçası”ndakı sözlərin mənasını açıqlayır:

təpəl – mal-qaranın, xüsusilə at, inək və öküz kimi iri ev heyvanlarının alnındakı ağ ləkə;

naxır – bir yerdə otlayan mal-qara sürüsü;

rübənd – gözün üstündən salınan hissəsi torandan ibarət olan qadın baş örtüyü.

Mətn oxunduqdan sonra şagirdlər əvvəlki dərslərdə mətnin davamı ilə bağlı təxmini versiyalarını mətnin məzmunu ilə müqayisə edirlər. Bu, şagirdlərin bədii təxəyyülünün inkişafına kömək edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini mətnə istinad etməklə müzakirə edirlər. Təqdimat zamanı fikirlərini şərh etmək üçün mətndən uyğun epizodları müəyyənləşdirirlər.

Doğru cavab: 1 – b; 2 – c; 3 – a.

Şagirdlər atalar sözlərini mətnə uyğun təxminən belə şərh edə bilirlər:

– **Hirsli başda ağıl olmaz.** Bəhram şahın hirs-lənərək Fitnəni öldürmək qərarı verib sonradan peşman olması onu göstərir ki, həqiqətən də, hirsli başda ağıl olmaz.

– **Dil var, bal gətirər, dil var – bəla.** Fitnənin Bəhram şaha cəsarətlə öz sözünü (onun şücaətini başqaları kimi tərifləməyib məharətini vərdiş hesab etməsi) deməsi onun başına bəla oldu.

– **Yaxşılıq edən yaxşılıq görər.** Sərkərdənin Fitnəyə yazığı gəldiyi üçün onu öldürmədi. Bəhram şah ona bu yaxşılıqına görə qiymətli hədiyyələr bağışladı.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Fitnə ilə bağlı obraz xəritəsini tamamlamaqla şagirdlərin həm oxuyub-qavrama, həm də yazı bacarıqları inkişaf etdirilir.

Şagirdlər obraz xəritəsində verilmiş fikirləri belə əsaslandırma bilirlər:

Fitnə cəsarətlidir. Çünki, o öz fikrini Bəhram şaha qorxmada deyir.

Fitnə ağıllıdır. Sərkərdənin onu öldürmək istəmədiyini başa düşdükdə onu razı salmağı bacarır.

Fitnə səbirli və iradəlidir. O yorulmadan kiçik buzovu böyüyüb öküz olana qədər çiyində daşıyır.

Diferensial təlim

Müəllim yüksək təfəkkürlü şagirdlərə əlavə tapşırıq verə bilər:

– *“Fitnə inadkardır” fikrini mətnə istinad etməklə əsaslandırın.*

Şagirdlər təxminən belə əsaslandırma bilirlər:

– *Fitnə öz sözünün üstündə duraraq Bəhram şaha inandırmaq üçün uzun müddət məşq edir və Bəhram şaha sübut edir ki, ən çətin bacarığı belə uzunmüddətli məşq və vərdiş hesabına əldə etməkdir.*

Danışma

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər ardıcılığı müəyyənləşdirdikcə müəllim və ya şagirdlərdən biri lövhədə yarımbaşlıqları sıra ilə yazır və bir neçə şagird mətni bütövlükdə nəql edir.

Doğru cavab:

1. Bəhram şahın ceyranı ovlaması
2. Bəhram şahın Fitnəyə qəzəblənməsi
3. Sərkərdənin Fitnəni gizlətməsi
4. Bəhram şahın peşman olması
5. Sərkərdənin Bəhram şahı qonaq çağırması
6. Bəhram şahın Fitnəni tanıması

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar əsasında qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözlərin mənasını aydınlaşdırır.	Tap. A (dərslük)
Faktlardan istifadə etməklə mətndə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri və ya davranışı haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)
Tərtib etdiyi plan əsasında mətni nəql edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətn üzrə obraz xəritəsi tərtib edir.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü sinifdə keçilənlərin təkrarı

- Dərslik: səh. 102–103
- İş dəftəri: səh. 70–71

Tədris ilinin sonunda dərslik və iş dəftərində 3-cü sinifdə keçilən dil qaydaları və filoloji anlayışlarla bağlı təqdim olunan tapşırıqlar müvafiq standartların nə dərəcədə reallaşdığını yoxlamağa imkan verir. Tapşırıqlar, əsasən, dil qaydalarını əhatə edir. Həmçinin oxu (söz ehtiyatı) və yazı-məzmun xətti üzrə mənimsənilən bir sıra filoloji anlayışlarla bağlı (Müqayisə cədvəli, yaddaş xəritəsi, obraz xəritəsi, janrlar və s.) tapşırıqlar da verilmişdir. Tapşırıqlar tətbiqi xarakterlidir və şagirdlərin nitq bacarıqlarını üzə çıxarır. Dərslikdə verilən bir sıra tapşırıqlar kollektiv şəkildə müzakirə yolu ilə yerinə yetirilə bilər. Fərdi yerinə yetirilən tapşırıqların sonda ümumi siniflə müzakirə edilməsi məqsədəuyğundur. Tapşırıqlar aşağıdakı təlim məqsədlərinin reallaşdırılmasına xidmət edir.

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri	Materiallar
2.1.4. Söz və ifadələri izah etmək bacarığını nümayiş etdirir.	<ul style="list-style-type: none"> • Ümumi məna və özəl əlamətləri göstərməklə anlayışı izah edir. 	Tap. A, B, C, D (dərslik)
2.2.3. Mətni məzmun, struktur, dil-üslub və obrazlar sistemi baxımından təhlil edir.	<ul style="list-style-type: none"> • Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir. 	Tap. E (dərslik), tap. E (iş dəftəri)
4.1.3. Cümlədə sözləri leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinə uyğun işlədir.	<ul style="list-style-type: none"> • Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir. • Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq köməkçi sözlərdən istifadə edir. 	Tap. Ə, F (dərslik), tap. C (iş dəftəri)
4.1.2. Mənimsədiyi orfoqrafiya qaydalarını sözlərin yazılışında tətbiq edir.	<ul style="list-style-type: none"> • Sözlərdə samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir. 	Tap. G (dərslik), tap. A (iş dəftəri)
2.1.3. Bədii ifadələrin nitqdəki rolunu dəyərləndirir.	<ul style="list-style-type: none"> • Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir. Situasiyaya uyğun obrazlı ifadələrdən istifadə edir. 	Tap. B (iş dəftəri)
3.1.4. Özünün və ya başqasının yazısını təkmilləşdirir.	<ul style="list-style-type: none"> • Özünün və başqasının yazısını dil qaydaları baxımından təkmilləşdirir. 	Tap. Ç (iş dəftəri)
2.2.4. Mətndəki hadisə və faktlardan nəticə çıxarır və əsas fikri müəyyən edir.	<ul style="list-style-type: none"> • Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir. 	Tap. Ə (iş dəftəri)

BURAXILIŞ MƏLUMATI

*Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
Azərbaycan dili (tədris dili) fənni üzrə dərsliyin (qrif nömrəsi: 2022-004)
metodik vəsaiti*

Tərtibçi heyət

Müəlliflər	Rafiq İsmayılov Ülkər Nurullayeva Şəhla Zahidova İradə Bayramova Aysel Xanaliyeva Könül Cəlilova
Layihə rəhbəri	Rafiq İsmayılov
Bədii redaktor	Taleh Məlikov
Dil-üslub redaktoru	Dilruba Cəfərova
Texniki redaktor	Zeynal İsayev
Dizayner	Taleh Məlikov
Korrektor	Fəridə Ziyadova

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

ISBN 978-9952-8402-5-4

Hesab-nəşriyyat həcmi: 13,5. Fiziki çap vərəqi: 15.
Səhifə sayı 208. Formatı: 57×82 1/8. Kəsimdən sonra ölçüsü: 195×275.
Şriftin adı və ölçüsü: Calibri 11 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Tirajı 8400. Bakı – 2022.

Əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 16.08.22

Çap məhsulunu nəşr edən:
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (Bakı ş., A.Cəlilov küç., 86).

Çap məhsulunu istehsal edən:
“Tuna” QSC (Bakı, Keşlə qəs., 1-ci Önünə küç., 19).

Pulsuz